

ב"ה

אין ליכט

פון תורה

ספר

חק לישראל

בראשית

בלשון הקודש

ואידיש

741

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשנ"ט לפ"ק

בעזרת

ספר
חק לישראל

פרשת בראשית

בלשון הקודש ואידיש

עם מ"ב פירושים, מגדולי המפרשים ראשונים ואחרונים
מיט אלע מפרשים אויף עברי טייטש, תנ"ך, משניות, גמרא,
מוסר, הלכה, איבערגעזעצט אויף א לייכט אידישע שפראך, מיט
שיינע ליכטיגע אותיות און קלארע דרוק

יוצא לאור על ידי
הוצאת אמונה

ברוקלין יצ"ו

חק לישראל

ספר

בראשית

מן

חמשה חומשי תורה

עם מ"ב פירושים. מגדולי המפרשים ראשונים ואחרונים.

נוספו על חמש מגלות עור פירושים חדשים להפליא אשר לא בא עור בכושם הוה מלוקמו מגדולי מפרשים הקורא בו יתענג מאד. ולפי פי' העברי העתקנו גם פי' ע"ש (יערער זואם וועט לייגענען ווינט גרויס פעיגעניגען האכן).

(א) על ספר ישיר השירים נקוב בשם ישירי שלמה.
(ב) על ספר רות נקוב בשם יהוש דוד.
(ג) על ספר איכה נקוב בשם קינות ירמיה.
(ד) על ספר קהלת נקוב בשם הבלי העולם.
(ה) על ספר אסתר נקוב בשם מור והדם.
(ו) לקוטים יקרים על ח"מ מגדולים אנשי שם.
(ז) משלים ערכים ונעימים על כל הח"מ.
(ח) תרגום שני על מגלת אסתר.
(ט) פתשגן הכתב על תרגום שני בתקון גפלא.
(י) העתק ע"ש מהתרגום שני בהוספות ותקונים.
(יא) גרסם בסוף כל כרך סדר התפלה וכו'.
(יב) גם הוספנו קצורי הדינים הנצרכים לתפלה.
(יג) נביאים עם פרש"י ומצורת דור.
(יד) כתובים עם פרש"י ומצורת דור.
(טו) המשניות עם פרש"י ומצורת דור.
(טז) מכבר עם הוספות ותקונים.
(יז) גמרא עם פרש"י: העתקה ע"ש ועם איזה רבורי הוספות.
(יח) ההלכה פסקה עם העתקה ע"ש.
(יט) המוסר עם העתקה ע"ש.
(כ) למחרים ללמוד בכל יום התרי"ג מצות כאשר תקנו הקדמונים.
(כא) ארחות חיים מהרא"ש ז"ל.
(כב) הארחות חיים הג"ל נעתק גם ללשן ע"ש.
(כג) אגרת הרמב"ן ז"ל לכונן ז"ל געתק גם הוא לע"ש.

(א) תורה גרסמה בשלמות עם הפטרות וחמש מגלות עם הטעמים.
(ב) תרגום על התורה.
(ג) פי' רש"י בשלמות ועם פי' רש"י ישן.
(ד) פי' שפתי חכמים הנודע ללומדי תורה.
(ה) פי' הרשב"ם ז"ל נכר רש"י ז"ל.
(ו) פי' בעל המורים מרכינו כעל ארבעה מורים.
(ז) פי' דעת זקנים מבגלי התוספות ז"ל.
(ח) תולדות אהרן מקום כל פסוק בש"ס.
(ט) מנין המצות למהר"ם האניו ז"ל גרסמו בפנים החומש ע"ש הפסוקים.
(י) מעמי הקרבנות כרך חרש ונפלא נאספו מגדולי המפרשים ז"ל.
(יא) דיני הקרבנות בקצרה.
(יב) ההפטרות עם לקוטים ומשלים.
(יג) עניני הסדרה פירוש על מקומו אשר גם הוא נאסף מגדולי המפרשים בטוב טעם ודעת.
(יד) ענין הסדרה על פי' לפני כל סדרה.
(טו) גמרי ע"ש על התורה הוא כמעט העתקה חדשה בטוב טעם וכן בההפטרות.
(טז) ליקוטים יקרים ע"ש מהספרים הנקובים בשמותם למטה (יותר מהמשים במספר).
(יז) משלי חכמים נעימים המושכים לב הקורא למוסר וליראת ה'. על התורה והפטרות.
(יח) ספר פדר"א עם ספר הישר נעתק על ע"ש (יערער זאל וויסען וואס עם איז גויען פון וועלט בעשאפונג ביז היינט.
(יט) מצות השם על תרי"ג מצות (אויף ע"ש) יערער מענטש זאל וויסען די מצות וואס נאמט האמט גיבאטין.
(כ) חמש מגלות עם פרש"י (בסוף כל כרך מהחומש גרסמה המגלה השייכה לכרך ההוא). וזוהי זה

ואלה הספרים שמהם נאספו הפירושים החדשים והלקוטים היקרים

(א) ג'יבין הקדוש (ב) א'כנעל (ג) הפקדו (ד) סל"ס הקדוש (ה) אור סמיים הקדוש (ו) זיכר הקדוש (ז) כל יקר (ח) כלר מים חיים (ט) יציד סוכי (י) יקדו רלוני (יא) יקדו בטעמי (יב) פי לדיק (יג) א'כן עזל (יד) קדושה לוי (טו) ספיקי הודק (טז) דברי בלוג (יז) רע"ז (יח) גלרש רכש (יט) שטרי מדרש (כ) ספלה ונתח (כא) בעל סבורים (כב) הגנוס ירושלמי (כג) גני דור (כד) קדוים יונתן (כה) סטרי מדרש (כו) סטרי מדרש (כז) ריקאנטי (כח) מדרש בעטעס (כט) סגן משה (ל) ערטי נחל (לא) קה"ק (לב) סג"ל (לג) א'כן תפוד (לד) מדרש הירו (לה) בינה נעמים (לו) יצירה דכ (לז) כידי הכפש טשה"ש (לח) ספלה נבי טשה"ש (לט) לטיה ספלה על ש"ס (מ) סרכה דרכים (מא) זרס כרך (מב) כרכה במיול (מג) זקן הסיך (מד) סגן סטוב (מה) פי' מריס (מו) סמט דמיי (מז) מילס סדה (מח) כונפ יעקב (מט) נחמד ונטיס (נ) סוללות חיים ועוד מילס (נא) א'פטר לפוקטס כי רעיס על רק כולס ארונים כונס כבודים מאלדיקי סבורים קדושים אשר כולס כמה אזור מורכב זורה ע"ש מכל אלוס אשר זכרם ל' יס"ך גמלי ירושלים המה כונס כבוד ועופרת רובס נקבלו ספ ל'פטר ילהדר סבורים וספטריות דברי סנתיאריס וכונגולוס קשר כנס קדש קדשים מצוטס א'חד נסמו אשר קבל סכל מסר סייז עד סוף סדורות.

ברכות הפטרה

קודם קריאת הפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת: ברוך אתה יי הבורח בתורה ובמשה
עבדו וב ישראל אל עמו ובנביאי האמת וצדק:

ואחר קריאת הפטרה יברך

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק
בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר
ומקים שכל דבריו אמת וצדק:

נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דברך ודבר אחר
מדברך אחר לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן

ורחמן אתה: ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו:
רחם על ציון כי היא בית תינו ולעלונת נפש הושיע
במהרה בימינו: ברוך אתה יי משמח ציון בכנייה:

שמחנו יי אלהינו באלהינו הנביא עבדך. ובמלכות בית
דוד משיחך. במהרה יבא ויגל לפנינו. על פסא
לא ישוב זר ולא יגלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם
קדשך נשבעת לז' שלא יקבה נרו לעולם ועד: ברוך אתה
יי מלך דוד:

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת
הזו שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד
ולתפארת:

על הכל יי אלהינו אנתנו מזדים לך ומברכים אותך יתברך
שמןך בפי כל חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי
מקדש השבת:

הקרמה כללית

להספר הק לישראל

(הנעתק לשפת עמנו)

כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל, יום בשורה לכם היום, יום בו המלא הארץ רעה ובלם יחר מקטנם ועד גדולם, ידעו את אשר צוה עליהם אלהי אבותיהם בתורה שבכתב על ידי משה נאמן ביתו, ועל ידי נשיאו רבינו יהודה הקדוש שע"י נכתבה התורה המסורה לנו בעל פה, וע"י התנא האלהי ר"ש בן יוחאי שע"י נמסר לנו הספר הווהר הקדוש, ואחריהם בא הנשר הגדול בעל הכנפים הוא הרמב"ם ז"ל והוא מועף ביעף ברוח כינתו אשר מיד ה' השביל עליו, על כל רחבי התורה, לא היה דבר נעלם ממנו, ואסף וקבץ כל דיני התורה שבכתב ושבעל פה, ועשה מהם ספר גדול רב הכמות ורב האיכות, ואחריו באו בעלי השלחן ערוך וחלקו התורה והמצוה בארכעה חלקים ובארו לנו את רב ה' זו הלכה, ואחריהם באו הקוצרים בקיצורים איש איש מאשר יקצרו, וכל אלה נתנו הלכה למעשה ולא לתלמוד, אך נענו כלם ואמרו תלמוד גדול ממעשה כמו שאחז"ל ותלמוד תורה כנגד כלם, והגאון רבינו אליהו ז"ל מוילנא כתב בספרו שנות אליהו (פאה ס"ו) על סאמר המשנה ותלמוד תורה היא מהדברים שאין להם שיעור, וזה לשונו הקדוש שם, "להורות שצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה, רכל תיבה ותיבה שלומד בה היא מצוה כפני עצמה וכו' מפני שכל תיבה ותיבה כפני עצמה היא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כלם, אם כן בשלומד למשל רף אחד מקיים כמה מאות מצות, ואם כן בורא יותר טוב לקיים מאה מצות ממצוה אחת, עיין שם שהאריך בזה, וברבריו הקדושים בלבד רי להלחיב ולעורר לבות בני אדם לתלמוד התורה, וכווהר הקדוש כמקומות רבות אין מספר מפליא ומפליג מאד מאד למוד התורה, כמ"כ שיראה המעיין במאמרי הוה"ק המובאים בהספר חק לישראל, ובש"ע יו"ד בהלכות תלמוד תורה, ובהרמב"ם בהלכות ת"ת כתוב לאמר, כל איש ישראל חייב לתלמוד תורה בין עני ובין עשיר בין שלם בנפשו ובין בעל יסורים וכו' ואפילו עני המחזיר על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, פלם מחויבים לקבוע עתים לתורה בין ביום ובין בלילה, והנה הרבנים המופלגים היושבים על מדין, או אפילו הבעלי בתים המופלגים הלומדים, אשר תורתם היא שעשועם כל יום ומשתעשעים בפלפולא דאורייתא, עכורם כבר מוכנים כל ספרי הש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, אך מה יעשו אוובי קיד ודני רקק רלי המוח וטרודים כפרנסתם אשר כנפשם יביאו לחמם זה כבה וזה כבה, ובעלי המלאכות, ויש מהם אשר מעט מועיר למרו כילדותם בבית הספר מצוק העתים אשר עברו על אבותיהם שלא יכלו להחיותם בבית הספר עד אשר יגדלו בתורה להבין אפילו הפשט הפשוט, ועם כל זה לבם הומה לתורת ה', כמאמר רבי יהושע בן לוי ככל יום כת קול יוצאת מהר חורב מברות ואומרת אוי להם לבריות מעלכונה של תורה, וקשה (א) אם הקול הזה יוצא להבריו לעורר לבם לתורה, מרוע לא היה אדם בעולם אשר שמע הקול הזה, וכמה אנשים אשר היו בחר חורב לא ספרו לנו ששמעו הכ"ק הזה (ב) מרוע אמר ריב"ל שבת קול יוצא שהוא קול הברה, ולא אמר קול ממש, קול יוצא מהר חורב, אך בקצרה נוכל לומר כי טבע האדם הוא כאשר יעמוד איזה שעות לשמוע קול זמרה או קול מנגן בכנור, אם שם כל מעיניו בכונה עצומה להקול הזה ונכנס כאוניו עמוק עמוק עד ששכח בעת שמעו תכל ומלאה, הנה הקול הזה עשה רושם גדול כמותו, ואף כאשר הקולות יחדלון ויום או יומים עברו, עב"ז עוד תצלנה אוניו מהקול הזה, בא נא וראה קורא יקר כאשר אדם עומד כל היום כיוה"כ בבית הכנסת לשמוע אל הרנה ואל התפלה, כמה ימים אחרי יוה"כ עוד תצלנה אוניו מנגוני החון ומזמורתיו ומקול תפלתו, וחז"ל אמרו כי כל הנשמות העתידות להולד עמרו אצל הר סיני בשעת מתן תורה, ואם כבה הוא כהשומע קול קמן מאדם המנגן ומזמר תצלנה אוניו איזה ימים, וכאשר הנשמות האלו שמעו קול אריר וחוק, קול ה' חיל מרבר, קול ה' חוצב להכות אש, אנכי ה' אלוהיך ונר מהקול הזה עוד עד היום יחדרו הנשמות כאיש הישראלי, והוה מאמרו של ריב"ל, ככל יום כ"ק [הוא קול הברה] יוצאת מהר חורב, מהיום ששמעו הקול הזה בחר חורב, עוד קול דרוי [הקב"ה] דופק בלכות עם בני ישראל ומעוררם ואומרת להם, אוי להם לבריות! מה שאוי להם לישראל. הוה רק מעלכונה של תורה, מה שמכיישים התורה, אבל הקול הברה הזה הדופק בלכות בני ישראל לעוררם לתורה, לעומת שבא כן ילך, מחמת טרדות הפרנסה וצרכי עם כנ"י המרובים, כי אומרים המה אם אין קמח אין תורה, והנהא אומר בהפך הדברים, כחמת שאין תורה, על כן

הקדמה כללית

זין קמת, כמאמר התורה, אם בחקותי תלכו ונר, ופירש"י ז"ל שתהיו עמלים בתורה, ותנה הארץ יבולה ונר, וכמאמרנו פעמים בכל יום, והיה אם שמעו תשמעו ונר, ואספת דגנך ונר, והתורה אנוני ומצלא כדרשת חז"ל על פסוק וחובל עול מפני שמן חובל עול של פנחרב מפני שמנה של תורה של חוקיה, ובוזה"ק בהקדמה, כל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ותתאי ולא דחיל ממרעין בישין דעלמא, וכל הנזות בישין מתבטלין מניה, ואי אתערז מנה דאורייתא, או אתפרש מנה, כאילו אתפרש מאילנא דחיי, עוד שם: כל מלה דאורייתא המתחדשת מפומיה דב"נ, קב"ה נפיל לתווא מלה ונשיק לה ועמר לה בשבעין עמרין, ועוד שם: ואעמר לה בתלת מאה ושבעין אלף עמרין [ואם] אומר לחשוב כל מאמרי הגמרא וזה"ק וספרי מוסר המהללים ומשכחים את עמק התורה, אין די באר ואין די עולה על הכתב, והיריעה קצרה מהכיל, ואם בימים הראשונים כבימי האר"י ז"ל הקדוש אשר הישיבות או רבו בישראל, והחרדים היו מלאים תינוקות של בית רבן, והבתי מדרשות היו מלאים בחורי חמד אשר נתגדלו על ברכי התורה עד עת באו בברית הנשואין זכמה מהם אשר ארוחתם נתנו להם מחותניהם, ע"כ למדו כמה שנים גם אחד חתונתם, וגם היה בעלי בתים אשר קבעו עתים לתורה ביום ובלילה, והחמון אשר לא יכלו ללמוד וגם לא הבינו, היו מעט מועד, עכ"ל היה חס עליהם האר"י הקדוש ז"ל, שגם הם יזכו בלמוד התורה, כמאמר חז"ל, כל מי שיש בידו אור תורה, אור תורה מחייתו, וכל מי שאין בידו אור תורה, אין אור תורה מחייתו [ו"ל אור תורה של אחרים אינו מחייתו לזה שלא למד בעצמו] ומה נעני אָנן יתמי דיתמי אשר מדרות הזמן התרבו עלינו השתרנו עלו על צוארינו, והישיבות חרלו, והבתי מדרשות פנוים, ובחורי חמד אשר יבואו שמה ללמוד המה רק מעט מועד, ועיד שם ועיד שם, ובעלי בתים לא יבואו שמה רק בעת התפלה, והנערים לא ילמדו בבית הספר רק עד בני י"ב או י"ג שנה, ואחר זה ישולחו מבית אביהם לבעלי מלאכות או לבתי מסחר לשרת שם, וכל זה מחמת צוק העתים אשר קשה עליהם לפרנסם ולהחזיקם אצל סלכר, והתורה מונחת בקרן זווית, על כן בשנים שעברו נרפסו לאלפים הספר, חק לישראל, אשר אינן ותיקין הגאון הגדול קדוש עלין איש אלהים אדמו"ר ר' חיים וויטאל ז"ל, ע"פ בוציאנא דגהורא באספקלריא המאירה קדוש וגורא שמו ארי דבי עלאי הרב האר"י ז"ל אשר כללו בו תורה נביאים כתובים משנה גמרא וזוהר, ואחריו קם דרב הגאון איש אלהים קדוש יאמר לו עמרת המארת ישראל מו"ר מו"ר ר' חיים יוסף דוד אזולאי נ"ע, והספיק להספר, חק לישראל הנ"ל עניני מוסר ודינים מלוקטים מארבעה חלקי הש"ע יתרכי"ם ז"ל, כדי לצאת גם ידי חובת למוד הלכה, על הדרך כל השונה הלכות וכו', וכל זה היה לפני כמה שנים אשר הלומדים בהספר, חק לישראל הבינו לפחות הפשט הפשוט, ע"כ תחזיקו מאד בהספר הזה והיה שעשועם יום יום, אך כעת כאשר נתמעטו הלבבות של המון העם עוד יותר, וגם הפשט הפשוט כמעט אינם מבינים, על כן נתמעטו המחזיקים בהספר, חק לישראל הנ"ל, כי הלומדים היושבים באהלי תורה המה עוסקים בדידתו, המסותרים, ובפרט הבעלי מלאכות קשה להם להתייגע על רכב המשנה והגמרא, ובפרט כי בספר, חק לישראל כמה נמרות מתחילים מאמצע ענין, הנצרך להם לפתוח גמרא לעינין שמה כל הענין, ולהיות בקי בכמה כללי הש"ס הנצרך לענין זה, ואין יכולים לעיין בכל זה, ובפרט המון העם, להם ה"חק" התוא בלי מעט וריח, רק גמרא נספור ומורחא תהא, ובפרט בספר הוזהר, הגם כי בתוכו מוסר השכל ודבריו נחמדים ונעימים לעורך ישנים מתידמת הבלי הזמן ולמעט בעסקי הגוף, ולחוס על הגשמה הקדושה אשר יחידה היא בירכתים תרדם, וליתן גם לה מעט מגופת צוף דברי התורה הקדושה, להחיותה בלמוד התורה ובצדקה ובמדות טובות, ודבא רזובא אנשים אשר לשון הוזהר זר להם, על כן מן השמים עוררנו להרפיש מחדש את הספר, חק לישראל עם העתקה עברי דיימש [היא השפה המדוברת בין אנשי רוס] כאשר נעתק זה כבר השיא סדרי משנה, והעין יעקב, והמדרש רבה, אשר נתקבל במוסד במדינתנו, גם במדינת חז"ל בין אחיע בני הדאיים והחרדים אל דבר ה', והולתי והב מניס על הצנחא העתקה הגדולה הזאת להעתיק כלי המשניות והגמרא והוזהר המוסר וההלכה. במוקד מוסרמכ"ם ז"ל, הכל נעתק, לא נשאר דבר אשר לא נעתק על ידי המעתיק מוספרים הנ"ל, באורי המלות ובאורי המשט והדלכה, וכל אדם יהיה מי שיהיה ויכל בעת ללמוד הספר, חק לישראל ולהביט כראוי כאשר העתקה הזאת ידיתה לפני כמה רבנים הגאונים הצדיקים מארצנו ורבני חז"ל ות"ל הכל נעתק בעיני גדולי ועל המשניות הנמצאים בספר, חק לישראל הניף המעתיק שנית ידו להעתיק מחדש במעט היא העתקה חדשה ביתר פידוש וביותר באור, ובכפר הוזהר העתקנו המאמרים הגלויים בהעתקה המושכים את לבות בני ליראה ויראת החממות, והמבטמים על דרך קבלה ורוב בפתרי

הקדמה כללית

תחזו הנחנם כאשר הם, ולא העתקנו רק פירוש המלות ולא כנות המלות י" כי דברים כאלה אין לגלות להאמן כי לאו כל מוחא סביל דא ורי להם כאמידת המלות בהבנתם, ומחמת כי אמרו חז"ל כל מי ששונה הלכות ככל יום מוכחם לו שהוא בן עולם הבא, ע"כ אסף הרב חיד"א וז"ל והלכה פסוקה מדרב"ם וז"ל ללמוד בו ככל יום, גם על הע"מ של החומש וההפטרות פקחנו עיינו וראינו לתקנו בכמה מקומות אשר היה צריך תיקון. גם הצגנו מעט משלים לתורה ולהפטרות להמתיק ולהסביר על ידם פשטי התורה, וגם נלווה לזה הסדר תפלה של חול ושבת ותהלים ומעצמות, בכרי שיהיה הספר, "חק לישראל" לכל איש בקטן כגדול למשמש בו כל היום ולא יזווע מסגנון בחול הן בשבתות ויו"ט, הן בשבתות כביתו והן בשיהיה ככהכ"ג ובית המדרש הספר, "חק לישראל" יהיה שעשועיו וכו' יהגה יומם ולילה, ובעת יהיה הספר, "חק לישראל" כלול בהדרו ויהיה ספר כל בו דהיינו תורה כל הסדרות בשלמות, נביאים, כתובים, משנה, גמרא, זוהר, תלבה פסוקה, מוסר, הכל מועתק על עברי דייטש לא נעדר דבר.

עוד רגע אדבר אדות הספר, הק לישראל הג"ל והעתקה כי אולי ימצאון אנשים אנשי שם אשר יזהירו בלבם או יוציאו בפנתם לזכר על מעשה ההעתקה, גם יזהירו על המוציא לאור בי מי יודע אם כונתו לשמים, או למלא ביתו כסף בידים, על כן ראיתי להציע לפני מעלתכם דברי אחד קרוש מדבר, הוא הרב הגאון קרוש עליון רבינו אלעזר פאפי וז"ל בספרו הקרוש והנחמר, פלא יועץ המדבר מענין זה הרכה, וזה לשונו כרף י"ט: ואל יחושו ללעג השאננים, האומרים מה דעילו אלו החכמים בתקנתם לשנות לנו את הירוע ומפורסם בספרים, אין זה כי אם ללקט כסף וליטול את השם שהוציאו ספר, שארי להו מרייהו למרכרים כן, כי לא צדקו בדרכיהם וכו', וברף צ"ה בספר הג"ל מפליא לימוד ספר הווהר עד מאד, וברף ק"ע בתוכ לאמר, הן רכים עתה עם הארץ שאין סבינים לשון הקרש, וכבר רבו ספרי הלועזים לעם לועז, ועוד כל ימי הארץ הירועה לזכות את ישראל ימלא ירו כתוב סדרי תפלות וקצודי דינים ותוכחות מוסר הכל בלע"ז, וזה יותר טוב מלהוציא ספרי מלפוליס או ררושים אשר מונחים בקרן זוית ואין מועילים אלא לאחד בעיר ופעם ביבבל, אבל ספרי הלועזים, יד רכים ממשמשים בהם, ויש אנשים שנפשם חשקה לדרוש אלהים ולעסוק כתלמוד המביא לידי מעשה, אלא שקצור קצרה שכלם מהכין ומהשכיל לכותם. ובכן הדוגמנים והמדפיסים ספרים הרכה ללועזים חרשים גם ישנים, הם הם המוכים את הרבים, וזכות הרבים תלוי בהם, והן אמת שסגולת לשון הקרש רבה היא עד שאמרו שמי שיוכל לזכר לעולם אפילו מילי דעלמא כלשון הקורש קונה קרושה, והרברים עתיקים, וככל אות ואת יש רזן עליון, ובונה בשמים עליותיו, אף אם לא ידע מאי קאמר, קמי שמיא גליא, ומעשה ידינו כוננת עליון, אבל כל קבל רנא, וזה שפיר מבין שהוא אומר, לאין כפין, ולכרש האור מן החשך, ולכן עת לכל חפץ, אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך, כי אינך יודע איזה כישור, ולכן שניהם כאחד שח"ל עב"ל. ועוד כתוב בספר, "פלא יועץ" הג"ל דברים הרבה בענין זה, ומחמת האריכות פצתי [ובן עשיתי גם אנכי והדפסתי שניהם, הספר, "חק לישראל" כאשר הוא לא נגרע דבר ח"ו, והעתקה היא במי עצמה, וגם בהעתקה עצמה העמרת י עוד הפעם כל תיבה ותיבה לה"ק מהחק לישראל הג"ל בכרי שכל אחד יוכל ללמוד ביחד הלשון קרש עם הע"מ, או ללמוד כלשון הקרש ולעין בהעתקה] ובהספר, "פלא יועץ" הג"ל רף קע"ז כתוב לאמר, ומה נעים לכתוב קצודי דינים בספר, גם דברי מוסר והנהגות ישרות, וללועזים בלעז, שהרי הוא כדורש לפני אלפי רבבות ישראל, ואולי באיזה דוד מן הרורות לאזה איש ישראלי יעשו ברבוי פירות, ויהיה מוכה אותו וכו', וזו מצות כל אדם לא לתכמים כלכר רק איש את רעהו יעזור, ולאחיו יאמר חוק ונתחוק לעשות נחת רוח ליוצרנו, וידוע במה הפלינו כוה"ק כעוצם השכר, ומה נעשה יקר וגדולה למאן רמוזי לאחדים עב"ל. ועוד בהספר הג"ל כרף קע"ז, ואם יהיה אלהים עמדי, אלקמה באומרים דברי מוסר בקיצוד וכו' וללועזים בלעז וכו', והלועזים יבקשו ויודפו אחרי ספרי הלעז וכו', ושם כרף ר"ה כל אדם חייב כשיעוד לקנות ספרים הרבה מפירושי התורה וספרי מוסר השכל וספרי דינים, להודיעים כלשון הקודש, וללועזים בלעז, וספרי תנ"ך ומשניות וזוהר הקרוש וכו' עב"ל, וברף רכ"ז, ולקבוע עתים לתורה אחד המרבה ואחד הממעים, וכלכר שחק לא יעבור, ומה טוב ספר, "חק לישראל" שהוא סדר נאח כל בו, ואם יצו ה' אתו את הכרבת וכו', וברף רכ"ט וכתבו הפוסקים שהן אמת שלמי מורן של דברים אי אפשר לומר שיניח מלקרות שום מקרא ותרגום, אבל לפי פשטן של דברים וכו', לדין עיקר המצוה לקרות עם פי רש"י וז"ל, וללועזים בלעז, הנה כי בן יאחז צדק דרכו אחוז בזה, וגם מזה אל ינח ידו, ושם כרף ר"מ כקיעות עתים לתורה, הוא אחד מהדברים ששואלין לאדם ביום

הקדמה כללית

הדין, קבעת עתים לתורה, והן עתה נתפרסם בכל תפוצות ישראל ספר היקר, חק לישראל! והוא סודברים שמועט מחויק את המרובה וחשוב הרבה, שבמעט זמן לומד כל מיני למדנים וידו בכל, והוא מסודר ע"פ הסוד מרוח קדשו של הא"י ז"ל, ובונה בשמים עליוהיו, ולומד סמנו הכמה ומוסר נדינים, ומה טוב ומה נעים מנהג איזה ערים שנאספים באנודה יראי ה' חושבי שמו, ללמוד סוד חק לישראל!, והחכם שנהג קורא בקול רם ומפרש להם ההלכה, ולפעמים הוזה"ק, וסוד יוסף לזקן, כאופן שכל אדם אפי' החרג עם הארץ יוכל לזכות ללמוד הלימוד הזה, וכמו שבמשא ומתן ומתורת של העולם הזה נמצא לפעמים שלוקח אדם הפך כוול ומרויח בו הון רב ועתק, כן הדבד היה שבמעט שלומד מרויח הרבה יותר, מאם יעסוק כמה שעות בנגנים ואהלות, עד כאן לשונו. ואם אמרתו להארץ עוד בדברי ראיות ברורות, הבישו וראו הסכמות נאנוני ישראל שהסכימו זה כבר על העתקת המשניות בשנת תרל"ט, ושם נמצאו הסכמות הנאון ר"ם אב"ד קאלווארע ז"ל, אשר היה בקרא בשם ר' מרדכי מעלצער מוילנא, והעתקת הסכמת הנאון בעל תפארת ישראל מראניצין אשר נתן מקדמת דנא, והסכמת הנאון מלבי"ם ז"ל, והסכמת הנאון ר' יהושע פרידענאוואן אב"ד קאלניע, ועוד הסכמות מרבני ווילנא, מרגאון ר' בצלאל ז"ל ומתנאון ר' יוסף ז"ל ועוד נאותים אשר חתמו ידם על העתקת המשניות עברי מייטש שהעתיק המעתיק הנ"ל, ומלבד כל אלה כל איש חכם לב יבין הדבר לאשורו כי כדור הזה נחוצים למאוד העתקת ספרים על עברי מייטש כי רבים המה כעת עם הארץ אשר תכבד העבודה עליהם, וביוחד העניני מוסר מספר החדש ומשארי ספרים הקדושים כמה נחוצים המה בזמן הזה, ומה לי להארץ לספר בשבח העתקה הזאת בכלל ובפרט ימים ידברו ושנים יודיעו מכל אפסי ארץ אשר בני ישראל נחתים שם, את התועלת הנחלת חבוי הרבים שעשיתו בספר הקדוש הזה, כי שפתי הקדושים רבינו הא"י ז"ל ורבינו חיים ויטאל ז"ל ורבינו חיד"א ז"ל ישמרו מחדש על פועל ידם אשר הפך ה' בידם יצליח כעת חזר ויותר מאשר היה מקדם, כי כעת כקמן כנגדל ילמדו ויענינו בהספר, חק לישראל! הקדוש הזה, חכמת הקדושים הנ"ל יעמוד לי ולהמעתיק אשר בעוה"ש"י העתיק עד כה הספרים הקדושים והיקרים ששה סודי משנה, והעין יעקב, והמדרש רבה, והשבילי המלמדים, וכעת נטר, לישראל חק לכלל המסייעים אותי בעון ובבקר, ולכל ישראל, שתמלא הארץ דעה את ה', וילמדו תורתו הקדושה לשמה, ובכוחו זה ינאלנו ה' ויראנו נפלאות מתורתו הקדושה, ותמלא הארץ דעה את ה'. וכולם מקפנים ועד גדולים ידעו את ה' ותורתו, ויעלנו בשמחה לארצנו במחיה בימינו אב"ד.

אינע פאררעדע צו דעם כלל ישראל

אין פרק שידה שפיים דיא פיש זאנען קל ג' ג' ג' דיא שטיממע פון הקדוש ברוך הוא איז זענען וואסער, דאס מיינט מען זענען די תורה ונאם מענטשן לערנען נים, ונארום אזוי ווי דאס לעבין פון די פיש איז נאר זען זיי זענען אין וואסער, אזוי דאס לעבין פון די פיש איז פארקערט פון אלע לעבעדיגע זאנען וואס זענען אויף דיא ערד, אלע לעבעדיגע זאנען וואס זענען אויף די ערד לעבין נאר זען זיי זענען אויף די ערד, אבער זען זיי קומען אין וואסער אונטען שטארקען זיי, און ביי די פיש איז פארקערט, זען זיי זענען אין וואסער לעבען זיי, און זען זיי קומען אויף די ערד שטארקען זיי, ביי דעם ידען איר אויף אזוי, זען די ידען לערנען תורה לעבען זיי עניינעללי לעבנים, מיט דעם טוף און אויף מיט די נשמה, די נשמה לעבט מיט איהר שפייז דאס איז דיא תורה, און דער טוף לעבט מיט זיין שפייז, דאס איז מיט זעסען און פרנקען וויא עס שפייז אין די תורה און פאקט פאקט נאם רש"י ז"ל זען מינט אויב איהר זעט זיך מאטעריעל לערנען תורה, זאנען נאם אז איהר זעט שפייזען איינערע נשמות וועל איה שפייזען איינער טוף, איה וועל זענען זענען צו דער צייט, און עס זעט זאנען פארקערט פארקערט, און זיי מיר זאנען אלע מאן עניי קאדל און פאקט פאקט ווי, אויב איהר זעט הערען וואס נאם דאס אייף נאמען זעט איהר פארקערטען איינערע קארן בימאיל זיין, און אויב דער מענטש לערנט נים

הקדמה כללית

ויאם ווי האבען פארפּעלט די נאנצע וואך . אז דער מענטש זאל ניד ברכענען מיט וואס ער פאר-
 בריינגט זיינע שבתים , אנהאנצע וואך קען ער האבען א תירוץ ויין פּרָגָה לאַמ איהם גיט לערנען
 תורה . אָבער וועלכען תירוץ קען ער זאגן אויף שבת , ווינטער די גרויסע קעכט , וומער דיא גרויסע
 סענ , דער מענטש וואס פארבריינגט דיא לידיגע צייט זיינע מיט וועלמליכע זאכען אונ לערענט
 גיט תורה אין די צייט וואס ער איז גיט בשעפטיגט וועגן פּרָגָה פארשעמט ער די תורה , ער ווייס
 אז די וועלמליכע זאכען זענען בייא איהם טיערער ווי תורה לערנען . אונ דער פּנא זאגט אוי להם
 לבריית מלבושה של תורה , וואס עס איז ווייא צו דיא מענטשין , וואס מענטשין האבען צרות אויף
 דער וועלט , דאס איז נאר ווייל וויא פארשעמען די תורה . דער וזהר תקדוש שרייבט אין די תקדמה
 דער יוד וואס לערענט תורה , האט ער גיט מורא פאר שלעכטע קראנקייט , אונ אלע שלעכטע
 גורות ווערען במל פון איהם , אָבער אז ער האט זיך אפגעשיידט פון דיא תורה איז גלייך וויא ער
 וואלט זיך אפגעשיידט פון דעם לעבין , נאך זאגט דער וזהר , יעדער ווארט תורה וואס גייט ארויס
 פון דעם מענטש'נס מויל , נעמט גאט דעם ווארט תורה אונ קושט איהם , אונ מען בעקרייגט איהם
 מיט זייערע ציג קרייגען . דער רמב"ם שרייבט די קראנקייט פון די נשמה איז גלייך צו די קראנקייט
 פון טוף , נאר דער אונטערשייד איז , דעם טוף קען מען נאר היילען ביז וואגען ער שטארבט , אָבער
 צו דער נשמה קען מען היילען אויף אייביג . אויף דיא וועלט , אונ אויף עולם הבא , צו דעם גוף איז
 דא פערשידענע רפואות , אויף דארף מען פרעגן א נענישטען דאקטאר ער זאל פארשטיין די קרייזיק ,
 אונ זאל פארשרייבען די רפואה (סעדיצין) , אונ דער דאקטאר קען גיט ערב ויין אז עס זאל זיך גיט
 אונטערנווארפען קיין אנדער קרייזיק , אָבער צו דער נשמה איז נאר דא איין רפואה תורה , אונ אז ער
 האט די תורה פארלאזט , זאל ער פאלגען וואס ספרי מוסרי , אויף צדיקים , פלמדי חכמים , וואס וויא
 האבען פאר ארדענעט דעם סדר פון ל' רגען , אויף וויא זיך צו פיהרען , קענען זיי איהם ערב ויין אז
 זיין נשמה וועט בלייבען געזונט אויף די וועלט , אונ אויף ווען זי וועט קומען פאר דעם פסא חבור .
 די גקרא זאגט די וועלט איז גלייך צו א חתונה , דער פייניגט איז אויף א חתונה זענען דא צוויי ערליי
 מענטשין , דער פאטער אונ די מוטער פון דעם קינד וואס זיי מאכען איהם חתונה , אונ פרעמדע
 מענטשין וואס זענען גבעטן נווארען צו די חתונה , די מענטשין וואס זענען פרעמדע אונ זענען נאר
 נעקוסען ווענען פריירשאפט , ער איז עטליכע שעה אויף דיא חתונה , נאכדעם גייט ער אהיים אונ
 לייגט זיך שלאפען , שטייט אויף אונ דאווינט , עסט , גייט אין גאס האנדלען , ער פארנעמט נאר
 אז ער איז געווען אויף א חתונה , אָבער דער פאטער אונ דיא מוטער פון חתן אָדער פון דיא פלה ,
 זענען דא צוויי ערליי , דער חתונה וואס איז אנדער פארנעמט אויף באלד דיא חתונה , אָבער דער
 חתונה וואס איז אַרעם , אונ דיא חתונה איז איהם נאנץ שווער אַנגעקומען אונ איז שולדיג געבליבען
 געלט וואס ער האט גבארגט צו די חתונה , אונ דארף צאהלן ראטעס אַ אַרד אָדער אַ האלב יארה .
 איהם קלינגט דיא חתונה אין קאפ זאלאנגע צייט ביז ער קען זיא פארנעסן , נאנט דיא גמרא דיא
 מענטשין וואס גייען אויף דער וועלט זענען אויף אוי , די צדיקים וואס זענען גבירים מיט תורה אונ
 מיט מצות אונ מעשים טובים , אונ האבען זיך גיט בשעפטיגט מיט די וועלט , ווען וויא שטארבען
 אונ די נשמות זייערע גייען אריין אין היסעל , פארנעמט די נשמה די וועלט אין גאנצען , אונ זיא גייט
 באלד אריין אין גן עדן אויף איהר אָרט , אָבער דער מענטש וואס איז געווען בשעפטיגט פאן אונ
 נאכט מיט די וועלט , אונ אין מיטען האנדלעל , אָדער אין מיטען אַרבעט האט מען איהם צו גער
 נטיקען פון די וועלט , די נשמה איז נאך געבליבען שולדיג אויף די וועלט , אין דיא נשמה קלינגט
 נאך אלע נשעפטן פון דער וועלט , ווער גייט ווי פיל יאהרען די נשמה וועט דארפען לייבען ביי
 דיא וועט ביין אונ ליידיג ווערן פון דיא וועלט , זיא איז אזוי וויא א פייגעלע וואס מען האט איהר
 ארויס גילאזען פון איהר שטייגעל אונ מען האט אַנגעבונדען אַ שטייגערל צו א פיסול , זיא וואלט
 געפיה גערין זיך אויפגעהייבען אין דערטייך אונ פליהען , דאס שטייגערל לאנט איהר גיט פליהען .

הקדמה כללית

והוא יזי האבוען פארפעלם די גאנצע וואך . אז דער מענטש זאל ניד פרעכענען מיט וואס ער פאר-
פריינט וינע שבתים , אנאנצע וואך קען ער האבען א פרויזן ויין פרוקה לאוס איהם גיט לערנען
הורה אבער וועלכען תירוץ קען ער זאגן אויף שבת , ווינסער די גרויסע נעכט , ווסער דיא גרויסע
סענ , דער מענטש וואס פארבריינט דיא ליידנע צייט וינע מיט וועלסליכע זאכען אונ לערענט
גיט הורה אין די צייט וואס ער איז גיט בשעפטניגס וועגן פרוקה פארשעמט ער די הורה , ער וויינט
אז די וועלסליכע זאכען ווענען פייא איהם סייגערע ווי הורה לערנען . אונ דער פנא זאגט אויף להם
לבריות מעלבונה של הורה . וואס עס איז ווייא צו דיא מענטשן , וואס מענטשן האבען צרות אויף
דער וועלט . דאס איז נאר ווייל וייא פארשעפטען די הורה . דער ווהר הקדוש שרייבט אין די הקדמה
דער יוד וואס לערענט הורה , האט ער גיט סוכא פאר שלעכטע קראנקייט , אונ אלע שלעכטע
גזרות ווענען במל פון איהם , אבער אז ער האט זיך אפגעשניידט פון דיא הורה איז גלייך וויא ער
וואלט זיך אפגעשניידט פון דעם לעבן , נאך זאגט דער ווהר , יעדער ווארט הורה וואס גייט ארויס
פון דעם מענטשניגס מויל , נעמט נאט דעם ווארט הורה אונ קישט איהם , אונ מען בעקרייבט איהם
סיט דיעציג קרוינען . דער רמב"ם שרייבט די קראנקייט פון די נשמה איז גלייך צו די קראנקייט
פון גוף . נאר דער אונטערשייד איז , דעם גוף קען מען נאר היילען בוי וואנען ער שטארבט , אבער
צו דער נשמה קען מען היילען אויף אייביג . אויף די וועלט , אונ אויף עולם הבא . צו דעם גוף איז
דיא פערשידענע רפואות , אויף דאך מען פרעגן א נעניממען דאקטאר ער זאל פארשטיין די קרייניק ,
אונ זאל פארשרייבען די רפואה (מעדיצין) , אונ דער דאקטאר קען גיט ערב נין אז עס זאל זיך גיט
מוטערעווארפען קיין אנדער קרייניק , אבער צו דער נשמה איז נאר דיא רפואה הורה , אונ אז ער
האט די הורה פארלאזט , זאל ער פאלגען וואס ספרי מוכר , אויף צדיקים , פלסידו חכמים , וואס וייא
האבען פאר ארבעט דעם מדר פון ל . רען . אויף וויא זיך צו פיהרען , קענען ווי איהם ערב נין אז
זיין נשמה וועט בלייבען געוונד אויף די וועלט , אונ אויך ווען זי וועט קומען פאר דעם פסא הקבור .
די נקרא זאגט די וועלט איז גלייך צו א חתונה , דער סיינונג איז אויף א חתונה ווענען דיא צוויינערליי
מענטשן , דער פאטער אונ די מוטער פון דעם קינד וואס זיי סאכען איהם חתונה , אונ פרעכער
מענטשן וואס ווענען נעמען געטוין גוטאען צו די חתונה , די מענטשן וואס ווענען פרעכער אונ ווענען נאר
נעקסען ווענען פריינדשאפט . ער איז עסליכע שעה אויף דיא חתונה , נאכדעם גייט ער אהיים אונ
לייבט זיך שלאפען , שטייט אויף אונ באווייט , עס , גייט אין גאס האנדלען , ער פארנעמט נאר
אז ער איז נעמען אויף א חתונה , אבער דער פאטער אונ דיא מוטער פון חתן אבער פון דיא פלה .
ווענען דיא צוויינערליי , דער חתונה וואס איז אנביר פארנעמט אויף פאלד דיא חתונה , אבער דער
חתונה וואס איז ארעם , אונ דיא חתונה איז איהם גאנץ שווער אגעקומען אונ איז שולדיג געבליבען
געלט וואס ער האט גבארגט צו די חתונה , אונ כארף צאהלין ראטעס אהרד אבער א האלב יאהר .
איהם קליינט דיא חתונה אין קאפ אלאנגע צייט בוי ער קען זיא פארנעסן . זאגט דיא נקרא דיא
מענטשן וואס גייען אויף דער וועלט ווענען אויף אוי , די צדיקים וואס ווענען נבירים מיט הורה אונ
מיט מצות אונ מעשים טובים , אונ האבען זיך גיט בשעפטניגס מיט די וועלט . ווען וייא שטארבען
אונ די נשמות וינעכע גייען אריין אין היפעל , פארנעמט די נשמה די וועלט אין גאנצען . אונ זיא גייט
באלד אריין אין גן עדן אויף אידד ארט , אבער דער מענטש וואס איז גווען בשעפטניגס סאג אונ
נאכט מיט די וועלט , אונ אין מיטען האנדלעל , אבער אין מיטען ארבעט האט מען איהם צו נער
נובען פון די וועלט . די נשמה איז נאך געבליבען שולדיג אויף די וועלט , אין דיא נשמה קליינט
נאך אלע נשעפטניגס פון דער וועלט . ווער ווייט זיי פיל יאהרען די נשמה וועט דארפען ליינען ביי
זיא וועט ביי אונ ליידיג ווערן פון דיא וועלט , זיא איז אוי וויא א פינגעלע וואס מען האט אידד
ארייס גילאוען פון אידד שטייגעל אונ מען האט אנגעבוידען א שטייגערעל צו א פיסול . זיא וואלט
געבוי גערין זיך אויפגעהייבען אין דערטיף אונ פליהען . דאס שטייגערעל לאזט אידד גיט קליהען .

הקרמה בררית

די די גמרא זאגט, אז איינער האט גמאזט א גר ער זאל לערנען א פרק משניות, האט ער גמאזט א גרויסען גר צו גאט, און מען מיינט גיט תורה לערנען פון פערענענען אליון. גאר יעדער קענטש פון זיך מאכערין אין די תורה, ווי דער פסיק זאגט אז תחמי פלטי זאגט רש"י שיהי צמלים בתורה אידר זאלט אייך מאכערין אין די תורה, יעדער קענטש פון אראפגעקען צייט פון זיין ארבעט, פון זיין גאנגעל, פון זיין שלאפען, און זאל לערנען תורה, וויא דיא גמרא זאגט אז די פסקה צייחז רב הסרא פלעגט לערנען תורה גאנצע נעכט, אמאהל האט די מאכער פון רב הסרא גזאגט צו אידר פאכער, פארן וואס שלאפט דא גיט אביסעל, האט רב הסרא גענפערט צו זיין פאכער עס וועלען קיפען קען וואס מען וועט אין זיין פיל שלאפען, ווען מען וועט לערנען אין גמרא, וועט מען גענוג לאנג שלאפען. נאך זאגען ספרי מוסרי, יעדער ווארט תורה וואס דער קענטש דערט ארויס פון זיין מיל אין א סצה, און אז א קענטש לערענט א פרשה חושב אדער משניות גמרא, ווי פיל ווערער ער האט גרעט, אזוי פיל מצות האט ער גמאהן, און ווען מען לערענט תורה פון מען לערנען מיט שמחה און ווער עס וויל ווכה זיין אין די קרוין פון די תורה, זאל ער לערנען תורה אלע נאכט אפילו ווער וואס די נעכט גענען קליון זאל ער אויך לערנען תורה ביינאכט, און זאל גיט פלעין איין נאכט פון תורה לערנען. דער גמא זאגט אז די פסקה צייחז דער קענטש וואס לערענט גיט תורה, ווייל ער איז בייך האט ער ביי צייט צו לערנען תורה, וועט זיין דער סוף, אז ער וועט גיט לערנען תורה ווייל ער וועט ארעס ווערין, און דער קענטש וואס איז ארעס און פון דעספונענען לערענט ער תורה, וועט זיין דער סוף ער וועט בייך ווערין און וועט אויך לערנען תורה מיט רייכקייט.

די חכמים זאגן די קענטשן וואס לערנען גיט תורה און האבען קיין חלק אין תורה לערנען, אפילו זיי מוהען מצות און זייערע נשמות וועלן געמען שרר אין גן עדן, אבער דער גוף ווערער וועט גיט אויפשמייט צו תחתית המות, נאך האבען די חכמים גזאגט די תורה איז געבין גווארען צו משה רבינו צו פערציג טאג, און דיא נשמה קומט אריין אין דעם קינד צו פערציג טאג, דער קענטש וואס היט צו לערנען תורה ווערט אין איהם געהיט די נשמה, און דער קענטש וואס היט גיט צו לערנען תורה, גייט די נשמה אונטען פון איהם נער לעבט אויף דער וועלט אזוי ווי א בנהיה, דער שליה הקדוש און אין די הקדמה פון ספר ויקהל משה און אין די הקדמה פון ספר משנת חסידים און אין די הקדמה פון וזהר איז געשריבען, עס איז א גרויסע מצוה און, עס איז א גרויסע שמחה פאר גאט פון דעם קענטש וואס לערענט דעם ספר הווהר, און דער יוד וואס לערענט גיט דעם ספר הווהר וועט, ער נשקראפט ווערין און וועט מונען נאך אמאהל מגולגל ווערין אויף דער וועלט, דער מדרש שוטר מוב שרייבט דער קענטש וואס האט קיין וזהר גלערענט, וועט ער שטארק פארשעמט ווערין ווען זיין נשמה וועט שמיין צום משפט פאר גאט, נאך זאגען ספרי מוסרי, די נשמה יתרה וואס ווערט געבין צו יעדער יוד גוט שבת, און עס קומט מוצאי שבת, און די נשמות יתרות קומען צוריק אין היסעל, קומען צורואקען אלע מלאכים און מען פרעגט זיין וועלכע תורה זיין האבען דעם שבת גלערענט אויף דער וועלט, און אויב די נשמה האט מאקי גלערענט תורה שבת, זאגט זי די תורה וואס זי האט גלערענט פון אלע מלאכים, און די תורה ווערט געבריינגט פאר הקדוש ברוך הוא, און פריכול בייא הקדוש ברוך הוא איז א שמחה מיט דיא נשמה, אבער אז דער קענטש האט שבת גאר גיט גלערענט, ער האט איהם פאר בריינגט מיט שפאצירען, שלאפען, אדער מיט אנדערע וועלשליכע וואקען, ווערט די נשמה שטארק פארשעמט פאר אלע מלאכים, און ער איז פארטרבען פון זיין, דער שלחן ערוך זאגט וואס מיר זאגען עס איז א טונג שבת צו שלאפען שבת בייטאג, דאס איז גאר פאר די קענטשן וואס לערנען תורה גאנצע וואך, אבער סוחרים און בעלי מלאכות וואס לערנען גיט דיא גאנצע וואך, אדער אפילו די וואס לערנען אלע טאג אשעה אדער צוויי שעה, פאר זיין גיט געבין גווארען דער שבת צום שלאפען, גאר פארקערט זיין בארפיין שבת שלאפען ווייניגער ווי א גאנצע וואך, און לערנען תורה וואס זיין קלענען גאר, זי זאלען אפגעבין

הקדמה ברורה

התורה אפילו עם קצו זיו עד האם פרנסה , אבער ריא נשמה וואס איז גינען אין איהם איז שוין נע-
 שטאנדיגע און אנוועק פון איהם , און ער לעבט נאר מיט אלעגיגים קראפט אליון , אזוי וויי אלע
 דברות און ווי אלע לעבעדיגע זאגען לעבען אן גשמות , וויא דער ספר ברוחנות עולם שרייבט די
 תורה און דער מענטש פיינד צוזאמען זענען א גאטליכע ליבט אויף דער וועלט . דיא תורה איז א
 פלאם פייאר פון דעם גאטליכען פונק אזוי ווי אין א לאקס איז דא בוימאטיל און א קננים און דעם
 פיער צינדט מען אן אויף דעם קננים , גיט דער לאקס א ליבטיגקייט אויף דעם גאנצען ארץ וואס
 ארום איהם , אזוי איז ביי דעם מענטש , דער גוף פון מענטש איז דער לאקס מיט די בוימאטיל , דיא
 גשקה וואס אין גוף איז דער קננים , די תורה איז דער פיער וואס גיט איין ליבטיגקייט אין די נשמה
 און די נשמה מאכט ליבטיג דעם גוף , אבער אז די ליבטיגקייט פון דיא תורה איז גיט דא אין דיא
 נשמה בלייבט דיא נשמה פינסטער , און וויא גייט אנוועק פון דעם מענטש , אפילו ווען דער מענטש
 לעבט נאך אויף דער וועלט , און אפענטש קען גיט זאגען איה קאב גענוג פאר סיד די מצות וואס
 איה מוז אלע קאמ , ווארום אפילו די מצות וואס דער מענטש מוזט אגאנצע קאמ מוזען אויף האבען
 די ליבטיגקייט פון די תורה , ווי שלמה המלך האט גינאנט די מצות ויהי אד , דיא מצות זענען א
 ליבט און דיא תורה איז דיא ליבטיגקייט , ווען א מענטש וואל ארין קראנען אין א שטוב ביינאכט
 אפילו הונדערט ליבט , פון דעם צוועגען וועט אין שטוב ויין פינסטער , סידען ער וועט די ליבט
 אגציינען מיט פיער , אזוי אלע מצות וואס דער מענטש מוזט זענען נאר וויא די ליבט , און ווי
 טראפען עס וואל אויף וויא ארויפקומען דיא ליבטיגקייט פון די תורה , וויא גאט האט געזען מייע
 רייד פון דיא תורה זענען וויא פיער , און אז דער מענטש לערנעט תורה ווערען אלע זיינע מצות
 ליבטיג , און ווי מאכען ליבטיג די נשמה , צו לייכטען אויף די וועלט און אויף דיא אנדערע וועלט
 אין גזען .

די נכרא זאגט ווען דער מענטש שטארבט און די נשמה קומט צום משפט , פרעגט מען איהם אויב
 ער האט גלערענט תורה גביאים בתובים , נאכדעם פרעגט מען איהם אויב ער האט געלערענט
 משניות , גמרא , אגדה , איז דאך אקשיא וויא אזוי פרעגט מען צו אלע מענטשען איין שאלה , עס
 זענען דאך דא לומדים און פראפעסעסעס , דער הירויז איז אלע נשמות וואס קומען אראפ
 אונט דער וועלט האבען אלע א סלק אין די תורה , נאר די נשמה וואס איז געווען מענטש איז אס
 די א פונק פיער אין איין קייל , אז דער מענטש גלאנט אין דעם פונק ווערט פון איהם א גרויסער
 פלאם פיער , אבער אז מען גלאנט גיט אין דעם פונק ווערט דער פונק פארלאשען , בייא דעם
 מענטש איז אויך אזוי , אז דער מענטש מאפערט די נשמה אין דיא תורה ווערט דער שכל זענער
 קאן קליינער , און קען אלע קאן געסער לערנען , און דיא נשמה ווערט אלע קאן הייליגער , און
 לערענט די תורה מיט הייליגקייט , פריער לערענט ער תורה גביאים בתובים , נאכדעם משניות ,
 גמרא און אלע קאן קערה און געסער , אבער אז ער לערענט גיט תורה ווערט דער שכל אלע
 קאחל שוואכער , און ער סינים אז ער וועט קיין קאחל גיט קענען לערנען , עס איז אבער גיט
 אפי , זענער יוד קען קומען צו תורה לערנען , דריבער ווען ער קומט צום זיס הדיון פרעגט מען איהם
 ווענען די גאנצע תורה אויב ער האט געלערענט , ווארום אז ער וואלט געלען לערנען תורה וואלט
 ער קענען , און דריבער שטייט אין שללן ערוך יורה דעה זענער יוד מוז אלע קאן לערנען תורה ,
 דער וואס איז רייד אדער ארעם , דער וואס איז געווען אדער קראנק , און אפילו דער מענטש וואס
 גיט אין די היינער , און האט א חייב מיט קינדער און נאך , ווי שפייען , פון דעם צוועגען מוז ער
 האבען א צייט צו לערנען תורה ביי-קאמ און ביי-נאכט , וויא עס שטייט אין פסוק ויהי חייב ללמוד
 דא וואלט לערנען תורה קאמ און נאכט , זענער יוד מוז לערנען תורה דיא גאנצע צייט וואס ער
 לעבט , ביי צו דעם קאן וואס ער וועט שטאנדיגען , און זענער מענטש מוז לערנען אלע קאן תורה
 גביאים בתובים און משניות גמרא דגינים די תורה לערנען אז בייא תקדוש קריה ווא זיכט פיער

מקוואות פרק ז

אלו ארבע משניות הם אותיות נשמה והם מסוגלין לנשמה :

ג נָפֵל לְתוֹכוֹ וַיֵּן . אוּ מוֹדֵד וְשָׁנוּ מִקְצַת מִרְאֵיו . (ר) אִם אֵין בּוֹ מִרְאָה מִים מִי קָאָה
דְּרִיזָה לֹא יִמְבּוּל בּוֹ :

ש שְׁלֵשָׁה דְּגוּזֵין מִים וַיִּנְפֵר לְתוֹכוֹ קְרָטוּב וַיֵּן נִבְרִי מִרְאֵיהֶן בְּמִרְאָה הַיָּיִן (ה) וַיִּנְפֵלוּ
לְמִקְנָה (א) לֹא אֶפְסָלוּהוּ גִלְגוּזֵין מִים חֶסֶר קְרָטוּב וַיִּנְפֵל לְתוֹכוֹן קְרָטוּב
הַקֶּבֶץ . וְנִבְרִי מִרְאֵיהֶן בְּמִרְאָה הַמַּיִם . וַיִּנְפְּלוּ לְמִקְנָה לֹא אֶפְסָלוּהוּ . רַמִּי בֶן נִרְי אָמַר
הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּרְאָה :

ב מִקְנָה שְׂיֵשׁ בּוֹ מִי קָאָה מְבֻנּוֹת . יָרְדוּ בּוֹ וַיִּמְבְּלוּ זֶה אַחַר זֶה הָרֵאשׁוֹן מְהוּר
(ו) וְהַשֵּׁנִי מְמֵא . רַמִּי אָמַר אִם הָיִו רְבָלָיו לְשֵׁר רֵאשׁוֹן נּוֹגְעוֹת בְּמִים אַף
הַשֵּׁנִי מְהוּר . הַמְבִּיל בּוֹ אֶת הַקְּסוּם וְהַעֲלֵהוּ מִקְצַתוֹ נּוֹגַע בְּמִים מְהוּר . הַשֵּׁנִי
וְהַקְּסוּת לְשֵׁר עוֹר בֵּינָן שְׂדֵהֲבִיָּה שִׁפְתוֹתֵיהֶם מִן הַמַּיִם הַמַּיִם שִׁפְתוֹתָן שְׂאוּבֵין
(ג) בִּיבַד יַעֲשֶׂה מִמְבִּילָן וַמַּעֲרָה אוֹתָם דְּרָךְ שׁוֹלֵיהֶם :

ה הַמְבִּיל בּוֹ אֶת הַמְּטָה אַף עַל פִּי שְׂבָרְגִלְיָה שׁוֹקְעוֹת בְּמִישׁ הַעֲבָה מְהוּרָה מִקְנֵי
שְׂהַמִּים מְקַדְמֵין . מִקְנָה שְׂמִימֵיו מְרֻדְרֵין פּוֹבֵשׁ אִפְסָדוֹ חֲבִילֵי קָגִים בְּבִד
שְׂתַחֲפִי (ט) הַמַּיִם יוֹרֵד וְמוֹבֵל . מַחֲטָ שׁוֹרֵיָא נִתְנָה עַל מַצְלַת הַמַּעֲרָה הָיָה
מוֹלֵךְ וּמְבִיא בְּמִים . בֵּינָן שְׂעֵבֵר עֲלֵיהָ תַּגַּל מְהוּרָה :

ברשנורה

עיקר תור"ש

[א] לא פסלוהו . וכוף שלא שני מראש המקום . הר"ש :
[ב] כלומר ואין סלכס כמותו וה"מ פסק לכה דסגופ :
[ג] שאובין . סכרי לר"י שיבולו כסס המים : [ד] לפי
כססכלי במקום לא נשבו וכססכלוו נחספו דרך שוליו
זו לא חיקרי מים שחמונו שאינו מתקבלין בחיבו :
[ה] כלומר כעיקר לבדו אבל כסמים לשים מ"ג מסכילין
בו : [ו] וקשה דח"מ מאי חמכי כ"ח לא לא הויה כמטע
כולס במים וזמן כולס כנת חמה בעיקר ולשון כר"ש קדמו
המים ונגעו ברבלי כ"ו וזמון המים מתבזרים למקום סלכד
לא היו חילוף דמתן כססח סססח סססח כחוסו כחוסכו' חס כרית ידיו
טכורים . [ז] כדלפינן כספסר פשמי"ט : [ח] וקטס
דח"כ מאי חפילו סח דוקא עלים וקנים : אבל לשון כר"ש
לא מייבש' אכרים אלא חפילו עלים וקנים . שחמים כדלפינן
שלא יתלקו כל המקום שחפ"ט שחמים שניו הלר"ס חחרן
אין זס חכור כ"ו וכ"ס כחכט פשמי"ט : [ט] שיחפוט .
כלומר שיעלו כמין חפוט ויכיו שמוקים מלד א' ויעובל כסס .
כר"ש : [י] ולא היו כחוסה מקום ע"י דבר מתקבל שומחם
מ"ד חפובל חת ככלי כדיוו כחוק המקום חס כדיוון
שחורים דס"כ עיקר המקום כמקומו וכגל לא נחלס לגמרי .
ועיין חו"ט :

[ד] אם אין בו מראה מים מ' סלכס חס אין במקום מ'
סלכס שיש כסן מראה מים' לא יעובל כחוסו מקום
אחי' כחוסו לר' שיש בו מראה מים ואם עכל לא עלתה
לו שכימס : [ה] ונסלו למקום לא פסלוהו כחוליל ואין
כרזין כיון ומי פירוה אין חפילין כסלס לוגין : ככל כולר
אחר כמראה . חפ"ט שאין כמלכ שוסל כמקום ואין כמים
שיעור ג' לוגין לפסול מ"ח כיון שיש כול ג' לוגין שרזין
כמים שחפניו לכו כאלו כלו מים ופוסלין ואין כלי כר"ש :
[ו] כשני שחא . דודאי מטר שיעור המקום כשכילתו על
רזשון : חף כשני סכור דחמרי' גוד אחיה וכיו כאלו
כמים שסטלס כרזשון כגופו . כן מוזכרין למי המקום ולא
נחסר משיעורו כלום ופירשו כגמרא [דמגיב דף י"ט]
ולא שיער ר"י חלל כחמלות דרבנן . כגון שבים שסכר
לחולין ועכל לכיוח סכור לתרומה . אבל לעלות משומחם גמורס
ועכל לפיוח סכור לתרומה . חל לעלות משומחם גמורס
לשחיס דכרי ככל עמח ואין סלכס כר"ש : כגוס כגד למר
עכ . וקורין לו ככרבי חלכ ריחא וכולע מים כרסס :
מקלחו כובע כמים טכור . כמקום שיש בו מ' ס"ב חלומלמות
חירי ועכל בו חרס אחר שחפיל בו חס כגוס : טכור .
כחיס כפובל חפ"ט שחסר שיעור מקום ככפילת כגוס
מחחר שחקלס כסגוס כובע כמים . ר"י כוח דס"ל חמרי'
גוד אחיה [כ] המים שחכוסן שאובים ומזרין ופוסלים
כמקום כג' לוגין ככרי לא סיס בו חלל מ' סלכס כחוסונת
דדך שוליו . כד' שלא יעלו המים שחכוסן למקום ונחמס
וז"ל לכפנילס כולס כחלס כמקום כקוסכס שיעורו חלומלס חל"כ
רגלס שוקעות כעיקר ככסס . שחיוו כרוק ואין חשכילין
כמוקים מתחם שחמקום רחב וסמים חחפסטי' ככלי וחפ"ט כע"ט : [י] וכמים כוסכלו . שחמיו מרודדים . שחין כמים
כובע . ללד חמס על מקום חפילו חפילי עלים וקנים .
[י] ושע"ט דכרזס כמקום שחלקו חפ"ט כחוליל וסמים ככססן
שיכנסו החת המים . וכיס מורלל ומכוח כמים . מנעטס כמים כדיוו [י] . כיון שעכר כגל על מים על כסעל על
מקום שחמקס מוחס כס ולסו מ' כגל על חמטת . טכור . ולפי שחמקס דקס וקטס . וירא סן חפול כמים . דדך
לכפילתו כן :

סדר בראשית

עניני מעשה בראשית

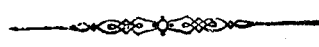
אין דאס דער עיקר פכלית פון דער וועלט און דער עיקר פכלית פון דעם יוד, וויא דיא הורח זאגט (שמות יא) מייען שבתים זאלט איד היטען איר זאלט וויסען אז איר גאט הייליג אייך, אז איר וועט היטען דעם סאג שבת וועט איר וויסען איר וועט שפירען אויף זיך אהייליגקייט, דיא גקרא זאגט (שבת דף י) הקב"ה האט גיזאגט אז משה איך האב אניסע פקנה אין מייען אוצרות, די סקנה הייסט שבת, און איך וויל זיא געבין צו דיא יודין, דער דרארש זאגט דמשל אפסקנה וואס דער מלך האט איר גיגעבן די שריסלען פון זיינע אוצרות, האט זיא שוין אסין אז דער מלך האט איר געמאכט גינעלטיגען אויף זיינע אלע אוצרות, זיא דארף גאר היטען די שריסלען זיא זאל זיין גיט פארלירען, אז הקב"ה האט גיגעבן די יודין דעם סאג שבת, האט ער זיין געמאכט גינעלטיגען אויף אלע זאכען וואס זענען באשאפן גינארין אין די זעקס טעג ווייל דער סאג שבת איז דער פכלית און דער אוצר פון אלע זאכן וואס זענען געשאפן גינארין אין דיא זעקס טעג, דער יוד דארף גאר היטען דעם שבת מיט הייליגקייט, דער עגן שבת איז גיגעבן גינארין פאר דעם נוף און פאר די גשמה, גאר פון דעם וועגן מייען טען אלץ גאר די גשמה, דעם יודין איז גיבאמין גינארין ער זאל שבת ריהען פון אלע מלאכות, און פון האגריד, און ער זאל אפירט גיט מראכמין וועגן זיין מלאכה און גיט וועגן זיין האגריד, וויא עס שטייט אין פסוק זעקס טעג זאלטו ארבעטין וצטיהי פי מלאכה, און דו זאלטו סאקו דיין נאנצע ארבעט, אז עס קומט פרייזאגן פארין זאכט דארף דער מענטש זעקן גלייך וויא ער האט פערמיג געמאכט זיין נאנצע ארבעט און ער האט שוין גיט וואס צו מראכמין וועגן זיין ארבעט און גיט וועגן זיין האגריד, קען ער שוין זעען שבת רהיג און לערנען הורח און מראכמין פון הייליגע זאכן וועגן זיין גשמה, און ער זאל זיך גיט מצער זיין אויף דעם וואס

בראשית ג' אלהים את השמים והאדמה. רש"י ז"ל שרייבט בראשית אין צונוי ווערערט בשביל ראשית, אז מיר וועגן פרעגן צו וואס האט הקב"ה געשאפן דיא וועלט, זאגט זיין בארד די הורח די השוכה, בראשית, בשביל ראשית, וועגן דיא זאך וואס הייסט ראשית, דיא אלהים את השמים ואת האדמה, האט גאט געשאפן דיא הימל און ערד, זאגט רש"י ווערערט זאך הייסט ראשית, די יודין הייסן ראשית, וויא עס שטייט אין פסוק (ויסיה ב) קודש ישרי ה' ראשית בטאתי, די יודין זענען הייליג צו גאט, זיי זענען זיינע ערשטע הבורה, דיא הורח הייסט אויך ראשית, ווי שלמה המלך האט גיזאגט (מש"ה ח) די הורח זאגט ה' געז ראשית דבוקו, די ערשטע וועג פון הקב"ה, דאס ערשטע מייענג פון הקב"ה וואס ער האט באשאפן די וועלט, האט ער מיר געקויפט, האט הקב"ה מיר געמיינט, אין דיא וועלט באשאפן גינארין גאר וועגן יודין זאלין לערנען הורח, דריבער זאגט דיא גקרא הקב"ה האט געמאכט אפגאי מיט דיא וועלט אויב דיא יודין וועלן געקען דיא הורח, אין גוט גלייבט שטיין די וועלט, און אויב דיא יודין וועלן גיט געקען דיא הורח וועט דיא וועלט צוריק ווערן וואו ובורה, עס וועט מער קיין וועלט זיין, און גאר אדריטע זאך איז דיא וועגן דיא זאך וואס האט אויך הקב"ה באשאפן די וועלט, דאס איז דער סאג שבת, וויא מיר זאגן אין שמונה עשרה אלה תרשטו את יום השבת, דו זאלטו געהייליגט דעם זיבעטן טאג, פכלית פשה שפיט וציו, ווייל דער סאג שבת איז דער פכלית פון דעם באשאפונג הימל און ערד, די הימל און ערד זענען באשאפן גינארין גאר וועגן דעם סאג שבת, ווארום דיא אלע דריי זאכן זענען איינס, די יודין זענען הייליג, דיא הורח איז הייליג, דער שבת איז הייליג, גאר די הייליגקייט פון די יודין איז ווען זיי היטען די הורח און ווען זיי היטען דעם שבת, און אז אויך לערנט הורח און שבת, ווערן די אלע דריי הייליגקייט צו זאכען, (ה"א)

עניני מעשה בראשית

נאם האם אים גיבאמין ער זאל רהקען פון זיין ארבעט און זיין האנדריס. גאר ער זאל צו פרידען זיין נואם נאם האם אים פרייא געמאכט פון צו ארבעטן פאר זיין גוף ער זאל קענען נוייגניגסטונס זיין טאג אין דער נואך ארבעטן פאר זיין נשמה. דער שטייגער איז בייא מענטשן ווען איינער פארדינט פון זיין ארבעט אדער פון זיין האנדל פערדינט ער אויף זיך צו עסן און צו פריגקען גפעס בעסער. אבער ווען ער האט קיין ארבעט און קיין האנדייט און פארדינט ניט ווייל ער אפשאפן פון זיין עסן און פריגקען. און בייא שבת האט נאם גיבאמין פארקערט. ארבעטן און האנדלען זאל מען ניט. און מען זאל עסן און פריגקען מער און בעסער ווי אלע טאג. ווייל דער מענטש זאל האבן אמונה אז הקב"ה האט באשאפן דיא וועלט און ער האט אגגרייט שפייז פאר טויעקער מילארדין באשעפעניש גאר אן זאהל. וועט ער אים אויך געבן אברקה אין דיא ועקס טעג עס זאל זיין נענג אויף דעם זבעטן טאג אויך. און אזוי ווי דיא הימערל און ערד זענען בעשאפן גינוארן פון גאר גישט. אזוי דער זיידנער טאג שבת נואם מען מוקט אין אים גאר גישט. ער ניט די ברקה אויף אלע ועקס טעג. און טייל די נשמה איז איין געפאסט גינוארן אין גוף. און די נשמה קען ניט ארום געבן איבער כחות אן די כחות פון גוף אז דער גוף איז מרויערני קען ניט דיא נשמה ארום געבן פון זיך אפרייליקייט. און דיא שבינה רוקט אבער אנדערש ניט אויף אפענטש סידין דיא נשמה זאל זיין פרייליך. דריבער מוז יעדער יד געבן פערנעניגען שבת זיין גוף אז דער גוף זאל ווערן פרייליך וועט דיא נשמה אויף זיין פרייליך. וועט ער ראונגען מיט שמחה און וועט לענגען תורה מיט דיא שמחה. און ווייל דער

עיקר פון דעם שבת איז וועגן די נשמה. זאם גישט דער מענטש אריין קומען צום שבת פרוצירונג. גאר ער זאל קומען מיט ישוב נעמט און מיט אפארברייטונג. דאס ערשטע ווי די גקרא זאגט (מסחים ג) יש גוי ונפטר. אמאהל איז דא אפענטש נואם ארבעט אנאנצע נואך און האט שארין. דאס איז דער מענטש נואם ארבעט ערב שבת ביו נאכט. האט ער קיין העלעה אין דיא ארבעט פון דיא נאנצע נואך. גאר יעדער מענטש דארף ארבעטן ערב שבת ביו דעם לעצטן פערטיל טאג. סיי דער טאג איז קליין און סייא דער טאג איז גרויס. דארף ער בערעכענען ווען עס ווערט טאג און ווען עס ווערט נאכט. און ווען עס עגרינט זיך דרייא פערטיל טאג זאל ער אנועק לייגן זיין ארבעט און זיך פארברייטן צו שבת ווי עס שטייט אין פסוק ושמו קני ישרא את השבת. ושקרו איז דער מיינטש ווארטן. מען זאל זיך אפפערטיגען פון אלע ארבעט און מען זאל נוארטן דער שבת זאל קומען. מען זאל אים צו געמען מיט פבוד ווי מען געמט צו אמלקה. דריבער דארף דער מענטש זעהן אפילו סתרים זאלין קומען מיט אצוויי שעה פריער אהיים זייא זאלין זיך ארום וואשן און אנמאהן שבתדיגע קליידער. און גרייטן צום מיטש. און וויבער זאלין אויך זיין פריי מיט גאקין און מיט ראמען אין שמוב נוייגניגסטונג מיט אשעה פריער. זייא זאלין אויף זיין שבתדיג געקליידט און זינדען ליכט צו דער צייט. און זאלין צו געמען דעם שבת מיט פבוד און מיט הייליגקייט וויא עס שטייט אין פסוק וקדש אהיו. נאם האט געהייליגט דעם שבת. און האט אים גיבענמישט. ווארום די הייליגקייט פון שבת וועט פרייגען אברקה און אנאולה אויף אלע יודן און :

בראשית יום א תורה

אונקלוס

למחשד מלח דמי יהודה נפשי יה יהוה יהודה ריה יוד הא ואו הא - לשפה יהודה ויה יהודה ו דמלי יוד אל שט
בין שבטשה בניקוד חולם :

א. בראשית ברא אלהים * בקדמין ברא

ת"א בראשית. שבת פס ר"ב ע"ג
הא ל"ב כ"ה ע"ג ע"ג

בלע המורים

(א) בראשית ברא בני בראש השנה ברא (השנה). בראשית טעוריקון בראשונה רחם אלמים שקבלו ישראל פודס. בראשית
שפתי חכמים

(א) בראשית * אמר רבי יוחנן לא היה צריך
א להתחיל את התורה אלא מהאדרס
הזה לכה שחיה המלה ראשונה שלטון ב ישראל ב ומה
עמם פלח ב בראשית תקום (תהלים קיח) כח מעשי
הביד לטמו לחת להם נחלת גוים שלם יאמרו עובדי
ישראל יאמרו חתם ד שבכתם חרות ו' אומות הם אומרי
להם כל הארץ הם הקב"ה היא הוא בראש ו' ונתנה לאמר
ישר בעולו בראש בראשונה נתנה לו ובראשו נתלה ונתנה
לנו : בראשית ברא. חן המקרא היה אומר חללה
ה דורשי ה' כח"ס רז"ל (כ"ח) בשביל התורה שנקראת
(משלי ח) ראשית דרכו ו בשביל ישראל שנקראת

בראשית א דהא הכורה לא נתנה לישראל אלא בשביל המלוא
ככחודים כח שיקומו ויהוה (ועל כן נקרא כלטון
תורה) ח"כ כל בני יסודי דברים לא סר"ל לכתוב בחורה אלא
למטות ספר כתי עלמו חס ספר יבוסע על ספר שופטים :
ב מש"כ בראשית וניי גמטו ספר אלו יתירים (במש
דכפר כל מילה) וכל זמן שלם גמטו כסם כל ישראל יתחשבות
פככל מלומים לחורס לוס על מה כתיב : ב גמטו יחושב ותי
הוא ר"ל הפקודו כהלים סוף מפרס טעמם להם החתום בראשית
זכתי משמח מן הפסוק כח מעשי ו' ד' רחם עבדי בראשית
הביד לטמו חסום טרנס לחת לוס נחלה גוים דכפשי בראשית וכן
סביחודים סכ"ס שיתן לורכו חס חרין כענן (ויחידוה סוף משכר
מלוח ומחשבו ספרין לר"ד לרודיע שבכריאה סוף כח
מעשי : ח"כ ס"ל לכתוב ספר בראשית אחר סביחו ולא
לכתוב לו בראשית משום כח מעשי ונו' ר"ל אחר סביחו ולא
כבר בראשית כסוף הספר לא היה סוכתה שבחודו בה להשיד
שאין בני ישראל כליכטיס אלא היינו אומרים סוף סוכתה ספר
בראשית. סוף להשיד שאין הסוף קדמון סוף עיקר סלחודם
וממ"ל סרטי"ל אלא עכשיו חס שהחיל בראשית ע"כ לרבינו חס
לומר ולפרס חסום כח מעשי ונו' א' סוכתה עלמו מפרס ע"ו ורדוקי
ד' משמח דכחלס היה ספרין על' א' אומות (שהם מניי חס) ור"ל
וסח כס' דן לך כתיב וככעניו כל בראך ופרש"י שם שפירס סוכן
ויזכר חס א' חורשו על סם שפחלוק אל סם נכוח כחלוק בה
לכתי כל ספרין ור"ל חס שיד לטענות כוח (כשהם חתוקים
בנתחם) ור"ל חס' שפרקטע אינס גמול וברכותה מדרס קמא
להשיד הקרקע עררד יתרון ס' הילוח סם שכח יתור על סכחלס
סכחלס וממ"ל פתח בראשית ונו' לומר שבכרן ומלוחס על
ל"ס היה סם כל ספר כניס ענן לסם היה סוף כרן אל סכח
כנו מיה סר כתיב חרוד עננו ככר עכרים וכו' ח"כ היה סם עכר
יהיה עכר אל סם ילופס ח' חלוק בו וטע"ל דרדוק בני קניס חתים
הלא ירסס דק"ל עכ"ל ירס חס אכ"ו כר חורס ונו' ירס חס ספרין
לכורוח קרד בכריאה חס פינו גמו שפירש"י כעננו שפין לך
ראשית וכו' : וכל סוף מלוחס החלס עררד לטיות סכחס

ב' א' יצ"ס בראשית א' חן יקלוק פסוק סכחס ונו' לקמו
ר"ס' סכחלס רכס פ"ס' חן יקלוק פסוק סכחס בריא ככס
כמחוחס מנו סוף כלן וכו' חכ"ס' פ' בראשית ב' א' יקלוק פסוק
אינס אלא למחויב וקום סכחלס ב' א' יקלוק פסוק סכחס
וגיד סכס פ"ל יתכח ככ"ו ח"ל סכחס ב' א' יקלוק פסוק סכחס
ד' גמטת שפירס חרס ירשולון וכו' וסכחס חרס ומלוחס חכרים סם
סכחלס וסכחס חרס ירשולון וכו' וסכחס חרס ומלוחס חכרים סם
וכו' סוף בראשית בראשית א' חן יקלוק פסוק סכחס ונו' לקמו
לכורוח מדר בכריאה ב' א' ח"ל סוף מלוחס החלס עררד לטיות סכחס

דעת וקנים סכעלי ותחוסת

בראשית. פ"כ החיל התורה בבית נפש שהושיע

דומה לב' שהוא סוכב בראשית ודוהתי
ורוח צנונית אינה סוכבתה בביתו הנה שפחה בא"ש אוב"י.
וקראה חר ושלם חן הקב"ה בסתן חרד שפחה בא"ש אוב"י.
ובתיבת בראשית יש שפחה אורחיה כבוד ימי החכמה וראשונה

עניני מעשה בראשית
ברא אלהים וכו'. תיבה בראשית מחלוק
לפני תיבות, ירס ענה' לומר שבשביל אירוחו
ישראל הסכסח לחלו. ויסמרו חומו ככל לכותוס פ"כ ברא
בקב"ה הסוף. ובכחו סכחס ינלו. ועמחר (שעשית ונו' חס
יכרו חס סכחוס ונו' כל שומר סכחס מחלוק ונו' וסכחוס
אל סר קרס ונו' בראש"י ח"ל לא ס' לר"ד לחלוחי פודוס
אלה הסכסח סוס לכס וכו' אלא חסום כח מעשי סניד למנו
מחס ומכס לנו. וקסח פילוי סל חמיני סלוחוס כ"ח סלס יס
כחחוס ח"ך יכול למור מחחוסו סל מחחוסו סל חמחס ככר. וי"ל פ"ד
סכחס סק"ס סק' על פסוק ויעס חס וסכחוס סל לככר

פירוש לתורת אלהים

(א) בראשית ברא רבי יצחק האם גינאקם די תורה
ואלם זיה ברארןקם אן הייבען פון
החדש הזה לכם ונארום ראם אזי ניא ערשקע

קלומים על התורה
(א) בראשית ברא אלהים וכו'. ונייל סיד חייסין אז ניא
תורה איז אזי וניא אקיי"ב קיי"ע ונאם
האם קיין אנהיב אנו. קיין ענרע. דרבער האם די תורה
איז סוף סקרה האת סכרה. אוקיי"ב קיי"ע ונאם
סורא ונאם משה האם גינאקם די תורה ונאם גינעקן.
כשאין די הייבעל אנו דיא ערד' צו חייסין אז דיא אלע
האם גינאקם די תורה ונאם גינעקן.

פרקי דרבי אליעזר

בראשית ברא אלהים וכו'. (שקנה דרבינו נבדאו עד שלא
נקרא וזע"ל) דקען וקען וקען וקען וקען וקען וקען וקען
אידרדי די חלעם איז בראשית וקיי"ב. תורה. גיה"ס. ג' ע"ג.
כסא הכבוד, בית הקדש, חשבה, דער נאקמן פון קשית.
דקב"ה האם נפרענס אנהיב ב"י די תורה אויב עד חל בראשית
די חלעם, האם די תורה גינאקם די תורה רובט של חלעם,
דער פלך קאם האם קיין חל וסליקטער אנו אויב עד האם קיין
פעקשין, אויך חקען איז עד סלך, אויב דער פלך האם גיט
הקב"ה האם גינעקן די רייד פון די תורה אנו וניא וקען איז

ספר הישר
זנה ספר תולדות אדם ברא אלהים את האדם ביום
ששית ה' אלהים ארץ ושמים. ויאמר אלהים בצעה
אדם בצלמנו בצמיתנו וברא אלהים את האדם בצלמו
ונבר' ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ונפח בנאפו
נשמת חיים וחי האדם לנפש חי סוכר :
נאם האם גינאקם סוף חלעם סכחס אקענטש עד אל חלעם
איז אוינער פלך אנו איז אוינער קיי"ב. אנו נאם

שפלק ונאם ואלון איס וייבין, וקעלען כבוד האם, דער סלך,
(הק לישראל ע"ס)
(ה' א')

גְּהֵרָא וְהָהּ גְּהֵרָא : אור ויהי-אור : ד וירא אלהים את
ד נחיא יי ית גְּהֵרָא אָרִי : האור כִּי-טוב ויבדל אלהים בין
טב ואפְרִישׁ יי בִּין גְּהֵרָא : האור ובין החשך : ה ויקרא אלהים
דבִּין השׁוּבָא : ה ויקרא יי לנהורא יממא ולחשוכא
לנהורא יממא ולחשוכא : קרא ליליא ונהיה רמש
קרא ליליא ונהיה רמש : ונהיה צפר יממא חד :

ה"א וירא . יומא לה סופא כי ב"ק טז :
 ויקרא . פסחים ב מגילה ב וז"ל פירוש
 אחר : ויבי ספר . ברכות א ע"ב ו פסחים
 פה מגילה יב וז"ל . חזון ע"ג :

בעל המורים

(ד) את האור . בני' בחורס ופולג מנין תרי"ג . את האור כי טוב . ס"ח כתיב . וירא אלמים את האור כי טוב ויבדל . מכאן שאין
 מכריזין על סדר עד שיאורו ולחור . כענין ויבדל מנדליין כשנס במו"ס :

שפתי חכמים

סקנ"ס : ר' דלמי פסוקו של מפרק משמע דכחלם סיו מסורכין
 יחד לטון סכילה שייך דכרכ המפורכ יחד וס' א"ל כיון שיש
 אור אין חושך דאור וחושך אינם אלא קנין וספדל ור"ל חיבורם
 יחד כמט מן סממין (נח"י) דקסב דליך אספר לפרש סקבע לזס
 תחומו ביום וכו' והלא לא נעשה הסכדל עד יום ד' דכתיב כיס
 לסכדל כיון כיוס וכו' הילנה לכך לריכין אלו לזכרי אנבס :
 ש לזריק סהא טוב לכך ויבדל ר"ל כרי סיפוס ספרס כיון סלדיק
 סהא אור וכו' סיכע סהא סהא סחך . ת ר"ל כמדלינה וי ס' אור ומכדי
 וי ס' חושך אור ר"ל לפי שעות כיון עפע אחת יום וכו' שעות לילה
 ור"ל כהניק סינינו ערכוביא אכ' אין לפרס כעסס אחת ממש זס
 א"ל כדפרסי' עיל ור"ל כי' פ' ויבדל סכדל וזמנס לזס תחומו
 כיוס ולזס תחומו כלינה : א והא דכתיב לקמן גבי ד' נסרות סס
 סהאד סיפון אפ"ס דכתיב כתיב סיכ סיני פליטי וכו' ר"ל דלי מבס
 ראשיון כיוס טולס על סדעת דמס סתלמר ומסס יפרד וכו' לר'

המרחפת על הקו אקובטיו"ר בלמ"ו (בריעטן) : (ד) וירא
 אלהים את האור כי טוב ויבדל . אף כזה חלו לריכיס
 לדברי הגדה (תנינה יב) ר' רחש שחיו כדלי להסתמש בו
 דשעים וסכדלו ללדיקוס ש בלפתיד לבא ג . ולפי פסוקו
 כך פרסכו רחשו כי טוב ואין נחה לו ולחשך שיהיו
 משתמשים כפרכוביא ת וקבע לזס תחומו כיוס ולזס
 תחומו כלינה : (ה) יום אחד . לפי סדר לשון
 ספרסיה היה לו לכחזר יום ראשון א כמ"ס כשאר הימים
 א כ"י נספס : ב כי לא ינוט סכדל רק כדריס סתמכריס אור וספדל
 סס ספדל וקנין ור"ל היורס כעס מן ספסי' :
 ראשון כיוס טולס על סדעת דמס סתלמר ומסס יפרד וכו' לר'

עניני מעשה בראשית

מחד שמו על הדעת . וקסב סלל דך סמקראות כן סוה סלל
 להכיל ס' סעלס כמס פסמי' . רק כחחלה סעיני' . וכו'

לקובים על התורה

(ה) וירא אלהים את האור כי טוב . האם האם גינתון די
 ליקטיקייס ויא אוי גוט , ווערבע ליקטיקייס
 האם האם גינתון , דער פסיקתא ואגס האם האם גינתון
 די ליקטיקייס פון קשית און זינע מעשים איידער די וועלט
 איז בשאפן גינארין , האם האם גינתון די ליקטיקייס
 פאר קשית מיט זיין רוד אונטער דעם פסא הקבוא , האם
 דער שפון גינאגס פאר האם רבונז של עולם פאר וועקעס
 וועגן איז די ליקטיקייס וואס איז געהאלטן גענארין
 אונטער זיין פסא הקבוא , האם האם גינאגס צום שפון ריא

פירוש לתורת אלהים
 אור עם זאל גיין לעבקיג ויהי אור איז גינארקען
 לעבקיג : (ד) וירא אלהים את האור כי טוב האם
 גועהן די ליקב איז גוט און עם איז גיט שייין אז
 ליקטיקייס מיט פינקטערניש זאלן גיין צוזאמן
 ויבדל אלהים בין האור ובין החשך האם האם גימאכט
 אצווישן שייך צווישען דר לעבט און צווישן דר
 פונקטערניש פלומר , ער האם געמאכט עם זאל
 גיין צוועלף שעה ליקטיג און צוועלף שעה

פינקטער נאך איין פירוש איז פאר האנערן אין סדרש וירא אלהים את האור כי טוב האם האם גועהן
 אז די ליקטיקייס איז גוט און די רשעים ועגען גיט ווערס זיי זאלן הנאה האבן פון אים און דר
 וועלט ויבדל אלהים האם האם גינתון (ה) וירא אלהים האם האם גינתון די ליקטיקייס און האם
 גינתון געתידיבא : (ה) וירא אלהים האם האם גינתון און די צייט וואס איז גינען ליקטיג האם האם גינארין
 כאן ויחשך קרא גינתון און די צייט וואס איז גינען פינקטער וואס ער גינארין ויהי ערב און עם
 איז גינארין אביגט ויהי ליל און עם איז גינארען קארנען יום אחר דיא צוועלף שעה נאכט און די
 צוועלף שעה כאן דאס איז גינעכונגט איין מאג אדרער מען מיינט דס נום פריער איז גשטאנן איז
 דאס אק"ז גנען אין דעם ערשטן מעת לעת און אין דעם אנדריין מעת לעת איז גנען איין אנדרי
 בריאה און ווי עם שטייט ווייטער רש"י פרעגט עם וואלט געדארפט שטיין יום ראשון און וויא עם
 שטייט ווייטער יום שני יום שלישי דער תירוץ איז ווייל האם איז גנען איינער אויף דר וועלט אפילו
 ס'לאכיס ועגען אויף גיט גנען וויא ועגין בשאפן גנארן דעם אנדערן כאן איבך דעם שטייט דס

ספר הישר

זייא גיבאטין און ער האם וייא געפלוקט און ער האם זייא
 ארויס געפערבען פון גן עדן זיי זאגן גיין ארבעטין דיא ער
 (חס לישראל ע"ט) (ח"א)

פ ו יאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים:

וואמר יי יהא רקיעא במציעות פניא ויהי מפריש בין פניא למינא:

והיא ימי רקיע פניאל כל הניגון סו:

שפתי חכמים

רשי

אמר זה כד' תקומות מחולקות ד"מ מתחלה נפרד נהר אחד ואח"כ נכמה פרסאות נהר שני וכן כולם ע"ד זה והל"כ נאמר אחד ולא ראשון להולאו מן הכסות ולומר שכולם במקום אחד מתפרדים וזה זה אחר זה ויבסי שני שלישי כמעלה ולא במקום: ב דקשה כי כבר ברא שמים וצ"ע דרש"י פי' עליו לפי פשוטו בראשית בראו דממעט דעדיין לא ברא שמים ולא למימרא דלא ברא ביום ראשון אלא ב"ק בתחילת בריאת וכו' ונלמא בריאת שמים וארץ ביום ראשון: ג מירוש שבו דרשו: ד פי' שבו מתמיהו ונחמקו: ה לא ללא למימרא דסוכתו הוא מדרבתי בתוך המים שהוא ל' חלמט דסא כתיב וכו' ישראל סלכו כיבשם בחוף הים וזונו לחלמט אלא סוכתו הוא מדרבתי וכו' מדרב"ל בין מים למים ונומר דמילתא דמשטא הוא דכיון שהוא בתוך המים שהוא מדרב"ל בין מים למים אלא לכו כתיב בין מים למים וכו' סיבה הפרש בין מים סעליזים לרקיע כמו שיש הפרש

עניני מעשה בראשית
חכתי קרא קאי על אלהים כהכוח ברישא דקרא. וטבל לומר שדיוקו של המדרש כ"כ. הלא סדר הכרחה הוא חתלה הסך ואח"כ אור כדכתי' ויהי ערב ויהי בקר. הים לו לכתוב ויקרא

אלהים לחשך לילה ולאור קרא יום. ומדוע עתה הסדר להזכיר חתלה סבור ויום ואח"כ החשך ולילה. אלא מחמת שאין ספקים מזכיר עתה על כל הדעה. וכל הפרשות מכוונם כעס לילה:

לרקיעים על התורה
לרקיעים קאמין או פאר דעם קענש וזאם וועם דיה אקאהל פארשפען. וזאם דער ששן גיקאנט פאר גאט רבונג של עולם וזווי מוי אים. וזאם גאט גיקאנט צום ששן קים וועקס אים זעהן. ווי דער ששן האט דערזעהן דעם קש"ח און ער פארצייקערט גינארן און און גיקאנט אויף זיין פנים. און ער האט גיקאנט געווען און דער דער קש"ח וזאם ער וועט אריין טאקסין און גיקאנט קיין מים די געצין דייער צו וואקסן:

עניני מעשה בראשית
חכתי קרא קאי על אלהים כהכוח ברישא דקרא. וטבל לומר שדיוקו של המדרש כ"כ. הלא סדר הכרחה הוא חתלה הסך ואח"כ אור כדכתי' ויהי ערב ויהי בקר. הים לו לכתוב ויקרא

לרקיעים על התורה
לרקיעים קאמין או פאר דעם קענש וזאם וועם דיה אקאהל פארשפען. וזאם דער ששן גיקאנט פאר גאט רבונג של עולם וזווי מוי אים. וזאם גאט גיקאנט צום ששן קים וועקס אים זעהן. ווי דער ששן האט דערזעהן דעם קש"ח און ער פארצייקערט גינארן און און גיקאנט אויף זיין פנים. און ער האט גיקאנט געווען און דער דער קש"ח וזאם ער וועט אריין טאקסין און גיקאנט קיין מים די געצין דייער צו וואקסן:

פרקי דרבי אישור
וואמר אלהים יהי רקיע וגו'. מאנפאן האט גאט בשאפן דעם היפעל וזאם הייבט דקיע, און ער האט בשאפן די סלאבוס, און דעם פייער פון גיקאנט, און דאך אקטאוו דאס היפעל וזענן דאך בשאפן גינארן דעם קש"ח פאר, היפעל גאט גאט בשאפן דעם געציערן פאר, רבי אישור זאגט דאס פירט פון דעם היפעל וזאם און איבער דאס קעט פון די דיות, ווי עס שפייט אין פסקין אויף די קעט פון די דיות און אחיפעל וזאם הייבט דקיע, דער היפעל זעהט אים וזאם אקטאוו הנורא, וזאם הייבט פון קרח הנורא, וזאם אחיפעל פון אש"ע"ר דרביאנס, און דער היפעל געלייבט אלע היפעל און ווי אליקט האט געלייבט אין אש"ע"ר, און און ווי זענן וזאם לייבט מים איר שפאקטיוס אין האלדין פאר, און ווען פליש וועט קאכען וועלן די צדיקים און לייבטן, ווי עס שפייט אין היפעל דקיע, און דאס פלאקטיוס וזאם זענען בשאפן גינארן פאנסט ווען הקב"ה שיקט ווי וועלן קעסע צו פארן, וזענען ווי וויס אין די פתנה פון מיכאל, ביי די לייגע וויס אין די פתנה פון גבריאל, פארוואס אין די פתנה פון אוריאל, און זענען און די פתנה פון רפאל, אין מיטען און די שטייג פון הקב"ה, און די אלע פיר פתנות וועלן די הקב"ה:

ספר הישר
היהוה אין פתנה וויס פון גן עדן, נאקדעם הם היה גיבארין גינארן ויהוה און דרבי סעקסער, דעם קש"ח וזען האט זאם גערופען זון, דעם אקטאוו וזען האט זאם גערופען קבל, די קענער זענען גרויס גינארן האט קען ויהי בשפעסטיגים מים ערד אורפעט און קבל האט געפוינטען שפעסין, אין אצוים שפעסער האבין בידע קינער געבריינגט אפסקנה פאר גאט, זון האט געבריינגט פירות וזאם האט געוואקסן פון די ערד און קבל האט געבריינגט די קש"ח גיבארענע שפעסין און די קעמפע און גאט האט אדאם געשטיקט אפייער פון היפעל און עס זאם פארברענט דעם קרנן פון קבל, און דער קרנן פון קען און געבריינגען לייגע אויף דאס ערד וויל קען האט געבריינגט די קעמפע פארקעטן, זון האט פאנא געווען ווען דער קבל האט און אויף אים גינארן געווען

לחמשך מל"ח ד"א צבאות נפש צ צב צבא צבאות ח' יהוה נשמה דנצח ארני נשמה דהוד יהוה חיה חיה
חיה דנצח יהוה חיה יחידה דהוד אל שם ב"ן שבעשיה :

א כה־אמר האל יהוה בורא השמים ונומיהם
רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה
ודח להלכים בה : ב אני יהוה קראתיך בצדק
ואחזק בידך ואצרף ואתנה לברית עם לאור גוים :
ג לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית
כלא ישבי חשך : ד אני יהוה הוא שמי וכבודי
לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים : ה הראשונה
תהדר באו ותדשות אני מגיד במרם תצמחנה
אשמוע אתכם : ו שירי יהוה שיר חדש תהלתי
מקצה הארץ יורדי תים ומלאו איים וישביהם :
ז אגא יי הוא שמי ויקרי דאתגלתי עליכון לעם אמתן לא אמן ותושבתי לפקחי פוככא
ח בקרמיה הא אמתא וסרמן הא אגא מסוי עד לא אתיין אבסר ותכון : ו שפחו קדם יי תושבתי
כדקא אמרו ותושבתי ממסי ארעא נחמי יקא וקלאה גגון ותביהון :

מצודת דוד

(א) ונוסיהם. הוא נטה אותם להיות כאלה : דוקע. פקח את
האין והואיל לאליהם הם הלמקום כולם : דעם עליה. אל
העם אשר הם עליה נתן נשמה ואל שאלי הכריות המהחלבים
כה נתן רוח חיוני : (ב) קראתיך בצדק. ועל המשוש יאמר מה
שקראתי כעמך ע"י הנביאים הוא בלדק ודבר המהקים : ואחזק
בידך. אחזק בידך להגביר אותך על כל : ואצרף. אני אשמוך
אותך : ואחזק בברית עם. אמן הכח בידך להסכ עמי לכרית
לקיים התורה והמלוה : לאור גוים. להאיר עיני הגוים כולם
לדעת ס' הוא האלהים : (ג) לפקח. מי שנתמורר עיניו
מזללות טועל ה' אתה תפתח ותסכל : דרוציא. את וסכל
האסורים בגולה תוליא מנית ממסגר ומנית כלא תוליא את
היושבים שמה כחושך : (ד) הוא שמי. המיוחד לי לא כעם
הפסילים אמן שמש מיוחד להם כי יקראום כעם אלוה ואין אל
אחר : וכבודי וכו'. לא אתן עוד כבודי לאחר כי עד הנה על
מה עלה עשיתי משפט בעכו"מ וכו' אחר הפסילים וככדו אותם
ומר לא תהלי לפסילים ר"ל מה שראו להלל אותי לא יללנו לפסילים כמאז וכפל הדבר נמ"ס : (ה) הראשונה. הכנולות
הראשונות שנכלתי על סתורכ הנה ככד כלא : וחדשות. עתה אני מגיד חדשות שלא שמעתם עדיין הוא הגאולה העתידה :
במרם תצמחנה. ר"ל עד לא תהליה להגלות אשמוע אתכם : (ו) שירי לה'. או שירי לה' שיר חדש ותהלתו יהי' נשמע
מקצה הארץ. יורדי חים. הפורשים בים והכריות הממלאים את הים גם המה יללנו לה' : איים וישביהם. האיים עומת
והיושבים בהם יללנו לה' והוא ענין מליה כי אין האיים והכריות בעלי דיעה ודעו להלל וכן למר נהרות וימאות קפ (תכלים לה) :

דעם פירוש עברי שיישם נעפונם מען בייא דער הפסוק פון דער וואך :

תרגום

לחמשך מיסר ומלכות ד"א שין דלת יוד נפש שין שין דלת שין דלת יוד רוח יאהרונהי נשמת דיסר א אד
ארנ ארני נפש ארני רוח אלף דלת גון יוד נשמה דמלכות יו הו הו חיה חיה יחידה דיסר יהוה חיה יחידה
דמלכות אל שם ב"ן שבעשיה :

א מתדיו דשלמה בר דוד מלךא דישראל : ב לדעת חכמה ומוסר
מלךא דישראל : ב לדמע רש"י

(כ) לדעת חכמה ומוסר. המשלים האלו אמר להודיע
כדך משל : (ג) דמע. תועלת הדברים להודיע לבני אדם חכמה ומוסר ואחז כמשל למען הכין לזולת דכרי בינה כי הוא
פירוש ע"מ

ואם רופם וייא דער פסוק אן משלים ? וייל
אמעהרסמען רייךט ער מיט בייאשפיעלע :
(ב) לדעת חכמה ומוסר. פריהער דארפסטו וועלן
(ה) (ה')

בראשית יום א כתובים

תרגום

לְהִינֵן אִמְרֵי בְיָנָה: ג לַקַּחַת מוֹסֵר תִּשְׁכַּל צָרָק וּמְשַׁפֵּם
 וּמִיִּשְׂרָיִם: ד לָתֵת לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה לְנַעַר דַּעַת וּמוֹזְמָה: ג לַקַּבְלָא
 אִמְרֵי בְיָנָה: ג לַקַּבְלָא מְרֻדָּא דְשׁוֹכְלָא וּפְדֻקָּא
 וְדִינָא וְהִרְיוֹמָא: ד לְקַסְפָּן לְשִׁבְרֵי עֲרֻמוֹתָא וְלִמְלָא
 יְדִיעָתָא וְהִרְעִיָּתָא: ה וְשִׁמְעַת חֲפִימָא וְיוֹסֵף מְדַעָא וְסוֹבְלָתָא מְדַבְּרֻנְתָּא יִקְנֶה: ו לְמַתְּבִינָא מִתְּלָאָה
 וּפְלָאָתָא וּמִיִּלֵּי דְחִפְיֵי וְאוּחְדָּתָהוּן:

מצודת דוד

מכוח גדול לקלות הסכנה: (ג) לקחת. ללמוד מוסר מחוכם:
 צדק. הוא עבודת האלוהים: ומשפט. מה שצדק אלס לחנינו:
 ומישרים. דבר המדות והנסתה האלס: (ד) לתת. הדברים
 הנאמרים פה יועילו לתת לנשים התחכמות לספר הפניות
 מלבס: לנער. למי שחש רך בנפס אשר יעסה מעטיו ככלי
 דעת ובכלי מחשבה קדומס הדברים הטס יועילו לו לקנות דעת
 ומחשבה ר"ל תכונה יתקוב בדבר עד לא יעשה: (ה) ישבע חכם.
 ר"ל וגם לחכם יועילו הדברים כי כשישמע יוסף עוד למוד
 מדעתו ויכנון יקנה על ידו תחכמות וסס לדנים עמקים בעיון
 רב נדקות המחשבה: (ו) להבין משך ומליצה. ר"ל הדברים
 האלס נאמרים על עני דברים לכפן את המחשבה ר"ל מה שמחשבו
 על המליצה וגם את המחשבה כשחנר בהמליצה לכשחנר מוכנה
 מעינות גם מחשבה וזכר ולמחשבה ציור חמר דברי החכמים וחידותם ר"ל הדברים האמורים כפס מלא ופרמחוס כדרך חידה:

פירוש ע"ט

ויוסען חקקה דאם הייקם לערנען. אויף מוסר
 ודיא אזוי זיך פיהרען מיט מענטשן להבין אמרי בינה
 גאד דעם וואקסמו לערנען געבען פארשטיין דיא
 מענטשן דיינע ווארשער מיט א מענס אדער מיט
 אמשל: (ג) לקחת מוסר השכל אויף צו לערנען דעם
 קלוגען מוסר, דאס הייקם צדק ומשפט ומישרים דיא
 נאקמס זיין גרעכט פאר גאט מיט זיין פיהרונג,
 אויף וואקסמו פארשטיין ווי צו רוכמען צווישען
 מענטשין אדער מיט דין אדער מיט יוסר, ווי עס
 קומט אויס אז מיט דין קען מען גיט דארף מען
 פארשטיין מיט יוסר ודיא צו פרידען שפעלין:
 (ד) לתת הפתאים ערמה מען ואל געבין דיא נארגים
 קלוגשאפט, גיט זיך ביינערין אויף איהם פאר
 וואס ער פארשטייט גיט, גאר איהם געבין צו
 פערשטיין. אז ער שוהט גיט גלייך גער דעת ווסקה

ברמנורא משנה ברכות פרא עיקר תוים

פרק א א מאימתי קורין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנעמלו וטבלו
 אין וטבלים לאכל בתרומה עד שיעריב שמען דהיינו לאח הכוכבים. והא ללא חני משעת לאח
 הכוכבים מלחא חנב אורחיה קמ"ל חסם נעמלו כהנים בעומלה שטרתן תלויה בקרבן כנון זכ ומורס אין הכפרה
 מעשכתן מלחכתן בתרומה
 דתויב (ויקרא כב) וכל
 כהנס וטכר וזכר ויכל מן
 הקדשים (ב) כילא שמעו
 מעשכתן מלחכול בתרומה
 ואין כפרתו מעשכתו מלחכול בתרומה:
 כלי אמשי דחסד דמלכות דליכא אלף לסד אלף לסד [א] מאימתי כר. חנב אקרא
 קמי' דכוכב (דכוכב) ודכרת
 כס וגי' ככוכב ונקומ' מסס למד
 שחוסה על חרס לקרות שמע
 כעריב וכוונק' וסאל פכשו:
 מאימתי זמנו ומדכתיב כעכנ כריכא הקדים על כרעית. נג':
 (ב) ומוקמי' ל' בתרומה כינכות דע"ד וכו' משמע קרא עד שיספיק
 כלומר מוכנת לפניס וכזס פסר כי סס ללכול. תו"ס

עסין תרוקה. כהנים וואס זענען גיוועזן פסא
 און האבין זיך מוגל גיווען פארין זיי גיט עסין
 תרוקה. ביז עס ווערט נאכט ביז עס ווערן
 גיווען שפערין אין היסעל אינ דאקאסל הייקט
 פרא א א פארימתי קורין את שמע בערבית ווען הייקט
 זיך אן דיא צייט צו ליענען
 קריאת שמע צו מעריב משעה שהכוכבים נכנסים
 לאכול בתרומתן פון דער צייט וואס כהנים מענין
 (תק ליראל ע"ט) (ח"א)

עד סוף האשמורה הראשונה. שלש הראשון של לילה שלילה נלקח ללילה משמרות (ב) ומסס ואלך לה מקרי תו זמן קריאת שמע דשכיבה ולא קרינא ביה ובשכבך ומקמי לילת הכוכבים נמי יתמח הוא ולא זמן שכיבה ומתקדמים וקרוין ק"ס של ערבית מבעוד יום סומכים אהו דר' יהודה דלמר לקמן כפרק חסלת השחר חסלת המנהג עד פלג המנהג שהוא שעה ורביע קודם הלילה וק"ל דעבדי כר' יהודה עבדי ומיד כשכלה זמן

המנהג מתחיל זמן ק"ס של ערבית: עד שיעלה עמוד השחר. לכל הלילה מקרי זמן שכיבה והלכה כרובין גמליאל שגם חכמים מודים לו ולא אמרו עד חלות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה ויחוייל לכתחלה משהביע פנות ק"ס של ערבית דמתני' דהיינו מלאת הכוכבים אסור לספור וכ"ס לישן עד שיקרא ק"ס ויתפלל: מעשה שבאר כני רבן גמליאל ששנינו לרבנן דלמרי עד חלות והכי קאמרי ליה הא דפליגי רבנן עלך דוקא קאמרי עד חלות ותו לא ויחיד ורבים הלכה כרובין או דלמא רבנן כותרי ס"ל והא דקאמרי עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העבירה אמר להו רבנן כותרי מלאת ליום הוא דלמרי לבניו: הקמר חלבים, של קרבנות: ואיברים, של עולת תמיד של בין הערבים שנתק דמתני' רביס מלאת הלילה דכתיב (ויקרא ו) הוא העולה על מוקדה של המזבח כל הלילה עד (ד) הנקרא: וכל הנבאלים ליום אחד. כגון תורה ויחסת ומסס וכיוצא בהם סמך למלכים ליום ולילה זמן חלילתו של שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידו נותר: אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. נק"ס ובאכילת קדשים אכל בהקמר חלבים וחיברים לא אמרו בו חכמים עד חלות כלל ולא נקיש ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמתוהו בלילה שער כל (ה) הלילה: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. שלא יבא לאכילת עמוד השחר ויתחייב כרת וכן נק"ס

(ב) פקודת המלאכים וסיר שלום חלק ל' נקיש ראשונה לכת אמת וכו'. רש"י: (ג) עמוד השחר. י' ערבית נכתרי כוכב שפסח וכו' הר"ק כחומר אילת פסח ש"ח אילת ס' לכוכב השחר וע"ס: (ג) כלומר כפי' כשכפר כותרי ס"ל דמי' כל הלילה ודלא כר"ל והכי קאמרי כו' שם עשו סיני וכתרי סיני פלי וכו' כסיוי אין הבלה כר"ג כו' ולא כ' הבלה כר"ג אלא של עיקר זמן תורה. מו"ק: (ד) והש"ס דפסטיה דקרא ככל פונה כתיב ולא דוקא כעולת תמיד וכו' דפסחים מוכח לכל אמורי קדשים דין כל הלילה. אלא נקיש מלאת פסח. מו"ק: (ה) עין רבילות שפסטיה לישנות בקיטור מה שכתוב כתיב (א) מה שפסח ככר

פרטים או דלמא רבנן כותרי ס"ל והא דקאמרי עד חלות כדי להרחיק את האדם מן העבירה ויחייבים אתם לקרות: ולא זו בלבד. כולס מלאת ליום הוא דלמרי לבניו: הקמר חלבים, של קרבנות: ואיברים, של עולת תמיד של בין הערבים שנתק דמתני' רביס מלאת הלילה דכתיב (ויקרא ו) הוא העולה על מוקדה של המזבח כל הלילה עד (ד) הנקרא: וכל הנבאלים ליום אחד. כגון תורה ויחסת ומסס וכיוצא בהם סמך למלכים ליום ולילה זמן חלילתו של שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידו נותר: אם כן למה אמרו חכמים עד חצות. נק"ס ובאכילת קדשים אכל בהקמר חלבים וחיברים לא אמרו בו חכמים עד חלות כלל ולא נקיש ליה הכא אלא להודיע שכל דבר שמתוהו בלילה שער כל (ה) הלילה: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. שלא יבא לאכילת עמוד השחר ויתחייב כרת וכן נק"ס

זיה אן די צייט צו לייגענען קריאת שמע פון ביי נאכט. עד סוף האשמורה הראשונה ביו צום סוף פון דעם ערשטען טייל נאכט, ודאס הייקט ביו אדריטייל נאכט) איז די צייט צו לייגענען קריאת שמע. דברי רבי אליעזר. אזוי זאגט רבי אליעזר. וחקמים אמרין עד חצות אונג דיא חקמים זאגין ביו הארבע נאכט איז צייט צו לייגענען קריאת שמע. רבן גמליאל אומר עד שיענה עמוד השחר רבן גמליאל זאגט ביו עם גייט אויף דער מארגין שטערין איז צייט צו לייגענען קריאת שמע. מעשה שבאו בניו מבית המסחה עם האם אקאהל גיטראפין די קינדער פון רבן גמליאל זענען געקומען פון אקאפצייט גאך האלבע נאכט. אפילו י' יא קרינו א' שמע האבין די קינדער גיזאגט צו ויער פאטר מיר האבין גאך גיט גיליענט קריאת שמע. אפ' דעה האמ רבן גמליאל צו זיי גיזאגט. אם יא עלי עמוד השחר אויב עם איז גאך גיט אויף גיזאגין דער מארגין שטערין. תיבין אהם לקרות מונם איר לייגענען קריאת שמע נוארדם אפילו דיא חקמים נואם זאגין אז די צייט פון קריאת שמע לייגענען איז ביו האלבע נאכט האקטין זיי אויף אז מען מעג לייגענען קריאת שמע דיא גאנצע נאכט) זיא זי בלבד אונג גיט גאר בייא קריאת שמע זאליין האבין די חקמים גיזאגט ביו האלבע נאכט אונג פון דעם זענען מען לייגענען קריאת שמע

בראשית יום א

עיקר תו"ט

שלא יאמר פירין יש לי שהיא ותעבור מונתה: ב בין תכלת ללבן. בין חושי תכלת לחושי לבן סגולות. פי' אחר
 גיחה זמר טבעה תכלת ויש לה מקומות שלא קבלה הכנס ופי' ומאחר לכן: בין תכלת לברתי. זכע תכלת
 קרוב לזמן של כרתי כרטיסן שקרין פירו"ש בלע"ז: עד שלש שעות. כיום. עד סוף שעה שלישית שהיא רביע
 היום בזמן שהמים והלילות מוס. ולעולם זמן ק"ס היא עד רביע היום בין שהמים חלובים בין קלרים וכן הלא
 דתן לקמן חפלת השחר עד
 ד' שעות כיום היינו עד שלש
 היום. וז' שעות לנקט
 לפי שכלם היום הוא ל'
 שעות בזמן שהמים והלילות
 שזין וכל מקום שזכר כמנהג
 כך וכן שעות כיום פ"ד זה
 חמה נרד לחצות ולדון. זה
 הכנה מתיירו הרמב"ם ומהקבל ל' וטעמה דר' יהושע דלמחר עד שלש שעות כיום שכן דרך בני מלכים
 סוף עומדן ממחרת עד סוף שעה שלישית ורמח"ל דלמחר ובקומך עד שעה שכל בני חכם עומדים ממחרת קאמר
 והלכה כר' יהושע. (ו) ומיהו לכתלה לרד לכוין לקרות ק"ס עם הבן החמה כמו שהיו החוקקים עושים:
 לא הפסידו. כלומר לא הפסידו מלבדן לפניו ולאחריה אלא חט"פ שזכרה ק"ס ומכרן לפניו ולאחריה:
 באדם הקורא בתורה. חט"פ שלא יאל ידו חובת ק"ס בעונת'. יש לו קבול שבר בקורא בתורה: ג ימו.
 על לדיסם לכתוב בשכרך דרך שכיבה: יעמדו. לכתוב ובקומך לך קומה:

ב מאימתי קרין את שמע בשחיתתו כושיב
 בין תכלת ללבן רבי אליעזר אומר בין תכלת
 לברתי (ד' ונומרה) עד [כ] הנץ החמה. רבי
 יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני
 מלכים לעמוד בני שעות. הקורא מבאן ואילך
 לא הפסיד באדם הקורא בתורה: ג בש"א
 בערב כל אדם ימו ויקראו ובבקר יעמדו
 ומהקבל ל' וטעמה דר' יהושע דלמחר עד שלש שעות כיום שכן דרך בני מלכים
 סוף עומדן ממחרת עד סוף שעה שלישית ורמח"ל דלמחר ובקומך עד שעה שכל בני חכם עומדים ממחרת קאמר
 והלכה כר' יהושע. (ו) ומיהו לכתלה לרד לכוין לקרות ק"ס עם הבן החמה כמו שהיו החוקקים עושים:
 לא הפסידו. כלומר לא הפסידו מלבדן לפניו ולאחריה אלא חט"פ שזכרה ק"ס ומכרן לפניו ולאחריה:
 באדם הקורא בתורה. חט"פ שלא יאל ידו חובת ק"ס בעונת'. יש לו קבול שבר בקורא בתורה: ג ימו.
 על לדיסם לכתוב בשכרך דרך שכיבה: יעמדו. לכתוב ובקומך לך קומה:

קריאת שמע. אדער עד ועם נים האבין גינעסין
 די פלייש פון קרבן ועם מען די פלייש מוין פאר
 ברענין. ועם עד דאך נים האבין גימאן די מצוה,
 ווארום די מצוה איז מען זאל עסין די פלייש פון
 אקרבען און מען זאל די פלייש נים דארפין פאר
 גינען. אדער אז מען וועט אים זאגן די צייט
 איז קורץ נאר בין האקרבע נאך נים גינען
 קאן קיין זאך ביי ער וועט פריער לייענין קריאת
 שמע אדער ער וועט פריער עסין די פלייש פון
 קרבן. אדער אז עס האט גימאן ביי איינעם
 וואס האט בין האקרבע נאך נים געליעגט
 קריאת שמע האלטן דיא חכמים אזוי וויא רבן
 גמליאל אז ער מען לייענען קריאת שמע בין
 דער מארגנישטערין קומט אויף: ב מאימתי קרין
 את שמע בשחיתתו ווען הייבט זיך אן די צייט צו
 לייענין קריאת שמע אין דער פריא. משיבוי בין
 תכלת ללבן אז מען קען דער פריא. משיבוי בין
 בלאה וואס און ווייסע וואל אז מען האט גענוגן
 אשטיקל ווייסע וואס און מען האט זיא גיפארקט
 בלא און אין אנדערע ערטער האט די בלאהע
 פארב נים נום אן גינעקען איז געבליבען נים
 בלא און נים ווייס. אז עס איז שוין אזוי ליכטיג
 אז מען דערקענט אויף דר שטיקל וואל וועלכער
 ארם איז בלא און וועלכער ארם איז נים נים
 בלא. מען מען שוין לייענין קריאת שמע. נאך
 אפשט איז בין תכלת ללבן. ווארום אין יעדער מצוה
 איז גינען פארצייטן אפאדים תכלת אז עס איז
 שוין אזוי ליכטיג אז מען דערקענט וועלכער
 פאדים איז תכלת און וועלכער פאדים איז ווייס.
 מען מען שוין לייענען קריאת שמע. ביי איינע
 אומר בין תכלת לברתי רבי אליעזר זאגט אז עס איז
 שוין אזוי ליכטיג אז מען דערקענט וועלכעס איז
 געפארקט מיט תכלת און וועלכעס איז געפארקט
 (ח"א) (ח"א)

בדרכו . בין קנימה בין נטייה בין כהלכ' : כדר
 היית . רלוי היית ליהרג ואם היית מת היית מתייב
 כנסך : ד שתיים לפניה . ויצר אור והכה רכה :
 ואחת לאחריה . אחת ויליג : ובערב מברך שתיים
 לפניו . מעריב ערכים
 וקחתי עולם : ושתיים
 לאחריה . אחת ואמונה
 והשכינת : אחת ארוכה
 ואחת קצרה . אשתיים
 שלפניה קאי ויצר אור ארוכה
 ששומחת ככרוך ושומחת
 ככרוך . וכן מעריב ערכים .
 הכנה קלרה ששומחת ככרוך
 ואינה שומחת ככרוך :

ועדין זמן קיימם למקום יולא נדענר . סרי : [ו] שבני אדם
 עומדים ג"ס מניחין רלוים מסוסו ובלכתך כדרך כלומר כמי
 שיוצא לרסם שלם יתכוין לא כשכיבס ולא כמ' . וכע"פ
 שלם כל שלם ללמדנו שכל הטוב כמנו' פסוק מק'ס כלומר עכ"ל
 שח"י מביך כדרך ויליג עוסק כמלוא אחס מיבך כק"ס אבל
 כשפתתם כמלוס בו . ולכך אמרו
 ג"ס רל"כ טוה מובאר עכלכו
 כדרך קורא ק"ס . סרי"ט :
 [ו] בשחר . סכא דמיווי כרכות
 לל' כתיב . בקרא יחל' ל'ס
 למקס כריש' אשחר כדלשכח
 כתיב' דקיס קכר תחלה . אבל
 כ"ס דמיווי כריש' אשחר דקאי
 אקרא [ק]ס כריש' אשחר דקאי
 חוס' : וכן לאחריה . ו'
 כרכות כללו על טס שטס כיוס
 כללית (והלויס קייט) רל"ס
 טס סיוסלמי . ויחלו עיניו לר'

ואחת ארוכה ואחת קצרה . מקום שאמרו להאריך אינו ראשי לקצר .

בית שמאי זאנען צו מעריב זאל זיך דר מענקש
 איין ביינין אויף אזויט אונ לייענען קריאת שמע
 אונ צו שחרית זאל ער זיך אויף שטעלין אונ
 ליינענען קריאת שמע . שגאמר וישבד וביקסד נוארוס
 עם שמיים אין פסוק ובשכבך ובקוסך . מיינט
 קען דו זאלקס ליינענען קריאת שמע ליינענדיג
 אונ שטייענדיג . בייז נאכט זאלקסו ליינענען
 קריאת שמע ליינענדיג אויף אזויט אונ אין דער
 פריה זאלקסו ליינענען קריאת שמע שטייענדיג .
 בית הלל אומרים כי אדם קורא בדרט בית הלל זאנען
 יעדער מענקש ליינענען קריאת שמע ווי ער וויר .
 שנאמר ויבטחך בדרך נוארוס עם שמיים אין פסוק
 ויבטחך בדרך די זאלקס ליינענען קריאת שמע
 נוען די זאלקס גיין אין נוען . איז דאס גיט
 ליינענדיג אונ עם שטייענדיג . אם כן קסה נאמר
 וישבד וביקסד אויב עם איז אזוי אז מען מען
 ליינענען קריאת שמע גיינענדיג אויף פאר נואס
 שמיים אין פסוק ובשכבך ובקוסך . בשעה שבני
 אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים נאר דער פסוק
 מיינט אונ צו זאגן די צייט פון קריאת שמע
 ליינענען ביי נאכט זאלקסו ליינענען קריאת שמע
 נוען מענקשן לייגן זיך אונ אין דער פריה זאלקסו
 ליינענען קריאת שמע נוען מענקשן שטייען אויף .
 אשר בר' פרישון בני הייתי בא בדרך ר' טרפון האם
 גינאנען איך בין זאכאר גינענין אין נוען ביי נאכט
 אונ ווען עם איז זעקומען די צייט צו ליינענען
 קריאת שמע . ותיפתי קרות בדרבי בית שמאי האב
 איך זיך איין זעכונגין אויף אזויט צו ליינענען קריאת
 שמע ווי בית שמאי פסקענין אונ די מענקשין
 נואס זענען גינען מיט מיר האבין געלייענען
 קריאת שמע גיינענדיג ווי בית הלל זאנען זענען
 זיין אנוועק גענאנען ווייטער אונ איך בין
 געבליבען אליין . וסבנתי בעצמי ספני התקמים בין איך
 געקויבן אין אפכה פון גולגוס . אמרו לי כדר היית
 (חס לישראל ע"פ) (ח"א)

לחתום. כנחך : שלא לחתום. כגון כרכת הפירות
 וברכת המלוח (ו) : ה' מזכירין יציאת מצרים
 בלילות. פרשת צילת אחרים אותה נק"ם כל
 שרבות וזכ"ם סוף לילה ומן צילת. דכתיב ורדחתם
 אותו פרט לכסות לילה
 אחרים אותה בלילה מפני
 אילוח מתיים טכ"ם : כבן
 שבבעים שנה. סיותי הנה
 זקן וזל יקן מהם חלה
 שכלבני שטרותיו זים טמנו
 אותו טיח כלי סירחה זקן
 ורדיו לכשלות (ח) . וזאתו
 כיום דרש בן זומא מקורו
 זה (ט) : ולא זכיתי .
 לא נלחתי לחכמים ודומה
 לו כש"ם כס' כחם כחיים (דף נח)
 חשב דחקנס אחר' כול' . חס" : (א) לירדתי כדורבס וקצרם סוף
 לספרין לפחות אינו רשאי לקצר טול לפחות סוף
 לספרין לפחות סוף . ובכ"ז טכ"ם סוף סוף
 או טול לפחות כ"ז (ט) חס" .

לקצר אינו רשאי להאריך. לחתום אינו רשאי
 שלא לחתום. ושלא לחתום אינו רשאי לחתום :
 ה' מזכירין יציאת מצרים בלילות אמר רבי
 אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבועים שנה ולא
 זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד
 שדרשה בן זומא [ט] שנאמר למען תזכור את
 יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך. ימי
 חיידך הימים כל ימי חיידך הלילות וחכמים
 אומרים ימי חיידך העולם הזה כל ימי חיידך
 להביא לימות המשיח :

כימ ברוך אפקה קאר קען נים פאר קירצען קען
 זאל נים זון הייגען מימ ברוך אפקה. לקצר אינו
 רשאי להאריך אנו ווא דיא חקמים האקען גיזאנגם
 קען זאל פאר קירצען קען זאל נים אנהייבן מימ
 ברוך אפקה קאר קען נים דער לענגערין קען
 זאל יא אנהייבן מימ ברוך אפקה. לחתום אינו רשאי
 שלא לחתום ווי די חקמים האקען גיזאנגם קען זאל
 אויס לאזין מימ ברוך אפקה קאר קען נים קען
 זאל נים אויס לאזען מימ ברוך אפקה. ושלא לחתום
 אינו רשאי לחתום אנו וויא די חקמים האבין גיזאנגם
 קען זאל נים אויס לאזען מימ ברוך אפקה קאר
 קען נים אויס לאזין מימ ברוך אפקה : ה' מזכירין
 יציאת מצרים בלילות קען טה דער סאגען יציאת
 מצרים אלע באבם. אפי' נדי אלעזר בן עזריה רבי
 אלעזר בן עזריה האם גיזאנגם. הרי אני כבן שבועים
 שנה איך בין שוין אלעם אזוי וויא ויגעזיג ואהר.
 ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות אנו האב נים
 זוכה גיזען צו לערנין פון פסקו אז קען דארף

זאגין יציאת מצרים בימי נאבם. עד שדרשה בן זומא
 ביו בן זומא האם גדרשית. שנאמר למען חסוד את יום
 צאתך מארץ מצרים עם שמיים אין פסקו דין ואלקם
 געדיינקען דעם סאג נואם דו גיזאן אין זים ארויס
 גיזאנגען פון מצרים. לי ימי חידך אלע טעג זום דו
 וועקסט לעבן. ימי חידך תפיס נאנגם בן זומא ווען עם
 נואלעם נאר געשטאנען ימי חידך נואלעם איך זאגען
 קען דארף נאר דער סאגען יציאת מצרים בימי
 סאג ווארום ימי איז דער טייטש קעגן דריבער
 שמיים אין פסקו כל ימי חידך. אלע טעג פון דיין
 לעבן איז דארף דער נוארם כל איגעריג צו טייזן
 אפילו ביי נאבם דארף קען אויך דער סאגען
 יציאת מצרים. חקמים אומרים ימי חידך העולם הזה אנו
 די חקמים זאגין ימי חידך די טעג פון דיין לעבן
 טייגט קען די וועקסט. לי ימי חידך להביא לימות המשיח
 אלע טעג פון דיין לעבן טייגט קען אפילו ווען
 קשים ועם קימען וועם קען אויך דארפען דער
 סאגען יציאת מצרים :

זאגין יציאת מצרים בימי נאבם. עד שדרשה בן זומא
 ביו בן זומא האם גדרשית. שנאמר למען חסוד את יום
 צאתך מארץ מצרים עם שמיים אין פסקו דין ואלקם
 געדיינקען דעם סאג נואם דו גיזאן אין זים ארויס
 גיזאנגען פון מצרים. לי ימי חידך אלע טעג זום דו
 וועקסט לעבן. ימי חידך תפיס נאנגם בן זומא ווען עם
 נואלעם נאר געשטאנען ימי חידך נואלעם איך זאגען
 קען דארף נאר דער סאגען יציאת מצרים בימי
 סאג ווארום ימי איז דער טייטש קעגן דריבער
 שמיים אין פסקו כל ימי חידך. אלע טעג פון דיין
 לעבן איז דארף דער נוארם כל איגעריג צו טייזן
 אפילו ביי נאבם דארף קען אויך דער סאגען
 יציאת מצרים. חקמים אומרים ימי חידך העולם הזה אנו
 די חקמים זאגין ימי חידך די טעג פון דיין לעבן
 טייגט קען די וועקסט. לי ימי חידך להביא לימות המשיח
 אלע טעג פון דיין לעבן טייגט קען אפילו ווען
 קשים ועם קימען וועם קען אויך דארפען דער
 סאגען יציאת מצרים :

נכבא ברכות דף יא ע"ב

הביא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר
 הגה מים באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בית ישראל מארץ מצרים
 כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר
 הדחלים שם אמרו לו לא שתעקר יציים ממקומה אלא שתהא שעבוד גלויות עיקר ויציים מפל
 הגיא אפי' נהם בן זומא חקמים סיד האבין געלערונגם
 בן זומא האם גיזאנגם צו דיא חקמים ופי
 מצדו יציאת מצרים לימות המשיח וועם קען דען
 דערסאגען יציאת מצרים ווען שפיר וועם קוקען
 היא גדר גיטע עם שמיים דארף שוין לאנג אין
 פסקו דנה ימים באים זאם ה' גאם זאנגם עם וועלזן
 קוקען טעג ווא יאמרו עד חי ה' אשר העלה את בית
 ישראל מארץ מצרים וואם קען וועם שוין מעד נים
 זאגין ווי גאם לעבם טס עד האם אויפגעבריינגם
 דיא ידן פון לאנד מצרים י' אס נאר קען וועם
 (ת"א)

הנהגות ישראל (ע"ט)

לא שיעקר יעקב
 ממקומו. שהרי מלש
 שקראו הקב"ה יעקב אהר
 זאת כדלית למעריס שלאמר
 ויאלמר אלהים לישראל ויאלמר
 יעקב יעקב ויאלמר הגוי :
 והגוי עושה חרשה .
 כתר אל תוכח ראשונות
 כתיב :

לוי כיוצא בו אתה אומר לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה
 שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב סבל לו וכן
 הוא אומר אל תוכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תוכרו
 ראשונות וזו שעבוד נלוות וקדמוניות אל תתבוננו זו יצ"מ הנני עושה
 חרשה עתה הצמח תני רב יוסף וזו מלחמת נוג ומנוג משל למה
 הדבר דומה לאדם שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה
 מספר והולך מעשה אב פגע בו ארי וניצל ממנו והיה מספר והולך
 מעשה ארי פגע בו נחש וניצל ממנו שכח מעשה שניהם והיה מספר
 והולך מעשה אף כך ישראל צרות אחרונות משכחות את הראשונות :

ריידין מני רב יוסף וי סתתה נוג ופגני רב יוסף האם
 גילערוגמ דאם מייגמ קען די סלקסה פון נוג אונ
 קנוג פשי קסה הניר דוסה צו וואס איז די זאך גלייך
 האם שתיח סתתה בדרה אקענקמש איז אקאהר
 גענאנגען אין וועג ופגע בו זאב האם אים בגעניגמ
 אנואלף וניצוי פסט אונער איז גירעמעט גינוארין
 פון אים והיה ספסר והינד פגשה זאב האם ער גאר
 דערצייילט דעם גס פון דעם וואלף פגע בו ארי
 נאכדעם האם אים בגעניגמ אלייב וניצוי פסט אונ
 ער איז פון דעם לייב אויך גירעמעט גינוארין .
 האם ער שוין אויפקהערט צו דערצייילן פון
 וואלף והיה ספסר והינד פגשה ארי אונ ער איז
 גענאנגען אונ דערצייילט דעם גס פון דעם לייב
 פגע בו נחש נאכדעם האם אים בגעניגמ אשלאנג
 וניצוי פסט אונ ער איז פון דעם שלאנג אויך
 גירעמעט גינוארין שבה פגשה שניהם האם ער שוין
 פארקעסין וואס אים האם גימראפין מיט ביידע .
 געניד פגשה נחש אונ ער איז גענאנגען אונ ספסר
 גאר דערצייילט וואס אים האם גימראפין מיט
 דעם שלאנג אף גז ישראי אויז אים מיט די יודין
 צרות אחרונות משכחות את הראשונות די שפעקערדיגע
 צרות מאכין פארקעסין דיא פריערדיגע צרות
 ופריער איז גינען צרות מצרים. קען אים
 אויסקעלייזט גינוארין פון מצרים. האם קען
 אלץ דערצייילט גאר פון מצרים. נאכדעם איז
 גינען צרות אנטיובעם. צרות הקן. אונ
 אויז נוימערן דערצייילט דעם פריער דיא
 שפעקערדיגע גמים נאכדעם דערצייילט קען
 דיא פריערדיגע גמים :

אויז מייגמ קען דער עיקר דערצייילונג וועט זיין
 וואס גאט האט אויסקעלייזט די יודין פון די אלע
 סלקים וואס האבין געארבעט מיט ניא. אונפון
 דעקסיווענין וועלן סיר דערמאנען וואס גאט
 האט אונ אויסקעלייזט פון מצרים אויך ביצא בו
 אהה אופר נאך אויז אנלייבין וועקסט זאגין. גאט
 האט גינאגמ צו יעקב אבינו ויא יקרא שפד ער יעקב
 דיין נאמען וועט שוין קער גים גערופין ווערין
 יעקב כי אם ישראל יהיה שפד גאר ישראל וועט זיין
 דיין נאמען יא שיעקר שם יעקב פסקיס קען מייגמ
 גים אז דער נאמען יעקב וועט אויסקערוקען
 ווערין פון זיין ארמ וקען וועט דעם נאמען יעקב
 גאר גים דערמאנען אלא ישראל. עיקר ויעקב פגי די
 גאר אויז מייגמ קען דער עיקר נאמען וועט זיין
 ישראל. קען וועט אים אייביג רופין ישראל. פון
 דעקסיווענין וועט קען אים אקאהר רופין יעקב
 אויך ובו הוא אופר אונ אויז זאגמ דער פסוק אי
 תוכרו ראשונות איר וועט גים געדיינקען די ערשטע
 וקדמוניות אל תתבוננו אונ אויך די פריערדיגע וועט
 איר גים פארשטיין אל תוכרו ראשונות איר וועט גים
 געדיינקען די ערשטע וזענד סבבית דאם מייגמ
 קען איר וועט גים קער געדיינקען וואס גאט
 האט אויך אויסקעלייזט פון די סלקים נוס האבין
 מיט אויך געארבעט וקדמוניות אל תתבוננו אונ אויך
 די פריערדיגע וועט איר גים פארשטיין וזעיא
 מצרים דאם מייגמ קען איר וועט שוין גים קער
 קלערין וואס עס איז גינען ווען איר זעגמ
 ארויסקענאנגען פון מצרים הנני עושה חרשה שתי
 תדפי איה וועל מאכין אנשים וואס וועט איצט
 ארויס טאקסין. פון דער זאך וועט איר האבין צו

וזהו (בהקדמה דף ר ע"ב) תחת דלילות יוד הא וואו הא

בראשית ר' שמעון פתח (ישעי' נא) ואזים דברי כסוף כמה חית ליה לכר כס לחשתלחל באורייתא ימחא וליאל
 בנין דקב"ה ייחא לקנהון לחיטן דמתסקי באורייתא וכלל מלה דלחשתח באורייתא על ידא דהא
 דלחשתל באורייתא ענד רקיעא חדא. חנן כהיא שעתא דמלה דלחשתח באורייתא אחתדשת מסומיה דכר נהיח מלה
 סלקא ולחשתח קמיה דקב"ה וקב"ה כעיל לההיא מלה וכסיק לה ועטר לה ככסעין עטרין גליסין ומחקין. ומלה
 דהמתח דלחשתח סלקא ויחבא על רישא דלדיק חי עלמין וטסא מתמן וטסא ככסעין אלף עלמין וסליקת לגבי שתיק
 יומין וכל מלין דשתיק יומין מלין דהמתח חיטון כרין סתימין עלאין. וההיא מלה סתימא דהמתח דלחשתח
 ככז כל סלקא דחשתח כחטון מלין דשתיק יומין וסלקא ונחא כהדייה וועלת כחמיסר עלמין גניזין (סס סד) דסין
 לא ראתה אלהים וולתך. כסין מתמן וסלקא וחתין מליאן ושלמין ולחשתח קמי שתיק יומין כהוא שעתא ארע שתיק
 ימחא כהאי מלה ויחא קמיה מכלא. כעיל לההיא מלה ועטר לה כחלת מלה וככסעין אלף עטרין. הא מלה ססת
 וסלקא ונחא ולחשתח רקיעא חדא וכן כל מלה ומלה דהמתח (ס"א) לחשתחין (ס"ב) רקיעין יומין כחשתח
 (הוא) (הוא) (הוא)

בראשית יום א זוהר

שלים קמי פתיח יומין והוא קרי לון שמים חלקים שמים מתחלים סתימין לרזין דכחמתא עלאה וכל מינן שאר מנין דלוריתא למתחלשין קיימין קמי קב"ה וסלקין ואתעבידו ארלות הדיים ונתחין ומתעטין לגבי ארץ חד האתחמה ואתעביד כלא ארץ חדשה מהבאה מלה דלחיהס בלוריתא וט"ל כתיב (ישע' טו) כי כאשר השמים הכדשים והארץ החדשה אשר אני עושה שמים לפני זב' עשית לא כתיב אלא עושה לעביד חזיר מאינון חזונון ורזין דלוריתא וט"ל דא כתיב (סם נא) ואסיס דכרי נפיק וכלל ידי כתיבך לנעוה שמים ולסודר ארץ . השמים לא כתיב אלא שמים :

מוסר

יוסף לחק

הלכה פסוקה

ברגניתא דר' מאיר

שיע ארזי סי' א' וססי' ב'ד ואילך

(א) יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר ; (ב) ראוי לכל לרא שמים שיהא אריז מעורר ורואה על תורבן בית המקדש ; (ג) טוב מעט תחנונים בכונה מהרבות כלא כונה ; (ד) טוב להסתכל בצדיות בשעת עמיסה ; (ה) גורל עונש הסכסל מצות ציצית ועליו מאי לאחז בנפשות הארץ וגו' והזהיר בכצות ציצית וזכה ורואה פני שכינה :

אמר פק"ס לישראל לא יועילו בכם לא טיבורין ולא סוככות ולא סרסאם ולא סקססא ולא סקטול ולא אריות ימים ולא אריות רוח ולא שמים ולא ליווי ולא קולות ולא חרות ולא נחמות ולא כוסס ולא פחד ולא לימת סב"כ ולא לימת מסבין ולא לימת דין גוסס ולא סמי סתהלל גנויס על ידיכס . ומי אלא יסיס אל לבו ככל סוד מהלך וכוונו וזונס ממנו שוכות פרנס וקטנוי מתקלרין וקוסס סס רע ומזכרין לו מסטיו ומטוביו ועונות פנמויו ותפלחו נחאסס כטוס"ו וכוט"כ וכל

אמר הקדוש ברוך הוא יישראלי נאם האם גיוזאנמ צו די יודין נא ייעילו בכם עם נועם אייה גים העלפין נא תיסרין ולא תסוככות גים אז עם נועם קוסען אויף אייך מרדים . אונ גים אז קען נועם אייך שפראמין מיט רייד נא תהרעה גים אז קען נועם אייך זאגין דיא צרות נואם אויף אייך נועם קוסען נא תפסחה אונ גים אז קען נועם אייך צו זאגין נוקם אז איר נועם מקנים זיין די תורה נא פלשט אונ גים אז קען נועם אייך פארנוארפין אין גלות נא אריות ימים אונ גים נואם איר נועם לאנג לעבן נא אריות רוח אונ גים נואם איך וועל איין האלטין מיין פעם נא שליח אונ גים נואם איך נועל שיקען צו אייך גבאיים נא זיני אונ גים מינע געבאם נא קלות נא תרמח אונ גים נואם איך נועל אייך פלוזין אונ גים נואם אייך נועל אויף אייך זאגין תורם נא נחמה אונ גים נואם איך נועל אייך מרייסקטין נא גישה נא פחד אונ גים אשאנד אונ גים אשערק נא אימת הטלס הבא אונ גים די מורא פון עולם הבא נא אימת השבון אונ גים דיא מורא נואם איר נועם דארפין געבין ארעכענונג פאר גאט אויף אלעם נואם איר האט גיטאדן נא אימת דין גיהנם אונ גים די מורא פאר דעם משפט פון גיהנם נא שמי סתמלל בטיס על דינס אונ עם נועם אייך גים זיין אשאד נואם מיין נאקען ווערם פארשעמט ביי דיא פעלקער דורך אייך ופי שלא רשים אז לבו בלל אלה אונ דער קענטש נואם נועם גים טאהן זיין הארץ צו די אלע זאכן הא מאנד וכוטו פארלירט ער זיין זכות וימצע מסט סוכות הרבה אונ ער פארמירדם פון זך פיר סוכות ושתיו שפאנדו אונ זיינע יודיהרין נוערין אפגעקורצט וקנה סס רע אונ ער קויפט זיך אשפעקטין נאקען ויגברין יי פמטיו ושתיו ועונות אכתייו אונ עם נוערין אים דערמאנמ זיינע מעשים נואם ער האט גיטאדן אונ זיינע יודג אונ די זינד פון זיינע עלטערין ויפלטו נאמט בעטם תה ובעטם הבא אונ זיין תפילה נוערם פארמיאוסת אויף די נועלם אונ אויף יענע נועלם וכל מעשיו סתוקטין אונ זיינע אלע שלעקטע

(א) יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא יוד דארף זיך שטארקין ויחא אלייב אויף צו שטיין פרייה צו דינען זיין באשעפער שיהא הוא מעורר השחר ער זאל אויפנועקן דעם סארגנישטערין וער זאל אויפשטיין איידער דער סארגנישטערין הייבט אן צו לייכטיון ; (ב) ראוי לרא שמים שיהא מייד ורואה על תורבן בית המקדש יתעורר יוד נואם האט סוכא פאר גאט ונאם ער איז פרום דארף ער זארגין אונ האבין צער אויף דעם חורבן פון בית המקדש ; (ג) טוב מעט תחנונים בכונה פתרות בלא פניה עם איז בעמער מען זאל דאוונען אביסול מיט פונה . איידער מען זאל דאוונען פיר אן פונה נא קען מען דאוונען פיר מיט פונה איז געוויס נוס . נאר אויב ער נועם דאוונען פיר נועם גים קענען זיין מיט פונה אונ אויב ער נועם נא דאוונען אביסול נועם קענען זיין מיט פונה . איז בעמער ער זאל דאוונען אביסול מיט פונה . איידער ער זאל דאוונען פיר אן פונה ; (ד) טוב להסתכל בצדיות עמיסה עם איז נוס מען זאל קוקען אויף די ציצית נען מען סתהמ אן דעם סלית ; (ה) גורל עונש הפנסל מצות ציצית דער מענטש נואם גייט גים אין ציצית איז זיין שפראך גרויס ועליו נאמר אונ אויף אים איז געזאגט גינאררין דער פסוק (איוב דה) לאחז בנפשות הארץ ויגשו רשעים סתנה אן צו געמען די עקין פון דר נועלם אונ די רשעים נועלן אראפגעשאקלט ווערין פון איר זיך מענטשין נואם האבין גים גענומען די בנפשות מיט די ציצית . נועם נאם אן געמען די עקין פון די ערד אונ די רשעים נועלן אראפגעשאקלט ווערין פון איר ויהויר בנפשות ציצית זוכה ורואה פני שכינה דער נואם איז געוויס צו מקנים זיין די סנה ציצית נועם ער זוכה זיין צו

נאמט בעטם תה ובעטם הבא אונ זיין תפילה נוערם פארמיאוסת אויף די נועלם אונ אויף יענע נועלם וכל מעשיו סתוקטין אונ זיינע אלע שלעקטע (תק לישראל ע"ש) (ה"א)

מנשו מפורסמין ונתון עליהם דין ותשובה וכל שחם שחם
 בילד נעשה לו אכל והם נחשבו ממנו כדברים מוכנים וכוסס
 מרוכס ומלאכים למוריים כעולם ארוך לכן הוא חומר ומס
 חטיו ליום פקודה וגו' ואם חפצו כדרכם, ועד אדם חוטא
 כעניו עניו כמות חוטא כלונוי חומס חרפנו חוטא כפוי און
 דבריו שמתים חוטא כעלם פרנסתו מתמעטת חוטא מתחשבה
 זיו פניו מתחנה חוטא כלשנו יסורין כלום עליו חוטא כדיו
 יורד מכבודו חוטא כלבו מת כדלגס חוטא כרגלו שנתויו מתקדריס

(ו) צריך שיהיה עליו תפילין בשעת ק"ש ותהלה :
 (ז) הייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיה
 דעתו מהם וימשמש בשל די תהלה וכשיאמר וקשרתם
 לאות על ירך ומשמש בשני וכשיאמר והיו לטובות
 בין עיניך ומשמש בש"ד : (ח) תפילין ש"ד חולץ תהלה
 משום דכתיב והיו לטובות בין עיניך כל זמן שבין עיניך
 יהיו שמים, צריך לחלוץ תפילין של ראש מעובר :
 וית כתיב של ראש ועליו של די כרו שכשיבא להניחם
 יפגע כשל די תהלה : (ט) כנהג החכמים לנשק התפילין

בשעת הנחתו ובשעת הליצתו : (י) הנהיג תפילין צדיק

ואכין וואס ער האט גיטאקן ווערין געוואקסט
 ונחת עליהם דין ותשובה און ער וועט געבין אויף זי
 רעקענינג פאר גאט און ער וועט געמשפט ווערין
 אויף זיי וכל שפחה ששפחה ביצרו נעשית לו אכל אונ אלע
 שמחות וואס ער האט זיך געפרייט מיט דעם
 יצר הרע ווען ער האט גיטאקן רי געבירד, וועט
 אים ווערין אפגערקייט והם נתענים פסט דברים
 משנים ובשעה מרובה און זיי וועלן געמאנט ווערין
 פון אים מיט שנוערע רינים און מיט פיל שאנקע
 ומצאדים אכורים און דורך מלאכים וואס זענען
 אומדערבארמיג כעלם ארוך אויף רי לאנגע וועלט
 (אויף עולם הבא) לכן הוא אומר רביבוער זאגט דער
 גבאי (ישעיה י') ומה תעשו ליום פקודה וואס וועט איר
 טאקן אין רעם טאג וואס גאט וועט אויף אייך
 בפעלין אייערע זינד ולשואה פתחתם תבוא אז אויף
 אייך וועט קומען אפאריווסטונג פון נוימיין על מי
 תנטו גבורה צו וועמען וועט איר לויפן מען זאל
 אייך העלפין ואתה תעובד כבודכם און ווא וועט איר
 פארלאזן אייער כבוד ועד אדם חוטא בעניו עיניו
 בדות נאה אשקראף אים אומענטש ויגדלם מיט
 זיינע אויגן, ווערין אים דיא אויגן מוגערל חוטא
 באנוי שומע חרפנו אז ער זיגדיגט מיט רי אויערין,
 וועט ער הערין זיין שאנדע הובא כפי אז דבריו
 נשמעים אז ער זיגדיגט מיט זיין מויל, וועלן זיינע
 רייד גיט אנגענוגן ווערין ביי מענטשין חוטא בעניו
 פרנסתו מתמעטת אז ער האט געוויגדיגט וואס ער
 האט גיגעבין אומענטשין אשעקעטע עצה, וועט
 אים געמינערט ווערין זיין פרנסה חוטא במשפחה
 אז ער זיגדיגט וואס ער טראכט פון געבירות זיי
 פני משפחה וועט אים געגנדרט ווערין די שיינקייט
 פון זיין פנים חוטא בלשנו אז ער זיגדיגט מיט זיין
 צונג נער רעם לשון הרע רבילות ליצנות נבל
 פה (מיואקה רייד) און גער אועלכע ריידן יסדין
 באין עליו קומען אויף אים יסורים חוטא בידי אז ער
 זיגדיגט מיט דיא הענט יוד מכבוד וועט ער
 אראפגייערען פון זיין כבוד חוטא כלבו אז ער
 זיגדיגט מיט זיין הארץ ולמשל ער איז גרויס ביי
 זיך אין הארצין, אדער נאה אועלכע ואכין פה
 גדנה וועט ער שטארפן מיט זארג חוטא בגדי
 אז ער זיגדיגט מיט זיינע פים וער לויפט טאקן
 געבירות, אָרער נאה אנרערע געבירות וואס מען מוהט
 מיט דיא פים שנתויו מתקדריס ווערין אים

זעקן רעם פנים פון די שכינה : (י) צריך שיהי עליו
 תפילין בשעת קריאת שמע ותפלה ווען מען לייענט
 קריאת שמע און ווען מען ראוונגט שמונה עשרה
 דארף מען גיין אנגיטאקן תפילין : (י) תיב אדם
 למשמש בתפילין בכל שעה אומענטש דארף אנמאפן
 די תפילין צו יערער צייט ווען ער דערמאנט זיך
 אז זיי שלא יסיה דעתו מהם ער זאל גיט אפריקען זיין
 רעה פון זיי נער זאל גיט פארנעסן אז ער גייט
 אין תפילין וכשיאמר וקשרתם לאות על ירך ומשמש בש"ד
 י זאל ער זאגט דיא ווערערע וקשרתם לאות על
 ירך, זאל ער זאגט און רעם של יד נרי תפילין
 (ראס אויף רי האנט) וכשיאמר והיו לטובות בין עיניך
 אז ער זאגט די ווערערע והיו לטובות בין עיניך
 ומשמש בש"ד ראש זאל ער זאגט און מאפן רי תפילין וואס
 אויף זיין קאפ : (ה) תפילין של ראש חולץ תהלה פריער
 זאל ער אויסקטאקן די תפילין פון קאפ, נאכרעם
 זאל ער אויסקטאקן ריא תפילין פון האנט משום
 דכתיב ויירש עם שמיים אין פסוק והיו לטובות בין
 עיניך צווישען ריינע אויגן זאלן זיין צוויי תפילין,
 ראס מיינט מען די ידן שביין עיניך אזוי לאנג ווי די
 תפילין זיינען צווישען אויף ריידען אזוי לאנג ווי
 די גייסם תפילין אויף ריידען קאפ) והיו שמים זאלן
 זיין צוויי תפילין זאל זיין תפילין אויף פון האנט
 אויף אז ער וועט אים טאקן רי תפילין פון האנט
 פריער, בלייבט נאה די תפילין פון קאפ אליין
 צריך לחלוץ תפילין של ראש מעובר ער דארף אויסקטאקן
 די תפילין פון קאפ שמייענדיג יתב כתיב של ראש
 אין ביימיל זאל ער אריין לייגן פריער די תפילין
 פון קאפ וזניו של יד געבין רעם זאל ער אריין
 לייגן די תפילין פון האנט כדי שכשיבא להניחם ווען
 ער וועט קומען לייגען רי תפילין יפגע בשל די תהלה
 זאל ער פריער קרעפין רעם של יד נרי תפלה
 וואס ער דארף לייגן אויף די האנט : (ט) סנהג
 התקמים לנשק תפילין בשעת הנחתו ובשעת הליצתו כיוא
 דיא חכמים איז אומקנג ווי זאלן קושין רי תפילין
 ווען מען לייגט זיי און ווען מען מוהט זייא אים :
 (י) הפנים תפילין צדיק יקשר ספרוהו תאות אשה רער
 וואס לייגט תפילין אזוי לאנג ווי רי תפילין לייגען
 אויף אים דארף ער זיך היסן ער זאל גיט טראכטין

אָרער נאה אנרערע געבירות וואס מען מוהט מיט דיא פים שנתויו מתקדריס ווערין אים

חוטא ביארז וצרו ונקטרו חוטא ומחטאו קובר את אשתו ואת בניו
וזני כיתו - חוטא בלינאט נור דינו נחמס. המקום כרחמיו יזכנו
לעוב כחטאם ולפסות נחם רוח לפניו המיד כ"ר :

ליזהר בהרהור האמת אשה: (יא) כל זמן שהתפילין
בראשו אסור לישן בהם אפי' שינת ערואי .

ווענין אהארה צו אאשה: (יא) כל זמן שהתפילין בראשו
אזוי לאנג ווי די תפילין זענען אויף זיין קאפ אסור
לישן בהם אפי'ו שינת ערואי קאר מען גיט שלאפן
אפילו אביסור אויף גיט נאפילו זיך אנלעהנען
אויף דיא האנגס אונ אדררום קאהן קאר מען
אויף גיטו :

אונ זיינע קינדער אונ זיינע שמוב קענמשין חטא ברענות אז ער זינדנעם מיט ליצנות ונוס, ער לאכט
פון די תורה אונ מצוות יד דינו נחמס ווערט זיין גור דין געחמקת המקום בהחמיו זיינען לשוב בתשובה
נאט מיט זיינע רבנות זאל אונז העלפן מיר זאלין וקבה זיין צו מאהן המשובה ועשות נחת רוח
לפניו קסיד מיר זאלין שטענדיג מאהן אועלבע זאכין וואס נאט זאל הנאה האבן פון זיין
בנותי רצון אזוי זאל זיין דער וויילען פון נאט :

בראשית יום ב תורה

אונקלוס

לחשיב מלח יהודה נפש י יה יהו יהודה - רוח יוד הא ואו הא - נשמת יהודה היה יחיה ה' רמליו יוד אל שם
בין שבנשה בניקוד חולם :

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל
בין המים אשר מתחת לרקיע
ובין המים אשר מעל לרקיע

ועבד יי את רקיעא
ואפריש בין מיה די
מדרע לרקיעא ובין מיה
די מעל לרקיעא ויהוה
כו

בעל הטורים

(ז) מעל לרקיע ב' כחם הכה ואורן ויסי קול מעל לרקיע כמרכב ליומקלל. כמו שאין דורכין כמטעם כראשית כרכוס כך אין
דורשין כמטעם מרכבס :

שפתי חכמים

ד רקיע וכלא כנר נגדוה כמטעם כיום א' : ז מטעם טר"ל
שכא נ"כ לטון חיקון ור"ח וסא כל' תאל פו' רש"י מנדוס
כדי שחטולו מ"ה שטול לטון ניוול ואל לטון חיקון וי"ל הסכ
ר"ל שטול ניוול לאשכ אבל מ"ח הנדלס חיקון לניסרין ור"כ
סכר מביא רחביה על שטול נ"כ ל' חיקון ועוד שטול חיקון
האשכ דפס כח"ס אטורה להנשא אלא ט"ו ניוול זה מותרת
להנשא (נח"י) . ולי נראה לר"ק ואל מדי רכ"ע מודו דלטון
שבייה הול ל' חיקון נדמיהו כנ"ח לרשיה ממשיכות לא עשה
רננו ולא עשה את שטול וסא דלניו ר"א ור"ע אי תקון אי
הנל קיני כדמפרס טעמיהו כנ"ח (וע' יבמות מס) : ד ור"ח
שי"ח תלו זה ככלן וי"ל דכל"ז היינו תומר דרקיע לא קימא ליווי של הקב"ס כי הקב"ס אמר יהי רקיע וגו' דמטעם סיסיס
ספרס בין מים העליונים לרקיע כמו מים מרקיע עד מים התחתונים ורקיע לא עשה כל אלא מים העליונים סיו מטעם על הרקיע כמו
שלינו שספרן נס קן לא עשה ניוול של הקב"ס כמו ספרס"י נבי ען פרי כמזון ולכן לא נאמר בו כי טוב אבל עכשו שפי'
רש"י על דרקיע לא נאמר אלא מעל וכו' מטעם דעשה הרקיע ליווי של הקב"ס אי"כ להס לא נאמר בו כי טוב . אי"כ מטעם שיש
קנאס בין מים התחתונים לעליונים כי העליונים טובים דרקיע ומים התחתונים אינן טובים מ"ה לא נאמר כי טוב אבל עכשו
שפי' דלף מים עליונים אי"כ טובים קשה להס לא נאמר כי טוב (נח"י) כמלאה עד הכס ה"א דלסכי לא נאמר כי טוב לפי
שלא נאמר ענין מלאכת המים דכא עדין לא נכרא אחרו דכר סכמיס יטונו ע"יו אבל השתא דשמעין סכס תלוס כלאור ונמלא

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל
בין המים אשר מעל לרקיע
ובין המים אשר מתחת לרקיע
די וואסר וואס זענן אונקער דעם פאר שפרייטונג
בין המים אשר מעל לרקיע אונ צווישען די וואסער
וים זענען איבער דאס פאר שפרייטונג ויהי בו אונ

ספר הישר
בין המים זענענען די ערד אונ קבל האם געפרישעט זיינע
שעפסין, דער ווייל זענען עשליכע שעפסין פון הכל איז
גענאנגען אויף די געאקערטע ערד פון קו, איז אונ אויף
(תק לישראל עם) (ח"א) 2 6 הכל

וַיְהִי־בֹן: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרִקְיעַ
 שָׁמַיִם וַתְּהִי רִמְשׁ וַתְּהִי
 צִפְר יוֹם תְּנִין: ט וַיֹּאמֶר
 יִתְבַּנְּשׁוּן מֵאֵת מִתְּחֹת
 שָׁמַיִם לְאֲתָרָא חֲדָוּתָתְחוּ
 יבשחא

בן כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ו אחת
 לגמר מלאכת היום: (ה) ויקרא אלהים לרקיע
 שמים. טא מים י טס מים כ אש ומים שערבן זה
 זיה ועשה מהם שמים. (ס"א) שמים טס מים ד"א אש
 ומים: (ט) יקוו המים. טעומן היו על פני כל
 הארץ

שפתי הכתובים

שכבר כלל ונגמר מלאכת המים קשה לנו לא לאמר הכן כי טוב:
 ט ו"א ה"ל כי טוב כשני מפני נגמר מלאכת הרקיע כשנוד
 כשני כמש"ל לוחים היו וקראו כשני ו"ל ה"קיות היום ט"ס
 שהוא נגמר מלאכת מ"ה הוא ג"כ מלאכה כש"ע אבל קריאת
 הרקיע אינה אלא נגמר מלאכה ואין שייך לומר כי טוב כשני נגמר
 מלאכה לבדה. ויע"ל דהבוא לאו עשיתו הוא כיון שלא נכתבה
 חכמות שהיה נחמלה אלא נחמלה לזמן היו וכשני קראו אבל כי טוב
 נכתבה מלאחיו לא שייך לומר כי טוב. ו"א ה"ל ג"כ כי טוב
 ב"מ"ה

ש"י

לגמר מלאכת היום ו"ל נגמר יום שני ו"א
 לגמר מלאכת היום: (ה) ויקרא אלהים לרקיע
 שמים. טא מים י טס מים כ אש ומים שערבן זה
 זיה ועשה מהם שמים. (ס"א) שמים טס מים ד"א אש
 ומים: (ט) יקוו המים. טעומן היו על פני כל
 הארץ

עניני מעשה בראשית

העפר למעלה עד שחלה היבשה ומה' לרויח לשוב. והנה אלה
 שתי גזרות הכסף מעטות כי טעם העפר לרדת למטה וטעם
 המים לגלות למעלה. ופחה נזר על המים שהיו מעללים אכל כל
 העולם יצדור למטה כעשני של עפר ונזר על העפר שיעלה למעלה

(ט) ויקרא אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד
 ו"א. ככה הרב רבני חזוי ז"ל לפי ס'י' ההפוך שהוא מים
 ועפר כלמין מים עשורים. ולורך הפס'ה לנזר שקלו המים
 מתחת השמים טס גבוהים אל מקום אחד של למטה ושיעלה

פירוש לתורת אלהים

אָרְט אִיז גִּיעֵנְדִיגֶט גִּינְוָארִין דִּי מְלָאכָה פֿון דָּעם
 אָנְדֶּרֶען טָאג אונ עס האט זיך אָן גִּיהֶוּבֶען אִיין
 אָנְדֶּרֶע מְלָאכָה אונ אִיז אויף גִּיעֵנְדִיגֶט גִּינְוָארִין
 דָּעם אִינִיגֶעס טָאג דָּאס אִיז וואס פֿון דִּיא עֶרֶד
 האט אַרויס גֶעוואַקסִין גֶראו אונ בוימער דִּיעֶר
 שְׁמַיִם בִּי דָּעם אָנְדֶּרֶען טָאג צוויי מֵאָהֶל פֿי טוב
 אִיין מֵאָהֶל ווייל עס הט זיך גִּיעֵנְדִיגֶט דִּי אַרְבֶּעט
 פֿון דָּעם אָנְדֶּרֶען טָאג אונ דָּאס אָנְדֶּרֶע מֵאָהֶל
 וועגן דִּיא אַרְבֶּעט פֿון דָּעם דִּרִישֶׁען טָאג אִיז
 גִּיעֵנְדִיגֶט גִּינְוָארִין: (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים האט נָאָם
 גִּינְאָנֶט יְקוּי הַפִּיִם מִמֶּת הַשָּׁמַיִם דִּיא וואַסער וואָס
 זענען אונטער דָּעם הַיָּמָּל וְאֵלֶיךָ זֶיך אִיין וואַמֶלֶען
 אִי פֿוקס אָחַד צו אִיין אָרְט וואַרום דָּאס וואַסער אִיז
 גִּינְוָארִין פֿאַר שְׁפָרִיט אויף דָּער וועלסט אונ
 אויף אַזוי אַזאָך וואָס אִיז נָאָך גִּיט אִין גַאָצִין
 פֿערטִיג קען קען גִּיט זאָגִין עס אִיז טוב. גוּט.
 אָבֶער דָּעם דִּרִישֶׁען טָאג האט זיך דָּאס וואַסער
 פֿרֶזֶרוואַמֶלֶט אונ אִיז גִּבְרִיבֶען שְׁמַיִן אִין אִיין

עם איז אזוי גינארין: (ה) ויקרא אלהים לרקיע שמים
 נאם האט גירבן דאם פאר שפרייטונג הימל
 ויהי ערב אונ עם איז גינארין אבונם ויהי קר אונ
 עם איז גינארין קארנען יום שני דער אנדערער
 טאג פלובר עם איז שוין פאר ביי גינאנען דער
 אנדערער מפת לעת. רשוי פרענט פאר וואס
 שמיים גיט ביי דעם אנדערען טאג פֿי טוב דער
 הירזן איז ווייל דִּי מְלָאכָה פֿון דָּעם וואַסער האט
 זיך אָן גִּיהֶוּבֶען דָּעם אָנְדֶּרֶען טָאג אונ אִיז גִּיט
 גִּינְוָארִין דָּעם אִינִיגֶעס טָאג וואַרום דִּי וואַסער
 אִיז נָאָך גִּינְוָארִין צו שְׁפָרִיט אויף דָּער וועלסט אונ
 אויף אַזוי אַזאָך וואָס אִיז נָאָך גִּיט אִין גַאָצִין
 פֿערטִיג קען קען גִּיט זאָגִין עס אִיז טוב. גוּט.
 אָבֶער דָּעם דִּרִישֶׁען טָאג האט זיך דָּאס וואַסער
 פֿרֶזֶרוואַמֶלֶט אונ אִיז גִּבְרִיבֶען שְׁמַיִן אִין אִיין

פרקי דרבי אליעזר

הַיָּד בִּינִי גִינְוָארִין אונ קִין אִיז צו גֶעגַנְנֶען צו הַכֵּל אונ
 האט גִּינְאָנֶט צו אִים נוי קוסקטו כו"ט בִּיעֵט שְׁעָסִין וואַסֶען
 אויף כו"ט עֶרֶד. האט הַיָּד גִּינְאָנֶט צו קִין פֿאַר וואָס עָסֶטו
 כִּינֶעט שְׁעָסִין אונ דִּי עֶקְלִידֶקֶט דִּיך כו"ט מִינֶע וואָ.
 נָעם אַרְבָּא פֿון דִּיר דִּי וואַלֶענֶע קִלִּיעֶר וואָס דִּי האַט דִּיר
 גֶעמַאכֶט פֿון דִּיא וואָל פֿון מִינֶע שְׁעָסִין אונ בִּיעֵטֶה כו"ט
 פֿאַר דִּיא יִנְנֶע שְׁעָסִין וואָס דִּי האַט גִּנְעָסִין. אויב דִּי

[ט] וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְקוּי הַפִּיִם וַיִּנְקֹטָא אִיז גִּינְוָארִין דִּיא
 עֶרֶד וַיִּנְקֹטָא אִיז גִּינְוָארִין פֿלֶאסִין אונ דִּי גַאָנְצֶע עֶרֶד אִיז
 גִּינְוָארִין בְּדֶקֶם מִיט וואַסער. אונ וַיִּנְקֹטָא דָּאס האט גִּינְאָנֶט דִּיא
 וואַסער זאל ווערן פֿערזאַמלֶט צו אִיין אָרְט. אִיז גִּינְוָארִין
 אויף דִּי עֶרֶד פֿערשִׁדֶענֶע בִּיעֵר הַיִּבֶע אונ גִּינְדֶּרֶיענֶע. אונ דִּיא
 בִּיעֵר זענען פֿאַרשִׁרֶיט גִּינְוָארִין אויף דִּי גַאָנְצֶע עֶרֶד. אִיז עס
 אִיז גִּינְוָארִין סִתְּקִין אִין דִּי עֶרֶד אונ דִּי וואַסער זענען אַרְבִּין
 גִּילְטִין אִין דִּי סִתְּקִין. אונ גָאָט האט גֶמַאכֶט דִּי וואַסֶר
 אָנְדֶּרֶענֶע אַרום גִּינְדֶּרֶען עִם. אִיז נוי אַסֶענְשֶׁוּט סִתְּקִין אַפֿאַקִיאַן אַרום זִיין וויינְקִיאַרְטִין. אִז דִּי וואַסער פֿון ים הַיָּבֵם זיך אויף
 אִין דִּיעֶרֶד אונ גִּינְדֶּרֶענֶען דִּי וואַסֶר. פֿאַרן זִי צוּרִיב אַרְבִּין אִין ים. אונטֶער דִּי עֶרֶד אִיז אויף פֿאַרשִׁרֶיט וואַסֶר. וַיִּיא
 סִיר וואָן אַלֶט טָאָג אַרְבָּבֶר רַבֶּע הַרְצֵן עַל הַפִּיִם. נָאָם דָּאָס פֿאַרשִׁרֶיט דִּי עֶרֶד אויף וואַסֶר. אונ דִּיא עֶרֶד שְׁוִיטֶט אויף
 דָּעם טָאָג אִיז וַיִּיא שְׁוִיטֶט אויף דָּעם ים. אונ אַלֶט קוואַלִין וואַסֶר קִישֶׁן זִיין דִּי אָנְגִּירֶנֶען. דִּי מִנְעִשֶׁן וואָלֶן
 (ח) (תק לישראל ע"ט)

יבִישָׁתָא וְיִהְיֶה כֵן : וַיִּקְרָא
 ייִ רִיבִישָׁתָא אֲרֵעָא וְיִבְרִית
 בְּיַיִשִׁת מִיָּא קִרָא יִמְיָ
 וְיִזְחָא ייִ אַרְיָ מִבֵּן :
 ר' יא' וּמְקוּס . שְׁמַע קָה פִּירִי כִּי מְקוּלוֹס עֵב :

וְתִרְאֶה הַיְבֻשָּׁה וַיְהִי־כֵן : וַיִּקְרָא
 אֱלֹהִים לַיְבֻשָּׁה אֲרִיץ וְלַמְקוֹה הַמַּיִם
 קָרָא יָמִים וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב :

שפתי חכמים

שמים אכל בלחם שמים חיים וחו קשה לרש"י וימה לא קרא אותו
 עם חיים כדי שלא יבוא לידו טעות ויחזיק טעות נושא חיים ומתקין
 אה חיים כלומר משה קראו חיים דפי' שא חיים ושא חותיות הש
 דסיני ח חיים שפרקן יחד ואל"ה למה משה קראו חיים
 ומכל' שם עם חיים וי"ל אל"ה כפי' לקרותו אש חיים ואל"ה
 לחם לא פירש"י זה כיום הפרשה וי"ל הור"ה דהוא עם הפלם
 אכל כהן כתיב ויקרא אלוהים שמים שם דשמים הוא עם החורף ולא עם האביב
 שאלה חיים הגדול כתיב כל הנהלים וכו' : מ' דכחשמי הדגים טובים יותר :

רש"י

הארוך והקוים באוקיינוס הוא היס הגדול שכלל הימים :
 (י) קרא ימים . והלא יס אחד הוא ל' חלא אינו דומה
 קטע דג העולה מן היס עכבו לדג העולה מן היס
 מ' בחשמימי :

הארוך והקוים באוקיינוס הוא היס הגדול שכלל הימים :
 (י) קרא ימים . והלא יס אחד הוא ל' חלא אינו דומה
 קטע דג העולה מן היס עכבו לדג העולה מן היס
 מ' בחשמימי :

עניני מעשה בראשית

מלך נקראת יבשה . שכל זמן שהיה להם ארץ יכולה להיות
 פירות ותבוא כשנראה כש פיוזב או כש נמרה מלכת המים
 סוכר בו כי טוב :

כחכב המים . חכו שכתוב לרועץ הארוך על המים . כי לעולם
 חסרו . כי יס הספר לעולם לקיים היטוב והנכרמים . שבו .
 יוס' לפרש עוד ויתראה היבשה . פירש' היבשה נראה כש .

פירוש לתורת אלהים

אוקיינוס פון דעסשטענדיגן האם ער זיי גערופין
 ימים ופיר' (מים) ויזיל דער מעם פון דעם פיש
 וואס קען נעמט ארויס פון דעם ים וואס
 זייט אין דער שטאט עכו אזוי גים גלייך
 צו דעם מעם פון דעם פיש וואס מען
 נעמט ארויס פון דעם ים וואס זייט אין
 דער שטאט אספמא וירא אלהים כי טוב ארץ
 גאם האם גינעקן עם אין גומ :

דאס איז דער גרעסטער ים צווישען אלע ימים
 וירא ה' היבשה און עם אמר' גינעקן דיא
 שרובעגיש גי' כו און עם אזוי גינעקן דיא
 (י) וירא אלהים היבשה ארץ און גאם האם גירופען
 צו דער יבשה ערד ולמקוה המים און צו דעם ארץ
 זאמלונג פון דעם וואסער קרא ימים הם ער גירופען
 מייקען און אפילו גאם ביה האם איין גינעקעלעך
 דאס וואסער גאר אין איין ארם דאס איז דער ים

ספר הישר

וועס פון אהן וועל' איה אונעק זיין פון ביין ערד ווי דו
 זאגסט ארבע איה וועל' קענען און היסעל איה איה ועל
 קענען . האם גאן גינעקען צו קהל' און איה איה וועל' דיה
 היים געזען ווער וועס מאקען פון מיר דייין בלוט . האם קהל
 גינעקען צו קהל דער גאם וואס אונז' שטאפן איה דער
 וועלט

פרקי דרבי אליעזר

האבין וואסער צום פרינגען . רבי יהושע זאגט די גרעם פון
 די ערד אין די סיף איז אזוי אפאס נעקען יאזר צו זיין פון די
 נייס ערד ביו די אונדערע נייס ערד . געבין דעם גינעקען איה דא
 איין אונדערדן האם פון אים נייס ארויס אקוואל הייסע וואסער
 און מענטשן האבין פרינגעניקען פון דיא הייסע וואסער . רבי
 יהודה זאגט אין דיא ערד איז דא לעכער וויא ריגאס און איין
 זעקען אין זיך אריין וואסער פון דיא אונדערדען . און אויך וועל'ען ארם הקב"ה הייסע זיי זאלין אהין זיין געענען . דאס
 געענען זיי . און די ערד ווערם מענברת פון די וואסער אזוי ווי אפמאנה וואס ווערם מענברת פון זונות . און עם וואסער
 ארויס פון די ערד איהרע פארזייהונג . און ווען דיא מענטשן זענען ווערם גאם זאל זיי שפייזן . שפענס גאם די אוצרות פון
 דעזין וואס זענען אין היסעל און ער פאכט געענען אויף דיא ערד . און די ערד ווערם מענברת אזוי ווי איהרע באלד נאך
 איהר חתונה ווערם מענברת פון איהר גינעקען פון . דאסאלס איה אנהאך אין די פארזייהונג וואס אין פעלד . ווי עם שפייזט אין
 שטק גאם וועס שפענס זיין גינעקעניקען זיין גינעקען וואס אין דעם היסעל ער זאל געבין דעם דעזין אין זיי זייט :

נביאים ישעיה סב

לחשך מנה דא צבאות נש צ צב צבא צבאות חה יהודה נשמה הנח אדני נשמה העד יהודה חה
 יחידה הנחה יהודה חה יחידה ויהו אל ש ב'ן שבועות :

א ישאו מדבר ועליו הצרים השב קדר ירבו * ישבה סדבא וחרון
 ישובי סלע מראש הרים יצוחו : ב ישימו
 מדבר ערבאי ישבחו סמא
 כד יפקון סמאי עלמיהון מרישי סריא ורימון קלהון : ג ישון קדם

מצודת דוד

(א) ישאו מדבר וכו' . כל מדבר ועליו וכל חצרים חשב חשב
 כסס עליו קדר כולל ישאו קול שיר : ורבו וכו' . כיוצא
 פל ידעו חתנות כ' : יצוחו . ר"ל היס נשמה קול נשמה
 פל שמהם וכלל : (ב) ישימו . יצוחו . ר"ל היס נשמה קול נשמה
 פל שמהם וכלל : (ג) ישימו . יצוחו . ר"ל היס נשמה קול נשמה
 פל שמהם וכלל : (ד) ישימו . יצוחו . ר"ל היס נשמה קול נשמה
 פל שמהם וכלל : (ה) ישימו . יצוחו . ר"ל היס נשמה קול נשמה
 פל שמהם וכלל :

רש"י

(א) ישאו מדבר . קול כשר : חצרים תשוב קוד .
 מדבר קדר טעם דרים פמה חתולים יהו פירש
 וחרים קטועים : יושבי סלע . בחתם סתו : יצוחו .
 יס

וַיִּקְרָא וַהֲשִׁיבָהּמִיָּה בְּגִזְנוֹ יִחוּן: ג יי לְמַעַבְדֵי נְבִירוֹ אֶת־הַגְּלִי לְמַעַבְדֵי גְבוּרָא מְהֻלְלֵי בְרָגְוֵי בְּמִלּוֹי אִף בְּזִיעֵי עַל בְּעֵלְיָי רַב־בְּוִהֵי מְהֻלְלֵי בְּגִבּוֹרֵיהֶם: ד יִהְיֶינָה קְהוֹן אֶרְבָּא מַעֲלָמָא דָּאִם יִתּוּבֵן דְּאוּרֻקְמָא וְלָא תִבּוּ בְּחֻבְלֵינָא עַל יִלְדֵיהֶם וְהַגְּלִי דִּיגֵי עֲלֵיהוֹן וְיִצְרוֹן וְיִסּוּפוּן פְּהֻרָא:

יצחק: (ג) יעיר. יעורר. יצירה. ילעג: יעיר כנאה. ישורר לקלות קלות עמו: יריע. כנבזר כמנלח כחלמס: יתגבר. יתחוק אח עלמו על חובי: (ד) החשיתי מעולם. זה זמן רב אני שומק על עך שפסו לוי'ע לעמי: אתאפק. אחזק לכנס כעסי: כולדה אפעה. חכל מעתס חטב. כקול כיוולס לכומס ונלכס. אשום ואשאף יחד. אפעס שמעס ולכטס יחד:

דעס פירוש כברי מייסט נעמינס מען בייא דער הפסורה פון דער וואך:

כתובים בשלי א

לחשוד מוסר ומלכות ד'א שין דלת יוד נש' שין שין דלת שין דלת יוד רוח יאהרונהי נשמה ייחד א' אד' אדנ' ארני נש' ארני רח' אלף דלת נון יוד נשמה המלכות יי' הו' וז' הו' חיה יחידה דיסוד י'הוה חיה יחידה רמלכות אל שם ב'ן שבעשה:

א יראת יהוה ראשית דעת חקמה ומוסר אוילים ב'ו: ב שבע בני מוסר אביה ואליה המש תורת אמה: ג ב'ו ל'וית הן הם לראשון וענקים לגרנותיה: ד ב'ו אסיפתיה חמאים אל תבא:

וחסרא אנון לרשעה והקניניה לצורה: ד ברי אין נשדלו דף חמאי לא התמים:

מצורת דוד

(א) יראת ה'. עתס החל לדבר דבריו ואמר יראת ה' וכו' ר'ל כראשית למוד הדעת קנס יראת ה' כי הלא אוילים ורשעי' ב'ו אח בתמנה והמוסר וחס' לא יקנס יראת ה' כראשית' מה הועלת למורה כלל יבוס חוסר ויחלס כה: (ב) שבע. חכל מוסר מלכות ב'ו כולל חסן הוא בתקנת: תורת אסך. מה ש'ה'ך נחמדת: (ג) כי לרית חן. המוסר והלמוד הוא חס לראשון מוסר על חן ועליו ענקים סביב ללארץ: (ד) אם יתחך. ללכת אחר דעתס: אל תבא. אל תלס'.

אל תבוא. אל תלכה להס:

פירוש ע"מ

(א) יראת ה' ראשית דעת היא ערשטע וויסענשאפט אוי אר מען זאל מורא האבען פאר גאט חקמה ומוסר אוילים ב'ו נאכדעם וועט מען שוין געוויס לערנען חקמה אונ מוסר, וואס די נארען וואס וי'א האבען ב'וין מורא פאר גאט האבען גישענעט: (ב) אונ ווי'א אווי קענקסטו צו קומען צו דער מורא פון גאט שפע בני מוסר אביה הער צו ס'וין זוקן דיא שטרנאפרייר פון ב'וין פאטער, ווי'א ה'ווש תורת אסך אונ ואלקס נים פארלאזען דיא לערנונג פון ב'וין מוסער וואס ויא האט ד'יה גילערענט ווען דו ביקסט נאך קל'וין ג'ווען. וועקסטו וי'א געוויס לעב אונ אויה מורא האבען פאר ג'ו'א. אווי אז דו וועקסט לערנען דיא תורה מיט ערליקייט, וועקסטו געוויס פאר גאט מורא האבען, אונ אויהם אויה לעב האבען: (ג) כי ל'וית חמאים (הס לישראל ע"מ)

פקא א יציאות השבת. הולאות שמרשות לרשות
האמרות אלל שנת והככות נמי קח קרי
יציאות הוליל ומזיל מרשות לרשות (ח) והלי דתני יציאות
ולא תנא הולאות לינא דקרא נקט. דכתוב אל ילא חיש

ממקומו. ומנייה דרשקין
הולאה אל ילא חיש עם הכלי
שכזו ללקוח את המן:
שתיים שהן ארבע.
שנים מן הכזרה הולאה
והכנסה לבעל הבית העומד.
בפנים כרשות היתיד ועל
שנים אלו חייב על שנתו

הטת ועל זדונו כרת ועל התרחמו סקילה כמו בכל שאר
מלאכות של שבת - שהן ארבע. מדכריהם הוסיפו
שנים לאסור לכמהלך היכא שהמלאכה נעשית פ"י שנים

זה עוקר וזה מניח דקנים שעשאו פטורים שנאמר כעשאוהו
וכן בכל מלאכות של שבת אמרינן יחיד שעשאה חייב שנים
מן הכזרה הולאה והכנסה לשני העומד בחון כרשות הרכיב:
כזוה עוקר וזה מניח: ושם העני את ידו. וכתוב קופה
הולאה בלשון עני ושטר דלוג אורחיה קמ"ל דמלוה הכאה
הבית. דעביד ליה עוקרה מרה"ר והנחה כרה"י: או שנמל
מתוכה והוציא. הכפן והניה כרה"ר דפכיל

[א] יציאות השבת. והש"ך דמלמלס וו חנו"ה שפיר
מלאכו כפ"ו הקדמסו לפי טווח המלאכה היה וקמלמלס
תלך וכן יכסלו בני אדם על פרוב לפי שאינם כרכיבם בס
לכלום. ושם שני דלמדת ספיק מלאכה חף פ"ס שמכרה' חתום
שתיים מלאכה. סר"ח: (ב) ומה לי חסוקי מה לי פניני. גמ'
ר"פ הורק. ובכנסות פ"י
(וכתבילתי) אמרי' דעפמח חלי
תנא כל פקודת חפן ממקומו
סולא קרי לה: (ג) בחון. וכי
סחוי חתם לר"י אחאי' ר'ד
לתימה דרתוי דמני ודכנס' פ' מס
לי פני מס לי עשיר וגדולא'
דאשטרי' לאשמוטיקן משום דהולא'
מלאכה גרועה סוף דמה לי
מוזיל מרה"ר לרשות היחיד ומס
לי מוזיל מרה"ר לרה"י ולא כוס גמרי'. דכפ"ס ופני ולא דעני
וכפ"ס ולכפי אלטריכו חרי קרול' חל' לא ומה יכלא סעס מכפ"י
כר"פ הורק: (ג) אורחא דמלאח קניס דעני לפרוסי דרועס

זכ עוקר וזה מניח דקנים שעשאו פטורים שנאמר כעשאוהו
וכן בכל מלאכות של שבת אמרינן יחיד שעשאה חייב שנים
מן הכזרה הולאה והכנסה לשני העומד בחון כרשות הרכיב:
כזוה עוקר וזה מניח: ושם העני את ידו. וכתוב קופה
הולאה בלשון עני ושטר דלוג אורחיה קמ"ל דמלוה הכאה
הבית. דעביד ליה עוקרה מרה"ר והנחה כרה"י: או שנמל
מתוכה והוציא. הכפן והניה כרה"ר דפכיל

פקא א יציאות השבת ארוים קראנין אום שבת
פון שמוב אין גאם. אָדער אריין
קראנין פון גאם אין שמוב שמים שהן ארבע צוויי
וואס זיי זענען פיר בפנים אינווייניג אין שמוב.
דער וואס איז אין שמוב אז ער קראנט ארוים
אזאך פון שמוב און לייגט אליין אנדער די זאך
אין גאם. איז איין איסור וואס דיא תורה האט
גיאסר'ט. און אז ער קראנט אזאך פון גאם און
לייגט אליין אנדער די זאך אין שמוב. איז נאך
גיאסור וואס די תורה האט גיאסר'ט. איז צוויי
איסורים פון די תורה. אָבער אז ער קראנט ארוים
אזאך פון שמוב אין גאם און לייגט נים אליין
אנדער די זאך אין גאם נאר איינער נעמט
ארוים די זאך פון זיין האנד און לייגט זיא אנדער
אין גאם. אָדער ער נעמט אזאך פון גאם. און
קראנט אריין אין שמוב און לייגט נים אליין
אנדער די זאך אין שמוב. נאר איינער נעמט
ארוים די זאך פון זיין האנד און לייגט זיא
אנדער אין שמוב. די תורה פארט ביי'דע
מעגלישן. נייד די ארבעט איז גיאסר'ט גינוארין
דירה צוויי מענטשן און שבת איז מען נאר חייב
אז איינער טום אנאנצע ארבעט. נאר דיא רבנן
זאגן דער וואס האט אנגיהויבן די ארבעט איז
חייב און דער וואס לאָנט אויס דיא ארבעט איז
פטור. דריבער האבין דיא רבנן אויך גיאסר'ט
צוויי. איין קאל ארוים צו קראנין אזאך און
אין קאל אריין צו קראנין אזאך. איז פיר. צוויי
פון די תורה און צוויי פון דיא רבנן יסמים שהן
ארבע און צוויי וואס זיי זענען פיר ביזן אויסווייניג
אין גאם. דער וואס איז אין גאם אז ער נעמט

אזאך פון גאם און לייגט אליין אנדער דיא זאך
אין שמוב. איז איין איסור וואס די תורה האט
גיאסר'ט. און אז ער קראנט ארוים אזאך פון
שמוב און לייגט אליין אנדער די זאך אין גאם.
איז נאך גיאסור וואס די תורה האט גיאסר'ט.
איז צוויי איסורים פון דיא תורה. אָבער אז ער
קראנט אריין אזאך פון גאם אין שמוב און לייגט
נים אליין אנדער די זאך אין שמוב. נאר איינער
נעמט ארוים די זאך פון זיין האנד און לייגט זיא
אנדער אין שמוב. אָדער ער נעמט אזאך פון
שמוב און קראנט זיא ארוים אין גאם און לייגט
נים אליין אנדער די זאך אין גאם. נאר איינער
נעמט ארוים דיא זאך פון זיין האנד און לייגט
זיא אנדער אין גאם. זאגן די רבנן דער וואס
האט אנגיהויבן די ארבעט איז חייב און דער
וואס לאָנט אויס די ארבעט איז פטור. האָבען
די רבנן אויך גיאסר'ט צוויי. איין קאל אריין צו
קראנין און איין קאל ארוים צו קראנין. איז אויך
פיר. צוויי פון די תורה און צוויי פון דיא רבנן.
ביצד ווי מייגט מען חזני שפד ביזן דער ארבעט
שמיים אויסקווייניג אין גאם און לייגט בפנים און
דער בעל הבית שמיים אינווייניג אין שמוב שש
חזני את ידו לפנים דר ארבעטאן האט אריין גישמעקט
זיין האנד אינווייניג אין שמוב און האט גיהאלטן
אזאך אין האנד נעמן יהוד' דו ש' בעל הבית און ער
האט גיגעבן די זאך אין די האנד פון בעל הבית
אז אָדער דער ארבעטאן האט אריין גישמעקט
אליידיגע האנד אין שמוב נאר שניי מהיב' ער
האט גיגעבן אזאך פון די האנד פון בעל הבית
הוציא און האט ארוים גיקראנין די זאך אין גאם

לכל נדקס מטעמא דמפרש: (ג) מלך אסור שבת הוא מדאמר' פטור ומותר ולא דייקין פשתא כליסור דלמי עור דכלאו דירי' לא מייבי. הרי"ן: (ד) כלומר ויבא לידו חוב חטאת והסוס' הקטן ע"ז דעקיר' כלל סולאה אינו אלא עטול עמלא ואין בה דרכא דחובי פשתא ועוד כו' ומס' ריב"א דלחוב שפוטע' אה ויו ומכניס' או מניחא סהו' קמטי' דמי אהא לדי חוב חטאת: (ה) פריש' התחת זמן חמיר של בין הכניס' כדאי' גרסו' דפכתיס: [ג] כפרחץ.

עקירה והנחה: העניי הוייב. טעמא מלאכה שלימה והרי שמים מן התורה לעומד בחיץ ואף ע"ג דכענין עקירה ממקום שיהיה בו ד' עשאים על ד' עשאים והנחה כמקום שיהיה בו ד' על ד' ולכאף ליד העני ובעל הבית

העניי חייב ובעל הבית פטור. פשט בעל הבית את ירו לחוצי ונתן לתוך ירו שר עני. או שנמל' מרובה והכנים. בעל הבית חייב והעני פטור. פשט העני את ירו לפניו. ונמל בעל הבית מתוכה. או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורים. פשט בעל הבית את ירו לחוצי. ונמל העני מתוכה או שנתן לתוכה והכנים שניהם פטורים: ב לא ישב אדם לפני הספר סמוך למבנה עד שיתפלל. לא יכנס אדם [ג] למרחץ ולא לבורסקי. ולא

הבית חייב. הרי שמים מן התורה לעומד כפטיס: פשט העני וכו'. דעביד דמי עקירה מ"ה: ונמל בעל הבית מתוכה. והנה כפטיס דעביד ליה בעל הבית הנהה כרשות היחיד: או שנתן לתוכה. דעביד ליה בע"כ עקירה מרה"ל: והוציא. העני והנחה כרה"ל: שלא עשה שום אחד מהם מלאכה שלימה אבל אסורים לעשות כן שלא יבואו כל א' בפני עצמו לעשות מלאכה שלימה כשבת הרי שמים מדכריהם אחת לעני בחוץ וא' לבע"כ כפטיס והא דל"א חביב ב' לכל א' עקירה לעני ועקירה לבע"כ הנחה לעני והנחה לבע"כ משום דלא חביב אלא עקירות שהן תחילת המלאכה ואיכא למיחש שמא יגמרנה (ד) אבל הנחות שהן סוף המלאכה לא קמטי: ב לא ישב אדם לפני הספר. ואפי' בחול ומשום דכעי למתני לא יכא חמייב כחמטו וכו' שמא ישכח ויאל דמיי לגזירה דלא יכא אדם לפני הספר סמוך למבנה שמא ישכח ולא יתפלל מזה הכי תנא ליה הכא ואידי דזוטרין מליבו פסיק ומני ליה כרישא והדר מפרש מילי דשבת ומירחי' כהן: סמוך למבנה. מנחה גדולה משם שעות ומחלה ולמעלה (ה) וסמוך למנחה היינו מתחלת שעה שביעית ואע"פ שעותה מרוכה גזירה שמא יכשר הווי של פסיקא אחר שיתחיל לסתפר ותעבור עומת התפלה קודם שיתקן וייליס התכסיות: ב לא יכנס אדם למרחץ. סמוך למנחה. שמא יתעלף: ולא לבורסקי. מקום עבוד העורות דלמא חוי פסידא וקלקול בעורות אס

העני חייב דארף דער ארעמאן גריינגן אקרבן אויב ער האט דאס גיטאן ובשונגן ארבעערין. אונ אויב ער האט גיטאן בקיור אונ ערות נענען גיט גיטוען קוקט אים פרת. אונ אז ערות נענען גיטוען אונ האבין אים אגניוואנט ער נאל גיט אריין קראנין אדער גיט ארויס קראנין אונ ער האט אריין גיטראנין אדער ארויס גיטראנין הרגה קען אים כיי בית דין גיט שטיינער. קקילה. יבני הבית פטור אונ דער בעל הבית מעג לאזין קען נאל אים אריין ליינגן אין האנד אונ ער מעג לאזין קען נאל ארויס נעמען פון ויין האנד פשט בעל הבית את ידו הייך דער בעל הבית האט ארויס גישעקט ויין האנד אויסווינגן אין גאס אונ האט גיהאלטן אונאך אין האנד נעמו ויחוד ירו שי עני אונ ער האט גיגעבין רי זאך אין רי האנד פון ארעמאן או אדער דער בעל הבית האט ארויס גישעקט אליידיגע האנד אין גאס. נאר נשפ' פהיה ער האט גינומען אונאך פון רי האנד פון ארעמאן והקניס אונ האט אריין גיטריינגט דיא און אין שטוב בעל הבית חייב איז דער בעל הבית חייב (וויא פריער בעל הבית חייב והעני פטור אונ דער ארעמאן מעג לאזין קען נאל אים אריין ליינגן אין האנד אונ ער מעג לאזין קען נאל ארויס נעמען פון ויין האנד פשט העני את ידו הקניס דער ארעמאן האט אריין גישעקט ויין האנד אגניווינגן אין שטוב. אונ האט גיהאלטן אונאך אין האנד נשפ' בעל הבית פהיה אונ דער בעל הבית האט ארויס גינומען רי זאך פון רי האנד

פון ארעמאן או אדער דער ארעמאן האט אריין גישעקט אין שטוב אליידיגע האנד נעמו ויחוד אונ דער בעל הבית האט אריין גיליינט אונאך אין רי האנד פון ארעמאן והוציא אונ דער ארעמאן האט דיא זאך ארויס גיטראנין אין גאס שניהם פטורים נענען ביידע פטור פון קרבן אונ פון פרת אונ פון קקילה פשט בעל הבית את ידו הייך דער בעל הבית האט ארויס גישעקט ויין האנד אויסווינגן אין גאס אונ האט גיהאלטן אונאך אין האנד נשפ' פהיה אונ דער ארעמאן האט רי זאך ארויס גינומען פון רי האנד פון בעל הבית או אדער דער בעל הבית האט ארויס גישעקט אין גאס אליידיגע האנד. נאר נשפ' ויחוד דער ארעמאן האט אריין גיליינט אונאך אין רי האנד פון בעל הבית והקניס אונ דער בעל הבית האט רי זאך אריין גיטריינגט אין שטוב שניהם פטורים נענען ביידע פטור פון קרבן אונ פון פרת אונ פון קקילה: ב לא ישב אדם לפני הספר אקענקטש פאר זיך גיט ועצין פאר אשערער קען נאל אים אפ שערין דיא האר ואפילו אנאנצע נואך) פטור למיחה נאהנט צו דער צייט פון מנחת דאוונען נאס איז פון צוועלף דעס זיינער בייא מאנו עד שיקלי' ביז ער נאל פריער מנחה דאוונען לא יכנס אדם למרחץ אקענקטש פאר גיט אריין גיין אין אקאר זיך וואשין נאהנט צו די צייט פון מנחה דאוונען. ביז ער נאל פריער מנחה דאוונען ויא למרחץ אונ ער פאר גיט אריין גיין אין

לא יעשה מקומות ויתקום ויתקן תלכטו עד שתעבור פנות התפלה : ולא לאכול . אפי' בסעודה קטנה שמה ימשך בסעודה : ולא דרין . אפי' כגמר דין סכר שמה סעודה לפני דמים ולא (א) נשאר עליהן אלא לסמוך הדין כלכד דילמא חזו טעמיה ויסתרו מה שהיו רועים לסמוך וחזרו להיות תחלה (1) הדין : דאם היה חזיר . כדמכל הני דאמרין : אין מפסיקין אלא ויגמור והאי"כ יתפללו והוא שיש סעודה ביום לגמור קודם שיגמור זמן התפלה .

ולא לאכול ולא דרין . ואם התחילו אין מפסיקין . מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה : ג' לא יצא החייט במחצו סמוך לחשיכה שמה ישבח ויצא . ולא הלאכלר בקולמוסו . ולא יפלה את כליו . ולא יקרא [7] לאור הנר . באמת אמרו החזן רואה היכן הניגונות קוראים . כרכו והתחלת התפורה משניה מעורת של ספרים בין ארכו הוא הידר שגנון התחלה על כרכו כדי שלא יפול השער על גדויו . והתחלה המרחק משישע הכנר המזך לכסרו וזית למפרשי מסיור הסודר שעלו שהוא ראשון להשקפת כנרו . והתחלה הבורסקים משיחור בין תחפיו את בני ורשותיו כדי להשתק בשורות . והתחלה אליה משיטול ידיו . והתחלה הדין משיטעפו הדיינין בעלותו לכתב לדין בלתימה ובידיה ואם היו מנוסקים מיושבים בדן ובה למריס דין אחר סמוך למחה הויא התחלה אוחו הדין משפתו בעלי הדין כעטתם : מפסיקין לקריאת שמע . מלחא אחרימי נקט (ה) והכי קאמר חברים העוסקים בתורה מפסיקין לקריאת שמע דזמנה קבוע דתתבי ובככר ובקומץ : ואין מפסיקין לתפלה . שאין לה זמן קבוע דלוריתא ול"ש אלא כגון ר"ש בן יוחאי והכירו שמורתן אומנותן חבל אנו הוהיל ואנו מפסיקים תורתית ללחמיתו כל שכן שפסיק לתפלה (ט) : ג' לא יצא החייט במחצו . אפי' תחובה לו כגדלו שמה יסכה ויאל ואזון דרך לחומתו הייב שדך האומנין לתוחב כגדויו כשיולאן לשוק : שמה ישבח ויצא . משהתקד : הלאכלר . הסופר : בקולמוסו . בערתי הקדש פלתי : ולא יקרא לאור הנר . כספר שמה יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שילוק אפי' יכ ונאלח מכסירו בשבת ואפי' היה הנר גבוה שמים ושלא קומת לשלם חסור לקרות לאור הנר אלא חיוקות (י) : מהיבן התיגונות קורין . מסיבן יתחילו לקרות ובענין מושק כי הוא לא גזרין שמה יסא והתיגונות קורין לפני רבן לאור הנר שאימת רבן עליהם : אבל הוא לא יקרא . כל הכספה מפני שאין אמתן עליו ושורתן לא הויא שמירה ומחוי קטתא נמי חיכה למיל דלאשה שומרת לבעלה דין שומרת שמירה שאין אמתה עליו (יא) : כיוצא בו . לעשות הרחקה מן העבירה (יב) אמרן

וכתחלה התפורה משניה מעורת של ספרים בין ארכו הוא הידר שגנון התחלה על כרכו כדי שלא יפול השער על גדויו . והתחלה המרחק משישע הכנר המזך לכסרו וזית למפרשי מסיור הסודר שעלו שהוא ראשון להשקפת כנרו . והתחלה הבורסקים משיחור בין תחפיו את בני ורשותיו כדי להשתק בשורות . והתחלה אליה משיטול ידיו . והתחלה הדין משיטעפו הדיינין בעלותו לכתב לדין בלתימה ובידיה ואם היו מנוסקים מיושבים בדן ובה למריס דין אחר סמוך למחה הויא התחלה אוחו הדין משפתו בעלי הדין כעטתם : מפסיקין לקריאת שמע . מלחא אחרימי נקט (ה) והכי קאמר חברים העוסקים בתורה מפסיקין לקריאת שמע דזמנה קבוע דתתבי ובככר ובקומץ : ואין מפסיקין לתפלה . שאין לה זמן קבוע דלוריתא ול"ש אלא כגון ר"ש בן יוחאי והכירו שמורתן אומנותן חבל אנו הוהיל ואנו מפסיקים תורתית ללחמיתו כל שכן שפסיק לתפלה (ט) : ג' לא יצא החייט במחצו . אפי' תחובה לו כגדלו שמה יסכה ויאל ואזון דרך לחומתו הייב שדך האומנין לתוחב כגדויו כשיולאן לשוק : שמה ישבח ויצא . משהתקד : הלאכלר . הסופר : בקולמוסו . בערתי הקדש פלתי : ולא יקרא לאור הנר . כספר שמה יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שילוק אפי' יכ ונאלח מכסירו בשבת ואפי' היה הנר גבוה שמים ושלא קומת לשלם חסור לקרות לאור הנר אלא חיוקות (י) : מהיבן התיגונות קורין . מסיבן יתחילו לקרות ובענין מושק כי הוא לא גזרין שמה יסא והתיגונות קורין לפני רבן לאור הנר שאימת רבן עליהם : אבל הוא לא יקרא . כל הכספה מפני שאין אמתן עליו ושורתן לא הויא שמירה ומחוי קטתא נמי חיכה למיל דלאשה שומרת לבעלה דין שומרת שמירה שאין אמתה עליו (יא) : כיוצא בו . לעשות הרחקה מן העבירה (יב) אמרן

אין אנו פסק דמותר בלשון שומרת חותו תמי : (יג) רפי' מ"א פסק דמותר בלשון שומרת חותו תמי : (יד) רפי' רחמן להשקפת כנרו . והתחלה הבורסקים משיחור בין תחפיו את בני ורשותיו כדי להשתק בשורות . והתחלה אליה משיטול ידיו . והתחלה הדין משיטעפו הדיינין בעלותו לכתב לדין בלתימה ובידיה ואם היו מנוסקים מיושבים בדן ובה למריס דין אחר סמוך למחה הויא התחלה אוחו הדין משפתו בעלי הדין כעטתם : מפסיקין לקריאת שמע . מלחא אחרימי נקט (ה) והכי קאמר חברים העוסקים בתורה מפסיקין לקריאת שמע דזמנה קבוע דתתבי ובככר ובקומץ : ואין מפסיקין לתפלה . שאין לה זמן קבוע דלוריתא ול"ש אלא כגון ר"ש בן יוחאי והכירו שמורתן אומנותן חבל אנו הוהיל ואנו מפסיקים תורתית ללחמיתו כל שכן שפסיק לתפלה (ט) : ג' לא יצא החייט במחצו . אפי' תחובה לו כגדלו שמה יסכה ויאל ואזון דרך לחומתו הייב שדך האומנין לתוחב כגדויו כשיולאן לשוק : שמה ישבח ויצא . משהתקד : הלאכלר . הסופר : בקולמוסו . בערתי הקדש פלתי : ולא יקרא לאור הנר . כספר שמה יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שילוק אפי' יכ ונאלח מכסירו בשבת ואפי' היה הנר גבוה שמים ושלא קומת לשלם חסור לקרות לאור הנר אלא חיוקות (י) : מהיבן התיגונות קורין . מסיבן יתחילו לקרות ובענין מושק כי הוא לא גזרין שמה יסא והתיגונות קורין לפני רבן לאור הנר שאימת רבן עליהם : אבל הוא לא יקרא . כל הכספה מפני שאין אמתן עליו ושורתן לא הויא שמירה ומחוי קטתא נמי חיכה למיל דלאשה שומרת לבעלה דין שומרת שמירה שאין אמתה עליו (יא) : כיוצא בו . לעשות הרחקה מן העבירה (יב) אמרן

אין אנו פסק דמותר בלשון שומרת חותו תמי : (יג) רפי' מ"א פסק דמותר בלשון שומרת חותו תמי : (יד) רפי' רחמן להשקפת כנרו . והתחלה הבורסקים משיחור בין תחפיו את בני ורשותיו כדי להשתק בשורות . והתחלה אליה משיטול ידיו . והתחלה הדין משיטעפו הדיינין בעלותו לכתב לדין בלתימה ובידיה ואם היו מנוסקים מיושבים בדן ובה למריס דין אחר סמוך למחה הויא התחלה אוחו הדין משפתו בעלי הדין כעטתם : מפסיקין לקריאת שמע . מלחא אחרימי נקט (ה) והכי קאמר חברים העוסקים בתורה מפסיקין לקריאת שמע דזמנה קבוע דתתבי ובככר ובקומץ : ואין מפסיקין לתפלה . שאין לה זמן קבוע דלוריתא ול"ש אלא כגון ר"ש בן יוחאי והכירו שמורתן אומנותן חבל אנו הוהיל ואנו מפסיקים תורתית ללחמיתו כל שכן שפסיק לתפלה (ט) : ג' לא יצא החייט במחצו . אפי' תחובה לו כגדלו שמה יסכה ויאל ואזון דרך לחומתו הייב שדך האומנין לתוחב כגדויו כשיולאן לשוק : שמה ישבח ויצא . משהתקד : הלאכלר . הסופר : בקולמוסו . בערתי הקדש פלתי : ולא יקרא לאור הנר . כספר שמה יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שילוק אפי' יכ ונאלח מכסירו בשבת ואפי' היה הנר גבוה שמים ושלא קומת לשלם חסור לקרות לאור הנר אלא חיוקות (י) : מהיבן התיגונות קורין . מסיבן יתחילו לקרות ובענין מושק כי הוא לא גזרין שמה יסא והתיגונות קורין לפני רבן לאור הנר שאימת רבן עליהם : אבל הוא לא יקרא . כל הכספה מפני שאין אמתן עליו ושורתן לא הויא שמירה ומחוי קטתא נמי חיכה למיל דלאשה שומרת לבעלה דין שומרת שמירה שאין אמתה עליו (יא) : כיוצא בו . לעשות הרחקה מן העבירה (יב) אמרן

לא יאכל הזב עם אשתו זבה. ואף על פי שניהם
 טמאים: מפני הרגל עבירה. שמתוך שהם מתייחסים
 יבא כבעול זכה שהיא כזכר וזכ וזכה לרבותא נקט
 שהתמימים קשה להן ואיכא למימר דודאי לא יבאו ליד
 הרגל עבירה ואפילו הכי לא
 יאכלו זה עם זה: ד ואילו
 מן ההלכות. אין פולין
 ואין קורין לאור הזב דתקן
 כמתמימן: בעליית חגניא

לשטחיהו אלו שלם מנו להן דוב וזכה ככלל הי"ח דברים
 ושמיך דך אינטיך לתנא לתמיני דכיוצא בו הוא ודמשה
 פניו לי' כהן. הוי"ט: (ג) או תנא אוכל ראשון לחוד לא
 כיהן דיענין אוכל שני וחי תנא א"ש ה"א דל"ד נמי עמויי
 טעמא כלומר שהתורה היתה עומה לפסול אחרים כמנע'
 איסורות: (ד) ומקשה בגמרא
 סיניו דך גזירה אוכלין ומשי
 מ"ד הך שנים שאם שמה
 עם אוכלין וסא לא שיה
 שיה אוכל עם שתייהו קמי'
 (ט) ולא חלקם גמי לשמים
 משום דל"ג כפו שני לטעום
 משקין תהלה היא כי' דכדפסה ה' לגור מיד: (טז) דפוסלין
 את התרומה ואפי' כי עקרב שמשו פוסל עד שיחזור ויטבול:
 (יז) דטעמא לא גזרו רב כן שרגילין להפיל עליהם מים
 שאובין אחר שטבלו במים סרחין. חוס': (יח) ולא גזירה
 כפ"ט היא לטובת שטעמא משקין כמתין סיניו גזרה דכל הפוסל
 בו ועד שחלה לא נגזרה. חוס': (יט) ה"ה דה"ה למינקט
 משקין הבאים מחמת ידים שגם הם טמאים כלי לפסול את
 התרומה כדאי' כדכרית מ"ד אלא נקט משקין' הבאים מחמת
 שרץ (לשמוע' דלפי' הך לא היו אלא מדרבנן. חוס':

לא יאכל הזב עם הזבה. מפני הרגל עבירה:
 ד ואילו מן ההלכות שאמרו בעליית חגניה בן
 חזקיה בן גוריון לשעלו לבקר ונמנו ורבו ב"ש
 על בית הלל ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום:

ואלו הן האוכל (יג) אוכל שהוא ראשון לטומאה או שני
 הרומה כמגשו ששני פוסל כתרומה הרי אלו כי' גזירות אוכל אוכל ראשון ואוכל שני והטומאה משקין טמאים
 (יד) נעשה ב"כ שני לטומאה ופוסל את התרומה הרי ג' (טו) ועמאלו דגזרו כהני דומין לאכיל אוכלין טמאים
 וצדי משקין' התרומה כפומיה בעוד שהאוכלים טמאים כפיו ופסול להו וזמנין דשחה משקין טמאים ובעודן כפיו שדי
 אוכלין תרומה כפיו ופסול להו וגזרו (טז) על הבא ראשון ורובו לאחר שטבל טמא וכלי בו כיום כמים שאובים ועל
 עבור גמור שנטפו (יז) על ראשון כי' לוגין מים שאובין הרי ה' גזרות וטעמא דגזרו טומאה על הכי לעמא ארס לפי
 שהיו טובלין כמי מערות סרחין והיו טמאין עליהן אחר כן מים שאובים להעביר סרחין המים התחילו ועשאום קבצ
 לומר לא מי המערות. מטהרים אלא המים שאובים מטהרים עמדו וגזרו עליהם טומאה דלמא אחי לבטולי תורת
 מקוה וטבלי בשאובים. הגזרה ה' שיהא הספרים של כחבי הקודש פוסלים את התרומה כמנע שבתלה היו מלניעין
 אוכלין תרומה אלא ספר תורה אמרי האי קדש והאי קדש כיון דהוי דקא אחו ספרים ליד פסירא שיהעבירים
 האלוין אלא אוכלין היו מספרים את הספרים גזרו שיהיו הספרים דהיינו תורה נביאים וכתובים כמגשן פוסלים
 את התרומה. והגזירה ה' גזרו על פתח ידים שפוסלות את התרומה מפני שהידים עסקניות הן ונוגעות בכשרו
 במקום העניפה ונגזרו לתרומה אם יגע בה כידים מזהמות והיא נמאסת על אוכליה. והגזירה ה' האוכלין שנטמאו
 במשקין שאותן המשקין נטמאו מחמת ידים שנטעו בהן קודם טעילה גזרו על המשקין שנטמאו את האוכלין שכל
 הדברים שפוסלין את התרומה טמאין את המשקין להיות תהלה (יח) גזירה משום מחמת שרץ
 דלשמן בהן שהן ראובים מדאורייתא והאי דגזרו בכל טומאת משקין להיות תהלה ולא גזרו נמי באוכלין גזירה
 משום אוכלין הבאים מחמת שרץ היינו טעמא דלהמור רבנן במשקין משום דעלולים לקבל טומאה שאין לריבין
 חוקין ליהי' לירי בקבלת טומאה כמו האוכלין שריבין מחמת מים להכשירין לקבל טומאה. והגזירה ה"ט'
 כלים שנטמאו במשקין שנטמאו המשקין בשרץ (יט) שהם ראשון לטומאה ומדאורייתא אין יכולין לעמא ארס וכלים שאין
 ארס וכלים מקבלין טומאה אלא מהב הטומאה ולא ממשקין שנטמאו בשרץ שהם ראשונים ורבנן גזרו עלייהו שיטמאו
 כלים גזירה משום משקה דזב וזכה שהן ריקין ומימי רגליו שהן אב הטומאה ומשקין כלים שנטמאו מחמת שרץ. והגזירה ה"ו'
 בהיו כנות מכות נדות שטובלת כלומר מיום שטובלת שתיבותק בת יומא טמאה כגדה וכותיים לית להו מדרש
 זה וכי חזיין לא מפרשי להו הילכך גזרו בהו רבנן. והגזירה ה"ז שהיו כל המטלטלין מביאין את הטומאה
 בשבוי המרדע והוא מלמד הבקר ויש בהקפו טפה אבל אין כעביו טפה ואפי' שמן התורה אין אהל פחות
 מטפה גזרו רבנן על כל המטלטלים שיש בהקפו טפה שאם ראשון א' האהיל על המת וראשון א' על הכלים מביאין
 להם טומאת אהל גזירה אלו מי שיש כעבוי טפה שביא את הטומאה מן התורה. והגזירה ה"ח הבזר ענבים
 דלרנן בנת המשקין היולא מהן כשעת בירה מכשרין לקבל טומאה ואפי' שהולך לביד ולא יוחא ליה גזירה שמה
 יבזרו בקבוצות ומפוזות דאי יוחא ליה במשקה היולא מהן שהרי אינו הולך לאכיל ומכשר מן התורה. והגזירה ה"ט'
 שיהיה דלוי תרומה תרומה ואפי' כדבר שרצה כלה כגון חבואה וקטניות גזירה משום תרומה טמאה כיד כהן
 שאסורה באכילה וזכה לזרעה וגזרו שחאה כשמה הראשון והרי היא תרומה טמאה דחיישינן דלמא משהו לה עד זמן
 זרעה ואחי למכילה כטומאה. והגזירה ה"י' מי שהשקין לו בדרך נתיב כבו לעב"ם ולא יטלטלו פחות פחות מד"ל'
 והגזירה ה"י"א אין פולין ואין קורין לאור הער דתקן כמתמימן. והגזירה ה"י"ב גזרו על פתח של עמ"ם ועל
 שמן ועל יינן ועל כותיהן וכלהו גזירה חדא הוא כדלחמירין גזרו על פתח משום שמן ועל שמן משום יינן ועל

בן חזקיה. שנקשו חכמים לגזרו ספר יחזקאל שדכרין
 נראים כסותרים ד"ת כיון כל נכלה וטרפה מהן העוף ומן
 ההמה לא יאכלו הכהנים כהנים אלא אכלי הא ישראל
 אכלו וכגון וכן תעשה כשכעה כחדש היכן נרמו קרבן
 זה בחורה ונעמן הניה בן חזקיה בעליה וישב עם ופירש
 ספר יחזקאל: וי"ח דברים גזרו בו ביום. שחלקו
 ב"ש וכו' ועמדו למנין ורבו ב"ש ופסקו כמותם כדכתוב
 אחרי רבים להטות וכלהו י"ח דברים מיייתי להו בש"ס
 לטומאה גזרו שיהא נעשה גופו שני לטומאה ופוסל את
 אוכל ראשון אוכל ראשון ואוכל שני והטומאה משקין טמאים
 (טו) ועמאלו דגזרו כהני דומין לאכיל אוכלין טמאים
 וצדי משקין' התרומה כפומיה בעוד שהאוכלים טמאים כפיו ופסול להו וזמנין דשחה משקין טמאים ובעודן כפיו שדי
 אוכלין תרומה כפיו ופסול להו וגזרו (טז) על הבא ראשון ורובו לאחר שטבל טמא וכלי בו כיום כמים שאובים ועל
 עבור גמור שנטפו (יז) על ראשון כי' לוגין מים שאובין הרי ה' גזרות וטעמא דגזרו טומאה על הכי לעמא ארס לפי
 שהיו טובלין כמי מערות סרחין והיו טמאין עליהן אחר כן מים שאובים להעביר סרחין המים התחילו ועשאום קבצ
 לומר לא מי המערות. מטהרים אלא המים שאובים מטהרים עמדו וגזרו עליהם טומאה דלמא אחי לבטולי תורת
 מקוה וטבלי בשאובים. הגזרה ה' שיהא הספרים של כחבי הקודש פוסלים את התרומה כמנע שבתלה היו מלניעין
 אוכלין תרומה אלא ספר תורה אמרי האי קדש והאי קדש כיון דהוי דקא אחו ספרים ליד פסירא שיהעבירים
 האלוין אלא אוכלין היו מספרים את הספרים גזרו שיהיו הספרים דהיינו תורה נביאים וכתובים כמגשן פוסלים
 את התרומה. והגזירה ה' גזרו על פתח ידים שפוסלות את התרומה מפני שהידים עסקניות הן ונוגעות בכשרו
 במקום העניפה ונגזרו לתרומה אם יגע בה כידים מזהמות והיא נמאסת על אוכליה. והגזירה ה' האוכלין שנטמאו
 במשקין שאותן המשקין נטמאו מחמת ידים שנטעו בהן קודם טעילה גזרו על המשקין שנטמאו את האוכלין שכל
 הדברים שפוסלין את התרומה טמאין את המשקין להיות תהלה (יח) גזירה משום מחמת שרץ
 דלשמן בהן שהן ראובים מדאורייתא והאי דגזרו בכל טומאת משקין להיות תהלה ולא גזרו נמי באוכלין גזירה
 משום אוכלין הבאים מחמת שרץ היינו טעמא דלהמור רבנן במשקין משום דעלולים לקבל טומאה שאין לריבין
 חוקין ליהי' לירי בקבלת טומאה כמו האוכלין שריבין מחמת מים להכשירין לקבל טומאה. והגזירה ה"ט'
 כלים שנטמאו במשקין שנטמאו המשקין בשרץ (יט) שהם ראשון לטומאה ומדאורייתא אין יכולין לעמא ארס וכלים שאין
 ארס וכלים מקבלין טומאה אלא מהב הטומאה ולא ממשקין שנטמאו בשרץ שהם ראשונים ורבנן גזרו עלייהו שיטמאו
 כלים גזירה משום משקה דזב וזכה שהן ריקין ומימי רגליו שהן אב הטומאה ומשקין כלים שנטמאו מחמת שרץ. והגזירה ה"ו'
 בהיו כנות מכות נדות שטובלת כלומר מיום שטובלת שתיבותק בת יומא טמאה כגדה וכותיים לית להו מדרש
 זה וכי חזיין לא מפרשי להו הילכך גזרו בהו רבנן. והגזירה ה"ז שהיו כל המטלטלין מביאין את הטומאה
 בשבוי המרדע והוא מלמד הבקר ויש בהקפו טפה אבל אין כעביו טפה ואפי' שמן התורה אין אהל פחות
 מטפה גזרו רבנן על כל המטלטלים שיש בהקפו טפה שאם ראשון א' האהיל על המת וראשון א' על הכלים מביאין
 להם טומאת אהל גזירה אלו מי שיש כעבוי טפה שביא את הטומאה מן התורה. והגזירה ה"ח הבזר ענבים
 דלרנן בנת המשקין היולא מהן כשעת בירה מכשרין לקבל טומאה ואפי' שהולך לביד ולא יוחא ליה גזירה שמה
 יבזרו בקבוצות ומפוזות דאי יוחא ליה במשקה היולא מהן שהרי אינו הולך לאכיל ומכשר מן התורה. והגזירה ה"ט'
 שיהיה דלוי תרומה תרומה ואפי' כדבר שרצה כלה כגון חבואה וקטניות גזירה משום תרומה טמאה כיד כהן
 שאסורה באכילה וזכה לזרעה וגזרו שחאה כשמה הראשון והרי היא תרומה טמאה דחיישינן דלמא משהו לה עד זמן
 זרעה ואחי למכילה כטומאה. והגזירה ה"י' מי שהשקין לו בדרך נתיב כבו לעב"ם ולא יטלטלו פחות פחות מד"ל'
 והגזירה ה"י"א אין פולין ואין קורין לאור הער דתקן כמתמימן. והגזירה ה"י"ב גזרו על פתח של עמ"ם ועל
 שמן ועל יינן ועל כותיהן וכלהו גזירה חדא הוא כדלחמירין גזרו על פתח משום שמן ועל שמן משום יינן ועל

האמ גי'אנמם בגליית אויף דעם בוידים פון הנגדה
 בן חזקיה בן גוריון כשני דקמין ווען די חקבים
 זענען גי'אנגען צו אים ב'בקר חוקה ינין נבני ויי
 האבין זך גי'צילקן ורבי בית ששאי' עי' בית חלי' אונ די
 תלמידים פון ש'אז' זענען גי'ווען קער וויי די
 תלמידים פון ח'ל' ו'שמונה עשר דברים גזרו בו ביום:

י"ב חסד בנותיה ועל בנותיה (כ) חסד ל"ח כלומר
 חסד עכו"ם. (כא) והגזירה הו"ה גזר על העם עכו"ם
 שהיא חסדא ביה"ב כדי שלא יחא העם ישראל רגיל אללו
 חמסדא וכו'. הן אין שורין דיו. סעודא חסד דיו
 לכתיבה וסמנים. לנכס:
 וברשיגום. מחלל בהמה
 רגילים לשרות חותן בניס
 הנאה וקרוין להם כהני
 כרנ"ה וכל"ו וול"ו וול"ו וסכרי
 כ"ס חסד מוחר על שכינת
 לויס כמו על שכינת כהתו
 זרית סעמל דלוינ ונתנין חוין
 וזינו סעמל דלוינ פורשין
 מלודת וכו' הדולק כשבת
 וקדוה ע"כ כרה למדו
 כה"כ כ"ס כדמפקר חסדקו
 לכל"ס (כב) וכוז חינו מלווה על שכינתן: וב"ה מתירין.

(כ) חסדן נחמד דפי' דלוי' חסדו נזר כלל דרך חסדן
 מדבורי'א כ"ס ל"ח ונלפת חסדו' חוהה כו"ב' ל"ח כסכתא
 דקוק' כ"י עמין' דלורי'א בנותין מלח חקו נכדוקן מלח
 מחסדן. אכל שר פמין' ככל מל"ס ומי'ס כ"ד על חסדו'א
 מזר כל"י' חסד וזה"ס נמי חסדו' זנת ונדס גזרו: (כא) דפי'
 נכדוק פלי'פן נדוח ישרו חמסדן
 ולא יתחזו כו"ן כל כך
 (ככ) כל'ו וסמנים חסדקו' ל"ח
 כיון ש"ל' כפנין חסד. וכו'.
 ח"נ ק"ק דלכ כ"ד מחסד פלי'פן
 חסדקו'ן. רש"ל א"כרן:
 [א] אין נותנין. כך פלוגתא
 נכדוק לא חסדקו'ן דתקמיית'
 חסדקו'ן לה חלל חסדו כ"ס חסד'
 דל"ה נמי דלית להו סכיתת
 כה"ס כה"ס חזרו עמל יתחס
 נהתי'ס קמ"ל ללח חסדו דלוינ'
 דלוינ' על חסדן קס'ס לכו יוקא
 לא מגלי' לכו כדלמדין בנה"
 כ"ר'': (כג) למד כדלמדין בנה"
 ונלפת'ס כ"ר'ן כולוין לא ישרי'ס

כך נזיר: (כד) דכתיב פ"ה לא
 כסוסקס דמלמדין נמי סתפא חסדו' חסדו' דפי' כשהיא
 עקרה סתניס דס"י: [א] אין פירשין. כך פלוגתא נמי
 ל"ה' חסדקו'ן דל"ה' כי לית לכו ל"ה' שכינת לויס כ"ס
 סיכא דלח עידי חסדא כי פ"ה ללילי' אכל סיכא דעביד חסדא
 כיון אח"י וחסדו' סתפא נקשר וזולתו כסוד' דל"ה' דכתיב
 מזרז כן קמ"ל. כ"ר'': [א] סכדור יום. וזה"ל כדלמדין
 יג' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'

בוענין עמו. על ההמור: ולא מגביהים עליו. כלומר שהיא במקום קרוב. כלומר שהיא במקום קרוב. כלומר שהיא במקום קרוב.

אנא אבקעך ואתקען האבן וי' גזר גיוען דעם
 קאנ: ה' בית שמאי אוקרים אין שורין די' בית שמאי
 זאגין קען קאר גי'ס וי'יקן [עקרב שבת] פארב צו
 מאבין קענן אוקרים אונ קען קאר גי'ס וי'יקן
 קרייטעקעצער צום פארבין וברשיגום אונ קען קאר
 גי'ס וי'יקן ברשיגום אונ קענן עסן צו אבקעה
 אלא כ"ד שישורו כבעוד יום נאך זיי זאלן זיך אויס
 וי'יקן ערב שבת ווען עס איז נאך קאנ אונ קען
 קאר גי'ס זאלן וי'יקן אונ שבת וי'ית' פתירין
 אונ בית הלל זאגין אז קען גי'ס ארויף וואסער
 אויף קרייטעקעצער ערב שבת קענען זיי זיך וי'יקן
 אנאנץ שבת: ו' בית שמאי אוקרים אין טענין אונן של
 זשען יתדו' חמסדו' בית שמאי זאגין קען קאר גי'ס
 אריין לייגן בינמלאך פלאקס אין אמויס
 גי'הייצענין אויבן ערב שבת אלא כ"ד שישורו כבעוד
 יום נאך זיי זאלן דער היצט ווערין. ערב שבת
 ווען עס איז נאך קאנ ויא את חצמר יזורה אונ קען
 קאר גי'ס אריין לייגן וואל אין אקעסי' פארב
 ערב שבת אז' כ"ד שקלוס קען נאך עס זאל אן
 געקען די פארב אין די וואל ערב שבת ווען עס
 איז נאך קאנ וי'ית' חזי פתירין אונ בית הלל זאגין
 קען קעג אריין לייגן פלאקס אין אויבן ערב
 שבת פארין נאכט אונ לאזין ליגען אין אויבן
 אנאנץ שבת אפילו עס וועט דער היצט ווערין
 (תל' ישראל ע"ס)

כך נזיר: (כד) דכתיב פ"ה לא
 כסוסקס דמלמדין נמי סתפא חסדו' חסדו' דפי' כשהיא
 עקרה סתניס דס"י: [א] אין פירשין. כך פלוגתא נמי
 ל"ה' חסדקו'ן דל"ה' כי לית לכו ל"ה' שכינת לויס כ"ס
 סיכא דלח עידי חסדא כי פ"ה ללילי' אכל סיכא דעביד חסדא
 כיון אח"י וחסדו' סתפא נקשר וזולתו כסוד' דל"ה' דכתיב
 מזרז כן קמ"ל. כ"ר'': [א] סכדור יום. וזה"ל כדלמדין
 יג' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'

אנא אבקעך ואתקען האבן וי' גזר גיוען דעם
 קאנ: ה' בית שמאי אוקרים אין שורין די' בית שמאי
 זאגין קען קאר גי'ס וי'יקן [עקרב שבת] פארב צו
 מאבין קענן אוקרים אונ קען קאר גי'ס וי'יקן
 קרייטעקעצער צום פארבין וברשיגום אונ קען קאר
 גי'ס וי'יקן ברשיגום אונ קענן עסן צו אבקעה
 אלא כ"ד שישורו כבעוד יום נאך זיי זאלן זיך אויס
 וי'יקן ערב שבת ווען עס איז נאך קאנ אונ קען
 קאר גי'ס זאלן וי'יקן אונ שבת וי'ית' פתירין
 אונ בית הלל זאגין אז קען גי'ס ארויף וואסער
 אויף קרייטעקעצער ערב שבת קענען זיי זיך וי'יקן
 אנאנץ שבת: ו' בית שמאי אוקרים אין טענין אונן של
 זשען יתדו' חמסדו' בית שמאי זאגין קען קאר גי'ס
 אריין לייגן בינמלאך פלאקס אין אמויס
 גי'הייצענין אויבן ערב שבת אלא כ"ד שישורו כבעוד
 יום נאך זיי זאלן דער היצט ווערין. ערב שבת
 ווען עס איז נאך קאנ ויא את חצמר יזורה אונ קען
 קאר גי'ס אריין לייגן וואל אין אקעסי' פארב
 ערב שבת אז' כ"ד שקלוס קען נאך עס זאל אן
 געקען די פארב אין די וואל ערב שבת ווען עס
 איז נאך קאנ וי'ית' חזי פתירין אונ בית הלל זאגין
 קען קעג אריין לייגן פלאקס אין אויבן ערב
 שבת פארין נאכט אונ לאזין ליגען אין אויבן
 אנאנץ שבת אפילו עס וועט דער היצט ווערין
 (תל' ישראל ע"ס)

כך נזיר: (כד) דכתיב פ"ה לא
 כסוסקס דמלמדין נמי סתפא חסדו' חסדו' דפי' כשהיא
 עקרה סתניס דס"י: [א] אין פירשין. כך פלוגתא נמי
 ל"ה' חסדקו'ן דל"ה' כי לית לכו ל"ה' שכינת לויס כ"ס
 סיכא דלח עידי חסדא כי פ"ה ללילי' אכל סיכא דעביד חסדא
 כיון אח"י וחסדו' סתפא נקשר וזולתו כסוד' דל"ה' דכתיב
 מזרז כן קמ"ל. כ"ר'': [א] סכדור יום. וזה"ל כדלמדין
 יג' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'

כך נזיר: (כד) דכתיב פ"ה לא
 כסוסקס דמלמדין נמי סתפא חסדו' חסדו' דפי' כשהיא
 עקרה סתניס דס"י: [א] אין פירשין. כך פלוגתא נמי
 ל"ה' חסדקו'ן דל"ה' כי לית לכו ל"ה' שכינת לויס כ"ס
 סיכא דלח עידי חסדא כי פ"ה ללילי' אכל סיכא דעביד חסדא
 כיון אח"י וחסדו' סתפא נקשר וזולתו כסוד' דל"ה' דכתיב
 מזרז כן קמ"ל. כ"ר'': [א] סכדור יום. וזה"ל כדלמדין
 יג' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'
 חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו' חסדו'

וב"ה מתירין : כ"ד שלא מפתח ביתו (כה) מבעוד יום :
 ח לעברן . מעמד העורות : מתירין עם השמש .
 בעוד שהתמה על הארץ קודם שתשק : מ כלבי לבן .
 שהיא קשה לכבשו ולרדף שלשה ימים ומתמירין על פלגן
 ככ"ט ואין הלכה כר"ט בן
 גמליאל אלא כבית הלל
 שמתירין עם השמש : ושורין .
 ב"ט וב"ה : שמוענין . חת
 היותם מבעוד יום בקריות
 בית הבד לאחז שמוטו
 היותם טוענין עליהם קורות
 ככדים והמשקה זכ והולך
 מאליו כל השבת (כו) :
 ועגוליו הנתן . הקד גדת
 קרי עגולין שהיו דפין עבין
 עשוין בעגול ובכא מרזי
 ב"ט לב"ה משום דלא נמי
 עבדו לבו בשבת ליכא חיוב

וב"ה מתירין : ח כש"א אין נותנין [ט] עורות
 לעבדן ולא כלים לכובש עכו"ם אלא כדי
 שיעשו מבעוד יום . [י] ובכובין ב"ה מתירין
 [כ] עם השמש : מ אמר רשב"י נוהגין היו
 בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובש עכו"ם
 ג' ימים קודם לשבת , ושורין אלו ואלו שמוענין
 קורות בית הבר ועגוליו הגת : י אין צולין בשר
 בצל וביצה . אלא כדי שייצולו מבעוד יום .
 אין נותנין פת לתנור , [ג] עם חשכה . ולא
 חררה ע"ג נחלים אלא כדי שיקרמו פניה
 מבעוד יום . רבי אליעזר אומר כדי שיקרום
 התחתון שלה : יא משלשין את הפתח
 בתנור עם חשכה ומאחיזין את האור במדורת

הטאת דלחן נותנין קורה על גבי יתים עד שמוקדן תחלה
 ברחים וכן בענבים דורכין אותן ברכל תחלה וכלאו קורה
 כהמשך כ"ט : (כו) ובספרי ה"ח

נמי משקה נפיק ממילא אלא דלא נפיק ספרי כי השתא הלכך לא דמי לט : י כדי שייצולו . כמאכל בן דרוסאי
 הוא שלים ביטול ובכך הוא ראוי לאכילה ותו ליכא למיגור שמי יתחה בתלים : חררה . עוגת רפס : שיקרמו .
 תחלת ארבע עשר כו קרוס : פניה . שהם כלפי אור התנור : כדי שיקרום התחתון . המדוק
 לתרם התנור דהוא נאס' תחלה קודם שיקרמו הפנים שכלפי אור התנור ובהכי בני ואין הלכה (כו) כרבי אליעזר :
 יא משלשין את הפתח . התנורים שלהם שהם למעלה מורירין הללו לתוכו להכי מני משלשין : עם
 חשיכה . ורע"ג דבגמרא אין צולין כלאמרי ככל שרי דבני מבורה זריזין עם ומדכרי אהדדי ולא אתי לאתחוי
 בגמלים : ומאחיזין את האור . מעט בעלים של מדורות בית המוקד ולא חישבין שמי יבאו הכהנים להבעירם

הקד ותינוי הנת קען קעג ארויף לייגין באלקיגם
 [קרעמער] אויף איילבריקען אונ אויף וויינברויבין
 פרייטאג פארין נאכט אונ אזוי לאזין ליגען אנאגן
 שבת . די זאיל אונ די טיין זאלין ריען פון די
 טרויבין אונ פון דיא איילבריקען אנאגן שבת :
 י אין ציזין בשר בצל יביצה קען טאר ניט בראטן
 [פרייטאג] פרייש ציבעלע אייער אים גרי שייני
 בעדור יום גאר עם זאל קענען גיבראמין ווערין
 פרייטאג ווען עם איז גאר טאג איידער עם ווערם
 שבת אין נותנין פת גמיר עם השבת קען טאר גיט
 געבין ברויט אין אויבין צום באקן פרייטאג פאר
 נאכט ויא חררה על גבי נחלים אונ קען טאר גיט לייגין
 אקיקעל אויף קוילען צום באקן פרייטאג פאר
 נאכט אים כדי שיקרמו פניה בעדור יום גאר עם זאל
 גאר ויין צייט די ברויט אונ דאס קיעל זאל קענען
 פאר טריקענט ווערין פון אויבען איידער עם
 ווערם שבת רבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה
 רבי אליעזר זאגט עם איז גענוג עם זאל ויין צייט
 די אונקערשעסע וויט פון ברויט וועלכע איז צו
 גיקלעבט צום אויבין זאל פאר טריקענט ווערין
 איידער עם ווערם שבת : יא משלשין את הפתח
 בתנור עם השבת אז ערב פסח איז פרייטאג קען טאר
 אראפ לאזין דעם קרבן פסח אין אויבין פרייטאג
 נאקענט צו נאכט וצו שבת אונ דער קרבן פסח
 ווערם גיבראמין אום שבת פיי נאכט יסחיזין את

אָבער אז ער וועט אהין קומען אום שבת טאר
 קען אים גיט העלפין טראגן אפילו ערב שבת
 יצית הני מתירין אונ בית הלל זאגן קען קעג אים
 געבין טראגן אמשא ערב שבת אפילו ער וועט
 טראגן די קשא אום שבת . גאר ער זאל ארויס
 גיין פון דעם יודיגן שמוב ערב שבת ווען עם
 איז גאר טאג : ח בית שמי אפרים אין נותנין עורות
 זעבן בית שקאי זאגן קען טאר גיט געבין ערב
 שבת פול צו אנארבאר [אנעצין דינער] אויס צו
 ארבעטן ויא גלים לכבש גמים אונ קען טאר גיט
 געבין ערב שבת קליידער ואונ גיט אנדערע
 זאכין צו אנעצין דינער צום טאשין אים כדי שיעשו
 בעדור יום גאר עם זאל קענען גימאכט ווערין
 ערב שבת ווען עם וועט גאר ויין טאג זעבין בית
 הלל מתירין עם השמש אום ביי די אלע זאכין וענען
 בית הלל סתיר צו געבין דעם עפרים ערב שבת
 פארין נאכט איידער די זון גייט אונקער אפילו
 דער עפרים וועט דאס טאהן אים שבת קעג קען .
 (ויין טיש) : מ אמר רשב"י רבן שמעון בן נמליאל
 האט גימאכט נותנין היי בית אבא ביי טיין פאטער
 אין שמוב האט קען זיך געפירט שהי נותנין זיי
 זין לכובש צייט ויי פלעגין געבין טייקע וועל צו
 אנוועשער אנעצין דינער שייט ימים קודם לשבת
 דרייט טאג פאר שבת שורין און וואי אונ בית שקאי
 גיט בית הלל זאגן ביידע גלייך שמוענין קורות בית

מסתמך דכתיב ורזין הן : בית המוקד . לכה גדולה היחה כעורה שמסקיין כה מדרה חסור והכאסף מתחממים סס לפי סבולכים ימפים על הלפס על פים : ובגבולין . לרד אלס להטכיר מדרוהו ממשד יום : כרי שתאחזו אור ברובן . וכמה נחכן כדו סחא סלכת טולה מאליה ולינה נריכה לקסמין דקין תחיה להכערה : אף בפחמין כל שהוא . כי פכא דמזרחות בית המוקד מקליין בבית המוקד כל הכאסף כש כן במדוחת פחמים מקליין לכל אלס הליט לרד להאחו כן סחא כל סחא סחא דכסס להיות ככה והולכות ולא חמי לחחויי כה והלכה כר"י דליכא מילן דסליג סליה :

האר ברבית בית המוקד אין בית הסקלש אין גינען אשמוב ונאם נארם האם אייכין גינרענס פייער די פנהים נאלין ויה נארעקען . די שמוב האם גידייפין בית המוקד . נאמן די כשנה פרייטאג פארין נאכט נאקענס צו שבת קעג מען געבין איינר אונקער די האלץ ונאם לינגס אין בית המוקד . און עם זאל אריין גרענען אים שבת און מיר האבין גים סורא טאקער נועם פארלאשין נוערין דער פייער ווי עם נועם נאר נוערין נאכט און קען נועם אנציגען די האלץ

נכרא שבת דף יג ע"א

לא יאכל הוב עם הזבה כו' איבעיא ליה נדה מה שתישן עם בעלה הוא בכנרו והיא בכנרה תיש אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא פגמא ואל אשה נדה לא קרב מקיש אשה נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בכנרו והיא בכנרה אמור אף אשה נדה הוא בכנרו והיא בכנרה אמור תני רבי אליהו מעשה בתלמיד או ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש תיה הרבה ומה בחצי ימיו והיתה אשתו נוסלי תפלו ופחזותן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומרה להם כתיב בתורה כי הוא חידך ואורך ימך הניח לך לפי מה שיהי דקין : מה אשת רעהו וכו' . ולסור לן יתעד מן התורה בקדושתן (פ"ג דף ס"א)

לא יאכל הוב עם הזבה כו' איבעיא ליה נדה מה שתישן עם בעלה הוא בכנרו והיא בכנרה תיש אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא פגמא ואל אשה נדה לא קרב מקיש אשה נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בכנרו והיא בכנרה אמור אף אשה נדה הוא בכנרו והיא בכנרה אמור תני רבי אליהו מעשה בתלמיד או ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש תיה הרבה ומה בחצי ימיו והיתה אשתו נוסלי תפלו ופחזותן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומרה להם כתיב בתורה כי הוא חידך ואורך ימך הניח לך לפי מה שיהי דקין : מה אשת רעהו וכו' . ולסור לן יתעד מן התורה בקדושתן (פ"ג דף ס"א)

בראשית יום ב זוהר

חסדן ידיהו וקיימי ולעמן באורייתא ומברכי על קריאתה . תרגומא קרי וכדין פלוגת ליליא ממש וכדין קב"ה
השתכח עס לדיקויא בנתתא דעדן ואסור לברכא בידין משרובות ומזוהמות . (ומברכין) . וכן כל שעתא בנין
דכשתתא דכ"ב נאים רוחיה פרחא מניה ובשתתא דרוהיה פרחא מניה רוחא מסאבא זעין אשירא על ידיו ומסאב
לון ואסור לברכא בזהו בלא נטילה ואי תימא אי הכי הא ביממא דלא נאים ולא פרה רוחיה מניה ולא שריא עליה
רוחא מסאבא וכד עלא לבית הכסא לא יכרך ולא יקרא בתורה אלא דלפי מלה חדא עד דימסי ידיו ואי תימא בנין
דמולכוכים אינון לאו הכי הוא כמה אתלכלכו אלא ווי לבני עמאל אפי' עמאל דלפי ידעון ביקרא דמאריהון ולא
ידעי על מה קיימא עלמא רוחא חדא איה בכל בית הכסא דעמאל דשריא הנמן וחתמי מהסוהו לכנולא ועטופא
ומיד שרי על אינון אכטען דלדיו דכ"ב :

הלכה פסוקה

יוסף לחק

מוסר

טור וש"ע אי"ח מס"ס ס"א ואילך

מרגניתא דר' מאיר

(א) יקרא ק"ש בכונה באימה וביראה ברתת וזיע :
(ב) צריך לקרות ק"ש כטעמים כמו שהם בתורה :
(ג) מי שיש לו חב"ג בעירו ואינו נכנס בו להפסול
נקרא שכן דע תגורם גלות לו ולבניו : (ו) המפסול
צריך שיכנין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו
ויחשוב באלו שכניה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות
אותו עד שתשאר מחשבתו וכונתו וזה בחפלתו ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך ב"ר חיה מסדר
דבריו ומכיון בהם יפה לכל יבשל קיו לפני מלכו המלכים הקרוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות ואם
תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישחוק עד שתתבטל המחשבה וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב

מה פאה נלמד וסופו לפרוש מטולס נעלם . מחיים למות .
מאורס לחסיד . משינה מחוקק לשינה דיקוק ומרה .
מאור מחוק למה וחולס . מחשמים מחוקק נעטס עפר .
מחוק נאה לחבוק עפר . כמה עשירים ילכו כמטולס כפי
נפם . כמה חכמים סיה המחמה עליהם לחקלא . כמה גבורים
סיה גבורתם עליהם לחקלא . כמה מגדלי בניס . א. סמחו בכניסה .

(א) יקרא קריאת שמע בכונה באימה ביראה ברתת וזיע
עד זאל ליעניען קריאת שמע מיט פונגה
מיט מורא מיט צימערניש : (ב) צריך לקרות קריאת
שמע בקטנים כמו שהם בתורה קען דארף ליעניען
קריאת שמע מיט די גניגה ווי קען ליעניען אין
די תורה : (ג) מי שיש לו בית הנכנס בעירו ואינו נכנס
בו להפסול דער וואס האט אשורה אין שטאט .
אונ ער גייט נים אין שוהל דאוונען . נאר ער
דאווינט אין דער היים נקרא שכן דע ווערט ער
געריצן אשערקטער שכן גזרם גלות לו וקבני אונ
וויין שפראך וועט וויין אז ער אונ וייגע קינדער
ווערין פאר פריבען ווערין פון זייערע ארטער :
(ד) המפסול צריך שיכנין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו
דער וואס דאווינט דארף ער ארמקטין אין
הארצין דעם פשם פון די ווערטער וואס ער רעט
ארויס מיט וויינע לעפצין ויחשוב באילו שכניה כנגדו
אונ ער זאל פראקטין גלייה וויא די שכניה איז
געגין אים ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו אונ ער
זאל אפמאחן פון זיה אלע פראקטונגען וואס
פארמישען אים די פונגה פון דאוונען עד שתשאר
מחשבתו וכונתו וזה בחפלתו ביז עס וועט בלייבן וויין
פראקטונג אונ וויין פונגה צו און פראקטין נאר

מה הנאה לאדם וסופו לפרוש מעולם נעלם . מחיים למות .
אפערנעניען קען האבין דער פענטש אז
זיין סוף וועט זיין ער וועט זיך מוויין אפשיידן
פון די וועלט אונ גיין אויף איין אנדער וועלט
פחים גמח פון לעבין צום מוים מאורה להשקה פון
ליכטיג און דערפרינסטער משינה מתקה לשינה
דהקאה ויפה פון אויסן שלאף צו אאיניגען שלאף
אבימערין פאר החתוק דרסה והוועה פון אויסע
ליכטיקייט צו ווערעם אונ שלאנגן ממפעיים מתקים
לשם עפר פון זיסע שפייזין צו אמעם פון ערד
מתוק נאה לחבוק עפר פון אשייגע ארוקעמונג צו
ארוקעמונג פון ערד כמה עשירים יצאו מן העולם כפי
נפש פיר רייכע ווערין זענען ארויס גענאנגן פון
דער וועלט מרויעריג כמה חכמים היה הייתם עליהם
תקלה פיר קלונע פענטשין איז די חקמה גיווען
זייער שפראכונג די חקמה האט אויף ויין
געבריינגט אאונגליק כמה גבורים היה גבורתם עליהם
תקלה פיר שפארקע מענטשין איז די שפארקייט
גיווען זייער שפראכונג . די שפארקייט האט
אויף ויי געבריינגט אאונגליק כמה מרבי בניס יא
שפתי גבתי ווי פיר פענטשין האבין אויפגער

דעם פשם פון דעם דאוונען ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך ב"ר חיה מסדר דבריו ומכיון בהם יפה
דכי וכשי אונ ער זאל פראקטין ביי זיך ווי וואלט גיווען אז ער וואלט דארפין ריידן פאר אמלק
וואלט ער דאך פרייער פעמראקט ווי אזוי ער זאל ריידען . אונ ווען ער רעט שוין וואלט ער גומט אין
זינען האבין וואס יער רעט ער זאל גיט געשפראכט ווערין אין וויינע רייד קי וויסר לפני מלך
מלכי המלכים תקדוש ברוך הוא שהוא חוקר כל המחשבות אז ער דאווינט פאר נאם וואס ער איז דער סקף
אפדער אלע מלכים אונ ער ווייס אלץ וואס אמעקטש פראקט . אין דאך שוין גענוים אז ער
דארף דאוונען מיט פונגה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה אונ אויב אין מיטען דאוונען וועט אים
קוקען איין אנדער פראקטונג . ישחוק עד שתתבטל המחשבה זאל ער שווייגין זיך די מחשבה וועט
אונקע גיין . וועט ער וויימער פראקטין אין דעם דאוונען צריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב אונ

כמה נאים היה נוייט. עליהם לתקום. כמה זקנים לא ראו כבוד. כמה כחורים נקללו כחופתן. וכי מה הנאם לאכול ממאכל סהול מניחו לדינים מרובים. משמחה שמכילה לרשם לדינות הרבה. ממלכות סהול גורם לפגיעות מרובות. מהרפור שגורם למלאכים מרובים. משיבה מתיקה שגורמת למיתה משונה. מתקפה סהול מאלף זכות הרבה. מתערומת שמקפחת פרנסות הרבה. איווה בן הפע"כ המתרחק מן הפעירות ומהרפור

זמכונים אותו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש: (ה) התפלה היא במקום תקרבו ולכך צריך שתהא דוגמת התקרב בבונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקרשלים ומעומד רומיא דעבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שב"א קבוע מקומו לשוחרתו ומתן דמיו ושלא יחזן דבר בינו לבין הקרי רומיא דקרבו שחשיבה פוסלת בינו לבין הקרי ורומיא שיהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי

כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבו על זה ומ"ט טוב

ער בארץ מראקטין אין אועלכע ואכין וואס

מאכין אונטערשטעניג דאס הארץ פון מענטשין וסבונים אותו? אכין שפשמס אונ ויי מאכין אים מראקטין צו הקדוש ברוך הוא ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש אונ ער זאל ניש מראקטין פון אועלכע ואכין וואס מאכין גרינג דעם קאפ, אונ געטען אטעק פון מענטשין די מורא פאר גאט: (ה) התפלה היא במקום קרבו די תפלה איז אויף דעם ארם פון אקרבו ואז קרבו בית המקדש איז גינען האט מען מקריב גינען אקרבו המיד אין דער פריה אונ פארין נאכט, היינט דאווינט מען אין דער פריה אונ פארין נאכט] ויפך צריך שתהא דוגמת דקרבו דריבער בארץ ניון דאס דאוונגען אזוי וויא אקרבו כפונה ולא יערב בה מחשבה אחרת ער זאל נאר מראקטין פון דעם דאוונגען אונ זאל ניש אריין שישען קיין אנדער מראקטמונג כמו מחשבה שפוסלת בקרשים אזוי ווי ביי אקרבו אז מען מראקט נאר צו טאהן מיט דעם אקרבו ניש ווי דער דין איז נוערט פסול דער קרבן. אזוי אז מען מראקט אין דעם דאוונגען אזוי אמראקטמונג וואס גיהער ניש צום דאוונגען איז פסול דאס דאוונגען ומעמד דומיא דעבודה אזוי ווי דער כהן מוז שטיין ווען ער איז מקריב דעם קרבן. אזוי מוז מען שטיין ווען מען דאווינט שמונה עשרה וקביעות מקום כמו הקרבנות שפך אחר קבוע מקומו לשוחרתו ומתן דמיו אונ אזוי ווי די קרבנות האט יעדער קרבן געהאט ויין בוזנדער ארם צום שעקטין אים אונ אויף וועלדין ארם צו שפריצען דאס בליט אויף דעם מוהב, אזוי דארף יעדער מענטש האבן אזויסגעזעמין ארם צום דאוונגען, ער זאל אלע מאהל דאוונגען אויף איין ארם ושיא יחזן דמיו ושיא יחזן דמיו ושיא יחזן דמיו אונ די וואנט זאל נאר ניש ויין קיין זאך, נאר ער זאל דאוונגען געבין וואנט (אויב עס איז מעגליך) דינא דקרבו שמהצידה פוסלת בינו לבין הקרי גלייה אזוי ווי אקרבו. אז צווישען קרבן אונ די וואנט פון די עורה אדער די וואנט פון מוהב איז עפעס געשטאנען ווען מען האט דעם קרבן גישאקטין. איז דער קרבן פסול ורומיא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה עס איז גוט אז אמענטש זאל האבן

פאונדערע קליידער שייגע וואס ער זאל אין ויי גיין נאר צום דאוונגען פגין בגדי בהינה אזוי ווי דער כהן האט געהאט פאונדערע קליידער צו קרבנות מקריב ויין זאל שאין פל אדם יכול לבזבו על זה נאר ניש יעדער מענטש קען אויסגעבין געלט אויף פאונדערע קליידער צום דאוונגען ויפך מקום טוב

פאונדערע קליידער שייגע וואס ער זאל אין ויי גיין נאר צום דאוונגען פגין בגדי בהינה אזוי ווי דער כהן האט געהאט פאונדערע קליידער צו קרבנות מקריב ויין זאל שאין פל אדם יכול לבזבו על זה נאר ניש יעדער מענטש קען אויסגעבין געלט אויף פאונדערע קליידער צום דאוונגען ויפך מקום טוב

ומלכות ומל"ר ומכיעור והדומים והאקיס עולת ויש כירו
 מלח על אמתם ומחרתן מן החקא ושומר עיון תפלה ומתורה
 על עונותיו לפני הקד"ס ועושה תשובה :
 לביון ונלוו בשעה שאומר קדושה עם ש"י :

הוא שיהיה לו מכנסים סייחורים לתפלה משום נקיות פון
 (1) לא ישיה שיחת חולין בשעה שש"י חוזר התפלה ואם
 שח הוא חופא וגדול עונו מנשוא ונוערין בו : (2) טוב
 לעבד קדושה עם ש"י :

ער מראכת גים פון עבירות ופליצט אונ ער לאכט
 גים פון תורה אונ מצות ומלשון הרע אונ ער דער-
 נויטערט זיך פון לשון הרע וגים ביידין לשון הרע
 אונ גים הערין לשון הרע ומהכיעור אונ ער דער-
 נויטערט זיך פון צו האבין אמיאסין נאמען
 והדומה אונ נראם עס אזו גלייך צו מיאום ומקנים
 מצות ויש ברו מצדה על אמתה ער אזו מקנים מצות
 אונ איין מצדה האם ער נראם ער אזו יא מקנים
 אין אמת אזוי ווי יא אזו ניקאטין גינוארין ומתרחק
 מן התפא אונ ער דערנויטערט זיך פון עבירות
 אפילו פון צו מאהן אומנערין ושומר עיון תפלה
 אונ ער היט צו דאוונען מיט פונדע ופתחה על עיניו
 לפני הקב"ה אונ ער אזו זיך מתודה אויף זיינע זינד
 פאר נאם ועושה תשובה אונ ער מודה תשובה :

אנערעין אזוי ווי מען האלט נוען מען דאוונט שמונה עשרה :

אונקלוס

בראשית יום ג תורה

למשך מל"ה ד"ה יהודה עש"י יה יהו יהודה רח יוד הא ואו הא נשמה יהודה היה ויהיה ה רמלי הה אל עם
 ב"ן שבשעה בנקוד חולם :

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תְּדַשָּׂא הָאָרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מִזֶּרַע זֶרַע עֵץ פְּרִי
דְּתַשָּׂא עֵשֶׂב מִזֶּרַע דְּבַר זֶרַע
 ת"א ויאמר יי פדאית ארעא
 דתשאה עשבא דבר זרעיה
 מזרעע אינן פרוין עבד
 ת"א ויאמר יי פדאית ארעא
 דתשאה עשבא דבר זרעיה
 מזרעע אינן פרוין עבד

שפתי חכמים
 ג קל למת לא נחמד דשאה הארץ דשא מזרע זרע או תשביב
 הארץ עשבים : ם ר"ל דמזרע הוא ל' תשביב שהוא מפעיל את
 החיים : ע כלומר שהשם יכול לזרוע במקום אחר ולפון מפעיל
 פלוגי ואין לטון למדבר לומר דשא כלונו טלסון דשא הוא לבישת
 הארץ ותחכמה לטות עשבים בלשון לע"ז נקרא דשא חרבריו"ן (גראויכט) כולן
 כערבובות וכל שרש לעלמו נקרא עשב : כזרוע זרע. ם סגול בו זרע לזרוע ממנו
 ע צמחים לתורה אלהים פירוש לתורה אלהים
 ויאמר יי אלהים האם נאם גינואגם תדשא הארץ דשא
 עשב די ערד ויאמר נוערין באדעקם מיט איין אן
 קלידינג פון גראו פון אקערליי קרייטעקער
 וואס טאקסין אלע יאהר פון זיך אליין אונ עם

ספר הישר
 וינע. נאקדעם האם קן תרפא געמאט קאם ער האם
 געברגת זיין ברודער אונ האם געשרויערס אונ גענויגס
 נאקדעם האם קן אויס גינדאמין אנרוכ אין פעלד אונ האם
 איננויגס אכיון געליינט זיין ברודערס קערפער אונ האם
 אויס ברעקט מיט ערד. נאם האם גענויאקט וואס קן האם
 גיטאן צו זיין ברודער. האם נאם גינואגם צו קן אזו איין
 זיין ברודער קב"ה. האם קן גינואגם אויף ווייס גיט. דארף
 אויף דען זיין ברודער הישען. האם נאם גינואגם צו קן
 וואס 4 3 (ח"א) (חק לישראל ע"ט)

פרץ לזניה די בר זרעיה
 ביה ער ארעא ותה בו
 ונאפיקת ארעא דתאה
 עשבא דבר זרעיה
 מזרע לזניה ואילן
 תא נתיט חילן • ופלה חילן עס ריש ע

**עֲשֵׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זָרְעוּבוֹ עַל־
 הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ
 דְּשֵׂא עֵשֶׂב מִזְרֵע זָרַע לְמִינֶיהּ וְעֵץ**

בעל הטורים

(יב) מזרע זרע למינו. ר"ח מול שאין לך טעם שאין לו מול למעלה:

שפתי חכמים

קאי על האדם: פ הקסם מרטיב' חמי עטמה של האדם שנימה וי"ל דכן סיה כוונה תמיס ספקיה לזו לאדמה שחוליה פן טרי דומס נשכב שקלמו ועלו שוים אש זז ויס עז ופריו שזו ולא האדמה לקחה סכרה זז וזה עש סביבו סוף שקלמו ועלו יהיו שוים אש"ה א"ל לאכלס לזל שגריד מעט חילון אילנות שאין טעמו כן ואינו סכרה לכיות סוכ כן אש יהיו י"ב שגרידיו. שינוי וחיובן וחי"ס לא שטתה כן וכוס מחורר י"ב לזכה כתיב כליוו חד למינו על וחי"ס על ונשפיה כ' למינו על כל חד וחד פכ"י אלא י"ל עכשם ספקיה לזו כלומר שיטת כחד מין אכל הארץ לא שטתה כן לכן כתיב תרי למינו: ז' והולך לקבל גם האדמה כמ"ס ר"י ל' כפ' ארורס הארץ וזל נומר משל ליואל אנו המוס דל' דמלת בעטורק משמע וזל בעטורס: כ' ק"ל למס כתיב כאלילות אבר וזסו פו גכי פטכ כתיב מזרע זרע לכן מ"י עיקר למיחתן של אילנות פטעק על אילן אחר שמכריזין או שנוטעין אותו לכן

כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותולא הארץ וגו' זען עשה פרי ולא האדם גם פ לסיכך במתקלל אדם על שונו ז נפקדה הנס היא על עונה (ונתקללה ס"ל ארצו וד"ק): אשר זרעו בו. הן גרעניו כל פרי שהיו האילן לומה קל כשנוטעין אותו: (יב) ותוצא הארץ וגו'. א"ע"פ ע"ל דאמר לזכות בארץ ובחיינהן

היפך טעם זען פרי שזו מ"ה כתיב חד למינוו אמרוויחו למינו: ז' והולך לקבל גם האדמה כמ"ס ר"י ל' כפ' ארורס הארץ וזל נומר משל ליואל אנו המוס דל' דמלת בעטורק משמע וזל בעטורס: כ' ק"ל למס כתיב כאלילות אבר וזסו פו גכי פטכ כתיב מזרע זרע לכן מ"י עיקר למיחתן של אילנות פטעק על אילן אחר שמכריזין או שנוטעין אותו לכן

דעת זקנים סבעלי הרסוסות

(יב) ותוצא הארץ דשא למינו. בס"ס חולין (דף ס' ע"א) ריש גושוא דרשאים ק"ל בעצמן וכו' פחה שר המולס ואמר יהי כבוד ה' ליעולם וק' למ"ד תורה זה כספירון ומספרון זה שר העולם שהרי באותה שעה עריין לא נברא תנוד. ר"מ דתרי שר העולם הוי. ועוד י"ל דהתיא לא התיא למ"ד תנוד זה כספירון. ומירו אף לדרידה יש ליישוב דנהי דאירו לא נברא. נשמתו או פלו מיהא נברא שאמר דהרוא קרא. כראשכתן

עניני מעשה בראשית

(יב) ותוצא הארץ דשא וגו' רען עושה פרי וגו'. כרש"י ז"ל על פרי שיהא טעם כען כעסם הפרי ויהא לז טעם כן אלא על טעם פרי ולא טעם פרי וגו'. וקשה עמד יומכן לשינויה הארץ מרלון סכורס שלא יטי' לכן טעם ספרי. והכלון כמל עניי הנסן חירן דכנס דיוס דהקל"ס כרס אש האדם נוף עס נעס. הנסס סוף חלק אלוס ממלל והנסן סוף חומר קריון מן האדמה. אכן קודם טעמו כען סדמת מ"י גס ספון ז ונקי כמו כנסס. ומשחטת כעמק ען סדמת או חלנכס כחומר עכור כמות פור מאיס בוכוסמ נסור כמו כנסס וכמו ספי' קודם ספס. גם ידוס ספקיה עס כמס נטיס חילא חילא דכרסו אילנא וכדורו חינו לא נחלס' אילנות עכס על כל הנבראים לזו ס' ג"כ טעם על כל הנבראים ג"כ חוק. אכן כעת אכר נחלס כח האדם פ"כ נחלס ג"כ כח כל הנבראים יען כ' האדם לא נברא רק לעבודה אלא וכל הנבראים לז נבראו רק כשכל האדם ע"כ כללס אלהים כרס האדם. וכל הנבראים לז טעמו על האדם. ויען כן האדם קודם טעמו הים סחומר זז ונקי ולא סיה על גוס י"ה האדם והנסן או סכ ככלל. וע"כ לא ס' האדם יען לזן לוקד לחתסמטוס כשפיותו בי לא ס' הנס. לכן ה' לטען ג"כ טעם פרי כמו האדם ספי' גוסו ונעשו הכל נעס. כן ס' האילן והספרי הכל פרי. אכן משחטת האדם ונחלס נחומר סכור כמות פור ממס סיקר אשר ס' מתחיל אור. פ"כ כלפס יוסקר האדם האדם להסכיס ולתיותו חיוס ספסינס כ' זו סיקר פטנוס סופ"כ מוכרס למות להסכר כנסס המתנוס כמסמל' על פתוס ז"ל כמ"ס על הפסוק ותקם ספרי ותחלל ותתן. ספסי חיותו הוא חילון. הס"ד כ' טלס מות כחלוני. דהמיתת לאדם סוף כמו חילון לית כננו ע"ס כתיס זרען סהלון להכניס מאור כשטס. כן המיתה לאדם להסכר כנסס מן סוף וליסנות מויו ספסינס פירוש לתורת אלהים

נתיך האדם יניפס רובו פרישות מטוסו' על שיודך גופו שפי' עכס כל הנבראים לפי טעם האדם כמכורר ככ"כ פרק ספסינס כמס נטיס חילא חילא דכרסו אילנא וכדורו חינו לא נחלס' אילנות עכס על כל הנבראים לזו ס' ג"כ טעם על כל הנבראים ג"כ חוק. אכן כעת אכר נחלס כח האדם פ"כ נחלס ג"כ כח כל הנבראים יען כ' האדם לא נברא רק לעבודה אלא וכל הנבראים לז נבראו רק כשכל האדם ע"כ כללס אלהים כרס האדם. וכל הנבראים לז טעמו על האדם. ויען כן האדם קודם טעמו הים סחומר זז ונקי ולא סיה על גוס י"ה האדם והנסן או סכ ככלל. וע"כ לא ס' האדם יען לזן לוקד לחתסמטוס כשפיותו בי לא ס' הנס. לכן ה' לטען ג"כ טעם פרי כמו האדם ספי' גוסו ונעשו הכל נעס. כן ס' האילן והספרי הכל פרי. אכן משחטת האדם ונחלס נחומר סכור כמות פור ממס סיקר אשר ס' מתחיל אור. פ"כ כלפס יוסקר האדם האדם להסכיס ולתיותו חיוס ספסינס כ' זו סיקר פטנוס סופ"כ מוכרס למות להסכר כנסס המתנוס כמסמל' על פתוס ז"ל כמ"ס על הפסוק ותקם ספרי ותחלל ותתן. ספסי חיותו הוא חילון. הס"ד כ' טלס מות כחלוני. דהמיתת לאדם סוף כמו חילון לית כננו ע"ס כתיס זרען סהלון להכניס מאור כשטס. כן המיתה לאדם להסכר כנסס מן סוף וליסנות מויו ספסינס פירוש לתורת אלהים

ווי די פרי, אקעד די ערד האם גים אזוי גיטוען
 ווי גאמ האמ איר גיבאמין גאר ומוצא הארץ עז
 עושה פרי איז טייטש די ערד האם גאר אויס
 גיצויגען אזעלעכע בייקער בוים עס זאל אויף זיי
 וואקסען פירות אקער דער בוים אליין קען מען
 גים עסן ווי די פרי, דרום אז ארם הראשון איז
 גיפליכט גינארין פאר זיין זינד וואס ער האט
 גיטוען איז די ערד אויף דער מאגס גינארין פאר
 גאט אויף איר עבירה אונ איז אויף גישאלטין
 גינארין ווייניקער נעמט שטיין עושה פרי אויף די

ווי די פרי, אקעד די ערד האם גים אזוי גיטוען
 ווי גאמ האמ איר גיבאמין גאר ומוצא הארץ עז
 עושה פרי איז טייטש די ערד האם גאר אויס
 גיצויגען אזעלעכע בייקער בוים עס זאל אויף זיי
 וואקסען פירות אקער דער בוים אליין קען מען
 גים עסן ווי די פרי, דרום אז ארם הראשון איז
 גיפליכט גינארין פאר זיין זינד וואס ער האט
 גיטוען איז די ערד אויף דער מאגס גינארין פאר
 גאט אויף איר עבירה אונ איז אויף גישאלטין
 גינארין ווייניקער נעמט שטיין עושה פרי אויף די

ספר

ואם האסמו גיטאמן, די גיטס פון דין ברודער זריגען
 צו מיר פון די ערד, וואס האט דין גרידער געזינגט אונ דו
 סיינסט אז איה האב גים גינערה אונ איה ווייס גים וואס דו
 האקסט גיטאמן, אונ ווייל דו האקסט געזינגט דין ברודער
 אוממוסט וואקסען זיין סאפליקט פון די ערד וואס זיא האט
 געמונט איר כולל צו געטען ראם גילום פון דין ברודער
 (תה לישרת' א) (ח"א)

פון דין האנט אונ דו האקסט גיטאמן, אונ ווייל דו
 האקסט געזינגט דין ברודער געזינגט אונ דו
 סיינסט אז איה האב גים גינערה אונ איה ווייס גים וואס דו
 האקסט גיטאמן, אונ ווייל דו האקסט געזינגט דין ברודער
 אוממוסט וואקסען זיין סאפליקט פון די ערד וואס זיא האט
 געמונט איר כולל צו געטען ראם גילום פון דין ברודער
 (תה לישרת' א) (ח"א)

עבד פריז דבר ורעה
 ביה לזנדי וחוא י
 ארי סב: י ויהי רמש
 והנה צפר יום תליתאי:
 י ואמר י יחון נחרין
 בך קיעא דשמיא
 דאפרשא בין ימא ובין
 פיריאו חון דאיתין וזמנין
 ולמכני בהון ימין ושנין:
 ויהון

עשה פרי אשר זרעו בו למינהו
 וירא אלהים כי טוב: י ויהי ערב
 ויהי בקר יום שלישי: פי' ויאמר
 אלהים יהי מארת ברקיע השמים
 להבדיל בין היום ובין הלילה
 והיו לאתת ולמועדים וליומים

בעל המורים

(יד) מפרש. חסר עלה נכרה להאיר אלם השמש. וירם לא נכרה עלה כדו עלה יפנדו למטה אם תסיס יודיס:

רש"י

שפתי חכמים

שמעו סגלסו סלינות על כך ושאלו ק"ו כעמון ר כדמפרש
 באלנה כשימית חולין: (יד) יהי מארת וגו'. מיום
 ראשון נכראו ש וכרביעי טה עליהם להמלות כרקיע וכן
 כל תולדות שמים וארץ נכראו ביום ראשון וכל אחד
 ואחד נקבע ביום סגור עליו הוא סכותו את השמים
 לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה: והיו
 מארת. חסר ו"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול
 אסכרה בחיותות הוא ששנינו בל' היו מתענים על
 אסכרה שלא תפול בחיותות: להבדיל בין היום
 דעת וקנים מבלי התוספת

נקט כאן אסר זרעו כי שפתי חכמים סגורו על זרעו דהיינו כגרעין אין
 זמינתו לזרעו וכי שפתי חסידים זמין רק מן חסד: ר ומס
 זמנות שם גדולים ונספס מרובים וגדולים ואין יבולין
 למתוך רשון ואפי' אם יתערבו יחד יש סוכר כניסם דם מין
 פלוגי ואפי' ילאו למינם לנו סקנים אהנו ואם נסיה מתורבים
 יחד אין סוכר כניסו פלוגי סערינו פנו ללאה למינינו:
 יח ק"ל דהולין ימי תולדות ואפי' וסיו למארת ברקיע ר"ל
 דהולין כדראתן מקודם ואפי' חליתן כרקיע: ר ק"ל וסא ככר
 כתיב ויכל אלסטי וגו': א ס"ט שם חסד באם סילכו כדרכי
 סכט"ס: ג שפוט מטיכור עי סמלודות כדוע למכתי סטיכור
 ולכן

גבי ספר תולדות אדם דרש"י סלמי שהראוי חסד"ה דוד דוד
 ודכתיב אפי' שלא נבראו אהן הדורות ס"מ נשמתם ומלשם
 הראה לו:

ובין הלילה. משנגמ האור הראשון ת חלל ישבעת
 שניהם יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות. כשהמאורות לוקין ס' רע הוא לשלם שא' (ירמיה י)
 מאורות השמים אל א חסדו וגו' כשזאתם רצון הקב"ה אין חסד נרביין לדאוג מן הפרעות: ולמועדים. על
 שם הסתיד סמולדים ישראל ללשונות על כמועדות וסס נמיס ללול ב הלכנה: וליומים. ששום חסד

דעת וקנים מבלי התוספת
 גבי ספר תולדות אדם דרש"י סלמי שהראוי חסד"ה דוד דוד
 ודכתיב אפי' שלא נבראו אהן הדורות ס"מ נשמתם ומלשם
 הראה לו:

ענינו כעשה בראשית
 פ"כ קבע סמ"ס סכנס סייסו וס סן חס פרי כנו סמלס
 נכנס וס נכס חס גוף. נמלל לסרין לא סיכנס כלל רק
 דכתיבי כה סמלס סמלס סקללל סמסיו. ולסו אחר חרורס
 סלדנס כסנוך. סס סמלסרס סלדנס וססס ססן כלל וסס
 פרי וס סכנס סוה רק כסנוך סמלס סמלך. ס"כ נמסיל
 יסיס ססס ססן כססס ספרי:

פירוש לתורה אגהיים

ואמקען ימינה יעדער ואף צו זיין מין ומן עשה פרי
 אונ אוערקע בייקער וואס האם אויף זיי גינאקסין
 פירות אשר ירעו בו וואס זיין ואמקען איז אין אים
 ימינה יעדער ואף צו זיין מין וירא אלהים אונ גאם
 האם יזעקו פי טוב עם איז גוט: (וי ויהי ערב אונ
 עם איז גינאארין אבינאם יהי בקר אונ עם איז
 גינאארין סארנען יוב שישי דער דריטער סאג:
 (יד) ויאמר אלהים אונ גאם האם גינאנאם יהי מארות
 עם אפי' זיין בעליותו נענען דאס סיינאם סען די
 זון אום דער לבנה. רש"י שרייבא דעם ערשטען
 סאג וענען באשאפין גינאארין די זונן אונ די לבנה
 אונ דעם פערדין סאג האם גאם גינאמין זיי
 זאלין אריין קומען אין דעם ערשטין ויקעל וואס
 ספר הישר

ואמקען ימינה יעדער ואף צו זיין מין ומן עשה פרי
 אונ אוערקע בייקער וואס האם אויף זיי גינאקסין
 פירות אשר ירעו בו וואס זיין ואמקען איז אין אים
 ימינה יעדער ואף צו זיין מין וירא אלהים אונ גאם
 האם יזעקו פי טוב עם איז גוט: (וי ויהי ערב אונ
 עם איז גינאארין אבינאם יהי בקר אונ עם איז
 גינאארין סארנען יוב שישי דער דריטער סאג:
 (יד) ויאמר אלהים אונ גאם האם גינאנאם יהי מארות
 עם אפי' זיין בעליותו נענען דאס סיינאם סען די
 זון אום דער לבנה. רש"י שרייבא דעם ערשטען
 סאג וענען באשאפין גינאארין די זונן אונ די לבנה
 אונ דעם פערדין סאג האם גאם גינאמין זיי
 זאלין אריין קומען אין דעם ערשטין ויקעל וואס
 ספר הישר

ואמקען ימינה יעדער ואף צו זיין מין ומן עשה פרי
 אונ אוערקע בייקער וואס האם אויף זיי גינאקסין
 פירות אשר ירעו בו וואס זיין ואמקען איז אין אים
 ימינה יעדער ואף צו זיין מין וירא אלהים אונ גאם
 האם יזעקו פי טוב עם איז גוט: (וי ויהי ערב אונ
 עם איז גינאארין אבינאם יהי בקר אונ עם איז
 גינאארין סארנען יוב שישי דער דריטער סאג:
 (יד) ויאמר אלהים אונ גאם האם גינאנאם יהי מארות
 עם אפי' זיין בעליותו נענען דאס סיינאם סען די
 זון אום דער לבנה. רש"י שרייבא דעם ערשטען
 סאג וענען באשאפין גינאארין די זונן אונ די לבנה
 אונ דעם פערדין סאג האם גאם גינאמין זיי
 זאלין אריין קומען אין דעם ערשטין ויקעל וואס
 ספר הישר

ואמקען ימינה יעדער ואף צו זיין מין ומן עשה פרי
 אונ אוערקע בייקער וואס האם אויף זיי גינאקסין
 פירות אשר ירעו בו וואס זיין ואמקען איז אין אים
 ימינה יעדער ואף צו זיין מין וירא אלהים אונ גאם
 האם יזעקו פי טוב עם איז גוט: (וי ויהי ערב אונ
 עם איז גינאארין אבינאם יהי בקר אונ עם איז
 גינאארין סארנען יוב שישי דער דריטער סאג:
 (יד) ויאמר אלהים אונ גאם האם גינאנאם יהי מארות
 עם אפי' זיין בעליותו נענען דאס סיינאם סען די
 זון אום דער לבנה. רש"י שרייבא דעם ערשטען
 סאג וענען באשאפין גינאארין די זונן אונ די לבנה
 אונ דעם פערדין סאג האם גאם גינאמין זיי
 זאלין אריין קומען אין דעם ערשטין ויקעל וואס
 ספר הישר

וַיְהִי קִנְיָוִין בְּרַקיעָא וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ לְמַאֲרֹת בְּרַקיעָא
דְּשָׁמַיָא לְאַהֲרָא אֶל
אֲרַעָא נְהִיָה כּוּ: הַשָּׁמַיִם לְהָאָדָם עַל-הָאָרֶץ וַיְהִי-כֵן:

שפתי-הכמים

רש"י

וכן חנם הסומדים כשנים: ג ר"ל יום שלם שלו דייטיו י"ב
ספתי: ד ספס"ד ימים קלי על חמשה ושמח הכנסה שם פנ"ד
ימים מונעטם שבת החמה וימי שבת החמה היא חלף
מהלכה ולכב כל ה"ב מוחות ומי חלכס ה"ב מחוכרת עם
השבת ככל אחד מה"ב מחלות לנו חלם הכנה כשנים י"ב
והע"ם ושלכה נירמת מהלכה כל"ט ימים ושפתי ידמות
ה' כלומר וסודי על שמש לכבדיל וכו' י"א י"ב וכו'
ו ו"ה"ט והיו ר"ל החמה וי"ב וה"ב לחמרות לחיור לכרות ולק

חם ומחם הלכה חלו הרי ג יום שלם: ושנים: לסיף
ס"ה ימים (ס"ה) ורביע הוא י"ב יגמרו מהלכו כ"ב
ד מחלות המספרים אותם הוא ט"ה (ס"ה) והוא ס"ה
יום ורביע יום) וחודים ומחולים פ"ט שניה לכב
כנגלל כמחלקן הראשון: (טו) והיו למאורות: ה' עוד
וזאת יהמשו שיחורו ויעלם:

קטש רש"י מלה לשלם ולא נקט אהן כמ"ס בקרא לפרוח
פירוש לתורת אלהים

וואם פארדינען זיי נועם דאס זיין אַנאַהרד: (טו) וְהָיוּ
אוֹג זְיִי וְאָרְיִן זְיִין וְסַאֲרֹת צוּ לִיבְקָטֶען בְּרַעַצ
הַשָּׁמַיִם אִין דְּעַם פֶּאָר שְׁפְרִיטוֹנָג פֿון דְּעַם הַיְקַעַל
דְּהַאָדָם עַל הַרָּצ אַוֹג זְיִי וְעַלְוִן לִיבְקָטֶען אוֹיִף
דְּעַר אַגְרָד בְּתוּ כּוּ אַוֹג עַם אִין אַוִוִו נַיְוַאָרִין:

תארום די וזון אזי איין האלבין מעת לעת אונ די
לקנה אזי אהאלבין בעת לעת הייבט דאם איין
באנצער קאנ ושינים אונ יאדרן בלובר נאך דריי
הונדערט ביט פינף אונ זעבציג קאנ וועלן זיי
אויס לאזען זייער נאנג ביט די זענעלף טולות

ספר הישר
גירושין ריא שקאם הנה. יויל באשקלם האט קון אנגהויבן
דוהיער צו ניצען אויף די נועלם, חנה האט גיבארין
אזוהן עיר, עיר האט גיבארין קהנאל, קהנאל האט
גיבארין בתשאל, בתשאל האט גיבארין לבד, ווען ארם
איז שוין אים גיווארין דוגרערט ביט דרייסיג יאהר איז צו
אים גיבארין גיווארין אזוהן שות, אונ שות האט גיקעבט
הונדערט ביט פינף יאהר איז צו אים גיבארין גיווארין זוווק
אזוש, נאכאם האבין שוין אנגעוהויבן צו נעדין סיל
קענעכשין אויף דער נועלם, אונ די קענעכשין האבין אנגע-
הויבן זינדקען, זיי האבין געדינט עכטסיג, אונ האבן
גאר פארקעטן אז נאם האט זיי בשאפן אויף דער נועלם,
און זיי האבן געבאקט באשער פון קופער, איינן, האבן
קשין, נאם איז גיין גיווארין אויף זי פונקטשין, אונ האט אויף זיי
לעקט גינארין, ביי ארניבור וועלט, אונ דיא קענעכשין וואס זענען
געקליבען האבן טייטער געענדיקט, אונ וואס
סע

פרקי דרבי אליעזר
לקנה האט גיבאטן זיא איז געקער ווי די וון, אונ עם איז קיין
קירדין גינען זיישען זיי, דרייער האט הקב"ה אייגען קענע-
געבאקט (ראם איז די קנה), די וון איז פון איין ניס פייער
פון דיא אנדערע ניס האגיל, ווכער איז דיא פיקרדיגע ניס
אונקען גענין די קר, אונ די ניס וואס איז האגיל, איז
ווייניג, אונ וויניג ניס די האגיל וואס קהל געבאקט די היין פון
די וון, וואס די נעלם פארקענט גינארין פון די וון, אונ
דרייער איז פארקערט די ניס פון האגיל איז צו די קר, אונ
די ניס פון פייער איז ווייניג, אונ ווען ניס די פייער זאל רער
פארקעטן דעם האגיל, וואס דיא וועלט ניס געקענט אים
האלבין די קעלם:

נביאים ישעיה כב
תרגום
למשך כלה היא צבאות גש"צ צב צבא צבאו צבאות חה יהודה גשח דגח ארני גשח חדר יהוק חיה
יחיה דגח יהוק חיה יחיה דהר אל לש כלן שבשתי:

אחריב סורין וקטן וכל אחריו וקטן וכל
אחריב הרים ונבעלות וכל עשבם אוביש
עקביהון אגבש ואשוי
גדיו לגנון ואגמין אגבש
גואפר לבית ישראל דרסין
קסטן באורח ולא ידעו
בשבילין ולא אליפו אדרכנון
אשו קבל גרסיהון קהור
וכפלא למשרא אלין פתגמין אעבדנון ולא ארמיקנון:

רש"י

(א) הרים ונבעות. טרים ובלטויים: וכל עשבם.
הגלים אליהם: אוביש. ל' יוכש: (ב) והולכתי
ישאל סאו עוריס עד הים: ומעקשים. דרכיהם
השקמות: עשיוחם. חעשה:
מוחשי. הווקן פודן שפין ידעו לו כוח כללו הווקן כחשיך: דרך המעקים בישראל: דרך המעקים
הוא כשכלו מחגרים שיחיו כלם: ולא מחברים. למשך גשח:
נתן לישמעל (ט)
(חא)
בשח

בראשית יום ג נביאים

תרגום

י נסנו אחר יבשו בשנת הפסחים בפסל האמרים
 למסכה אתם אלהינו: ה החרשים שמעו והעורים
 הפיוזו לראות: ה מי עור בני אם עבדי וחרש
 כמלאכי אשלה מי עור כמשלם ועור פעבד יהוה:

עיני לכו אספלה נחו: ה נלא אם יחובו רשיעא ותקרו עבדי וסביא דגבי שלמית
 צליהו אלא רשיעא עתידין לאשפלקא פורענות חוביהו כרם אם יחובו ותקרו עבדי בני:

מצודות דוד

רש"י

(ה) כי אם עבדי. הוא חרש שנכלסם: כמלאכי.
 חרש אני טולח להכח נביאות: מי עור כמשולם.
 מי שהיה עור ככס ככר יסוריו ותשלומיו וטפה הוא
 נחש כעבד ה': נחש כעבד ה':

(ג) נסנו וכו' או הכותשים כנכל יבשו כנושא ויחזרו לחור
 דרך חרש הנכלס שחזר לחזרו לכל ירלטו כנשחו: האמרים
 וכו'. כל סדר כמ"ט: (ד) החרשים שמעו. חרש יסרל
 החרשים שמעו דבר ה' ושמעו מלכות מלכותו שמעו מטה
 והכירו לראות חזקו וטובם גדולה מוכנת לכס: (ה) מי עור
 וכו'. כל: יסרל דכיוונו לומר מה שכללת גם הכשרים שכלס
 לקרום חרשים ועורים כי מי הוא סיוור רלוי לקרע עור כי
 פמטסיס (הסירים ולחקים: חרש עור וכו'. חזר על מלת מי
 מי שנתה פכמה נכלו ונכלו עתתיו ללמד דעם את הפסם ופזו
 השלם כמדות: כעבד ה'. כלל החרש פמטסיס ושלם כדרך המליס:
 דעם פירוש עברי מיישש ענינים מן ביא דער הפסורה פון דער חוק:

כתובים משלו א

תרגום

לחשך סיסר וטלכות היא שין דלת יוד נפש שין דלת שין דלת יוד רוח יאהרונהי נשמה ריסה א אד
 אדני אדני נפש אדני רוח אלה דלת גון יוד נשמה דמלכות יד הו זה זה יחידה ריסה ידנה חיה יחידה
 דמלכות אל שם בין שבעות:

א אסיאמר לכה אתנו נארבה לרם נצפנה לנקי חנם:
 ב נבלעם כשאור חיים ותמימים כיוודי בור: ג כל-הון
 יקר נמצא נמלא כתינו שלל: ד גורלה תפיל בתוכנו
 פים אחד יהיה לכלנו: ה בני אל-תלך בדרך אתם
 מנע רגלך מנתיבתם:

זהו קלל: ה גרי לא סויל גארמא עקהון קנע רגלך מן שביציהון:

מצודות דוד

רש"י

(ה) אסיאמר לכה אתנו נארבה לרם נצפנה לנקי חנם:
 לנקי חנם. לפינתם לנקי הוא חנם: (ב) כשאור.
 הכולע את הגוף: ותמימים. כשהם שלמים:
 (ד) גורלך. חס תרעה תהוק או כים ה' כו' שופות:

(א) דעם. לפסוק דם: נצפנה. נספיר לרובו מל דם נקי לפסוק
 חנם על לא חנם בכחו וכל סדר כמ"ט כדרך המליס
 ולסתמה סתפוח: (ג) כשאור. כמו השאול בולע כל הגוף
 פן נכנס סל כשהם כתיים ר"ל כעורם כחוק כשור: ותמימים.
 שורד בו שלם ככל חכמים כמרבית סתון וכמו שורד לכו
 חן. נמלא חללו כל הון יקר וזה כתינו נמלא מהשכל אשר נקח
 סגורל חרש תרעה לכו רל כל חקר חלק: כים. אם חרש
 (ה) בדרך אתם. ר"ל בדרך אשר אתם סוילס: מדרך שם סוילס כס:

פירוש ע"מ

ויעלען מיר דערפילען מיס דעם רויב פון ריא
 עהרליבע לייט: (ד) גורלה תפיל בתוכנו
 וועקטו מאכען פאלען מיס אונו צו זאמען געמען
 אנגלייבען מהייר פים אחד יהיה כתינו איין מאשע
 וועט זיין צו אונו אלע. וועקטו גיט האכען
 וועלען מיר דיר געבוי. וועלען מיר גיט
 האכען וועסטו אונו געבוי: (ה) בני אל תלך
 בדרך אתם זאלסטו בעסער מיין וזהו גיט גיין
 אין איין וועג ויזא ויזא גייען פנע רגלך פתייבס
 פאר טייר רייניע פים פון צו גיין אין ניער
 קמעשקא ושמענו:

(א) אם יאמרו לכה אתנו נארבה לרם ויעלען
 גאקערען אויף פלום: נצפנה לנקי חנם מיר
 וועלען בעהאמלשען אנעץ צו דעם ריינעם
 אונקשלייבען מענטשן אמוזוסם: (ב) נבלעם כשאור
 חיים מיר וועלען ויזא איינשלייבען לעבעדיג ויזא
 ויזא ריא גרוב שלינגם איין אלע מענטשען וואס
 האבין געלעבט ויתמימים יחודי בור אונ ריא נאנצע
 עהרליבע לייט וועלען מיר ויזא מאכען ויזא זאלען
 גידערין און גרוב: (ג) וואס וועט אונו ארויס
 קומען פי הו יקר נקטא מיר וועלען גלייבען צו אלע
 שיערע נקטם נפלא בתי שני אונזערע הייער
 (חק לישראל ע"מ)

עיקר תויט בראשית יום ג משנה יבסות פרק א ברטנורא כא 41

פרק א א חמש עשרה נשים פומרות צרותיהן . שס היתה אחת מהם נשואה לאחיו ולו שתי נשים ומת בלא בנים שתיהן פטורות שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לרצור לגלות ערותה עליה שאין ת"ל עליה חלל . ללמדך שאפי' יבמתו שנאמר יבמה יבא עליה אם היא אשה אל אחותה לא תקח וה"ל לשאר עריות (ה) שיש בהן כרת אין לי חלל היא זרחה מנין ת"ל לזור . זרחה מנין ת"ל לרצור דמשמע לא תקח לא

[ב] חמש עשרה כו' . מניינא דהכא וכן דסיפא הרי אלו כו' למטותי זרחה אלונית שהכיר בה או זרחה קטנה מתאנה ביבם וזורה משום זרחה כו' מתאנה או זרחה מחזיר גרושתו . כו' : פוסרות . לא תני זרחה אפי' דודאי איסורא איכא זיבס ויהיון נמי שייך נתיביר שאם אחת אמר חוללה אחי למימר דחתיבה אלא משום שכיון דמקום מילוס טיף דאוסרוב וט"ל דמקום מילוס כגון כזרי שמשכח חזנו ולו חספס אחרת ומת זרחה אשהו לחמוי כדתינן כ"ג . זרחה סבי תני פוסרות דלי . תני זרחות משמע שבעת אוסרת עליו ליקח וסי' ט"ל דמקום מילוס : גמ' : [ג] פוסרות ירהיהוין . דלאו הן פתון דמטורי' מילוס דמטורי' ט"ל ולא אנטריך לפתני דודאי דלא אחי טעם דזיבוס דרחה ל"ה טעם כו' כרחה וכל דמתיב עליה כדפי' הרב משום דרחה ללצור דאנטריך ל"ה . גמ' : (ה) דא"ק כי כל אפר יעשה מכל העובנות חללה ונכרתו הוקשו כל העריות כולן כדפי' : גמ' : [ג] כון חלליצה . שאלמי ועלמס לחתמו בשבעה כו' . תמן יבמה וכו' וחללה נמלו כל הטולה ליבוס ט"ל לחליצה וכל שאינה טולה ליבוס אינא טולה לחליצה אלא הפטורה : [ד] ומן הדיבוס . לכזי לא שני ליה לפתני מן החליצה להודיע לחמתי' דמלות חליצה קודמת . גמ' : (כ) ק"ו' ס' . יפה דלין טונטיין מן סדין סכא גילוי מילוס ט"ל . א"כ אחי'א סכא סכא אחי'א וימת וטעם ספקר דלא ככתוב עיין בגמרא : [ה] חבורה . שמת כזבה ונשאה אחיו ומת בלא בנים . כפי' : (ג) דמתיב הכא כי יסכו אחים והסם כתיב טעם פטר

כלי חמשי ת"ת דמלכות דליצה צבאות
[ה] חמש עשרה נשים [ב] פומרות צרותיהן וצרות צרותיהן [ג] מן החליצה [ד] ומן היבוס עד סוף העולם ואילו הן בתו ובת בתו ובת בנו בת אשתו ובת בנה ובת בתה [ה] חמורתו ואם חמיו . ואם חמיו . ואחות ואחות אשתו ואחיו מאמו .

הא וכל ארשה ולא . זרחה : בתו ובת בתו וכו' . ככתבו מלכותו וכן נתיב : בתו ובת בנו דלאו בתו מלכותו היינו בת אשתו דכיון דכתיב ערות אשה ובתה ל"ה הימנו ולא שנא מילוס אחר חלל בתו מלכותו כל נתיב מהאי קרא דאשה ע"י קדושין משמע אלא נפקא מערות בת כדך או כתיב (כ) : חמורתו ואם חמורתו ואם חמיו . כל אלו חמורתו לו משום ערות אשה ובתה לו תגלה את כות בנה ואת בת בתה ויש בכלל זה המוח ואם חמיות ואם חמיו : אחותו מאמו : ששאלת לאחיו מאכזו ומת וכן אחות אמו שאין יבוס אלא כלאחיו מן האשת אחיו מאמו . שמת ונשאה אחיו מאכזו ככרת . חללו ומת' אלא כפי' ונפלה לפניו ליבוס ואסורה לו .

האכ דילמ' אחיה אחיה מכני יעקב (ג) מה להלן מן האכ אפי' שאין מן האכ הכא נמי לא שנא : ואשת אחיו מאמו . שמת ונשאה אחיו מאכזו ככרת . חללו ומת' אלא כפי' ונפלה לפניו ליבוס ואסורה לו .

אין דער תורה שטייט (פי לשבו אחים יתרו) וען צוויי ברידער זענען גיטען צו נאמען אויף דער נעלמ' (נפול אהרן פהם) אונ איינער פון זייא איז גישטארבין (יבן אין י"ו) אונ האט ניש גילאמען גיין קינד . דארף דער ברידער אפי'ס זיין נעמען דעם פארשטארבענעם ברידערס נייב פאר זיך צו אטייב . אדער ער זאל איר זענען חליצה , אונ אויב דער גישטארבענער ברידער האט געהאט צוויי נויבער . אז קען איז מיכס אדער קען ניש חליצה איינע , איז שוין דיא אנדערע קריי צו זענען אפאן אן חליצה אונ . אן יבוס : אונט די משנה

אמאקטער פון אעקשטען מאן ואיו זיא אויף אסור צו לזין יבת בנה איר זוהקם אמאקטער יבת בנה איר מאקטערס אמאקטער חמותו אדער יהודים נוייב איז גינען לזים אשוניגער ואם חמותו אדער אשוניגערס אמאקטער ואם חמיו אדער אשוניגערס אמאקטער אחותו מאמו אשוניגערס פון איין מוטער דהיינו יהודה מיט לוי זענען גיטען ברידער נאר פון איין פאטער אונ גיט פון איין מוטער , אונ לוי האט גיהאט אשוניגערס פון איין מוטער אונ גיט פון איין פאטער , איז די שוועקטער מיט יהודה פרימור , האט זיא יהודה גינען פאר אטייב אונ איז גישטארבען אן קינדער טאר גיט לוי איר מיכס זיין נוייל זיא איז זייגע אשוניגערס יבמות אמו אדער יהודים נוייב איז גינען לזים מוטערס אשוניגערס נעוים אמאקטען יבמות אשתו זיין נוייבס שוועקטער לוי אונ יהודה האבען גיהאקטען צוויי שוועקטער פאר נוייבער , טאר דאן לוי גיט מיכס זיין יהודה נוייב נוייב לוי טאר גיט האקטען צוויי שוועקטער ואשת אחיו מאמו אונ אויב לוי מיט יהודה זענען ברידער נאר פון איין פאטער אונ גיט פון איין מוטער , דהיינו שררה האט גיהאט אוהן אש

אמאקטער פון אעקשטען נעמען נויבער זענען דא נואם דאקטען גיט זעמן חליצה אונ קען דארף זיין ניש מיכס זיין פוסרות צרותיהן פון זייצער מאקען מן חליצה וימן היבוס פון חליצה אונ פון יבוס עד סוף העולם ביו אייביג נעוויי נויבער ביי איין מאן נוייל זיין האבין פינד איינע די אנדערע זענען זיין נערופין צרותו זאיו מן אונ דאם זענען די פופצען נויבער דמו זיין אמאקטער , דמשל לוי אונ יהודה צוויי ברידער , אונ יהודה האט גיהאקטען לזים אמאקטער פאר אטייב , נוי משנה שמועסט אז לוי האט מאנס גינען אאשה אונ האט פון איר אמאקטער אונ אייניקלעך , נואם די אנוקה איז גיט לזים אטייב , אונ יהודה איז גישטארבין אן קינדער , איז יהודה נוייב פטור פון חליצה אונ פון יבוס , נוארם נוייל לוי קען איר גיט מיכס זיין נוייל זיא איז זיין אמאקטער דארף זיא קרין חליצה אויף גיט , נואם איז אכלל ווא עס קען גיט זיין יבוס דארף גיט זיין חליצה יבת בתו אדער זיא איז גינען לזים אמאקטערס אמאקטער יבת בנו אוהקם אמאקטער בת אשתו לזים נוייבס (תש לישראל ע"ט)

עבדיך אחים ולא ישיב מלוח דכתיב כי אנשים אחים אלהם
 דכתיב כתיב יחדו (המחזיקים במלוח) ואי כתיב יחדו לחוד כ"ל
 דמיידי כאלה ונאמל גמ' (ר) ולא נקט' דחוקק אלא דכתיב
 לפרושי לר' מישו אליהם דלפנתא ק"ל ברבנן דר"פ מ"ב -
 דלסור' עליו כין שטולד ואח"כ יבס. וכן עיבס ואח"כ וולד
 ל"י: (ס) מיטבו ילפי' דיהוד
 סה אטריד ליה דלגליל ואל"ל
 דלמס אטריד דרשע דישבו
 סה גבי בני יוסק לא מליני אחים
 אלא דכתיב בעולם כאלמד דפשיטא
 דלמס אחין מקרי' מוס'

לפי שהיתה תחלה אשת אחיו מאמו ואסורה לו עולמית
 דכתיב ערות אשת אחיך ודרשנין אחיך כין מן האב כין
 מן האם : ואשת אחיו שלא היה בעולמו. כגון
 רחובן שמת בכלל בניס ויולד לו אה לאחר מיתתו ושמו לוי
 (ד) וכס משען אה אשתו
 ולו אשה אחרת ומת בכלל
 בניס ומלו שהיה לפני לוי
 שהיה פסודות לפי שאשת
 רחובן נשאלת למשנה אסורה

ללוי בזכרת לפי שמיעטה הכתוב מיבוס לוי שנאמר כי ישבו אחים יחדו שהיתה להם ישיבה אחת בעולם (ס)
 הלכך בשמת רחובן נאסרה על לוי איסור עולם כלשת אח טיב לו בניס ואח"פ שמתה נפלה מכת כשול
 שמתו שה' שגלמו אסורה לו מממת רחובן וכסס שהיא אסורה כך רתתה אסורה : ובלתו. שמת בנו ושאלה
 אחיו וכלתו אסורה עליו איסור עולם אפי' אחר שמת בנו : ובלן אב מרתו. כגון שמתה בתו קודם מיתת אחיו
 או שמתה בתו ואח"פ שחין מילוח אלא ביותמה קטנה שהיא אמה ואחיה משכחת לה שמתה כתיב אביה כגון
 שהיא אביה לאחר והתגרסה בעודה קטנה ששוב חין לאביה רשות בה ושאלה לאחיה כשורה קטנה או יולדה
 כמילוח דקרינן לה לקמן יותמה כתיב האב ואם מילוח כלחיו או נבגרסה ממנו או נמלאת חילונות שמקחו מקח טעות

אבן אשרים פאמער איז גישטארבען האם שרה
 גינומען איין אנדערין מאן ויזקק) אבן האם פון
 אים גיהאט אזויקן יהודה נאמן יהודה. כים אשר
 גרידער פון איין מוסערן דער נאך איז שרה
 גישטארבען אבן ויזקק האם גינומען איין אנדער
 ווייב אבן האם כים איר פיהאם אזויקן לוי איז
 לוי כים יהודה גרידער פון איין פאמער אבן לוי
 כים אשר זענען פרעמד אבן אשר איז גישטארבען
 האם לוי גינומען זיין ווייב דער נאך איז לוי
 גישטארבען אן קינדער קאר גים יהודה איר מיכס
 זיין ווייל זיא איז אקאהל גינוען אשרים ווייב איז
 זיא אסור גינוארן אויף ג. זיא אויף אייביג ואשת
 גיחו שלא גיה בעמיט אבן זיין גרינדערס ווייב וואס
 גר איז גים גינוען כים אים צו זאמען אויף דער
 וועלט. דהיינו נפסלי איז גישטארבען אן קינדער
 דער נאך איז גיבארן גינוארן אברודער בגימין.
 דער נאך האם גר איר מיכס גינוען דיא ווייב פון
 נפסלי דער נאך איז גר אויף גישטארבען אן
 קינדער. קאר גים בגימין מיכס זיין דיא ווייב פון
 נפסלים ווייב איז דאך אסור גינוען צו בגימין
 ווייל נפסלי כים בגימין זענען גים גינוען צו
 זאמען אויף דער וועלט איז דער איסור אויף
 אייביג ובלתו אבן זיין שגור. דהיינו נפסלים זיהן
 שבוואל איז גישטארבען האם שבוואלס ברודער
 גר גינומען נפסלים ווייב אבן גר איז גישטארבען
 אן קינדער. קאר גים נפסלי איר מיכס זיין ווייל
 זיא איז אקאהל גינוען זיין שגור איז דער איסור
 אויף אייביג זיא איז דיא דאזיגע ווייבער אזוי זיא
 זיא זענען פסוד פון יבוס אבן פון חליצה מוסות
 זייתיקו פסערין זיא דיא אנדערע ווייבער וואס
 זיערע מאנען האבן גיהאט כים זיא צו זאמען
 גישעת זיא זענען גישטארבען זיית זייתיקו אבן
 דיא צרות פון דיא צרות וואס וועסן שטיין אן

דיא אנדערע משנה דער פשט דער פון מן היציה
 וכן היבוס עד סוף העולם פון חליצה אבן פון יבוס
 ביו אייביג וכן דיא זעע פופצעהן ווייבער אס פתי
 אויב זיא זענען גישטארבען ווען די מאנען האבן
 נאך גילעבט דהיינו נפסלים כן השער וקדם
 ווייב) איז גישטארבען ווען גר האם גילעבט דער
 נאך איז גר גישטארבען אבן האם גילאזין נאך
 אנווייב דיא זעה פון נפסלים סאמקטור. מעג איר
 נפסלי מיכס זיין אן מיטן זיא האבן מסאן גינוען
 גים גינואלס זיערין סאמקטור דער דין איז אקסנה
 נאקלייגע סאמקטור פר זענעלף זאקר כים אסאנ
 אויב זיא איז איתומה איר פאמער איז גישטארבען
 אבן איר מוסער אדער אירע גרידער האבן איר
 חתונה גימאכט אזוי לאנג וזיא זיא איז נאך
 אקסנה קען זיא זאנען זיא ווייל גים דעס מאן
 אבן איז גים סעהר זיין ווייב אבן דאך גים גיין
 גמ אבן זיא מעג זעמען איין אנדערין מאן. אדער
 אפילו דער פאמער זעבט אבן ער האם איר
 גינעבין צו אקסנ אבן דער מאן האם איז גמ.
 האם שזין דער פאמער איבער איר גיין רשות
 גים אבן זיא אליין האם גינומען איין אנדערין מאן
 אבן זיא איז נאך אקסנה קען זיא אויף מסאן זיין
 גים וועלן דעם אנדערין מאן אבן דאך גיין גמ
 גים. זאנמ דיא משנה אויב נפסלים סאמקטור
 ודיא קסנה) האם גינומען דעם אנדערין מאן גר
 (נפסלים גרינדער) אבן זיא האם אין אים מסאן
 גינוען דער נאך איז גר גישטארבען אבן האם
 גילאזין נאך אנווייב דיא זעה פון נפסלים
 סאמקטור קען אנווייב גיבוס זיין דיא זעה או
 זיערין אדער גר האם גמ נפסלים סאמקטור
 דער נאך איז גר גישטארבען אבן האם גילאזין נאך
 אנווייב וואס זיא איז גינוען די זעה פון נפסלים
 סאמקטור מעג נפסלי מיכס זיין דיא זעה או
 שבוואל אייביג אדער זיא זענען גינען גינוארן

אבן אשרים פאמער איז גישטארבען האם שרה
 גינומען איין אנדערין מאן ויזקק) אבן האם פון
 אים גיהאט אזויקן יהודה נאמן יהודה. כים אשר
 גרידער פון איין מוסערן דער נאך איז שרה
 גישטארבען אבן ויזקק האם גינומען איין אנדער
 ווייב אבן האם כים איר פיהאם אזויקן לוי איז
 לוי כים יהודה גרידער פון איין פאמער אבן לוי
 כים אשר זענען פרעמד אבן אשר איז גישטארבען
 האם לוי גינומען זיין ווייב דער נאך איז לוי
 גישטארבען אן קינדער קאר גים יהודה איר מיכס
 זיין ווייל זיא איז אקאהל גינוען אשרים ווייב איז
 זיא אסור גינוארן אויף ג. זיא אויף אייביג ואשת
 גיחו שלא גיה בעמיט אבן זיין גרינדערס ווייב וואס
 גר איז גים גינוען כים אים צו זאמען אויף דער
 וועלט. דהיינו נפסלי איז גישטארבען אן קינדער
 דער נאך איז גיבארן גינוארן אברודער בגימין.
 דער נאך האם גר איר מיכס גינוען דיא ווייב פון
 נפסלי דער נאך איז גר אויף גישטארבען אן
 קינדער. קאר גים בגימין מיכס זיין דיא ווייב פון
 נפסלים ווייב איז דאך אסור גינוען צו בגימין
 ווייל נפסלי כים בגימין זענען גים גינוען צו
 זאמען אויף דער וועלט איז דער איסור אויף
 אייביג ובלתו אבן זיין שגור. דהיינו נפסלים זיהן
 שבוואל איז גישטארבען האם שבוואלס ברודער
 גר גינומען נפסלים ווייב אבן גר איז גישטארבען
 אן קינדער. קאר גים נפסלי איר מיכס זיין ווייל
 זיא איז אקאהל גינוען זיין שגור איז דער איסור
 אויף אייביג זיא איז דיא דאזיגע ווייבער אזוי זיא
 זיא זענען פסוד פון יבוס אבן פון חליצה מוסות
 זייתיקו פסערין זיא דיא אנדערע ווייבער וואס
 זיערע מאנען האבן גיהאט כים זיא צו זאמען
 גישעת זיא זענען גישטארבען זיית זייתיקו אבן
 דיא צרות פון דיא צרות וואס וועסן שטיין אן

ובאלו לא היתה אשת אחיו מעולם (ו) לרעה מתיבמת : אילונית . לטון חיל הזכר מן האלן וסמיניה מפורשים שאין לה שדים כשאר וזין לה סימנים וקולה עבה כאיש ואין לה סיפולי מעים כנשים כלומר שאחיו מקום אינו בולט מגופה כעדות שאר הנשים : ואי אהיה יכול לומר וכו' . שכבר ילדו ומחר קודם שישארו לאחיו הלכך לאו אילונית ניהו ומיאלן גמי ליהא סהרי גדולות הן ואין ממאנת אלא קטנה ותמל דידן דלא תשיב אמו בכלל הנשים אילונית ניהו

אילונית . צרותיהן מותרות ולא אהיה יכול לומר בהמותו ובאם חמותו ובאם חמיו שנמצאו אילונית או שמיאנו : ב כיצד פותרות צרותיהן היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אישה אחרת ומת כשם שבתו פטורה כך צרתה פטורה . הלכה צרת בתו ונשאת לאחיו השני ולו אישה אחרת ומת . כשם שצרת בתו פטורה כך צרת צרתה פטורה אפילו הן מאה . כיצד אם מתו צרותיהן מותרות . היתה בתו או אחת מכל העריות האלו נשואה לאחיו ולו אישה אחרת [ו] מתה בתו חסורה לו ואין שם אח אלא הוא כך לרעה פטורה : הלכה צרת בתו ונשאת לאחיו השני . היכה ליש אה אחר שסתייהן מותרות לו ואין פטורות סהרי יש כלן מלות יבוס ומתיבמת האחת והשניה פטורה דכתיב את בית אחיו בית אחד הוא בונה ואין בונה שתי בתים ואם יבס אחיו השני את לרת בתו ולו אשה אחרת ומת בלא בנים וחזרו ועסלו לפניו : כשם שצרת בתו פטורה . שאלמה עליו משעת נפילת אחיו הלאשון : כך צרת צרתה . אשת אחיו השני האחרת : פטורה . שזו פותרת שצרת ערוה פותרת לרעה : ואפי' הם מאה . אחים והלכה לרת לרעה של בתו ומתיבמה לאחיו השלישי ולו אשה אחרת ומת בלא בנים סתייהן אסורות על זה וכן

אז וייענען אילונית ואזווי ווי יקרבים , דאם הייבמ זיי האבין גיט קיין סימנים ווי נקבותו און וייערע מאנען האקען אפעט גיהאמ ביי די קידושין ווי האקען גיט גיזאקסט דער פון איז די קידושין גאר גיט קיין קידושין און ויאי הייסקען גאר גיט קיין ווייבער , און אויב קומשל גרים ווייב נאפטיילס אטאקטער אדער איין אנדער קרוכה פון דיא פופצעהן עריות איז גינען איין אילונית און גר איז גישטארבין אן קינדער און האט גילאזין דיא אילונית מיט נאך אנוייב . מען נאפטיילס קינבם ויין דיא אנדערע ווייב , דאם מיינט מען צרותיהן מותרות . ווי אהיה יבוס ויבס און דו קענסט גיט זאגן ביהמות בייא ויין שוויגער ובאם חמותו און בייא ויין שוויגער און מוטער ובאם חמיו און בייא ויין שווערס מוטער נאמנצא אילונית ויאי זענען גינען איין אילונית נארום איין אילונית קען גיט האקען קיין קינדער און ויאי האקען נאך גיהאמ קינדער או שמיאנא אדער ווי האקען ממאן גינען קען מען אויך גיט נאקען ווארום ממאן ויין קען גאר אקטנה און ויאי זענען דאך גרויסע : ב כיצד פותרת צרותיהן וויא אזוי פטערין דיא פופצעהן ווייבער וייערע צרות היתה אז עם איז גינען בתו או אחת מכל העריות האלו דיא טאקטער (פון נאפטיילס) אדער אדער אקטער פון דיא אלע עריות נשואה לאחיו גינעמען צו ויין ברודער (צו גר) ולו אישה אחרת און דער ברודער גר האט נאך אנוייב וימת און ער איז גישטארבין לשם שבתו פטורה אזוי וויא דיא ווייב פון גר ויערע איז דיא טאקטער פון נאפטייל

אז וייענען אילונית ואזווי ווי יקרבים , דאם הייבמ זיי האבין גיט קיין סימנים ווי נקבותו און וייערע מאנען האקען אפעט גיהאמ ביי די קידושין ווי האקען גיט גיזאקסט דער פון איז די קידושין גאר גיט קיין קידושין און ויאי הייסקען גאר גיט קיין ווייבער , און אויב קומשל גרים ווייב נאפטיילס אטאקטער אדער איין אנדער קרוכה פון דיא פופצעהן עריות איז גינען איין אילונית און גר איז גישטארבין אן קינדער און האט גילאזין דיא אילונית מיט נאך אנוייב . מען נאפטיילס קינבם ויין דיא אנדערע ווייב , דאם מיינט מען צרותיהן מותרות . ווי אהיה יבוס ויבס און דו קענסט גיט זאגן ביהמות בייא ויין שוויגער ובאם חמותו און בייא ויין שוויגער און מוטער ובאם חמיו און בייא ויין שווערס מוטער נאמנצא אילונית ויאי זענען גינען איין אילונית נארום איין אילונית קען גיט האקען קיין קינדער און ויאי האקען נאך גיהאמ קינדער או שמיאנא אדער ווי האקען ממאן גינען קען מען אויך גיט נאקען ווארום ממאן ויין קען גאר אקטנה און ויאי זענען דאך גרויסע : ב כיצד פותרת צרותיהן וויא אזוי פטערין דיא פופצעהן ווייבער וייערע צרות היתה אז עם איז גינען בתו או אחת מכל העריות האלו דיא טאקטער (פון נאפטיילס) אדער אדער אקטער פון דיא אלע עריות נשואה לאחיו גינעמען צו ויין ברודער (צו גר) ולו אישה אחרת און דער ברודער גר האט נאך אנוייב וימת און ער איז גישטארבין לשם שבתו פטורה אזוי וויא דיא ווייב פון גר ויערע איז דיא טאקטער פון נאפטייל

לעולם : צרתה מותרת . להתייבש שהרי בשעת זיקת יבוס אינה נרתה : ובר' היבוב'ה לטמן . שהיא קמח (סעודה) ויכולה למאן : ור'א מ'אנה . ומת אחיו הואיל וקידושה אינן חלל מדרבנן עולה אינה חלל מדרבנן אינה פוסרת נרתה מן הטלית'ה אסורה גרמית כגרת ערוה : ג' שש עריות חמורות מאדו . ומה היא שומרת טלית : ששנואות לאחריים . וליטן יכולות להטא לחמיו של זה מאכזו ואם מתו בעליהן שהן נכרים חלל

מידות דכפלי לכו קידושי קמחי
כי ל"ג מסוס דקמי' חלל' מכל
סעודות חללו ומילת' ואלוהית
לא סיד' ככל סעודות חללו .
אויס : [ז] ור'צרת ב'י . וכריס
סיד' מן כ"א' מתמדת כריס
וכס מ"ו ח"א' מלמדו סתתון
וכ"ס כ"ב' סס ולכ"ס א"ס מילת'ס
מ"ח"ל א"ס'ס ה"סן סכ"ל דלמ"ס לרת'
חולל'ה ול"ה מתיבמת וחי' לס סקל'
מליון כדמפרס כנ"ה . מסוס
ובלוק גורי סל"ה סתתן ליבומי

או נתרשה ואח"כ מת אחיו צרתה מותרת .
ובר' היבוב'ה לטמן ולא מ'אנה . צרתה [ז] חולצת
ולא מתיבמת : ג' שש עריות חמורות מאדו מפני
ששנואות לאחריים . צרותיהן מותרו' אכזו ואשת
אביו . ואחות אביו . אחותו מאביו ואשת
אחי אביו ואשת אחיו מאביו : ד' בית
שמאי מתירין הצרות לאחין . ובית הלל
אוסרין . חלצו . בית שמאי פוסלין מן הכהונה

קדושת חמיו כמותן עריות : אמו אינה יכולת
צרתה דלא לחלול'ה כגרת פרוס דלמ"ה חמי' למשרי : (ז) וכו' ס"ו
להטא לחמיו מאכזו שהרי הוא לו אשת האב לדברי
האומר שחטום אחיו אסורה ולטל פירשתי שהיו כן הלכה חלל'ה אמו פוסרת נרתה שהיא יכולה להטא לחמיו
מאכזו : אשת אביו ואשת אחיו מאביו . שהיו לו בנים ואחות אחיו כולן אסורות לחמיו כמו שאסורות
עליו ואין בהם ג' יבוס על זה לעולם ואם נשאום אחריים ולהם נשים אחרות ומתו צרותיהן מותרות ליבב'ה להו' וכן
אם נשא אחים לחיו בעבירה ומת בלא בנים צרותיהן מותרות : ד' ב"ש מתירין . גרת ערוה להתייבש לחמיו לית
לה דרשה דלגרו : חלצו . גרת מן האחים : בית שמאי פוסלין . הצרות מן הכהונה שחללתן חלילה :

אזו די טאקבער פון גפ'הלי אזי גישמארבין או
ג'נ'ש'ה אדער זיא אזי גיג'ט גינוארין ו'אחר ג'ד פ'ה
אזי דער נאך אזי זיין ברודער ג'ד גישמארבין
צרתה סתת'ה אזי ריא אנדערע נוייב פון ג'ד מוסר
גפ'הלי זאל איר ס'ב'ס זיין ו'כו' מ'ט'ה'ה ג'ס'ן אזו ריא
נואס קען ס'מ'אן זיין ד'היינ' ריא טאקבער פון
גפ'הלי אזי ג'ניוען אקס'נה זיא ס'מ'נה אזו זיא האם
ג'יס ס'מ'אן ג'ינווען . ווייל אירע קידושין איז נאר
ס'דרב'גן . אזו ריא קידושין פון דער אנדערע אזי
מן התורה . דריבער צרתה זיקת'ה מוז ריא אנדערע
געסען חליצ'ה זיא ס'מ'ב'ת ס'ב'ס זיין פאר סען
איר ג'יס ס'דרב'גן : ג' שש עריות חמורות מאדו זעקס
ווייבער . עריות נואס זענען אנדערע ריא אסור
זיזא ריא פריערדיגע פופצעהן ספני ש'שנואות
ל'אחרים ווייל זיזא ס'זען ג'ינומען נוערין צו
אפ'רעסרין אזו דער ברודער פאר זיזא ג'יס געסען
צ'יחת'הן ס'מ'רות אויב דער פ'רעק'דער נואס האם
ג'יהאלטען אייניע פון ריא עריות אזי גישמארבין
אזו האם ג'ילאזין נאך אזווייב סען גען געסען
דיא אנדערע נוייב אמו ראוב'נס מוסר'ה האם
גענומען אטמן זעקב אזו דער זעקב האם געהאם
נאך אזווייב אזו זעקב איז גישמארבין . סען
ראוב'ן געסען ריא אנדערע נוייב פון זעקב ריא
צרה פון זיין מוסר'ה ז'אשת אביו זיין פאטערס נוייב .
זעקב האם געהאם צ'נווייב ווייבער ל'אה אזו ר'חל'
דיא ל'אה האם ג'יבארין אזוהן ראוב'ן . אזו זעקב
איז גישמארבין . האם ר'חל גענומען איין אנדערין
מאן משה אזו דער משה האם געהאם נאך אזווייב
ש'רה . אזו משה איז גישמארבין . סען ראוב'ן
געסען ש'רה פאר אזווייב ו'אחות אביו זיין פאטערס
ש'נועקסער אויב ראוב'נס פאטערס אש'נועקסער

דלילי נמי כשנשאו להחריט' לרומיין מותרות . ואלו חמורות
 דאסורות ונחיתו מותרות : [ח] וביה הלל מבשירין . פשיטא
 לאסוקי דריב"ז דאמר כלו ונתקן להם ללכות סיבוי חוללות ולא
 מתיבמות קמ"ל דכ"ס מבשירין דלפי' תקנתא מדרכין ליה לכו
 בלכות דנהלטו . גמ' : [ט] נתיבמו וכו' . הא הו' ליל אידי
 דשני סללו תני נמי נתיבמו :
 גמ' : [י] דא נמנעו ב"ש כו' .
 לא נלכח אלא לכוס' לכוס' בלכות
 דלדיניהו אסורה לכוס' בלכות הדין
 וגו' . דלכו בני הלכות לא שייך
 למנעו דכני יחידי לכוין יניחו
 וכשרים : כל כו' . מהכא שמע'
 דמודעי לכו דלי מרישא איכא
 למימר דלא מודעי וכו' דלא
 נמנעו דלכא קלא איית לכו וכו'
 דעמ' גמ' : (ה) לאו אפלונתיהו
 פריקין דעד כהן לא שניט סלונתא וחמלי לא פרכת טלס
 אלא כי פריך עד לא נמנעו כו' דלאו ואלו טעו כדכריסס . ועמ' ט'
 ערשין פו' . לכ"ס נמי אלוטריך דאשכחן נמי דחמרי כנומאה
 דחמין כחמ' פדיות . מו"ט :

וב"ה מבשירין . שחלאתן שלל לנורך היתה והרי היא
 כחוללת מן נכרי ; נתיבמו . לחיו : ב"ש מבשירין .
 אותן כוללים הם נחלמת מיבמיהם : וב"ה פוסלין .
 שנבעלו לחסור להם והאבעלה לחסור לה עשהה זונת
 וזונה אסורה לכן : לא
 נמנעו . ושל"ס שכני הלכות
 שנתיבמו כדברי ב"ש ממדריס
 הם לכ"ה שהרי בלחוסר
 אשת אח הם עליהם ואשת
 אח כשרת וכני חידי כריתות
 ממדריס הם אש"ס כן לא
 נמנעו בית הלל מלישא נשים
 הלכות כוללות מן הלכות
 וטורסיס חקן : אלו על גבי אלו . משאיליטס כליהם
 כלו לאלו ובמבדל פריך דאח דתן ב"ש מתירין לכן
 הלכות לחוסר וכו' לחוסריס קרי כהן לא תתגודלו לא
 סלג מודריס ככ"ס ופלו מודריס ככ"ה אכל עני כתי דיניס כשר
 אהת וכ"ס עני כתי דינין ככ' עיריות לית לן בה :

הקדושה ונאמן בית שמאי די צרה קאר גים גינוקען
 וערין צו אבהן ונייל אבהן קאר גים געקען
 אשליצהו יביה הלי פכשירן אונ בית הלל זאגען
 זיא קעג גינוקען וערין צו אבהן ונייל זיא דארף
 גים געקען חליצהו איז דאס גאר גים קיין חליצהו
 גתקמו אויב קען האם ריא צרה קיגם גיווען דער
 נאך איז דער וואס האם איר קיגם גיווען
 גישמארבין קיט שפאי פכשירן זאגען בית שמאי אז
 זיא קעג גינוקען וערין צו אבהן יביה הלי פוסלין
 בית הלל זאגען ונייל קען האם איר גים גימארם
 קיגם זיין איז נאך דער ברודער בייא איר גיווען
 באיסור הייקס זיא אזונגה אונ אזונגה איז פסול צו
 אבהן אף על פי שאזו אסרין ואזו מתירין איז פוסלין ואזו
 פכשירין האמשע בית שמאי מיט בית הלל קריגען
 דיא זענען מתיר אונ דיא אסרין נדי זאגען עם
 איז פסול אונ די זאגען עם איז פשרן יא נמנעו בית

שפאי האבין זיה בית שמאי גים פאר קיטין מלישא
 נשים מבית זני פון צו געקען ווייבער פון בית הלל
 פאמיקיעו זיא בית הלל מבית שמאי אונ בית הלל
 האבען זיה גים פארקייטין פון צו געקען ווייבער
 פון בית שמאים פאמיקיעו פי הפסדות והסמאות שהי
 איז מספרין ואזו מסמאין אלע סהרות אונ שוקמות
 וואס בית שמאי האבען מסהר גיווען אונ בית הלל
 האבען מסמא גיווען אדער פאר קערם בית הלל
 האבען מסהר גיווען אונ בית שמאי האבען
 מסמא גיווען יא נמנעו עושין סהרות איז על גבי
 איז פון דעקמונעגען האבען זייא זיה גים
 פארקייטין צו מאכען סהרות איינער מיט ריא
 בלים פון דעם אנדערען . ווארום זייא האבען
 אן גיזאנס איינער דעם אנדערען ועלכע אשה
 עם איז צו אים מוקר אדער ועלכע בלי עם
 איז צו אים סהור :

מכ"ס לטי שהו מודיעים לבי און אותן הכולות מן הלכות
 וטורסיס חקן : אלו על גבי אלו . משאיליטס כליהם
 כלו לאלו ובמבדל פריך דאח דתן ב"ש מתירין לכן
 הלכות לחוסר וכו' לחוסריס קרי כהן לא תתגודלו לא
 סלג מודריס ככ"ס ופלו מודריס ככ"ה אכל עני כתי דיניס כשר
 אהת וכ"ס עני כתי דינין ככ' עיריות לית לן בה :

רש"י

בבב"א יבמות דף טז ע"א

הלכה ה' כלה כלי החיטון דת"ת דמלכות דכתיבה השחמא
 שאלו את ר' יהושע צרת הכת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה .
 גופא בימי ר' דוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים

שאלו את רבי יהושע צרת הבת מהו קען האם גיפדעקם
 ביי רבי יהושע ווי איז דער דין מיט צרת
 הבת . ורהיינו עם זעקען גיווען דכ"י ברידער
 דאובן שמעון לוי . אדער קער ברידער אונ
 שמעוןס נויב איז גיווען ראובנס טאקטער . אונ
 שמעון האם געהאם נאך אנויב . אפדעקער .
 אונ שמעון איז גישמארבין אן קינדער . האם קען
 גיפדעקם ביי רבי יהושע אויב לוי קעג קיגם
 זיין . געקען פאר אנויב . די פדעקדע נויב וואס
 שמעון האם געהאם . דאס ווערם גערופין צרת
 דבת . די צרת פון ראובנס טאקטער ווארום אז

איינער האם געהאם צוויי ווייבער זענען זייא
 גערופין גיווארין צרות . ונייל איינע איז אצרה צו
 די אנדערע איינע האם פייגם די אנדערע . אמר
 להם האם רבי יהושע צו זיי גיזאנס מתקנת בית
 שפאי יביה הלי אין דעם קריגם בית שמאי אונ בית
 הלל נישא בימי רבי דוסא בן הרכינס המירו צרת הבת לאחין
 קיר האבין גיפדעקום אין די ציים פון רבי דוסא
 בן הרכינס האם קען סהיר גיווען אז ריא צרת
 הבת קעג חתונה האבין מיט איינעם פון איר
 מאנס ברידער נאך גים מיט דיא טאקטערס
 פאקטערן והיי הדבר קשה לחכמים ריא זאך איז זייער

תתלמודי סמאי התיקן כדתן
לקמן ופשו על פיו ונהגו כן :
שחכם גדול היה. וסנהדרין
הכמים שהוא התיקן : כמו .
פסדו מלכות : אמר לו .
ל' יחטע ל' דוסא אמר
לתלמידך את יוסב : דוסא
התיקו. שמעתם אמורים :
או בן הרכינס. כלא דוסא :

מפני שחכם גדול היה וענינו כמו מלכא לבית המדרש אמרו מי ילך
ויוריעו אמר להן ר' יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה
ואחריו מי ר' עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה
לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו הפסו לר'
יהושע והושיבהו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך את
וישב אמר לו מי הוא רבי אלעזר ב"ע אמר ויש לו בן לעזריה חברו
קרא עליו המקרא הזה נער הייתי גם יקבתי ולא ראיתי צדיק נעזב
וזרעו מבקש להם תפסו והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור
לתלמידך את ר' יוסב אמר לו ומה הוא עקיבא בן יוסף אמר לו אתה
הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שבו
בני שב במותך ירכה בישראל התחילו מסבבים אותו הלכה כדבריו מי א"ל הלכה כבית
אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדבריו מי א"ל הלכה כבית
הלל אמרו לו והלא משמך אמרו הלכה כב"ש א"ל דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם

שלקעבם גינען ביי די חקמים ונוארם די חקמים
האבין געהאלפן ווי בית הלל או צרת הבת איז
אסור צו די פרידער. און דיא חקמים האבין
געמינגט אז רבי דוסא בן הרקינס האט מתיר
גינען צרת הבת צו דיא פרידער. און ענדערין
די רייד פון רבי דוסא בן הרקינס האבין דיא
חקמים אויף גיט געקענטן מפני שהם גדולי הדין ונייל
רבי דוסא איז געווען ארוקער חכם ועיניו קמו
גמט לבית המדרש און יונגע אויגן זענען געפליבען
שטיין. ער איז גינען פלייך און האט גיט געקענט
קומען אין בית המדרש אפילו מי גר ויחידו האבין
דיא חקמים גינאנט נער נעמט גיין צו רבי דוסא
אים נאגין אז בית הלל האלפן צרת הבת איז
אסור צו די פרידער אפילו קען רבי יהושע אפי' אפן האט
רבי יהושע גינאנט צו דיא חקמים אויף נועל גיין
צו רבי דוסא ותיקו מי און נאך רבי יהושע נער
נאל גיין. רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי און נאך
רבי אלעזר נער נאל גיין. רבי עקיבא הלכו וקמו
על פתח ביתו וענען אלע דריי גענאנגען צו רבי
דוסא און האבין זיך געלשמעלט געבין די סיר
פון זיין שמוב ונכנסה שפחתו אמרה לו רבי חכמי ישראל
באין אצלך דיא רינגסט פון רבי דוסא איז אריין
גענאנגען צו רבי דוסא און האט גינאנט צו אים
רבי די חקמים פון די יודין קומען צו דיר אפילו קען
נינטו האט רבי דוסא גינאנט צו איר נאל נאגין
צו די חקמים זיי זאלין אריין גיין ונכנסו וענען זיי
אריין גענאנגען פסטי רבי יהושע והושיבהו על מטה
ש' יחטע על קען האט גענומען רבי יהושע און קען
האט אים גינעצט אויף אנאלדענע בעמט אפילו
רבי יהושע האט גינאנט צו רבי דוסא רבי אמר
תלמידך את ר' יושב רבי נאן צו דיין אנדערין תלמיד
ער נאל אויף זיצען אפילו האט רבי דוסא גינאנט
צו רבי יהושע מי הוא נער איז דער תלמיד. האט
רבי יהושע גינאנט דער תלמיד איז רבי אלעזר
בן עזריה אפילו האט רבי דוסא גינאנט גיט זי בן
עזריה חברו האט אנגענדער חכם עזריה געלאזן
אזויקן קרא עליו המקרא היה האט רבי דוסא געלייענט

סתם שמענו. בן הרכינס סתם שמענו וסמו לא הוזכר : כבוד ששמן הוא. חריף ושמד על שמועתו ועושה מעשה ואינו עב משמועתו לעשות כרכינס : עמון זכורב. ישראלים הדרים בחרץ עמון ומואל עביבם

אמרו לו חייך רבי סתם שמענו ואלו את קצן יש לי בכור ששן הוא ויונתן שמו ויחזק מתלמידי שבאי והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ג' מאות תשובות בצרת הבת שהיא מורה אבר מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מרובה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' רברים צרת הבת אמורה עמון ומואב מעשרי מעשר עני בשביעית ומקבליים גרים מן הקרדוויים ומן התרמוקליים :

עמון ומואל מעשרין מעשר עני בשביעית. פי' בקונטרס ישאלו הדרים בחרץ עמון ומואל עביבם מהם סיחון ונתקשו בקדושת הארץ ועבשו כבית עני כטלם קדושתה והפס לר"ם דאמר כפי' מקום שבהגו (דף נב. וספ) ג' ארצות לבישר יסוד' ועבר הירדן וגבולו ועבר הירדן היה ארץ סיחון ועוב חלומר שקדושו עולי בכל חלומר ר"ת דהסם בחרץ סיחון ועוב שלא יתהם על עמון ומואל אכל ארץ סיחון עביבם עמון ומואל בלן קדשו עולי בכל כדמשמע הכא ועוד אמר ר"ת דמלניו חלומר דהכא בחרץ עמון ומואל שלא יבשם סיחון מטולי' שלא קדשו אפי' עולי מלרים וכן משמע במס' ידים (פ"ד) דמדתם מל מלרים ובכל זה"ס טכא דאמר גר הרכי' כרכי' קדשו עולי מלרים ועולי' בכל לא קדשו

ומעשר עני : ומקבליים גרים מן הקרדוויים וכו'. ולא אמרי' ממורים הם מכנותי ישראל ככאז עלין כו"ס דליכא רבנן דסבלי :

עני בשביעית ומעשר מה טעם הכנס כרכינס כו' ולא כפי' למימד דעמון ומואל הו' סוכרין עביבם עולי מלרים ודע' דהא לר"א מסק' ליה כפי' קמה דמנינא (דף י) וכפ"כ דשכוות (דף עו. וספ) אי סבר קדושת רכאובא קידוש לט"ל אי לא ודכרי' ר"א הוא ודכרי' ר"א אית ליה במס' ידים כעמון ומואל כר"א אלא כן נלמד' לא קידוש סיחון קדשו אף מל"י כטלם עניין ולכן אין יומם אף גזרנו על עמון ומואל מעשר עני ולא מעשר עני וזה דשכנ טכא ובמנינא עמון דקדשו ר"ט כדפוס' במס' ידים מלרים חולק גזרנו על עמון ומואל כו' משום דניחא ליה לה"ס דמשכחת עמון דאף כפי' סיחון מלקדש כטלם עניין וכ"ס עמון ומואל עין חולק לארץ :

איר האם גיהעקם זאגין אזו בן הרבינים זאגם דער דין איז וויא בית שמאי אפרו יו האבין זיי גיזאגם צו רבי רוקא תיך רבי סתם שפענו רבי אזו וויא רו לעקם מיר האבין גיהעקם בן הרבינים זאגם דער דין איז וויא בית שמאי האבין מיר געמיינגם אזו רד זאגקא אזוי אפר להם האם רבי רוקא גיזאגם צו זיי איה זאג דער דין איז וויא בית הלל את קסו יש זי איה האב אקלייגעם ברוך דער כבוד ששן וויא ער איז דער אלעקער קריגער געגען די פלמידים פון בית הלל וינתן שמו זיין זאקען איז ינתן ויהא סתמדי שפאי אונ' ער איז פון שמאיים פלמידים וחתרו שלא יקפח אתכם בהלכות איר זאלט אייך הימען ער זאל אייך גים פארשעקען מיט זיינע דינים גפי ששן עמו ששם מאות תשובות בצרת הבת שהיא סתמדי זוייל יונתן האם דרייא הונדערקעם תשובות צו

געמפעדין אויף דיא שאלות נואם קען נועם אים פקעגין אין צרת הבת. אונ' ער נועם נוייזין אזו צרת הבת איז מוקד אבך מעיד אני עלי שמים וארץ אָבער איה קעם אויף מיר ערות דיא היקועל מיט דיא ערר שעל קדושה זו ישב תני הנביא אויף דיא קדושה איז גיזעקין דער נביא חגי ואפר שלשה דברים אונ' ער האם גיזאגם דרייא זאגין צרת הבת סתמדי צרת הבת איז אסור צו דיא בריווער עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ריא יורין נואם נואהקען אין עמון אונ' מואב גיגען מעשר פון זייערע תבואה צו די ארעקע ליים נואם וואהקען אין ארץ ישראל' אין דעם זיגעמין יאהר דאם איז דער יאהר שמיטה ויפקליים גרים מן הקרדוויים ופן התרמוקליים די גוים פון די קרדוויים אונ' פון די תרמוקליים אויב זיי זעגן זיך אָגידר נעקם קען זיי אריין צווישן יודן :

זוורר (בהקדמה דף יא ע"א) מיה דלילית יוד הא וואו הא

פתח ר' שמעון ואמר מאי דכתיב (ישעיה לב) ויסכ חוקיה פניו אל הארץ ויתפלל אל ה' ח"ח כמה הוא הילל תקיפא דאורייתא וכמה הוא עולא על כלא דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ומתחאי ולא דחיל ממרעין ביטין דעלמא בנין דליהו אחיד באלנא דחיי ויליף מיניה בכל יומא דהא אורייתא חוליף לב"ג למילא בחרח קסום. חוליף ליה עיטא הך יחוב קמי מאריה לכטלא ההיא גזירה דאסידו התנור עליה דלא יתבטל האי גזירה מיד אתבטל וסתלק מינה ולא שריא ע"ה דבר נש כפי' ע"ה גזירה דלא יתבטל לנאשדלל גזירותא יומא וילני ולא תעדי מינה ה"ד (יהושע א) והגית בו יומם ולילה. ואי תעדי מינה דאורייתא או תעדי מינה כאלו אתפרש מאלנא דחיי. ח"ח עיטא לכר נש כד איכו סליק בליליא על ערסיה בעי לקבלא אתפס מנחותא דלעילא בלבא שלים ולאקדמא למסר קמיה סקדווא דנפסיה ומיד אשתויב מכל מרעין ביטין ומכל רוחין ביטין ולא שלטין עליה. ובנפשא קם מערסיה בעי דברכא למאריה ולמיתל לביתיה ולמסד קמי היכילה בדחילו סגיא וכתר כן ילני ללמיה ויסכ עיטא מאינון אכבין קדישין דכתיב (תנאים ה) ואני ברוב חסדך אכא ביתך אשתחיה אל היכל קדשך ביאתך :

בראשית יום ג

יוסף לחק

הלכה פסוקה

ש"ע א"ח מסין ש"ו ואילך

מוסר

פרנתיא רבי כאיר

(א) דבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול הלכך אמור לומר דבר פ' אעשה למחר או סתורה פ' אקנה למחר אפי' בשבת דברים בטלים אמור להרבות: (ב) דבר שאינו מלאכה ואינו אמור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לעבדו ל' לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צורך לדבר צורך הרבה או ספני מצוה כיצד לחקוע תקיעה של מצוה וכו': (ג) הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לחיוב: (ד) הבורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת חיוב: (ה) זמים ועגבים אמור להסחן: (ו) כותר לסוסים למוגז"ס: (ז) ליהן ברכום בתבשיל מותר

(א) ודבר דבר דער נביא ישעיה האמ ג' ויאמם וידבר דבר, ואלקם דין הויצען מיפ רייד אום שבת שלא יהא דבירך של שבת כדבורך של חול שבת ואלקמו גים ביידין אנעלבע רייד וויא דו רעדטם אום דער וואקין הלכך אמור דער דבר פלוגי אעשה למחר דריבער סאר מען גימט אמינין שבת, דיא זאך אהך סאקן אהרנין או סתירה פלוגי אקנה למחר אנדער דיא סתורה וועל איך סארנין קויפן אפילו בשבת דברים בטלים אמור להרבות אפילו ביידין ליידיגע רייד סאר מען אויך גימט פיל ריידן אום שבת: (ב) דבר שאינו מלאכה אויז אהך וואס איז קיין מלאכה ואינו אמור לעשות בשבת אלא משום שבות און נאר דיא רבנן האבין גי'אמם מען זאל גימט סאקן דיא זאך אום שבת מותר לישראל לומר לעבדו לעשותו בשבת מען אויך זאגן צו אעבדו צו ער זאל דאס סאקן אום שבת והוא שיהיה שם מקצת חולי נאר דאס זאל זיין פון אייגעמס וועגן וואס ער איז אביסיל קראנק או זייע ציד דער ציד הרבה אנדער מען זאל דיא זאך נאנץ גיימיג דארפין או ספני סתירה אנדער פון וועגן אמצוה כיצד ווי אויז אמור לישראל לעבדו לעשות בשבת דברים בטלים אמור להרבות אעשה למחר דריבער סאר מען גימט אמינין שבת ואלקמו גים ביידין אנעלבע רייד וויא דו רעדטם אום דער וואקין הלכך אמור דער פלוגי אעשה למחר דריבער סאר מען גימט אמינין שבת, דיא זאך אהך סאקן אהרנין או סתירה פלוגי אקנה למחר אנדער דיא סתורה וועל איך סארנין קויפן אפילו בשבת דברים בטלים אמור להרבות אפילו ביידין ליידיגע רייד סאר מען אויך גימט פיל ריידן אום שבת: (ג) דבר שאינו מלאכה אויז אהך וואס איז קיין מלאכה ואינו אמור לעשות בשבת אלא משום שבות און נאר דיא רבנן האבין גי'אמם מען זאל גימט סאקן דיא זאך אום שבת מותר לישראל לומר לעבדו לעשותו בשבת מען אויך זאגן צו אעבדו צו ער זאל דאס סאקן אום שבת והוא שיהיה שם מקצת חולי נאר דאס זאל זיין פון אייגעמס וועגן וואס ער איז אביסיל קראנק או זייע ציד דער ציד הרבה אנדער מען זאל דיא זאך נאנץ גיימיג דארפין או ספני סתירה אנדער פון וועגן אמצוה כיצד ווי אויז אמור לישראל לעבדו לעשות בשבת דברים בטלים אמור להרבות אעשה למחר דריבער סאר מען גימט אמינין שבת ואלקמו גים ביידין אנעלבע רייד וויא דו רעדטם אום דער וואקין הלכך אמור דער פלוגי אעשה למחר דריבער סאר מען גימט אמינין שבת, דיא זאך אהך סאקן אהרנין או סתירה פלוגי אקנה למחר אנדער דיא סתורה וועל איך סארנין קויפן אפילו בשבת דברים בטלים אמור להרבות אפילו ביידין ליידיגע רייד סאר מען אויך גימט פיל ריידן אום שבת: (ד) דבר שאינו מלאכה ואינו אמור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לעבדו לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צורך לדבר צורך הרבה או ספני מצוה כיצד לחקוע תקיעה של מצוה וכו': (ה) הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לחיוב: (ו) כותר לסוסים למוגז"ס: (ז) ליהן ברכום בתבשיל מותר

די אהת חייב אז ער קלויבט די שלעכטע זאכן וואס ליגט צווישען דיא געטונארן און דיא נופ' געטונארן לאום, ער ליגען, אפילו ער קלויבט נאר מיט איין האנט, פון דעסמטענין איז ע חייב: (ה) זמים ועגבים אמור להסחן איילברעטען און וויינברעטען סאר מען גימט אום אומקענטשין או שבת: (ו) זמים ועגבים אמור להסחן איילברעטען און וויינברעטען סאר מען גימט אום אומקענטשין או שבת: (ז) ליהן ברכום בתבשיל מותר

הסתחבר לרשע מורד עצמו מן העולם הזה וכן העולם הבא דער מענטש וואס באהעפט זיך צו ארשע פארנואקט ער זיך אליין פון דיא וועלט און פון עולם הבא ומספיק פנים לרשע און דר וואס ווייזט אפרייליך פנים צו ארשע און ער גימט אים פבוד דרי זה מספיקו אל איז ער פון דיא מענטשין וואס דערצערענען נאט, ווייל נאט ווייל גימט מען זאל געבין פבוד צו ארשע ומספיק דריי און דער וואס נאמט ארשע מענטשין מיט זיינע וועגן, מיט זיין פירונג, ער פירט דה ווי אצדיק, מענטשין זאלן מיינען ער איז אצדיק, און אין אמת איז ער ארשע בהאבן במופו דער סוף וועט זיין ער וועט אויף דעם צווייערין און סתמה האבין ומספיק את חברו מדבר סתיה דרדו רעה מת נהני ימי דער מענטש וואס ביינמט אנטעק זיין חקר פון נופען ווען צום שלעכטן ווען, וועט ער שפארבן אין זיינע העלפט וואקין ומפלגי על הפסוק און דער וואס זאכט פון מצות איז מיימיז עלי מן השמים וואס מען אויף אים קיין רחמנות פון הימל ומפלגי על ענינות ש"ע עניני דער וואס זאכט אויף דיא ארעמקייט פון דיא ארעמע ליים סוף סוף הוא ינע יתמים אוללים ינינו וועט זיין סוף זיין ער וועט זיך מאשערין צום פארדינען, און פרעמדע מענטשין וועלן עסין זיין מאשערניש ויך המרגיל הארמים פני חברו דער וואס איז געוואהנט ער זאל ריים סאכין ופארשעקען דעם פנים פון זיין חבר פנקס פתוחה צו ביום ווערט זיין בוך גיעפניג דעם ועלביגען סאגן ואנו מען פארשויבט באלד זיין גזר דין זיין דה קשה אלא מי שעסק בדבר הבאי עם איז גיטא קיין ערנערע זאך ווי דער מענטש וואס בשעפטיגט זיך מיט נארעשע זאכן איז למי שהעולם מסכה בו וויי צו דעם מענטש וואס דיא וועלט האט אין אים אסעות מען מיינט ער איז אצדיק

די אהת חייב אז ער קלויבט די שלעכטע זאכן וואס ליגט צווישען דיא געטונארן און דיא נופ' געטונארן לאום, ער ליגען, אפילו ער קלויבט נאר מיט איין האנט, פון דעסמטענין איז ע חייב: (ה) זמים ועגבים אמור להסחן איילברעטען און וויינברעטען סאר מען גימט אום אומקענטשין או שבת: (ו) זמים ועגבים אמור להסחן איילברעטען און וויינברעטען סאר מען גימט אום אומקענטשין או שבת: (ז) ליהן ברכום בתבשיל מותר

ואין לחוש לו משום צובע ראין צביעה באוכלים :
 (ח) הכההך ידך דך דק חייב משום טוחן : (ט) פירות
 שנגזר מן האילן בשבת אסורים בו ביום ולערב
 מותרים מיד :

אוי למי שהספה משחקת לו . אוי למי שנעשה סניגורו קסיונרי
 אוי למי שיצרו מנחל . אוי למי שספק עליו הגזל . אוי למי
 שמזכר את עמלו . כי כרחמי ילינו מכל גזירות קשות ורעות
 ככלל וכפרט . ילינו מזה"ר ומלן דרס וזכנו לשוב כחפזם
 עלימה . אכ"ר :

קען קעג אררין לייגין ואפרען אין אנעקאקעטע
 עסין אום שבת ואין לחוש לו משום צובע ראין צביעה
 באוכלים אונער בארף גיט מורא האבין טייל דאס
 צסין ווערם געפארקט . טייל ביי עסיגווארג איז
 ניקאר דער אסור פון פארבין אום שבת : (ח) הפתח
 נק דק דק אז ער שטייט אום שבת גרינגווארג
 אויף נאנץ גליינע שטיקלאך היב משום טוחן איז
 גר חייב טייל ער קאלט אום שבת : (ט) פירות
 שנגזר מן האילן בשבת אסורים בו ביום ולערב
 געפאלין פון אבנים אום שבת אסורים בו ביום דעם
 ועלביגען טאג שבת . טאג קען זיין גיט עסין
 לערב מותרים מיד ביי נאכט מוצאי שבת קעג קען
 זיין פאלד עסין :

אונ אין אמת איז ער ארשע אוי קמי שהשעה משתח
 יו נויי צו דעם קענקש וואס ריא צייט איז אים
 פריילאך אוי קמי שנעשה פנטרו בפנטרו זיי צו דעם
 קענקש וואס זיין נומער פריינד איז אים גיווארן
 אשונא . אפילו ריא סלאכים וואס זענען גיווען
 זיינע קליצים ישרים סקרין אויף אויף אים פאר
 גאט אויף זיינע עבירות וואס ער מוהם אוי קמי
 שצרו פנתי נויי צו דעם קענקש וואס זיין גער
 הרע האט זיך אויף אים געשטארקט אונ האט
 אים געבריינגט צו אעבירה אוי קמי שהנפד עלי
 הנגי נויי צו דעם קענקש וואס דער ראד נדער
 מול האט זיך אויף אים אויבגעקערט פון גוט
 אויף שלעכט אוי קמי שהמבד את עמי נויי צו דעם
 קענקש וואס ער פארלירט זיין קאמערענעש

נדחינו אפענקש וואס האט זיך געמאכערט אויף הורג אונ סגות . נאכדעם האט ער פארשעקט
 זיין חקר צווישען פיל קענקשין . האט ער מיט איין קאהל פארלארן זיינע גאנצע הורה אונ
 סגות וואס ער האט זיך אויף זיין געמאכערט ח' בהסני יצילט סבל גזירות קשות ורעות כגלי בקרם גאט
 מיט זיינע רבנות זאל אויגו רעמטין פון אלע שווערע אונ שלעכקע גזרות . אלע יודין צו זאקען .
 אונ יערער קענקש בונדער היצילט סגור הכי יציר ער זאל אויגו רעמטין פון יצר הרע אונ פון
 אלע צרות וזננו לשוב בחשובה שלמה אונ גאט זאל אויגו העלפין מיר זאלין זוכה זיין ג' טאהן
 אגמקה אונ אנאנצע תשובה ב' זיי רצו אזוי זאל זיין דער וועלען פון גאט :

אונקלום

בראשית יום ד תורה

למשך טה"ת דרא יהודה נפש י יהו יהודה רוח יוד הא ואו הא נשמה יהוה רוח יחידה ו רמל יוד על של
 ב"ן שבששה בניקוד חולם :

מי ועבד יי יה הרוין מז ויעש אלהים את ימי המארת
 ת"א י"ט . י"ז . י"ח . י"ט

רש"י
 (טז) המאורות הגדולים . טוים נבראו : וממנכה : דק"ג דכתחיל כתיב שני המאורות כגדולים וט"ז פטר ט"ז

דעת וקנים כבעלי התוספות
 (פז) את שני המאורות הגדולים . פי' שניחם גדולים ומיחו
 האחד גדול מחבירו כדכתיב את המאור הגדול . והרבינו
 זכור ואל המאור סקען למשלת הלילס נמלאו פתאום ככוכבים . כמ"ס ואל הכוכבים . כגלו מטעם פכתוב לפטר פלג פכוכים
 פירוש לתורת אלהים

(פח) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים אונ גאט האט
 בשאפין דיא צווייא גרויסע בעליקטונג . רש"י
 שרייבט דיא זונן מיט דער לבנה זענען גליה
 בשאפין געווארן דאס הייקט זיין זענען ביינע
 גרויסע בעליקטונגען גיווען גאר דיא לבנה איז
 קלענער אונ שטיקעלער געווארן טייל זיא האט

ספר הישר
 געווארן געזינגט איז פער קאליע געווארן די ער
 קען זי האבן געזינגט איז פער קאליע געווארן די ער
 אונ עס האט געוואקסן דערנער . אונ ווען אנוש איז אלט
 (גמל ישראל ע"מ) (ה"א) דל"ה 1 4

וְהָרְיָא בְּרַבְרִיָא ית
 נַחֲרָא רַבָּא לְמַשְׁלַם
 בְּיַמְמָא ית נַחֲרָא זְעִירָא
 לְמַשְׁלַם בְּלִיְיָא ית
 פּוֹכְבִיָא: " וְיֵהֵב יתְרוּן
 יי בְּרִיעָא לְשִׁמְיָא
 לְאַנְדְרָא עַל אָרְעָא:
 יי וְלִשְׁמֵרָא בְּיַמְמָא
 וְכַלְלִיָא וְלֵאפְרָשָׁא בִּין
 נַחֲרָא וּבִין חַשׂוּבָא נַחֲרָא

הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאֹר הַגָּדֹל
לְמַמְשַׁלַּת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאֹר הַקָּטָן
לְמַמְשַׁלַּת הַלַּיְלָה וְאֶת הַבּוֹכְבִים:
" וַיִּתֵּן אֶתְּם אֱלֹהִים בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהֵאִיר עַל־הָאָרֶץ: " וְלְמַשׁוֹל בַּיּוֹם
וּבַלַּיְלָה וְלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב .

ת"א וימן . תנינן י"ב

רש"י

שפתיה חכמים

המאור הגדול זוג: ז' (מ"ב) וספחה אהו עסיר דלא כחכי ימי
 בכור אחד: ואת הבוכבים, על ידי שמיטת את הלכנה וכו' (מ"ח) ח הכנה לכחיה להקים דעשה:
 עניני מעשה בראשית

דרשו בחזקיהו גבורא שרין בגדוליה וקפורה הלבנה ותחשבה
 השמש עמד בגדוליהו לשי ששם חרפהו ולא השיב הדין
 דאשריון העלפין ואינם עולפין שושעים חרפהו ואין משיבין
 עליהם הכתוב אוסר ואחזיקו כצאת השמש בגדוליהו . כשמש
 ששם חרפהו ולא השיב ותגדל ע"י כן . וגם ביורד של שבת

נפלים הם אגב המאור הקטן ומשלה כלינה . וכמדת נשא
 המל י"ז מן הסוכה כמדינת אחר רבי אהא משל למלך שפיו
 לו שני אפסוקוסים . אחד שולט במדויג . אחד שולט במדינת
 אחר המלך שולט אהו שיעע עלמו לכות שולט בעיר גורר הני
 עליו כשם שזאת יזאל יסיר כל הסוכנים יוזאין עמו וכשם שיסא
 נכנס חסא צולי דיתום (י"ח) ספרוך מיני פילוח נכנסין

עמו . וסירוס המשל כוס הוא כי הפלים במדינה אחר כל ימוסי כמדינה יזאליס כקודתו וכעמק שלקסו אהם מקוס שיסתמש
 זו תמונים רבים . כי הוא סרוא סאחד כמדינה נחמנה ממת סמך . והוא לכדו נחמנה את מקו לפרוך כל סדני סמדינה
 וימוסיהו . ואך כדי לכדו סרואסיהו כסמל סכסכעולת ככל בני סמדינה . ע"ז נחמנו שליסים ככל מרי סמדינה . כלא"ה הוא
 סאליס בעירו מלוא סמל קודת סליס סאחד אהב במדינת . סאליס בעיר הוא סמול על יד כל בני מירו ככל פרקי מסיס
 שיהו סמספליס כפי סקודס סייחוסיה . ולכות פרטי סמספליס רבים וזאופנים שויס לא יוכל שליט ספיר לסאליס את מקו
 לכדו . אס לא שיהיו נלוים עמו סקודיס וכליכיס שוסיס ורודיס כסם . אהר כסור כולס שיליס סליס ספיר את הקו . על יד כל
 ספרטיס כסמפליס ככל בני עירו . ויכמן סדכר כלילו שליט ספיר סקסין א"ע כענונתו וזותן מקוס לכל סממוס על ידו
 שיהיו נלוים עמו כסליטו . וחמס עסוס סואת מניס לו מלדס מעלס וכדור . סכל סממוס סמליס עמו כולס פוסיס על ידו
 כליטו . דובסא זבא כסיל יזאל . כולס יזאליס עמו . וכסאול נכנס כולס סאליס סמליס סמליס סמליס סמליס סמליס
 סמדינה . דובמת זבא כסני סמארוס סמטת הוא ספליס סכלי . כסאס סאקעיה (כ"ח"ס כסחור"י סמח"כ כל א"ה סה סוא סמאר
 כודלו למחלה סיס לכדו . און מקוס וסארת סוכוכיס סיהיו נלוים עמו . סכני כנוליס וכסאס כנוליס סורס אולל אורי .
 אכל סירח כסחיה חוק סמספמל סממוס כליטמו כל סוכוכיס סמאריס סמארוס סאליס סירח על יד כל סדכריס סמספליס .
 כ"ח"ס כוסי"ק (דף ג' ל"ג) ת"ח כיון דסירס סליס וסחסיס סמסול נכורס . דנגיד ופיק כל א"ינס סיהי לזחא חסיסין כלסון
 וזאופסן נכורס וכוכוכס דמתן על ארעא ככוס שליטן ומגדלין ממיס וזיליני וזלמס אפרכי ככלסו ואפילו מיס וזוכי ימל

פירוש לתורת אלהים

קלענער נעמאבם דיא ליכטיגקייט פון די לבנה
 אונ ער האט גיגעבן את המאור הגדול דיא גרויסע
 לבנה דאס איז די וזן קמסשעת היום צו גינעלטיגען
 ביי טאג ואת המאור הקטן אונ דיא קליינע ליכט
 דאס איז דיא לבנה קמסשעת הלינה צו גינעלטיגען
 ביי נאכט ואת הבוכבים אונ די שפערוין זאלען אויף
 זיין ביי נאכט . רש"י שריובם ויזיל גאם האט דיא
 לבנה נעמינערט דרום האט ער איר צו גיגעבין
 דיא שפערוין אז זיא נעם ארויס גיין אויף דער
 נועלט זאלען דיא שפערוין אויף מיט איר ארויס

ספר

אגריסער חכם אונ ער איז נומארין ספיקה אויף א"ע
 סענשליש אונ אפילו אויף די שדים אויף . אונ קינן האט
 געזאגט אז גאט נעם שפראכן דיא סענשליש פאר ווערע
 זינד אונ ער נעם אויף די ברניגען אפאקאל אסבול . אונ
 קינן האט פארשריבען אויף געמינערע סאדלען א"ע נום
 אס קינן זיין די צייטן . אונ קינן האט געקייניגט אויף
 די גאנצע ערד

(חג לישראל ע"מ) (ח"א)

יְהִי עֶרְבַּי וְיִהְיֶה בֹקֶר וְיוֹם רְבִיעִי פ
 כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם שְׁרֵץ
 נִפְשׁ תִּיהָ וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ

יְהִי אֶרֶץ טָב: יִשְׁוֹה רַמְשׁ
 תִּיהָ צִפֹּר יוֹם רְבִיעִי:
 כ וַיֹּאמֶר יְיָ יִבְרָאֵן מִיָּא
 דְחַשׁ נִפְשָׁא חִיתָא וְעוֹפֵא
 דְפִרְחָה עַל אֶרְעָא עַל
 תִּיָּא וְיִי פִרְג: ט: וַיֹּאמֶר: חוֹלִין נ:

בעל המורים

(כ) ועוף ג' כמס' והעוף ירכ והעוף אוכל חיות זאת חורף הכהנים והעוף. כמו למען שאלתם טעמות טעורות מרובין על הסמאין וזו והעוף ירכ פי' שהן מרובין לחיות העוף אוכל חיות פי' חיות טעורין וכן זאת חורף וגו' אירי כטעורים:

שפתי חכמים

כוכבים או וישת את הכוכבים: כל ק"ל נפש חיה משמעת דמיס הולילו נפש החיים ולקמן כתיב ויכרא אלמים וגו' לכך פי' נפש שיהא בה חיות כלומר שיהיה יכולו את הגוף שיקבל את נפש החיובי שיתן בו הדב"ק כפי שפרטי' לקמן ואת כל נפש החיים נפש שיש בה חיות וק"ל. ע"ל דק"ל והלא החיות אח"כ נכתבו הכתובים (כפ' כלא) י"ל לפי שכתב בראי' הידועה משמעת שיהא חיה ארץ א"כ נפש חיה ק"ל אלמים: י' מה שמספר' כש"י ומפרש כהלה נפש חיה ואח"כ שרץ ר"ל גם כהלה לרוב לזוהו כן ישלחו המים נפש חיה ומה הוא נפש חיה ומפרש שרץ ועוף וכן כתיב אח"כ ותולא הרכץ נפש חיה למינה כהמה ולמש: כ' סס

(כ) נפש חיה. שיהא בה כה חיות: שרץ. כל דבר חי שחיוו גבוה י מן הרכץ קרוי שרץ. בעוף כגון זכוכים. בעשקים כגון נמלים ב' ומיפושים ותולעים. ובכריות

עניני מעשה בראשית

כלשו דברו יתיר. וע"ז אמרו אמר הקב"ה הולילו והלכנה סזו נחמטתם ממני להיות שולפת כלילה גזר אני עליכם וכשעה שהיא יולדת שיהיו הכוכבים יולאים עמה וכשעה שהיא נכנסת יהיו הכוכבים נכנסין עמה. כאלו בעבור מלת עמה וכהה לכבוד. וכן נקבע היותם של המטעין אל"ף הוא היותה עומד בלד חוק המהפסל הוא היותה מוכן לקבל טעם כבוד וגדולה. ע"כ כהמלה קודם הוא הכוכבים. ואחרי שתמטתה הלכנה נתן לם הקב"ה גם

מן הולדתה לכך פי' נפש שיהא בה חיות. ומה שהולך לפרש כן עור (כפ' כלא) י"ל לפי שכתב בראי' הידועה משמעת שיהא חיה ארץ א"כ נפש חיה ק"ל אלמים: י' מה שמספר' כש"י ומפרש כהלה נפש חיה ואח"כ שרץ ר"ל גם כהלה לרוב לזוהו כן ישלחו המים נפש חיה ומה הוא נפש חיה ומפרש שרץ ועוף וכן כתיב אח"כ ותולא הרכץ נפש חיה למינה כהמה ולמש: כ' סס

דעת זקנים ומבעלי החסומות

יש גורסין ראה והקסין צורת הלכנה. והל"ם ראה השי"ת שיקפנהו והקסמיהו. ולאותן שגורסין ראה והתקין הפי' כך ראה השי"ת שיעמידו הארץ לפשעת אחר השמש ולעשתו ע"ז עמד ותקן צורת הלכנה לזרואותן שאין השמש אלוה שהרי יש שמש אחר הנהן וגאה כמורו:

קטרוג הלכנה סהים השמש והסיה שולטין בשום לא הו' מן הרכץ כמסכת חולין דף ט: (ועיין במסכת חולין דף ט:)

פירוש לתורה אלמים

וירקמענען שרץ נפש חיה עם זאל ארוים קומען פון דעם טאקער לעפעדיגע קערפערס ועוף יעופף עי

ג'ועקן עם איו גומ: (יס ויהי ערב וכו') (כ) ויאמר אלהים אבנ נאמא האמא גיואמא ישרצו המים די טאקער זאל

פרקי דרבי אליעזר

אלה. ערד האט גימארין צו לכה צוויי ויהו יקל אונ יול. אונ צלה קיין קונדער בעהמט ביו צו איר אלטער. גאר ווען וואס איז שוין אלט גימארין האט זיא גימארין אוהן תיבל קון אונ אטאקטער בעמה. לכה איז אלט גימארין אונ זינע אויגין ווענען אים מונקעל גימארין ער האט שוין גיט געקענט ועקן. אונ זיין וועקן תיבל קון האט אים געפירט. אטאקער איז געמאנגען לכה מיט זיין וועקן תיבל קון איין פערל. אונ קון איז געמאנגען פון ווייטיגן גענין זיא. האט תיבל קון געמיינט אויף קון דאס איז אטיקה. האט ער גימאנט צו לכה ער זאל שטיצען מיט זינע פיליגן. האט לכה גישאטן. די פיליגן זענען אריין אין קון אונ האבין אים געהרגט. זיי קון איז געהרגט גימארין איז געמאנגען לכה מיט תיבל קון ועדן די סנה וואס זיי האבין געהרגט. האבין זיי גינעקן אז דס איז וואס זייער ערד קון. האט לכה געגעהויבן צו פאשליגן מיט די בענט פאר צער. איז אים אריין צווישען די הענט זיין וועקן תיבל קון אונ ער האט אים געהרגט.

(כ) ויאמר אלהים ישרצו וגו'. דאנערשטאנ האט נאמ בשאטין פון טאקער אלע עופות. די וואס מען קען טען אונ די וואס מען קאר גיט עיין. אונ פון אלע עופות זענען בשר צו אקעקן גאר פארהיבן וינגע אונ אלטע. אונ אלע פיש זענען צו אקעקשאט בשאטין גימארין פון וואס. אונ אלע היישריקען זענען אויך דאנערשטאט בשאטין גימארין. אלע פייגין זענן זיי זענען אויף די קרד זענען זיי גוט אונ זיא אונ די וועלט האט געקאה פון זיי. אז זיי גייען אריין אין ים ווערין זיי שלעכט אונ זענען אויך אזוי. ווען זיי זענען פערדיקערט אויף הקב"ה זענען זיי גיבענשטאט אונ עם איז זיי ים. אונ די וועלט קום גימארין פון זיי. אונ ווען זיי גייען אונקעל פון הקב"ה אונ רינען עכוס"ז ווערין זיי געפולטקט אונ עם איז זיי שלעכט אונ ביסער. אונ די וועלט קום גימארין גימארין זענן פאקערט גימארין אלע וואסערין וואס אין קאצרים אויף ברום. דאנערשטאט זענן די יארין ארויס געמאנגן פון מעריב'ס. דאנערשטאט זענען גישאטלין גימארין די וואסער פון ירהן פאר דעם ארון. דאנערשטאט האט דער מלך חזקיהו פארשאפט אלע קנאלין וואס זענען גינען אין ירושלים. דאנערשטאט האט אלע גרויסע פיש זענען די שפייז פון לוי'ן. אונ דער מלך פיש וואס קומט זיין פאר ער זאל גינעסין ווערין פון לוי'ן. געקענט דער לוי'ן זיין מול. אונ דער פיש לוי'ן פיש לוי'ן פיש לוי'ן. אונ דער מול פון לוי'ן. ער זאל אים אויפקען. די'ס זאכין זאכין זאכין די זאכין וואס זענען בשאטין גימארין פון די ערד פירוקטערין זיך אונ טענין זיך אין וואסער. גאר די עופות וואס קלייען אמילוי זיי זענען בשאטין גימארין פון וואסער פון געטאנענין פירוקטערין זיך אונ האט זיך אויף די ערד. דאנערשטאט איז ונה אנטלאפן פאר נאם. פאר וואס איז ער אנטלאפן. גאר דאס גרשטקט מאהל האט אים נאם געשליקט ער זאל צוריק קערין דיא יודין אין ירושלים. אונ עם איז אזוי גינען ער האט גרויס געקערט דיא יודין פון חמת אין ירושלים. דאס אנדערע פארהי האט אים נאם געשליקט ער זאל חרוב מאכין ירושלים. אונ פייגט מען די זאל זאנען גביאות אז ירושלים וועט חרוב ווערין האבין יריגן גימארין תשובה אונ ירושלים איז גיט חרוב גימארין. האבין די

דער מלך חזקיהו פארשאפט אלע קנאלין וואס זענען גינען אין ירושלים. דאנערשטאט האט נאם בשאטין פון וואסער דעם ווערן. אונ אלע גרויסע פיש זענען די שפייז פון לוי'ן. אונ דער מלך פיש וואס קומט זיין פאר ער זאל גינעסין ווערין פון לוי'ן. געקענט דער לוי'ן זיין מול. אונ דער פיש לוי'ן פיש לוי'ן פיש לוי'ן. אונ דער מול פון לוי'ן. ער זאל אים אויפקען. די'ס זאכין זאכין זאכין די זאכין וואס זענען בשאטין גימארין פון די ערד פירוקטערין זיך אונ טענין זיך אין וואסער. גאר די עופות וואס קלייען אמילוי זיי זענען בשאטין גימארין פון וואסער פון געטאנענין פירוקטערין זיך אונ האט זיך אויף די ערד. דאנערשטאט איז ונה אנטלאפן פאר נאם. פאר וואס איז ער אנטלאפן. גאר דאס גרשטקט מאהל האט אים נאם געשליקט ער זאל צוריק קערין דיא יודין אין ירושלים. אונ עם איז אזוי גינען ער האט גרויס געקערט דיא יודין פון חמת אין ירושלים. דאס אנדערע פארהי האט אים נאם געשליקט ער זאל חרוב מאכין ירושלים. אונ פייגט מען די זאל זאנען גביאות אז ירושלים וועט חרוב ווערין האבין יריגן גימארין תשובה אונ ירושלים איז גיט חרוב גימארין. האבין די

בראשית יום ד תורה

אונקלוס

על-פני רקיע השמים: כא ויברא
אלהים את התנינים הגדלים ואת
כל-נפש החיה הרמשת אשר

אפי רקיעא דשמיא:
כא וברא יי ית תניניא
ברבויא ונת פלי נפשא
חיהא דרחישיא די

ת"א יונה. כפרה עד טע 29

רש"י

ל כנון חולד ועבדו וחומט וכיוצא בהם וכן הדגים:
(כא) התנינים. דגים גדולים כסדר. וכדברי חזקוני
(פ) הספינה. הוא מ לוחות וכן זנו שבראש זכר ונקבה
וארז רח הנקבה ומהלכה לנדקיה לעיל א שחס ופרו
וירבו לא יתקיים הטולם בפניהם. התנינים נמני

שפתי חכמים

פוחלצים הנחללים כחמט וגם פוחלצים כחמט כסידר נפש על
הרקע: ר' ר"ז בני כהמות ומיח: מ דק"ל למה פרטס יותר
מטרי כדריות ולמט סוליאם מכלל נפש החיה (כ"א חידושה)
ל"ס וכו': מ דק"ל דמתיב חמטס חמר יודל אחרונה דחמטס
לכון יחיד וקרוין חמטס וכו' כ"א וכו' וק"ל לכן
קרוין חמטס ומט"כ סוג לנקוט ולכן חמטס חמר יודל:

פירוש לתורה אלהים

הרצו אונ אונקלע פיינעל וואס זאלין פליהען
איבער די ערד על פני הרע השמים אונבער רעם
פאר שפכייטונג פון רעם היקעל: (כא) ויברא אלהים
את התנינים הגדלים אונ גאט האם בשאפען דיא
גרוע פיש וואס איז און רם, די גברא זאגט דאס
סייגט סען רעם לוחטן סיס זיין פן זונ וואס גאט

פרקי רבני אליעזר

אין אין ארץ ישראל, אין יתקון אגרוסטר ששחיתים חזנים, אונ
די שרף האם לען, געטראכט ויא רעם צו גראכין נערין, וכו'
הגברות זאגט פון אלע זיבעציג סעקלער זענען געווען אויף דיא
שרף, אונ יעדער פון זיי האט געהאלפן זיין געצין ביזל אין די
זאגט, אונ יעדער פון זיי האט זיך געבוסט צו זיין געצין ביזל
אונ געזען וואס צו די געצין ביזל, אונ די געצין ביזלער
האבן גיט געקענט העלפן, אונ יודג אין פון גרויס צער
אנשלאפען גיוראין אין דיא שרף אין אונזיגל, רער שרף
קאפיטאן האט אים געקווען אויף שרף געקומען צו אים אונ האט
אויף וואס שלאפען, מיר זענען אין אגרוסטר סעקנא אונ דו שלאפען,
פון וועלכע פאלט ביוט, האט יודג גיוראט אונ דיא אונ
האט גערן שרף באשפאן גיוראט צו זיין גיוראט אונ זיין געל
אז רער גאט פון די יודין איז אגרוסטר גאט, ער קאן זאגן
גיס, ער האט געמאכט אונגען אין ים דיא יודין זאלן געזען
הרדך זיין, בעס זיי ריין גאט סאפער וועט ער מים אונג אויב
סאקן גיס, גאט איז גיוראט צום שרף באשפאן אויף וועל גיט
לייגענען פון אויף, וועטן מיר איז אויף אויף געקומען די צרה,
ווארפט מיר ארביין אין ים, וועט רער ים שטיל נערין, וכו'
לשמעון ויברא יתן אים ים, ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים
ווארפט יתן אים ים, ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים
יין סען נאל ארביין ווארפט אין ים, איז גיוראט רער גיוראט אויף
יודג, ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים
זיי געמאכט אלע זאכן וועקן וועקן יתן אים ים ויברא יתן אים ים
אריין גיוראט אין ים ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים
גיס גיוראט אין ים ויברא יתן אים ים ויברא יתן אים ים
גרענע האבן זיי גיט געקענט, רער וועט גאט גיט גיוראט אין ים
געקומען פון שרף האבן זיך גישפעלט אויף די שרף, אונ האבן
גיבעטן זיי גאט פון זאל זיי גיט שפראכן וועגן רעם סעקסט
וואס זיי וועלן אים ארביין ווארפט אין ים, ווארפט מיר ווייסן
גיס האט מים רער סעקסט אין ים, האט יודג נאך אפגאל גיוראט
צו די סעקסטן פון זאל וועל וועקן זי וועלן מיר זיי אויף אויף
געקומען די צרה, סראנט מיר אונ ווארפט מיר ארביין אין ים,
דיא סעקסטן פון די שרף האבן געווען יודג אונ האבן אים
אויף

ארחישו מ'א לונדוהו שרצו המים למיניהם ואת פרי-עוף וית כל עופא דפרח קננה למינהו וירא אלהים כי טוב: קננהו וחתא יי ארי טב:

פירוש לתורת אלהים

וואס איז פאר האקדין אין זיין אלעבונג חרוששה וואס קרויבט אשך שרצו המים וואס דאס וואקער האט פון זיך ארויס גיגעבן למיניהם צו נייער מין

פרקי רבא אליעזר

בזיין נישטקעם בוי די קנה אין וואסער, איז דער ים שפיט גיטארין, האבין זיין אים צדיק ארויס גענוסען פון וואסער, וואס דער ים און ערד זיין שטערעקען, האבין זיין אים נאך אפאהל אריין נישטקעסעם אין וואסער ביי צום נאפיל, איז דער ים שפיט גיגעבן, האבין זיין אים צדיק ארויס גענוסען, האט דער ים אונגערויבן שטערעקען, האבין זיין אים און אונדריסען אפאהל אריין נישטקעסעם ביי צום האלדן אין וואסער, איז דער ים שפיט גיטארין, זיי האבין אים נאך אפאהל ארויס גענוסען פון ים, וואס דער ים אונגערויבן שטערעקען, איצט האבין שוין נישט שטערעקען פון שוף געוואקס נחוים פון דער שטערעקע אז וועגן יונג, האבין זיין אים אריין גילאדן אין נאנצן אין וואסער, איז דער ים שפיט גיטארין, נאט האט באלד אונגעברייט אונדריסן מיט ער זאל אריינלייגען וינחן, און יונה איז אריין געגאנגען אין דעם פיש אזוי ווי פשוט גייט אריין אין אשטוב און ער איז געשטאנען אין דעם פיש, די צוויי אויגן פון דעם פיש האבין געלויבט צו יונה אזוי ווי צוויי פענעקער, רבי מאיר זאגט אז די יעדעס פון דעם פיש איז גיטען אברולאנט און דאס האט געלויבט צו יונה אזוי ווי די זון וואס לויבט אין מיטען טאג, און יונה גיטען אלץ וואס איז רא אים, דער פיש האט גיטאנט צו יונה דו ווייסט עס אז שוין געשטען פון פאן רער האט גיטען זאך סוף אויפסיין, האט יונה גיטאנט צום פיש פון סוף צום לוהן, ווי ער איז געשטען צום לוהן, האט יונה גיטאנט צום לוהן דו ווייסט וועגן די דין און אריין געשטען אין ים און און געהן רעס ארבעט זיין וואקענגאן אין, ווייל איה וועל אפאהל אברולאנטן אפשיקט אויף זיין צונג און וועל דין ארויס זעהן פון ים און וועל דין שטעקט צו דיא גרויסע סענדח וואס נאט וועט מאכין פאר די צוריק, יונה האט געווינט דעם לוהן אז ער איז אונטעל, ווי דער לוהן האט דאס גיטען אז ער אפגיטאפין פאר יונה צוויי סאנ ווייס, האט יונה גיטאנט צו זיין פיש זעה איה האב דין גיטעקעסע דעם וואלעס ניש אויפגיטען זערין פון לוהן, דריבער וואקסט פון ווייזין וואס עס געשיינט דך אין ים און אין דיא און פאלן, האט דער פיש געווינט צו יונה אונדריסן פייך פון דיא וואסער וואס איז פון דעם ים אוקנינט, און ער האט אים געווינט דעם ים סוף וואס די ירון זענען אים פיקוין שריבער געגאנגען, און ער האט אים געווינט דעם ים וואס אים גייען ארויס, וויאלען, און ער האט אים געווינט די צויל וואס די ערד שפיט אויף זיי, און ער האט אים געווינט דעם ים גיטען, און ער האט אים געווינט רעס היכל פון הקב"ה, און ער האט אים געווינט רעס און שרת און דיא גיטען פון לרוב שפיטען אויף דעם שפיט, און נאמן אהפלה דו הקב"ה, דער פיש האט גיטאנט צו יונה דו יונה דו יום שיצם אונטער דעם היכל פון נאט, בשם איה צו נאט וועסט גיגעקערן וערין, האט יונה גיטאנט צום פיש שפיט אויף זיין ארבעט און שפיט ניש ווייסער וועל איה נאמן אהפלה צו נאט, דער פיש איז געלויבען שפיט אויף זיין ארבעט און יונה האט און געוויבן אונטער פאר גאט וועלן האלן, רבבו של עולם דו גיטערקט אפגענשען און דו גיטען אים צוויי ארויס, איה האב אראפ געדיקט בריונג סוף צוויק ארויס, דו כאקסט פריש און לגבעדיג, איה האלט גיטען ביי דעם שפארקו, פאר סוף געבעדיג, און נאט האט אים ניש געגעקערט, וויא יונה האט גיטאנט דיא ווערשעד וואס איה האב גיטאן אונד וועל איה געזעהן, איה האב גיטאן אונד איה זאל אויפבריינגען דעם לוהן פון און זאל אים שטעקט ווען נאט וועטס מאכין אפערחה פאר די צוריק, וועל איה ארויס, האט באלד נאט אונדריסן גיטאן און פיש, האט ער ארויס גיטאן אויף דעם קננה ים, די זאלע בענעשען וואס זענען גיטען אין די שוף האבין גיטען די וואקער וואס נאט האט גיטאן מיט יונה, האבין זיין ארויס, גיטען זעצן בילדער אין ים, און זענען צוריק געשטען אין ים און פון ים זענען זי געגאנגען אין ירושלים, און האבין זיך פון גיטען, און אלע האבין מיט גיטען זייסעק ווייסעך אונד פון גיטען זי

ספר הישר

די טויבער מן לכה האבין גיטעקט נום לכה האט גיטאן זי האבין זיי איהם גיטאנט הרגנון און האבין זיי געשטיש פון אים, האט לכה צו זיי גיטאנט איר ווייסט דאך אז איה דין אלט און זעה גישט, האב איה דאך דאס גיטאן ניש ווייסעדיג, זענען די טויבער צוריק געקומען צו אים, סוף ים דער ויהוה מן פון האט גיטאן זיין ויהוה נרד, ויער האט גיטאן זיין ויהוה חנה, חנה האט גיטאן זיין ויהוה מתושלח, חנה האט געדינט נאט און ער האט פאר סיאוקט די אלע עבירות וואס די בענטשען האבין גיטאן, און אויף אפגעגע צייט איז ער גיטען געוואקסען פון פלעג קשיין, אפארה" און געשטאנען חנה און האט גיטען צו נאט, האט אפלאך פון היקעל גערויפן צו אים. חנה, האט חנה געגעקערט איה ביי אונדריסן, האט דער סוף ים גיטאנט צו חנה זיי ארויס פון דעם ארט וואס דו גיטס דארט געוואקסען און וואלעס גיין צווישען בענעשען און וואלעס זיין געלויבעט ווי זיי זאלן דייען נאט, חנה האט גיטאן זיין און ער איז געגאנגען צווישען בענעשען און האט זיין געלויבעט ווי זיי זאלן דייען נאט, און אין אלע ארטער האט קען אויפגערויפן ווער עס ווי דייען נאט זאל ער גיין צו חנה, און חנה איז גיטען אפלה אויף דער וועלט, און אויף לאנג ווי חנה איז גיטען דער וועלט האבין די סענעשען געדינט נאט, און אלע סאג האבין זיך פאר וואסלט צו אים בענעשען צו הערן זיין חקיקה, הונדערט מיט דרייסיג קליים און שריט האבין זיך פאר וואסלט צו חנה און האבין געגעבן ביי אים ער זאל זיין אפלה אויף זיי, און חנה האט זיי געערוינט ווי אזוי זיא זאלן דייען נאט, און ער האט געמאכט שריט צווישען זיא, און עס איז געווען שריט אויף די גאנצע וועלט, צוויי הונדערט מיט דריי און פערציג יונג האט חנה געקניט אויף רער וועלט, חנה האט געהאט דריי ויהוה מתושלח און אלישוע און אהלימה, און צוויי טעכער קליה און געקה, ווען מתושלח איז זאל גיטען הונדערט זענען און אכטציג

המטות מלא רוח צבאות נמש צ צב צבא צבאות וזה יהיה נשמה רוח אדני נשמת רוחי יתנה השם
ויהיה רוחו יתנה ויהיה יתנה רוחו אל שם בן שבשמה:

א ראית רבות ולא השמר פקח אזנים ולא ישמע:
ב יהיה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאמיר: ג והוא
עם צבוח ושם הפח בתורים כלם ובבתי כלאים
התבוא היו לבו ואין מציל משפה ואין אמר השב:
ד מי בכס יאזין זאת יקשיב וישמע לאחור: ה מי
נתן למשופה יעקב וישראל לבזים הלוא יהיה זו
המאנו לולא אבנו בדרכו הלוא לא שמעו בתורתו:
ו וישפך עליו חמה אפו ועזו מרתמה ותלחמו:
ז מסביב ולא ידע ותבערו בו ולא ישים על לב:
ח לא יי מן קדם רחמי קדמוי ולא אבו לקח בארסו דמקנו קדמוי ולא קבילו אילפן אורחיה:
י וישקר צדיהו סיסת רוגיה וחוקף עקבי קבניה איהי צליהו וקטלו בהו ססחור קחור ולא
ידעו ושלשו בהו ולא שויאו דקלמיה על לבא:

מצודת דוד
(א) ראית רבות. פלג סתם ונחיש סרכס חכמה ואין כנס
מי אשר ישמור את סודו להביא מדרכו סרכס ולכן סרכסו
לספרו טר: סכרו אבדים. פלג יי נכס אזנים סתמות לסבין
מנה מי ואין כנס מי אשר ישמור מי סוכס סתמו כלאו לה
ידין ולא מסיר לזולת ולכן רחמי לקרא מרס: (ב) ה' ה' חפץ.
ר' י' סלג טיקר סתן מ' כהנשים כללם סוף כעבור סל"ג סתס
ידקס את סודלת למהו דרך סידר ולסגדיל סכור' ולסדירס
ר' י' לסרכות למוד דעת אס סתס: (ג) והוא עם בזה וישמיר.
ר' י' וסס לא בן עשו מי לא למוד דעת את סתס ולא סכו
מדרכס וסכס מנוסס כוח' ורומיסי לכל סלומות: הפח
בדוריס בולס. סכס כסריסיס י' לכס מפח נכס וסכס סכוריס
ולכוסיס כנתי כלאיס: ואן סדיר. אן מי תליל מן סכוס:
זרמסו ומוסס למסלס נומר סלג על י' לא חתט לב לסתוע ולרעות קלקול סדור ולחנקס כסל מליסס סכר' סולח ומסרטי
כול לקראס עוריס ומרטיס: (ד) מי בכס. ר' י' וכי נמלס מי כנס סכר. ר' י' חסו לסכר לסבין מי סלס סכר סכר סלס יסרסל
נהלס מי כנס סכר יקשיב לסתוע דכר שימסור לו כסרונס: (ס) מי בוז. ר' י' חסו לסכר לסבין מי סלס סכר סכר סלס יסרסל
נהלס מי כנס סכר יקשיב לסתוע דכר שימסור לו כסרונס: (ז) והוא עם בזה וישמיר.
לכ נעש סכס כנסמסס וסכסר סכרס סכרס לא ידע סתס' כסל ולסכר סכרס זו כסלסו ונכסו סכר' איש סמיס פל לב
לסבין סכס כנסמסס ר' י' אינו סמיס על סכ לב כפח כסלסיר סכסכס לנח לא כפח סכסר כסלס:
דכס פידדס עברי מימס נכסיס סכס ביסא דכר סמסורה מן דכר וסך:

ברנבים משל א
המטות סיסר וסלחנ דלא שין דלת יוד נמש שין שין דלת יוד וזה יהיה נשמה רוח אדני נשמת רוחי יתנה השם
אזר אדני נמש אדני רוח אלף דלת נון יוד נשמת דמלכח יי דה וי דה ויהי יהיה ריסור יתנה ויהי יתנה דמלכח
אל שם בן שבשמה:
א כי יגליכם לרע ירצו וימהרו לשפודכם: ב קירחכם
מזורה הרשת בעיני כל בעל בנה: ג והם לדמם יאכבו
מזדקמא על פרסמא דנפא: ד הנהון לקהון קננין ומקשיין
מצודת דוד
(א) הרע ירצו. ר' י' סלס בי לא יוכר מין סכרדן סוס סול
רס מ' סוף כוחסס פל סרכסס וסכרסו למסוך דס כסכר
ממלכח ייס: (ב) כי דגם. ר' י' כסו סכרסס כניי כל כסל
כנף סל סוס עורסס סרכס וסין סכונסס פל סכניסס ומסוך כר
יוד כנכסס לנכסו סכרונסיס סכר כס: (ג) והם. סכל כסלס
פידדס עברי
סס כר נכסיס כר ידיו רען וייערע פיס לויסען
זום בידין פאר ניא אליון ויסדיו לישק דס
אס וי אילען צו פאר יקסען ויער איינען בלוס:
אס קי קיהר נכסיס רען אוקוסקום איז פאר
פח לישראל עיט) (ח'א)

וְנִשְׁתַּחֲוּוּ: י ד הֶבְרִין אֲנוּ
 אֲרִימָא דִּלְ דַּעְרִין עִילָא
 נְפִלְתָא דְמַרְיָהוּ נִסְבִּין:
 ה הֶבְרִינָא לְשִׁנְיָא מִשְׁתַּבְּחָא
 וְיִשְׁתַּחֲוּוּ: יִבְרָא קֶרֶה: ו י בְּרִישׁ בִּירְמָא סִבְרָא וּבְסַעֲלָנָא דְמַרְעֵי בְּרַבְרֵי מְלָהָא אֲמַרְהָ:
 יִצְפֹּנֵי יִנְפְּשִׁתֶּם: י פִּן אֲרִחוֹת קֶל־בְּצַע בְּצַע אֲתִי-נִפְּשׁ
 בְּעֵלְיוֹ יִקָּח: ה חֲכָמוֹת בְּחִינֵי תְרַגְוֵה בְּרַחוּבוֹת תִּתֵּן קוֹדֶשׁ:
 ו בְּרִאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא בְּתַתְּנִי שְׁעָרִים בְּעֵיר אֲמַרְיָה תֵּאמְרִי:

מצודת דוד

וּמְסֻחֵיהֶם פִּלְמֵם לִקְחָה נְפֻשׁוֹת וּלְכַוֵּן פְּרָסוּס: (ד) כִּן אֲדַרְשֵׁת.
 כִּן סֻדְקֵי פִלְ סוֹנֵן לְפָנֵי הַחֲסִילוֹת לְכַל יִרְגִישׁ מִי כִּן לְסַפֵּר
 מִמֶּנּוּ. וְאֲחִי יִגְוֹל סוֹפֵר וְגַם יִקָּח נֶפֶשׁ כְּבֵל סוֹפֵר לְמַטְן לֵב
 יוֹדֵ: (ה) חֲכָמוֹת. סֵלֵף כֹּל חֲכָמֵם מִהַחְכָּמוֹת מִכְרִיז בְּחִין
 כְּמָקוֹס פְּרָסוּס: (ו) בְּרִאשׁ הַמִּיּוֹת. סָם כְּרָשׁ מְקוֹס מְחַסֵּם
 סָם סְמִייתִי כִּי אֶלֶם: בְּחַתְרֵי שְׁעָרִים. מְקוֹס סְכֻנָּסִים וְסוּלָלָסִים:
 בְּעֵיר. כְּבֵל פִּיר וְעֵיר חֲמֹר כֹּל חֲכָמֵם סָם אֲמַרִים וְסוּלָ פִּין
 מִלִּישׁ וּכְסֻפֵּר סֵלֵף פְּחוֹרֵם נְלִישׁ לְכֻלֵּם וְחֻסְרֵם פִּלְ יִקְוֵם:

רש"י
 (ד) בוצע בצע, נוזל גזילה: וסופו. נפש בעליו.
 טעמה טעמו ככל הממונ: (ה) חכמות. על תורה:
 תרונה. הלעק: ברחובות. במקום שמרטיבין אותה
 בבתי מדרשות: (ו) בראש המימות. במקום שאל
 נשמעת:

פירוש עם

סוף וייגער. אָדער ער אליין נוערם ניהרנף אָדער
 גיפאנגען: (ה) חכמות בחינן תירנה דיא חכמות פון
 דער תורה מוהם אויפרופען אין דער אויסען
 ברהובות תתן קודש אין גאסען מוהם ויא נעבין
 איהר קול: (ו) בראש המימות תקרא אין דיא הויפער
 גאסען מוהם ויא רופען בפתחי שערים בעיר אסרתי
 תאמר אין דיא שיהידען פון דיא מויערען וואם
 סענקשין נייגען הין אונ צוריק מוהם ויא זאנגען
 איהרע ווייבע רייד. אום צו היקען דיא סענקשין
 פון שלעקמין ווען:

פירוש עם
 פאנגער לאקערען צו וייער קלום: דאס נפשות
 דיא האנגען ויה בעהאלטען דיא פייערעל זאלין
 דיא גים זעקן טעלין ויא אריין גיין אין דער נעץ
 און ויא נועלן אָדער ניהרנף אָדער גיפאנגען
 נוערין: (ד) בוצע בוצע בוצע אוי ווענען דיא
 נוענען פון דיא סענקשין וואם ווילען גולגען
 נעלם אוקוויקס אָח נפש געדיי קח נעקט ער ויה
 אליין אַנעקע דאם לעבין נוארום דיא נעץ איז
 פאר שפרייט פאר אים ער נעקט דער ווייל צו
 ביא ינעעם זיין פארקעגן. אָדער וואם איז דער

ברמנורא

משנה ביק פרק א

עיקר תויט

פרק א ארבעה אבות גויקין. משום דליכא לכל
 חד מנייהו מלדות קרי ליה (א) אבות:
 השור, הוא הרגל דהיינו מה שהכמה מוקת ברבליה
 דרך הלכה כדכתיב ושלח את בעירה ותגל ותלח זה
 הרגל וכן הוא אומר משלתי
 רגל השור והחמור ותולדה
 דרגל היא כשהויקה בגושה
 דרך הלכה או כשערה בדרך
 הלכה שנדבקו כלים כשערה
 ועלתה עליו והוא משלתי
 ובמלכותין שעליה או כיוון שגולמה: והבור. השותה
 בור ברשות הרבים ונשל שמה שור או חמור ומת אל
 הבור עמוק' ספחים או הווק חס הוא פחות מ"ס
 שגלית עליו והוא משלתי
 וברשותין שעליה או כיוון שגולמה: והבור. השותה
 בור ברשות הרבים ונשל שמה שור או חמור ומת אל
 הבור עמוק' ספחים או הווק חס הוא פחות מ"ס

(א) ארבעה. מניכה למטוי דר' אשעיה דר' חייא. (דמנו
 כמי לנוקי גופו) ותגל דיינ כמקי ממונו קמיירי כמקי
 גופו לא קמיירי: (ב) (א) לכתב דכתיבי בקראי כסדי. רש"י:
 [א] גויקין. טעמיין טיק וקויק סם הדיוק. הוא ועתויק':
 (ב) וכיחו רוק ספס יטול לחות סחוס רש"י. ופי' פוד מולדת
 דבור ק"מ"ד ופי' דכ"ח מ"ד:
 (ג) וסל' דלג ניקט טן.
 דס"א וס"ב ביכא דלוי סלסס
 לטויק' וליסרין סק לסיפול דמכסס
 דמסמס לסיפול דגלויי כו' דסיינו
 לכסלח' ספסמיס גלויין וספסמיס
 מכוסין דסיינו כסעס חכילס.
 כ"י: (ג) וההבער. י"ל אחאי' לא חני סל וי"ל דלס יס לכסין
 מסחמס ססול כענין סדולק סלס ככל חזירו וקרא קלמר
 צו מלל סל ספי' מסמסס לכך קלמר סכסער וסול יסיפול דקרא
 לכ סכסער כו' ותיירי מסמסס דכסלו סול מלניק ס"ג דכנות'.

שכתיב כי יפתח איש בור וגומר ותולדה דבור כגון כתיב (ב) ויש לומר שגמ' ברשות הרבים והויק: והמבעה.
 זה הן שאלכה בהמות כשדה חזירו כדכתיב וכער כשדה אחר וקראו הן מבעה מפני שאם פעמיים מכוסה
 ופעמיים מנולה מל' נכש ומלכותו דמתרגמינן אגליין מסמרוהי (ג) ותולדה דגן הוא כשמתחככה ככותל להלחמה
 בדרך הכהמות שמתחככות ושברה את כותל או טעפה פירות כשמתחככה בתן להלחמה: וההבער. ו' דהלויקה
 שילאה והויקה כדכתיב כי תלל את גומר וואכל גדים או הקמה או השדה. ותולדה דלש חכנו וסכינו ומשלי שהיית
 כדלש גנו וספלו כרוח מנייה והויקה דומיה דלש סריח מוליכה והא דלא חביב תגל דיון קרן בכלל אבות גויקין משום

פירק א א ארבעה אבות גויקין פיר ערלייא שאדינים
 שטייען געשריבין אין דיא תורה
 השור או אַאקס מוהם אַשאדין מיט דיא פים
 גייענדיג וְהָבֹר אֶז אַייגער האם געגראבין אגרוב
 אין נאם. אָדער ער האם גיעפיגם אַגעגראָבענע
 גרוב אין נאם וואם איין אַנדערער האם געגראבין.
 וְגַם אין גרוב איז אריין געפאלן אַאקס אָדער
 (חזק לישאר' ע"ט)

דלא חיידי אלא בחיובים שם מועדים מתחילתו כלומר
 אשתמלן כזק שלם מתחילתו אבל בתמין וחתיכי מועדים
 לא קא חיידי: לא הרי השוד כהרי המבעה .
 כלומר אי כחכ רחמנא שוד לא נפקי מכתה מיניכ דהוא
 אמינא רגל דהוקה מלוי
 שביה רחמנא שן דלמין הויקה
 מטי לא חייביה רחמנא וזי
 כחכ רחמנא שן כ"ה שן
 דים הגאה להוקה חייב רגל דלמין הגאה להויקה אימי
 חייב וזי כחכ רחמנא שן ורגל ולא כחכ אם הוא אמינא
 שן ורגל שם כהם רוח חיים כלומר טכאים מכת כעלי
 כחכוי לשלשן ולא כחכ רחמנא כור הוה אמינא כהני לוחיבו
 להויק לא לוחיבו מליה ו"ה חילטריכו כולוה וכמנאל
 נכד מקרן כהאל הוהו שכהן שדרכן להויק ולא הוטרכו כולן
 אלא ממני שכן מלוקים כהלוכותיהן שים כוה שם

ומחוי"ם: [ו] לא הרי כר. פי' אין קילתו כל שוד קילתו של
 מכתה. דהוה אמינא רגל כו' כמו שכתב כ"כ ולפיכ' פי כחכ
 רחמנא שוד לא אחי מכתה מני' שבוה קיל מניס וסא דלא
 שכלס השגחינו קפ"ו כמו שאמר לא זכ חס כר משוש דהר
 מחד קל למנא חומר כל' מתכברו. ת"ו ופ"ט: [ס] האש .
 וסא דלא כדד וזמי לא כרי
 וסא ככרי שניס כדקא סדו
 כרישא מקוס דלרתי' לים מלמא.
 כ"י. מ"ל דים כלס שם סוף
 כניסס לנש שכת אחר מטרב
 כ' ואין סוף דלמנא כמו טורי.
 [ז] אכל מטרב לשוד כ' נפיק דלמנא למטרב כ

ומחוי"ם: (ד) אכל מטרב לשוד כ' נפיק דלמנא למטרב כ

פרעקדע תבואה אדער אנדערע ואכין. דאם
 זענען דיא פיר ערלייא שאדנים יא תרי השוד פתרי
 דפביה דער שאדן וואס דער אָקס מוהמ מים
 זינע פים גייענדיג. איז גים אזוי גרינג ווי דער
 שאדן וואס דער אָקס מוהמ מים זינע ציין
 עסקענדיג. נאר דער שאדן וואס דער אָקס מוהמ
 מים דיא פים גייענדיג איז מעהר וויא דער
 שאדן וואס ער מוהמ מים דיא ציין. ווייל ער
 גיים גייענדיג. דריבער אז אין די תורה וואקמ
 נאר גישטאנען אז אָקס מוהמ אשאדן מים
 זינע פים גייענדיג דארף ער באצאהלין. אונ אז
 ער מוהמ אשאדן מים דיא ציין עסקענדיג וואלמ
 גים גישטאנען. וואלמ קען אייגס פון דאם
 אנדערע גים אָפ לערנען. איה וואלמ זאנען אז
 דער אָקס מוהמ אשאדן מים דיא פים גייענדיג
 דארף דער בעל הבית באצאהלין. ווייל דער אָקס
 גיים שטענדיג האמ ער באדארפמ קראכטין
 סאקער נועמ ער מאכין אשאדן גייענדיג. האמ
 ער אים גידארפמ היפען. אונ אז ער האמ אים
 גים נעהים דארף ער באצאהלין. אָבער אז ער
 האמ גימאכמ אשאדן מים דיא ציין. ער האמ
 גינעסין פרעקדע תבואה. דאם האמ גים
 גידארפמ דער בעל הבית קלערין. דער בעל
 הבית קען זאגין ער האמ געמינג דער אָקס איז
 זאם אונ נועמ גים עסין. דריבער דארף ער גים
 באצאהלין. אזוי וואלמ קען סיינען. דריבער
 דארף דיא תורה שטעלן אז אָקס מוהמ אשאדן
 מים די ציין מוז אויך דער בעל הבית באצאהלין
 ויא תרי חפביה פתרי השוד אונ דער שאדן וואס דער
 אָקס מוהמ מים זינע ציין עסקענדיג איז גים אזוי
 גרינג וויא דער שאדן וואס דער אָקס מוהמ מים
 זינע פים גייענדיג. ווייל פון עסין האמ דער
 אָקס הגאה. האמ איה דער אָקס הגאה פון דעם
 שאדן וואס ער מאכמ. אָבער פון דעם שאדן
 וואס ער מאכמ מים דיא פים גייענדיג האמ ער
 שים הגאה. דריבער אז אין דיא תורה וואלמ

ומחוי"ם: (ד) אכל מטרב לשוד כ' נפיק דלמנא למטרב כ

שאלו כזה שן ורגל פטורים כר"ה (ה) משא"כ כבוד וחס.
 כור פטר כיה קרא אדם וכלים (ו) דכתיב וקל שמה
 שור או חמור דרשנין שור ולא אדם חמור ולא כלים משא"כ
 כשאר אבות נויקים. אש פטר בו את המזון (ז) שאם
 כן נבלים פטורים פטורים כנדים
 פטור המכשיר דכתיב או
 המקה מה קמה כגלוי אף כל
 כגלוי וכשאר אבות נויקים
 לא פטר את המזון: הצד
 השהו שבהן וכו'. אף
 אמי אביא כל שדרת לזיוק
 ושערתו עליך (ח) שאם

לכור שחלה עשיתו למק כי וסמאל האריך לסגול תורה
 ויחלר. תוס': (ס) דכתיב וכפר כפרה אחר. רש"י: (ו) כדי
 פשי לם דהא כור אינטריבל לים למכתב דלא אחי מכלוכו
 דתתן כפתיתין: (ז) ולר"י דמ"ט פ"ו דמחייב פטון י"ל
 כמ"ט דמ"ט דכולהו אנטרין פטור דאי כוס נפקי מכור
 כוס פטרי כוס כלום ולר"י אה"כ
 דאנטרין מ"ט: (ח) אש"כ
 דלא דמי לחד פטור אבות
 פי יובליו לחיותי מחתרי או
 פתלה או משפ כסל פטוס
 לפיכא מייבנין לים. ר"ן:
 [ז] דרשיתו כר. שנתחייבה
 כשמירתו חתמה פטס ממוק.
 או שנתפר לך לזמון. או
 פשיה כספ מפסע שחתיבך
 למטרין טיבא
 דמטרינו לחתים לנטרינו דכתיב ופטס כספ פטור דפטסי
 טיב ורלפטון פטור ולפטון כמי טיבא דנטרינו כאורחייסו
 וזיקו דטור. ל"י: [ז] חב. כלי חב ורשמי סוד דמי לישא
 קילא ולא חייב. גמרא: [ז] תשלומי. להכי נקט ל'
 פלמא. דחתה ככלה משעת מיתא עד פטת העמדה כדון
 דניוק פיו וסומור משלס לו מויק. כנמי (כ"ו) ור"ה דכתיב כדון
 מיתא להמקס כדון דניוק טוי. ר"י ומתו"ס: (ט) דהא מייב
 פטור דכתיב דקא פטוס פטוס. גמרא: (י) וילפי' מכור דכתיב

הויק נחתיב המויק לשלס תשלומי הנוק שזיק: במייטב
 הארץ. מערדת שכתסו (ט) מן המשיבה שבהן אש
 כח ליתן לו קרקע כתשלומי נזקו דכתיב מיטב שדהו
 ומיטב כרמו ישלס אבל אים כח ליתן לו מלטפלו קי"ל
 כל מלי מיטב הוא דאי לא מודכן הכא מודכן כמתא
 אחריתי ויחייב ליה כל מלי דכתיב ור"ה טיבין. (י) וה"מ
 לנזקין אבל לכעל טוב אי אית ליה וזוי מחויבונ ליה
 ואי מבני ליה ארעא יחייב ליה ככיוותי. וככי אפילו
 לית ליה וזוי למשכר לא מלי יחייב ליה ככגריה אלא וזוי
 ומחייבי ליה לזבונ מנכסיה עד למשכח וזוי ויחייב
 ליה: ב בר שחכתי בשמירתו וכו'. כל דבר שנתחייבתי לשומרו: הכשרתי את נזקו. אש לא
 שמתיו כראוי וזיקו אמי הוא הכשרתי וממתי אותו וזיקו עלי כגון המוסר שזרו לרשע
 וקטן חייב שעליו היה מוטל שמירת שורו והרי לא שמרו כראוי לו: הכשרתי במקצת נזקו וכו'. ואם
 תקמתי וממתי מקלת הווק אף על פי שלא וממתי ומקמתי את כולו נחתיבתי עליו כאלו וממתי כולו כגון האשכר

למיתן וזוי ואי לית ליה וזוי יחייב ליה מלטלי מלי דכתיב
 לית ליה וזוי למשכר לא מלי יחייב ליה ככגריה אלא וזוי
 ומחייבי ליה לזבונ מנכסיה עד למשכח וזוי ויחייב
 ליה: ב בר שחכתי בשמירתו וכו'. כל דבר שנתחייבתי לשומרו: הכשרתי את נזקו. אש לא
 שמתיו כראוי וזיקו אמי הוא הכשרתי וממתי אותו וזיקו עלי כגון המוסר שזרו לרשע
 וקטן חייב שעליו היה מוטל שמירת שורו והרי לא שמרו כראוי לו: הכשרתי במקצת נזקו וכו'. ואם
 תקמתי וממתי מקלת הווק אף על פי שלא וממתי ומקמתי את כולו נחתיבתי עליו כאלו וממתי כולו כגון האשכר

ישלם דער נואם האם גיטאקמ דעם שארין דארף
 באצאהרין משלימי נק דיא באצאהרונג פון דעם
 שארין גמיטב הארץ מיט זיינע בעקסע פעקדער.
 אויב ער באצאהרמ אים מיט פעקדער. אונ או
 ער אהלמ אים ומסלפלין פגע ער געבין נואם
 ער וייל. אזוי אלע אנדערע שארין נואם איז
 גאר גלייך צו איינע פון דיא פיר שארין דארף
 אויף דער בעל הבית באצאהרין ומסלפלין הייטם
 ריא זאכין נואם פוען קען זיין אראפ פון איין
 ארש צום אנדערען: ב פי שחתיבתי בשמירתי אלע
 זאכין נואם איך מוז היקען זיין זאלין גיט קאהן
 אשארין. אויב איך האב גיט געהיט אונ זיין
 האבין גיטאקן אשארין הקשרתי את נזקי האב איך
 אנגיברייט דעם שארין. דארף איך באצאהרין
 פאר דעם שארין הקשרתי במקצת נזקו אז איך האב
 גאר אנגיברייט אפיוסול צו דעם שארין.
 פון דעםפונענין חקמי בתשלימי נזקי דארף איך
 באצאהרין פאר דעם שארין נחכשי פי נזקי גלייך
 וויא איך וואלט אן גיברייט דעם נאגצין שארין.
 דהיינו אויב עס איז גינען אנרוב אין נאם.
 טיף ניין ספקים. אונ איינער האם געקראכין
 אצעהנטין ספח. אונ אהבקה איז אריין גיטאקן
 אין גרוב אונ איז געברנה גיטארין. דער נואם
 האם גינגאלין דעם צעהנטין ספח דארף
 באצאהרין. האם ער דאך גאר גיטאקן אפיוסול
 פון דעם שארין ער האם דאך גאר געקראכין איין
 ספח. גאר טייל אין ניין ספקים טיף וואלט דיא

דארף ער באצאהרין. (אונ במקעה) אז דער אקם
 טוהם אשארין מיט די ציין דארף ער באצאהרין.
 וואלט איך גיט וויקען דער פון זאלש אז פיינער
 שרהם אשארין דארף אויף דער בעל הבית
 באצאהרין. דריבער דארף ריא תורה שפעלין
 אש. אז פיינער מאקט אשארין דארף אויף דער
 בעל הבית באצאהרין גמ' זה וזה שדדנו זינע ויתחייב
 כתיי תבור שאין דנט זינע ויתחייב דער אונ דער. דער
 שארין פון (שור) אונ מקעה אונ הקערן איז גיט
 אזוי גרינג וויא בור. אז אין דיא תורה וואלט
 גישטאנען אז אקם מאקט אשארין מיט דיא
 פים אדער מיט דיא ציין אדער אפיינער מאקט
 אשארין דארף דער בעל הבית באצאהרין. וואלט
 איך זאנען גאר בייא ריא דרייא שארין דארף
 דער בעל הבית באצאהרין. טייל זיין גייען צום
 שארין אבער נבורו אנרוב אויף דער שארין
 קוקט צום גרוב וואלט איך מיינען אז דער בעל
 הבית דארף גיט באצאהרין. מוז דיא תורה
 שפעלין בור. אז אקם אדער אזוייל. זענען
 גיקוקען צום גרוב אונ זענען אריין גיטאקן
 איינזיניג אונ האבין זיך געמאכט אשארין
 סח אויף דער בעל הבית באצאהרין חזי השה
 שכתו ריא גלייכע וואס נואם בייא דיא אלע פיר
 שארין איז שדדן זייק וייער שטיינער איז צו
 סאכין אשארין ופשיטתו זינע אונ זייער היטונג איז
 אויף דעם בעל הבית ויתחייב אונ אז איינע פון
 דיא פיר זאכין האבין גיטאקן אשארין תב הפיק

בד הנטת כ"ה וכן חזר והגיה למטה ונלם שמה
עוד לו חזרו ומה (וי) האחרון הייב חף פ"ט סלח
תן אלף תחלת האזן כללו פחה כל האזן ביון דנתפשטה
לכח מיתה : נכמים שאין בהם מעילה . ועל אלה

נכמים שאין בהם [ט] מעילה . נכמים של
בני ברית . נכמים המיוחדים (ל"ח ל"ו)
(ובכל מקום) חוץ מרשות המיוחדת למזיק .
הרשעה הניזק והמזיק . [י] וכשהיו חב המזיק
לשלם תשלומי נזק במישר דמיא : ג' שום כסף

קדם וה"ה לכל ענין נזקים : נכמים שהם של בני
ברית . והם היו נכמים אל עכו"ם פסוק : נכמים
המיוחדים . שיה להם נכמים מיוחדים שחם היו נכמים
של ספקי פסוק (וי) : חוץ מרשות המיוחדת למזיק .
כל המזיק נזקו חסר את נכסו מבני חייב המזיק חוץ
ממרות המיוחדת למזיק שחם נכנסו שור נזק כרשות
המזיק והיו שור המזיק פסוק דל"ח תוך כרשותי מלי
כפי דוקא כשהיו נכסו חלל המזיק מלמו שחלל בנזירו
כך דלית לך רשותו לחטוף לחטוף לית לך רשותא :
ולמזיק כגון חזר של עיניה והיו שור של אחד מהם
לאותו חזר מיוחדת לאורים גם כן אכל חס היחה מיוחדת
לפרות ולא זעוריהם נזקו כגון ורנגל שורכ והוא משה"כ
ואם היו בדרך כלל ענין חייב : ג' שום כסף . שום זה
שם מזה הניזק זכר חלל לו והם היו בפרט עליו ברשות
וקרעו ואח"כ ארבע משכב רנגל על פרס זו על ראוון
כלתיו של שמשון כ"ה דהו נמי כזר כ"ה

בבבקה גים גיקעגם געגרגת (וערין . גאר דורך
זין צעהקשין ספח אין ויא געגרגת גינוארין אין
גליה נויא ער טאלט געגרגתין ריא גאנצע צעהק
תפחים נכמים שאין בהם מעילה ונעלבין שארין דארף
איה באצאהלין . גאר אז איה האב גישאקן אשאדין
צו מין חבר . ונאם איה קעג הנאה האבין פון זין
פאר קעגין . אבער אז איה האב גישאקן אשאדין
צו קעגין . ודהיינו ריא בבבקה ונאם אין ארין
גישאקן אין גרוב אין גיעען אקערף או קעג האם
הנאה פון הקדש דארף קעג גבינגען אקערף
קעילה . פאר דעם שארין דארף איה גים
באצאהלין נכמים שי גע מית אז איה האב גישאקן
אשאדין צו אזוי אקעקשט ונאם דגים צו גאם
דארף איה באצאהלין . אבער אז איה האב גישאקן
אשאדין צו אזוי אקעקשט ונאם דגים צו ריא
שקערין דארף איה גים באצאהלין נכמים היידיים
אז איה האב גישאקן אשאדין אזוי אואך נאם
ניהר אז עגער הנית . דארף איה באצאהלין .
אבער אז איה האב גישאקן אשאדין אזוי אואך
ונאם דאם האם קיין בעל הנית . דארף איה גים
באצאהלין ועיין תריסין חין משה היידייה פסוק
גאר גים אין דעם רשות ונאם גיהער צו דעם
ונאם האם גישאקן דעם שארין . אויב ראובנים
אקם אין ארין גינגען אין דעם הויף ונאם
גיהער צו שקען . און שקעגים אקם האם
שערקת דעם אקם פון ראובן . דארף גים שקען
באצאהלין צו ראובן . נארם שקען ונאם צו
ראובן . נויא קוקט דיין אקם אין מין הויף הרשת

כס ימיכ לרבות שום כסף . ליי (ויא) חלל חס נזק פליגי חסאי .
וי"מ פסקו כ"ד חף לנזקין סאתין חייב . וסמטס משה
סאתין סמיתין אמת נזקין למדת מיתה ומשה נח חייב
ככל . פ"ח : [ט] מעילה . מעילה כול דליק לכו פס
מקדם קדמי הייב כענין כגון קדמים קלים שחין כחם פחלים
מיתים חלל אשוריהם למחר

והי' דם פני ר"ה פוללי הוא
דלחר תמוז כמיס הוא כ' .
(ויג) נכמ' סריך פסן חכמ' כז .
אלא דבנת תורא לטפקר לחוש
דיין וקדם וזכס צו חזר .
פ"ג ננת אד"כ הקדים ודמי' סקיר צנח' וסומד כבוליו וסח' .

לש או פסוק יסקל ונס כעליו יומה . ומשפט סיפה לו פס
כעפת מיתס וכפמס כדין וגמר דין . והאי קיא פס"ג חכמו
סמתיס דלס כתיב חס אינו פתין למיתס דז' שור כתיבי דכסד
פנין גנויין . וי"מ : [ט] מעילה . מעילה כול דליק לכו פס
מקדם קדמי הייב כענין כגון קדמים קלים שחין כחם פחלים
מיתים חלל אשוריהם למחר

לש או פסוק יסקל ונס כעליו יומה . ומשפט סיפה לו פס
כעפת מיתס וכפמס כדין וגמר דין . והאי קיא פס"ג חכמו
סמתיס דלס כתיב חס אינו פתין למיתס דז' שור כתיבי דכסד
פנין גנויין . וי"מ : [ט] מעילה . מעילה כול דליק לכו פס
מקדם קדמי הייב כענין כגון קדמים קלים שחין כחם פחלים
מיתים חלל אשוריהם למחר

הניזק והמזיק אוב או דער רשות ודער הויף גיהער
צו ביייע . צו ראובן אוב צו שקען . אוב ביייע
מעגין האלסין אין הויף אקסין . אוב מעגין
האלסין אין הויף פירות . אוב ראובן האם
גילייגט אין הויף פירות . אוב דער אקם פון
שקען האם זייא אויף גיעעסין אדער צו פרעסין
מיס ריא פיס גייעגריג דארף גים שקען
באצאהלין צו ראובן . ונארם שקען ונאם צו
ראובן דו נייקסט דאך אז מיין אקם קעג גיין אין
הויף האקסט גידארקט היקען דיא פירות גייע
דער אקם זאל זייא גים אויף אקסין אוב גים צו
פרעסין וסויק הייקסט דער ונאם סוהקם דעב
שאדין . אוב גינק הייקסט דער ונאם האם דעב
שאדין אונטען אקסין אוב אז פונם אשאדין ח'
המייק גישם דארף דער מייק באצאהלין הליהי גי
דיא באצאהלינג פון דעם שאדין גיפיד הרצן סיב
גייע דעקסע פעלדער . אויב ער אואקט מין
פעלדער . אבער אז ער אואקט מים ומקמלשין
קעג ער געבין ונאם ער וויל : ג' שום כסף מען זאי
שאדין דעם שאדין אויף געלם . וויא פיל דש
שאדין אין נערט אזוי פיל זאל קעג באצאהלין
אוב קעג זאל גים אפ דעכענען אשאדין פא
אשאדין . אויב ריא קיה פון ראובן אין אר'
גענאנגין אין דעם הויף פון שקען . אוב האו
גימערעסין אויף אקלייד פון שקען אוב האו
איר צו ריקען . דער גאך האם גימראפין אז די
קיה פון ראובן אין גענאנגין אין נאם אוב א'
נאם אין גילעגין אקלייד פון שקען . אוב די

פקן כו' (גמ') וכשהיוק כו' דרישא לא דרשינן ליה דלא יתירא כו'.
 כו' (טו) של מנוט לא מוסיק כמקום שמונה שם דומה לזכור וכו' וכו' (עו) וכו' סי' גראה שהיוקין שוין לא אמרי' ילא זכ' כוס בלא שומא לפי שמהך ששמה ישלם דקדוקו כו' . י"ו : (יו) דמקלטני ידמי לא משתכבדי ומתו"ט לרד' דסלידנא כמ"ט כמ"ג פ"ט
 דכחוכות (יח) דין דיני קנסות רש"י : ופ"ט דמתי' לא מיירי בקנסות דשם שור לרננו ומכנס לגנו מפרשין ליה . מ"ח מרמו לנו סתנא כמתינת' אפי כמילי דלא מיירי כרישא . תוספת : (עו) כנמרה עבדי לריכותא
 לאשמועינן מרוביטו וכו' ס"ח סכא דאשמועי' דספוליס סא ספוליס לכל עדות כ' כר"מ דק"ל דנקל כנזקים לרוב מורסיס ונמנוט סודמנוט עירסם עדות כפריס לפי שהסכאות על הרוב כמחמד פמי הארץ העכדים ועכו"ס הם . ומתו"ט : [כ] והנשים . דספוליס אשה לישע כו' : (כ) ופ"ט דחתי' לה חלה וימנא כמשלמין נוק טע' כמג' וחדל כנס וחדל כמנעד וריכא כו' : [ג] איבה כו' . משום דתי' טע' ורגל דמועינן מתחילתן נקט פירס מועדא ולא תני סכמחה תמה : [מ] דשך . נשיכה כיון

(טו) אין אומרים הוציל זה הזיק וזה הזיק ילאו הזיק על זה כהזיקו של זה אלא שמיין שני הזיקים שני דמיים וכשנזכרו לשלם הזיק מנכסיו היתומים לא יפרשו אלא מן הקרקעות שהם שזה כסף לא ממטלטלי (יו) שהם עמסם כסף דכל מידי דמטלטל חשיב כאלו הוא כסף דלא לא מודכן הכל מודכן כמתא אחריתי : בפני ב"ד . והשומא והתשלומין של נזיקים לא יהיו אלא כפני ב"ד מומחין (יח) ולא כפני ב"ד של הדיוקות : ועל פי עדים בני חורוין ובני ברית . לאספוקי עכדים ועכו"ס (יט) שאינם כשרים לעדות של נזיקים : והנשים כבבד הנזק . זין שהיקים היא את אחרים זין שאחרים היוקהו דין האיש וזין האשה את הנזיקין : והנזיק והמוזיק בתשלומין . פעמים שהנזיק שיד משעת מיתה עד שעת העמדה בזין שפחת נבלה דיוקן לו אפי' אותו חזי נוק שזכתה לו תורה אם הוא חס או נוק שלם אם הוא מועד הרי שהנזיק הוא מספיד ושיך כמשלמין הללו עם המוזיק : ד חמשה תמוין . שאינם נזיקים להזיק ואם היוק משלמין חזי נוק : דמיסר לא ריבנא . כקין : ולא ליגוף ולא תולדות דקין ומשלמין חזי נוק הרי חמשה תמוין :

עם המוזיק כמשלמין על זיוק כנון אם פתחה הנבלה הוא זין כנס על כמועד (יז) ומנאל שאין המוזיק משלם לו שלם אם הוא מועד הרי שהנזיק הוא מספיד ושיך כמשלמין הללו עם המוזיק : ד חמשה תמוין . שאינם נזיקים להזיק ואם היוק משלמין חזי נוק : דמיסר לא ריבנא . כקין : ולא ליגוף . דחיסת כל הגוף וכולו הוי תולדות דקין ומשלמין חזי נוק הרי חמשה תמוין :

עם המוזיק כמשלמין על זיוק כנון אם פתחה הנבלה הוא זין כנס על כמועד (יז) ומנאל שאין המוזיק משלם לו שלם אם הוא מועד הרי שהנזיק הוא מספיד ושיך כמשלמין הללו עם המוזיק : ד חמשה תמוין . שאינם נזיקים להזיק ואם היוק משלמין חזי נוק : דמיסר לא ריבנא . כקין : ולא ליגוף . דחיסת כל הגוף וכולו הוי תולדות דקין ומשלמין חזי נוק הרי חמשה תמוין :

עם המוזיק כמשלמין על זיוק כנון אם פתחה הנבלה הוא זין כנס על כמועד (יז) ומנאל שאין המוזיק משלם לו שלם אם הוא מועד הרי שהנזיק הוא מספיד ושיך כמשלמין הללו עם המוזיק : ד חמשה תמוין . שאינם נזיקים להזיק ואם היוק משלמין חזי נוק : דמיסר לא ריבנא . כקין : ולא ליגוף . דחיסת כל הגוף וכולו הוי תולדות דקין ומשלמין חזי נוק הרי חמשה תמוין :

עם המוזיק כמשלמין על זיוק כנון אם פתחה הנבלה הוא זין כנס על כמועד (יז) ומנאל שאין המוזיק משלם לו שלם אם הוא מועד הרי שהנזיק הוא מספיד ושיך כמשלמין הללו עם המוזיק : ד חמשה תמוין . שאינם נזיקים להזיק ואם היוק משלמין חזי נוק : דמיסר לא ריבנא . כקין : ולא ליגוף . דחיסת כל הגוף וכולו הוי תולדות דקין ומשלמין חזי נוק הרי חמשה תמוין :

קוה האם פארקשעפעט דיא פיס אן די קלייד אונ האם איר צו פראכין . ואגין סיר גים ראובנים קוה האם שארין גימאכט שקעונים קלייד . אונ שקעונים קלייד האם שארין גימאכט ראובנים קוה . זאל זיין אפ גירעכיגט אשארין פאר אשארין . ראובן זאל גים צאהלן צו שקעון אונ שקעון זאל גים צאהלן צו ראובן . גים אזוי זאל זיין נאר קען שאקט דיא שארנים אויף געזט . אונ נוער עס האם גיטאהן קעהר שארין זאל באצאהלן צו זיין חבר ושהי קפא אויב דער מוזיק איז גישמארבין אונ קען קוקט צו דיא יתומים פון מוזיק זייא זאלין באצאהלן דעם שארין . אויב עס איז געבליבן פון דעם מוזיק פעלדער נואם דאס איז נאר ווערט געלט . אקער דאס איז קיין געלט . געמט קען דיא פעלדער פאר דעם שארין . אקער אז עס איז געבליבן וקטלמלין נואם דאס איז געזט . קען קען גים געמען פון יתומים כפני בית דין דאס שאצונג פון דעם שארין אונ דאס באצאהלונג זאל נאר זיין דורף אזוי אבית דין נואם זענען דוקדים . גים דורך פראקטע מענקשין אפילו זייא זענען אויף אבית דין זען פי גרים בני חורין ובני ברית אונ דורף אזעלכע עדות נואם זענען פרייע מענקשין גיט עבדים כגענים אונ רינגען צו גאם גים צו דיא שמערין וינגשים כפני הנזק טויבער זענען אויף אין דעם דין פון אשארין . אויב אאשה מוהם אשארין דארף זיא באצאהלן . אונ אויב קען מוהם איר אשארין דארף קען איר באצאהלן ומינוק ומפיק געשימין עם קען אקאהל כרעפן אז דער נזק מיט דעם (חא) (תק לישראל ע"ט)

מוזיק ביידע ליידין דעם שארין . רהינו דער אקס פון ראובן נדער מוזיק האם געהרנא דעם אקס פון שמעון נדער נזוק אונ דער אקס פון שמעון איז נוערם גינען דרייסיג רוביל . אונ פאלד נאר זיין מוים איז דיא נבלה נוערם גינען פופצען רוביל . האם שמעון גיהאם אשארין אויף פופצען רוביל . ביז ראובן מיט שמעון זענען גינען בייא בית דין איז דער טייר דיא נבלה נועלעלער גינארין אונ איז גים סקהר נוערם נאר זעקן רוביל דארף ראובן גים סקהר באצאהלן נאר פופצען רוביל האבין ביידע שארין . ראובן האם שארין פופצען רוביל אונ שמעון האם שארין פינף רוביל : ד חמשה מיין פינף זענען דא נואם זענען גים גיוואהנט צו סאהן אשארין . אונ אז זייא מוהען דעם גרשמיין קאהל אונ דעם צוויימיין קאהל דארמין זייא נאר באצאהלן דיא העלפט פון דעם שארין חמשה מינען אונ פינף זענען דא נואם זענען גיוואהנט צו סאהן אשארין . אונ אז זייא מוהען אשארין דארמין זייא באצאהלן פאר דעם גאנצין שארין חמשה איינע מענה אקאהלן איז גים גיוואהנט יא מינה גים צו שמויטן מיט די הערנער זיא זינא אונ גים צו שמויטן מיט דעם גוף זיא זשה אונ גים צו בייטן זיא זינא אונ גים צו ליינן זיה אויף פלים אדער אויף פירות זיא זכעם אונ גים אמקערט צו סאהן אויף אבלי נאר צום צו ברעכין דיא פלים אדער קאנע צו מאכין דיא פירות ווילענדיג צום צו ברעכין . דאס זענען דיא פינף מקין . אונ אויב זייא האבין גישמויטן מיט דיא

ושור המועד. ג' פעמים
 לבקש או לשוך הרי הן כ' מועדים לשלם נזק שלם
 ולגבי מועד חציב ליה חז' (כא) : ושור המזיק
 ברשות הניזק, חס"י קרן תמה הוי מועד לשלם נזק
 שלם ומתני' חתיב כמ"ד
 (גכ) משונה קרן בחצר הניזק
 שמשלמת נזק שלם ואפי'
 היא תמה ליה אפי' כן הלכ' :
 והארם, הוי מועד מחמתו
 כמו ומשלם נזק שלם חס
 חוק : הואב והארזי וכו'
 שמועדיו. מחמתו וכו'
 דלה חשיב ליה ככלל כ' מועדיו
 לטעם ולכיון דהוי עשר מועדיו
 משום דהוי לא עשיתי כוונתו : ברדלס. חיה
 שקורין לה בערבי אנלכ"ע : רבי אליעזר אומר וכו' .
 ואין הלכה כרבי אליעזר : מן העריות . מעריות
 שבנכסיו (כז) ואפי' אין הונחה היה שיעור הנזק דכמועד כתיב ישלם עור חמת השור ולא כתיב ביה דלמנוף הנוגה יפרם :

לדון הגלגל למוק' ככן הוי חילוק דקרו . רבינא ובעוס גיין דלח
 סוין מלי כרנג הוס מולדס דקרו . (גמרא) : (כא) דע"י
 העדה דפדים חמו ככו חיוב נזק שלם בלחז חזא מנהא סוה .
 רפי' : (ככ) כלומר סך ככל דמתני' אבל רישא על כרחיך
 רכנג סיה דפסן מופתה כו' ע"כ
 השן מועדת לאכול את הראוי לה. הרגל מועדת
 לשבדו בדרך הלוכה ושור המועד ושור המזיק
 ברשות הניזק [ג] והארם [ג] הואב והארזי
 והדוב והנמר והברדלם והנחש. הרי אלו
 [ט] מועדיו. ר' אליעזר אומר בזמן שהן בני
 [פ] תרבות אינן מועדיו. והנחש מועד לעולם
 [צ] מה בין תם למועד. אלא שהתם משלם
 חצי נזק מנופו. ומועד משלם נזק שלם
 מן העליה :

דפא איכא פוד דשייר פ"פ פלח דנקסא סיה ומולדס בקים
 פקוד . וזלי כופר יתם פקוד
 (כז) דמלי פליס מעולס שטכסיו כו' :

אמין תיה והנחש אשלאנג ורי איז מועדיו ריזא אלע
 זענען גיוואהקם צו מאכין אשארין. דארפין זיזא
 ביזא דעם ערשטין קאהל וואס זיזא מאכין
 אשארין צאהלין פאר דעם גאנצין שארין. רבי
 אליעזר זאגט נוס שמו גני תרבות אז זיזא זענען
 גיאדענעם גיווארין ביזא אקענקש אין שמוב
 אינן מיעדן זענען זיזא גים גיוואהקם צו מאהן
 אשארין. דארפין זיזא דאס ערשטע קאהל וואס
 זיזא מאכין אשארין גאר צאהלין אהאלבין שארין
 והנחש מועד דעם אונ אשלאנג איז אייביג גיוואהקם
 צו מאהן אשארין. אפילו ער איז גיאדענעם
 ביזא אקענקש אין שמוב. דארף ער אייביג
 באצאהלן אגאנצין שארין אפילו פאר דעם
 ערשטין שארין פה גיין פס כסוד מים וואס איז
 אנדערש אהם פון אמועד אלא שהתם משלם חצי נזק
 משום אהם באצאהלם גאר אהאלבין שארין. אז
 פון זיין נזף. מען פאר קויפט דעם אקס אונ מע
 באצאהלם דעם האלבין שארין. אונ אויב דעם
 אקס איז גים נוערם דעם האלבין שארין. נעמו
 דער זיגק ווייניגער וויזא אהאלבין שארין. וויזא פי
 דער אקס איז נוערם מער משלם נזק שלם מן השני
 אונ אמועד באצאהלם אגאנצין שארין. אונ אפי'
 דער אקס איז גים נוערם וויזא פיל דער שארין איז
 באצאהלם דער בעל הבית פון זיין פאר מען
 דאס אקבערנע גיין צום גאנצין שארין :

זיזא הערנער. אדער מים דעם נזף. אדער זיזא
 האבין געביסן. אדער זיזא האבין זיך גילייגט
 אויף פירות. אדער אויף פלים. אדער זיזא האבין
 אפגרעט גיטאהן אויף אפלי צום צו גרעכין. דאס
 ערשטע קאהל אונ דאס אנדערע קאהל .
 באצאהלין זיזא גאר אהאלבין שארין השן מועד
 נאכדא אה תראי זה זיזא גתמה איז גיוואהקם צו
 עסין מים זיזא ציין וואס צו איהר גיקער היג
 מיעדא לשפר גידן היקא אהתמה איז גיוואהקם
 צום צו גרעכין גיענדיג אלץ וואס ליגט אונסער
 אידע פים ושור תמיד אונ אקס וואס איז
 גיוואהקם גיווארין דרייזא מאהל צו שמויסין מים
 זיזא הערנער. אדער צו שמויסין מים זיין נזף.
 אדער צו ליגין זיך אויף פירות אדער אויף פלים.
 אדער אפגרעט צו מאהן אויף פלים צום צו
 גרעכין זיזא. אדער צום בייסין. דארף ער
 באצאהלין אגאנצין שארין ושור המזיק ברשות הניזק
 אונ אויב דער אקס פון מוזק איז אריין געגאנגין
 אין דעם הויף פון זיגק. אונ האט גישמויסין מים
 זיזא הערנער דעם אקס פון זיגק. אפילו דאס
 ערשטע קאהל. דארף ער באצאהלין אגאנצין
 שארין והתם אונ אז אקענקש מיהם אשארין
 אפילו דאס ערשטע קאהל דארף ער באצאהלין
 אגאנצין שארין הואב אונארף תראי אלייב והייב
 אקער והנמר אלעמפערקם והברדלס דאס איז אויף

נמרא ב"ק דף סו ע"ב
 כלסס ס' כלס כל' סחיון דנצח דמלטת דכרלסס במ

מאי עליה ארי"א במעולה שבנכסיו וכן הוא אומר
 וישכב

מאי זייה וואס מיינט מען עזייה ואין דער משנה
 שמיים אז א אקס שמויסם דריי קאהל זאל
 דער בעל הבית באצאהלין מן העליה. פרעקם די
 נקרא. וואס מיינט מען עזייה אפי' רבי אליעזר האט

ויקברוהו במעלה וכו'. וישכב חוקיה עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד וא"ר אליעזר כמעלה אצל מעולים שנמשפחה ומאן נינהו רוד ושלמה ויקברוהו בקברותיו אשר לו בעיר דוד וגו' וישכבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מאי בשמים וזנים רבי אלעזר אומר זיני זיני רבי שמואל בר נחמני אמר בשמים שכל המריח בהם בא לרוד זימה (סס דף ו) אמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב אשריכם וזרעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח וזכה לנחלת ב' שבמים שנאמר אשריכם וזרעי ואין זרעיה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו צמאו למים וזכה לנחלת שני שבמים וזכה לכילה כיוסף דכתיב בן פורת יוסף וגו' רגליהם טולחו בנחלת האור

דער פסוק וישכב חוקיה עם אבותיו דער קלה חוקיהו איז גישטארבין מיט זיינע אלטערין ויקברוהו בפעלה קברי בני דוד קען האט אים גבראבין במעלה קברים פון הר"ם קינדער. וואס מיינט מען במעלה וואס רבי אלעזר האט רבי אלעזר גינאנט בפעלה אצל מעלים שבמשפחה במעלה מיינט מען דא בעקסטע. מען האט גבראבין דעם קלה חוקיהו אין דא בעקסטע קברים פון רוד הקלה'ם משפחה וסאן נינהו רוד ושלמה וזרע וזנען דא בעקסטע קברים, די קברים פון רוד און שלמה ויקברוהו בקברותיו אשר ברת יו צירי רוד מען האט אים גבראבין אין זיינע קברים וואס ער האט גבראבין פאר זיך אין דא שטאט פון רוד וישכבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מען האט אים געליינט אין אנעלעגער וואס ער איז גיווען פיל מיט בשמים און זנים פאר אן אלעזר וואס מיינט מען בשמים און זנים, רבי אלעזר זאגט זיי זיי פיל מינים בשמים, רבי שמואל בר נחמני זאגט בשמים וזנים מיינט מען בשמים שגל המריח בהם בא לרוד זימה עס איז גיווען אזעלכע בשמים וזער עס האט געשטעקט פון זיי האט ער בעקוסען אמאנה און זנות אפר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי רבי יוחנן האט גיזאגט פון רבי שמעון פון יוחאים וועגן פאר דכתיב וואס מיינט דער פסוק אשריכם וזרעי על כל מים וואהל צו אייך וואס איר זייט אויף אלע וואסערין משפתי רגל השור והחמור ויזא שיקען ריא פים פון דעם אקס און פון דעם אייזיל כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים דער מעקש וואס לערונט תורה און כשעפטיגט זיך צו געבין צדקה און צו טאהן מענטשלין טובות ויכה גמילות שני שבמים וועט ער זוכה זיין צו האבין אזוי אנחלה ווי די צוויי שבמים האבין געהאט שנאמר וזרעו עם שמיים אין פסוק אשריכם וזרעי וואהל צו אייך וואס איר פארזייט. וואס מיינט מען פארזייט וואו זרעה און צדקה פארזייגן מיינט מען צדקה געבין שנאמר וזרעו עם שמיים אין פסוק וזרעי לכם לצדקה וקצרו לפי חסד פארזייגן איינער געלט אויף צדקה. וועט איר שניידן דעם זכות פון די צדקה. נאך דעם חסד

וואס איר האט גיטאהן מיט דא צדקה ולמשל אזוי וויא איינער פארזייט פארזייט האבן דער ווייל פארלירט ער דא קערנער אין דער ערה. נאר ער האפט צו שניידן פון איר פינף קארץ. אזוי אז איינער גיט אנגלידן צדקה. האט ער דעם גילדין פארזייט. ער האט אים אוועק גיגעבן צו אפגעקבען. מיט דער האפענונג אז נאט וועט אים געבן שכר. און נאט גיט אים גיט שכר פאר אנגלידן צדקה. נאר נאט רעכונט דעם חסד וואס ער האט גיטאהן מיט דעם ארעמען מיט דעם גילדין. ער האט געקויפט ברויט און ער מיט זיין ווייב און קינדער האבן גיגעסין און האבן דערהאלטן זייער לעבן. עס קען דאך זיין דער וואלם אים דעם גילדין גיט גיגעבן און דער ארעם וואלם געקומען אהיים אן ברויט. וואלטן זיין ווייב און קינדער פאר חלשת גיטארין פאר הונגער און וואלטן גישטארבן. קוקט דאך אים צו בצאלהין שכר ווייל ער האט גפשות דער האלטן בייא זייער לעבן וואס פים זאל תורה וואסער מיינט מען תורת שנאמר וזרעו עם שמיים אין פסוק וישעיהו (נה) הוי גי צפא לכו צמאו וועט עס איר דארשטיג זאל גיין צום וואסער. דאס מיינט מען וועט עס איר דארשטיג צו דא ליבשאפט פון נאט זאל ער לערנען תורה וואגט דער פסוק אשריכם וזרעי על כל מים וואהל צו אייך אז איר פארזייט. איר גיט צדקה. אויף איינער תורה לערנען. צו דא תורה לערנען גיט איר צדקה אויף ויכה גמילות שני שבמים וועט ער זוכה זיין צו האבן אזוי אנחלה וויא די צוויי שבמים. דאס מיינט מען משלחי רגל השור והחמור. ויא וועלן שיקען זייערע פים אין דא גחלה פון שור. דאס איז יוסף. וואס יוסף ווערט גערופן שור. ויא עס שטייט אין פסוק בכור שורו הדר לו. דער בכור דאס איז יוסף. דער נאמען שור איז זיין צו אים. חמור מיינט מען יששכר ויכה לכה כיוסף ער וועט זוכה זיין צו האבן אהן וויא יוסף דכתיב וזרעו עם שמיים אין פסוק בן פורת יוסף איז אזוהן פון חן

בנות צעדה עלי שוד וזונה הנחלת יששכר דכתיב יששכר חמור גרם את דאמרי אויבין גופלים לפניו כיוסף דכתיב בהם עמים יגנה יחיזי אפסי ארץ זוכה לבינה כיששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה יעיתים לרעת מה יעשה ישראל וגו' :
 והחמור יוסף והשכר : בנות צעדה עלי שוד . היש כלה : חמור גרם . מתרומק פתיר בנכסין .

חסף חוקרי שור דכתיב כבוד שור הדד לו (דברים ל"ב) :

בית צעדה עלי שוד ר' יוא סעבסער פון קצרים האבין יוסף רעסין אויף דיא קאנער צו זעהן די שיינקייט פון יוסף וזכה הנחלת יששכר אונד ער איז זוכה צו האבן אנגלה וויא יששכר דכתיב ווארזם עם שטיים אין פסוק יששכר חמור גרם יששכר איז וויא אששארקער אויזיל איז דאס אונדערע נאגין אזוי שיינט מען . דער וואס לערונגס הונדה אונד גיט זדקה אויגים גופלים קניי ריפס וועלן זיינע שיינט פאלין פאר אים . אזוי וויא דיא שיינט פון יוסף זענען געפאלן פאר יוסף דכתיב וויא עם שטיים

אין פסוק גרם עמים יגנה יחיזי אפסי ארץ מים וויא וסיים דיא הערנערן וועט ער שמויסין פעלדער ביי און דיא . עקין וועלם זוכה לבינה כיששכר ער וועט זוכה זיין צו פארשטאנדליקייט אזוי וויא יששכר דכתיב וויא עם שטיים אין פסוק ומבני יששכר יודעי בינה יעיתים לרעת מה יעשה ישראל דיא קינדער פון יששכר ווייסן דיא פארשטאנדליקייט צו דיא צייטן צו ווייסען וואס דיא יודין זאלן קאנען טוען מען זאל מאכן א ציבאר יאקדא זאג ווען גיט :

זודר (בראשית דף סו ע"א) ח"ח להלכות יוד דלא גאז האז

י. ח. המים והארץ וכל נכסם . רבי אלמך פתח (תהלים לא) מה רב טובך אשר נסתת ליריחך פעלה לחסות כך נגד בני אלה תחזי חסו קב"ה ברא לבו במ כמלמא ותתקין ליה לחסותו שלים כמלמיה ונחתיקא ארמיס בעין דירכי לנארז פעלה דנזיו קב"ה לזיקייא כמה לוח אחר (שמיה סד) טען לא רחמי אלהים ואלך יפסה למחנה לו זמנה ירכי ליה לכך גם להאז נכוחה באורייתא . דכל חסן דלסתדל באורייתא ככל וזמח יוכי למחיה ליה חולקא כמלמא דלחי ויתעב ליה כאלו כלמי פלמין דהא באורייתא תחבני עלמא ולסתכלל דהא הוא דכתיב (משלי ג) פ' בהחמה יסד ארץ טוב עמים כחכמה וכחיי (ס ס) וזהו אלו חסון ואמה מתקיימא רוחא דלמין דלסתן באורייתא וכל ככל פלמין וקיים ליה וזה חסו כרוחה עבד קב"ה עלמא וכרוחה מתקיימא רוחא דלמין דלחי חסיה . פעלה לחסות כך טען רוחא דהכל דרכי רבי רב . מה רב טובך דה סוכא . דלענגיו ליריחך לחסות דלחי חסיה . פעלה לחסות כך טען פעלה דה טובה דכרוחיה . רבי אבה אחר דה גן עדן דהא כחמתוה עבד ליה קודם כריך האז בארשא כעוהה דלעילא כחמתוה ביה לזיקייא דהא הוא דכתיב (תהלים לא) פעלה לחסותו עבד ליה קודם דהא הוא נגד בני אדם . וזהו אחר נגד מלאין קדישין אחר רבי שמעון גן עדן לעילא ועד בני אדם כחי (כני אדם) ולתתא כחמתוה עבד ליה לזיקייא דלחי חסיה . וכלו דכלו טובדין דלעילא ועובדין דלחתא . במים והארץ לעילא וחתא . רבי שמעון אחר טובה ואומותא דלחיייתא שככתב וטובדל ואומותא דחוריה כעכל סה . וכל נכסם חסן דרבי דלחיייתא חסין דלחיייתא שכטים פנים לחורב . וכלו דלחיייתא ולסתכללו דה דלה . חסין חסין ועד וככל . וכל נכסם רבי דלחיייתא דלחיייתא מלאבין דלחיייתא :

הלכה פסוקה יוסף לוח משר

פי' ח"ח פי' של"ג ש"ם מרבינא דרבי מאיר

יש פורענות מיד יש פורענות לאמר וכן . יש אהה אחר אהה . יש כולן כלהם . יש חסן כמות של חסות וסוף פ' . ואמרי להכות באבצע על היקוע או על הלוח או אהת כנגד אחת כדור המשוורים או לקשקש באבזה לחינה יש פורענות מיד יש פורענות יאמר זמן אקאהל ויערים אקענעםש באלד גיששקראפט אויף זיינע עבירות . אונד אקאהל ווערם צו גיששקראפט אין אציים שפעסער יש אהת אהת אקאהל קימען דיא צרות איינע נאך דיא אנדערע . איינע גיים אועק קומט די אנדערע . דיא אנדערע גיים אועק קומט דיא קיימע . אונד אזוי ווייטער יש זין אהת אונד אקאהל קימען אלע צרות מים איין אקאהל יש פון אהת על הדים ויהא ש אקאהל קימען שבת או על יחא ארעו צו קלאפין מים דעם פינגער אויף אקענע א יחא נגד אהת ארעו קלאפין מים אפינגער אויף אפינגער יודי דייטערס פיהען . קאר מען או גיט אום שבת או לקשקש באנה קיימען מים גיט פאר אקניד ער זאל גיט זיינ (הת לישראל ע"ט)

ויהי כמות וסוף יום. ויהי מהן כדמות ויהי מהן כמורח נפש.
 ויהי כדעתו ויהי שלח כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.
 ויהי כדעתו ויהי כדעתו. ויהי כדעתו ויהי כדעתו.

או לשחק בו ביום בדי ששחוק כל זה וכיוצא בו
 אמור גורה שמה יתקן כלי שיר ולספק כלאחר יד
 מותר: (ב) אמור לישול שערו או צפרניו בין ביד בין
 בבלי בין לעצמו בין לאחרים והייב על שתי שערות
 והלקט לבנות מותר שחורות אפי' באחת תייב ודבר זה
 אפילו בתול אמור משום לא ילבש גבר שמלת אשה:
 נספיקו הלאס סמלך הממונה על הדיו טומד כנגדו ואומר לו
 מניט כנגדו ואומר חוי לסס לנגלים שלח הלכו כיושר. חוי לידים
 שמתקפו כדכרי עקר. חוי למעיס שנתנו מן הנולד.

צרות אויף אפענקמש, ווען ער איז נואכעדיג ויש
 באות בשחוי ויש אונ אקאהל קומען צרות אויף
 אפענקמש ווען ער שלאפט ויש מן בדרות עם וענען
 דא שווערע צרות ויש מן בדרות נפש אונ עם איז
 דא צרות וואס לויפן נאר דורך אונ פאר האלמיין
 זיך גיט לאנג ביא דעם קעממש ויש בדרות עם
 וענען דא צרות וואס קומען מיט זיין וויילען. ער
 האט אללין גיבריינגט דיא צרות אויף זיך ויש שני
 בדרות אונ עם וענען דא צרות וואס וענען אדיין
 געקומען אן זיין וויילען ויש בדרות אקאהל קומען
 דיא צרות אויף דער עקטער ויש בדרות אונ
 אקאהל קומען די צרות אין דער וועגד ויש ספתי
 אקאהל קומען די צרות אין דער שטיל. קיינער
 ווייס גיט פון וויינע צרות ויש בנגי אונ אקאהל
 קומען דיא צרות עפענטליך. אלע ווייסן פון
 וויינע צרות ויש בבית אקאהל קומען אויף
 אפענקמש צרות ווען ער איז ביא זיך אין שמוב
 ויש באפנטא אונ אקאהל קומען צרות אויף
 אפענקמש ווען ער איז אין אפרעמדע לאנד
 כל צרה ויקח ויקח ויקח ויקח ויקח ויקח ויקח ויקח
 ועדערע צרה אדער צודריקונג אדער צארין
 אדער אויפקעכונג אדער שטרויקונג וואס
 קומט אויף אפענקמש, מאכין ווייניגער דעם

לשחק בו ביום כפי שיחוקו אדער צו קליינען מיט
 אנדערקיר פאר אקניד צו שפייען אים, ער זאל
 שווייגן כל זה וכיוצא בו אמור דאם אלץ אונ גאה
 אנדערקע וואס קאר מען גיט מאהן אום שבת
 גורה שמה יתקן כלי שיר מיר האבין מורא
 מאמער וועט ער מאכין אום שבת אפלי צום
 שפייען. אנויע פלי אדער ער וועט גאנץ מאכין
 אאלטע פלי ויפסק פלאר יד מותר אונ צו קלאפן
 מיט דער האנט גיט ווי מען קלאפט אלע מאהל
 קעג מען אום שבת: (ג) אמור לישול שערו או צפרני
 בין ביד בין בפלי מען קאר גיט אראפגעקען די האר
 אונ גיט די נעגיד אום שבת גיט מיט דיא האנט
 אונ גיט מיט אפלי בין געטו בין צאטיים גיט פון זיך
 אונ גיט פון אנדערע ותיב על שתי שערות אז ער
 רייסט נאר אויס צווייא האר, איז ער שוין תיב
 ויפסק לבנות מתוך שחורות אונ אז ער קלויבט ארויס
 ווייסע האר פון שווארצע אפילו באחת תיב אפילו
 ער רייסט נאר אויס איין האר איז ער אויף תיב
 ודבר זה אפילו בחוי אמור אונ אויברייסן ווייסע האר
 פון שווארצע אפילו אום דער טאכין קאר מען
 אויך גיט משום לא ילבש גבר שמלת אשה וואס
 פערהאן קאר גיט אנקליידן דיא קליידער פון

שפראך פון די זינד ויש שיעור את המוסר מתוך ריאה
 מתקפה פרנסתו ער האט מורא עם זאל גיט אנוועק גענומען ווערין זיין פרנסה ויש מתוך אהבה אנדערע
 מענטשין דינען גאט וויי זייא האבין אים ליב ויש מתוך בושא אנדערע מענטשין דינען גאט ווייל
 זייא שעמען זיך פאר מענטשין ויש מתוך תמימות אנדערע מענטשין דינען גאט פון גאנצקייט
 ער קלערט גיט פון קיין זאך, נאר ער ועהט אלע יודין דינען גאט, אלע יודין זייגין תפילין,
 ציצית, סוכה, מצה, מדיח, ער אויף אזוי ויש מתוך בדרות אנדערע מענטשין דינען גאט צו
 ווייזן פאר מענטשין אז זייא וענען פרום ויש בשמחה שלמה שהיו המדות על ידו אנדערע מענטשין
 דינען גאט פון שמחה, ער פרייט זיך אז דיא מצות תועלין גימאהן ווערין דורך אים ויש מתוך
 תיסרו אנדערע מענטשין דינען גאט פון יסורים, אז עם קומט אויף אים יסורים ווערעט ער פרום
 שאפער וויא עם שטייט אין פסוק בצד דים ישרינגי אז עם ווערעט זייא שלעכט פארשטיין זייא מיה
 וזל אתר ואתר לפי מעשיו ועדער מענטש נאה וינע מעשים גשנת שפטר האדם ווען דער מענטש גייט
 אנוועק פון דער וועלט תפלה הממונה על הדיו דער מלאך וואס איז אויפגענומען פון גאט צו משפטין
 די מענטשין עמר כנגדו שטייט געגין דעם מענטש וואס יז אונ, ער זאגט צו אים אז ער זאל שפא
 פו העלים ריקס מוכות ויפלא ענות ווי צו דעם גוף וואס ער איז אנוועק געגאנגען פון דער וועלט
 ליידיג פון מצות אונ פיר מיט זינד מביט ברגיין דער מלאך קוקט אויף די פיס פון דעם מענטש
 ואמר אונ ער זאגט אז דים רגלים שלא הלכו ביושר ווי צו די פיס וואס וענען גיט געגאנגען מיט
 גלייבקיט איז זיידים ווי צו די הענט שנתעסקו בדברי שפי וואס זיי האבין זיך באשעפטיגט מיט
 פאלשע זאכין איז זיידים שנתנו פו הנולד ווי צו דיא גידערים וואס זיי האבין הנאה געהאט פון גזלח
 (חק לישראל ע"ט) (ח"א)

(ג) הכולק דין שעל הקלף או שעה של הפנקס אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב: (ד) יהיה שלא לכתוב באצבעו במשקן על השלחן או באפר: (ה) חוט של תפירה שנפתח אמור למתוח כחוט הנור: שטוחין ספן כלם לכנר. וכמכר לזכר. וכחן לנכ. וככלילס כחלילס לזכר. וכמכסל לכת. כימים רמים לזקנס. כיטורין לנחן לרגלים כחשך לשינים. כמכר לפס כחוסס לרגל. כחיליס לזכר. כחילי ימים מי פסול יולל מן כטולס כחמישים. כי שמש כגדיש לקרן. כמכרס לחיטס. כענינים לזיס כדון. כי סכוס חת יקסלל יפמרטו מכל רע כיר.

אוי לשינים טלס כלנו כחוטס. אוי לזכר טלס קבלו חוכמס. אוי לפס טלס טקס כחורס. אוי לו זכר טלס הנינע כירלס. אוי לו זכר טלס כמט חטני טוללו. אוי לו זכר טלס עכר טלס כחולס כחמיר כחמיר כחניפס ולחמירס לו עמיר דין וכלר מוכחין ועד מחיבין כלס ולפני מי חלס עתיד לזון חן כדון. ולס אוי חלס יכול לסכיס מי יוכל לסכיס. ומי יוכל לסכול לרגלים כחשך לשינים. כמכר לפס כחוסס לרגל. כחיליס לזכר. כחילי ימים מי פסול יולל מן כטולס כחמישים. כי שמש כגדיש לקרן. כמכרס לחיטס. כענינים לזיס כדון. כי סכוס חת יקסלל יפמרטו מכל רע כיר.

אִשָּׁה, ער קאר זיך נים צירען ווי אאשה צירען זיך, אונ ווייר דער שמייער איז פון אאשה זיא ווייל אויס זעהן זינג אויב זיא האט ווייסע האר רייקס זיא זיין ארויס, דריבער אמאנס פערזאחן קאר דאס נים מאהן: (ג) הכולק דין שעל הקלף אויב ער סעקט אפ די שינס וואס איז פארנאסן אויף אפאפיר אדער אויף אפארקעס או שעה של הפנקס אדער ער עקט אראפ די נואקס וואס אויף אבוב אס יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב אויב אויף דעם ארס פון די שינס אדער פון די נואקס, קען מען שרייבן צווייא אותיות, אוי מען זייב אויף דעם שינס וואס מען האט אפגעמעקט אדער אויף די נואקס וואס מען האט אראפגענומען: (ד) יש לזכר שלא לכתוב באצבעו במשקן על השלחן או באפר מען דארף זיך הישען מען זאל נים שרייבן מיט דעם פינגער מיט די משקה וואס איז פארנאסן אויף דעם פיש, אונ ער זאל נים שרייבן מיט דעם פינגער אין דעם אש וואס איז אויף אמיש אדער אויף איין אנדערע זאך: (ה) חוט של תפירה שנפתח אויב דער פאדים פון דעם גאט האט זיך געפויגט ווער נאם האט זיך געפויגט אסור לכתוב משום חוטא פון דעם גאט וואס מען זאל נעמען דעם עק פאדים אונ צו אומקען זינס און ווייר דאס איז גזירה ווי געניים:

אוי געניים שלא הלכו באמתה ווי צו די אויגן וואס זיי זענען מיט געמאקען מיט אמת אוי לאונגים שלא קבלו חוכמות ווי צו די אויערן וואס זיי האבן נים גיטואלס הערין גיין לשקראפונג אוי פה שלא עסק פייהה ווי צו די מויל וואס האט נים גילערנעם הורה אוי לו קשור שלא נתנו ברהא ווי צו דעם לייב וואס האט זיך נים געמאקערט אין די מורא פון גאט אוי לו קצר שלא נכנע ספן בורא ווייא צו דיא געדאנקען פון מעקש וואס זענען נים אונקערר מענין גיטוארין פאר דעם באשעפער אוי לו זגב שלא עבר את בורא ווי צו דעם הארץ וואס ער האט נים געדינט צו גאט שטחיד עמוד בנייה וואס ער איז אונגעברייט צו שפיין מיט שאנדע וואקרים לו עמוד ברוי אונ מען זאגט צו אים שפעל דרך צום משפט חכמי פשעה אונ דערקען זיינע מעשים וואס די האקט נישטא ווע מייבן באת ולפני מי אמת עתיד לזון חן וויים פון וואנען די ביום געקומען אונ פאר וועמען די ביום אונגעברייט צו געבין זיין אונ משפט וואס אין אמת כול החיוב אויב די קענסט נים ענטפערן מי ויכל החיוב ווער וועט קענען ענטפערן פון זיינעמוענין וסי יכול קבול שטייה ווער קען לידון דעם שקראפ פון זיינע זינד שבו קאש נכדי וואס זענען ניי פיער צו אקלייד ויחרב ציאר ווי אשוערד צום האלדז ובחן זגב ווי אפילו צום הארצין וככלים לרגלים ווי קייטין צו זין פים כחשך געניים ווי פינגערקיים צו דיא אויגן וואס זיין אנרוב צו די פים כחריש לאונגים ווי אמויבונג צו די אויערן ככחשה לפי ווי אשטרויכלונג צום כחן גימט דעם חקנה ווי שפעקט מען צו די עלטער גיטורים נחף ווי שפערצין צום קערפער גנדיש קחן וויא אפארשינדיגונג צו דיא הערנער וצו דיא גרויקקייט) גמרה לטייה וויא דיא גאל צום מוים כחשיה לזיס חזון אוי ווי די זינד צום פאנ פון משפט יש שתיא פה כחצי יפוי עם זענען דא מעקמשין וואס שארפין אין זיערע העלקס זאהרין ויש מי שתיא יוצא מן העלם כחמיסות אונ עם זענען דא מעקמשין וואס גיגען ארויס פון דער וועלט מיט נאנגקייט עד לעבת אויס זיינע נאנגע יאערין ה' שופר ישרא ישרט מלי רע כו הי רצון גאט וואס ער היים די יודין ער זאל אונג אויף הישען פון אלעם שלעכטס אוי זאל זיין רעו ויילען פון גאט:

אוי געניים שלא הלכו באמתה ווי צו די אויגן וואס זיי זענען מיט געמאקען מיט אמת אוי לאונגים שלא קבלו חוכמות ווי צו די אויערן וואס זיי האבן נים גיטואלס הערין גיין לשקראפונג אוי פה שלא עסק פייהה ווי צו די מויל וואס האט נים גילערנעם הורה אוי לו קשור שלא נתנו ברהא ווי צו דעם לייב וואס האט זיך נים געמאקערט אין די מורא פון גאט אוי לו קצר שלא נכנע ספן בורא ווייא צו דיא געדאנקען פון מעקש וואס זענען נים אונקערר מענין גיטוארין פאר דעם באשעפער אוי לו זגב שלא עבר את בורא ווי צו דעם הארץ וואס ער האט נים געדינט צו גאט שטחיד עמוד בנייה וואס ער איז אונגעברייט צו שפיין מיט שאנדע וואקרים לו עמוד ברוי אונ מען זאגט צו אים שפעל דרך צום משפט חכמי פשעה אונ דערקען זיינע מעשים וואס די האקט נישטא ווע מייבן באת ולפני מי אמת עתיד לזון חן וויים פון וואנען די ביום געקומען אונ פאר וועמען די ביום אונגעברייט צו געבין זיין אונ משפט וואס אין אמת כול החיוב אויב די קענסט נים ענטפערן מי ויכל החיוב ווער וועט קענען ענטפערן פון זיינעמוענין וסי יכול קבול שטייה ווער קען לידון דעם שקראפ פון זיינע זינד שבו קאש נכדי וואס זענען ניי פיער צו אקלייד ויחרב ציאר ווי אשוערד צום האלדז ובחן זגב ווי אפילו צום הארצין וככלים לרגלים ווי קייטין צו זין פים כחשך געניים ווי פינגערקיים צו דיא אויגן וואס זיין אנרוב צו די פים כחריש לאונגים ווי אמויבונג צו די אויערן ככחשה לפי ווי אשטרויכלונג צום כחן גימט דעם חקנה ווי שפעקט מען צו די עלטער גיטורים נחף ווי שפערצין צום קערפער גנדיש קחן וויא אפארשינדיגונג צו דיא הערנער וצו דיא גרויקקייט) גמרה לטייה וויא דיא גאל צום מוים כחשיה לזיס חזון אוי ווי די זינד צום פאנ פון משפט יש שתיא פה כחצי יפוי עם זענען דא מעקמשין וואס שארפין אין זיערע העלקס זאהרין ויש מי שתיא יוצא מן העלם כחמיסות אונ עם זענען דא מעקמשין וואס גיגען ארויס פון דער וועלט מיט נאנגקייט עד לעבת אויס זיינע נאנגע יאערין ה' שופר ישרא ישרט מלי רע כו הי רצון גאט וואס ער היים די יודין ער זאל אונג אויף הישען פון אלעם שלעכטס אוי זאל זיין רעו ויילען פון גאט:

למשך סמת דאי יהודה נפש י יה יהו יהודה - רוח יוד הא ואו הא - נשמה יהוה חיה יתירה ה דפילי הה אל שמ
בין שבעשה בניקר חולם :

כב ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את הארץ ויהי ערב ויהי בקר יום תמישי פ כד ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחתול ארץ

כב וברך אתהון למומר פוש וסנו ומלדו ית מ'א ב'י' מ'א ועפא יסני בארעא: כב ויהי ערב ויהי צפר יום תמישי: כד ויאמר יי תפיק ארעא נפשא חיה לניה בעיר ורמיש וחת ארעא

דנה

רש"י

שפתיה חכמים

ו לא כדו שיתרבו כי מאחר שהם ילדי בני מתברכים הם מזכרים: על ואל"ה א"כ אמאי החיות עומדים כרובים כיון שמחסרים מהם ולא כיוון חוסר חכמה י"ל מתברכות על האדם מתברכו גם החיות כיון שהם מוליכים כמו האדם ואלה כחיות מהראש"ס שהם בעלי נפש חיה ומתברכו כל בעלי נפש חיה כדרך כלל. והא דכתבך האדם אע"פ שאין מחסרים מהם ולא חסרי נפש רתון יולדת אפטר משום דנליו לפני הקב"ה שיואל מן הדמם ויחיל בהמש כהם וחסלו וילגוס אותם ביאר ויתרבו מתחמת תמימי ר"ב (נח"י) ר"ל כעטם אחד דהיינו תלמידי ואלו להקשות אמר כי כלבו ולא יאמר פרו י"ל לפי שאלו לא היינו יודעים כמה ירבו אם כרובי הפולדס או כרובי הקומה וממלא כוב כפ' כחקותי על פסוק והרכיבי אהכם ופי' כקומה וקופה אבל השתא דכתבי פרו ורבו וממילא דרכובי קלי על הקריה מרס שכבר נכתב אלה שהוא ממוסר בה ואין להוכיח מתולה מרס שהולאה אל הפועל כמה שלטוהיה כי במאמר תשא וגו' הוא נעלמו הלוי ומימי שהיה הפה קדום בה קידם הלוי הוא: ק יתה שטיה רש"י לשון נלעני פ"י נפש ישיהו בה חיות ר"ל משום דכאן נבי חיות מחרן כבר היה הכל נכלא כיום הראשון פה נפש החיות כיון דנפשי תולא וגו' אבל נבי דגים ועופות לא נכלאו כיון ראשון אלא הכה שיכול להשריץ הנוף בלא נפש דעת וקנים מבעלי החסמות

(כב) ויברך אותם. לפי שמחסרים אותם ולדין מהם לא חולקין אותם הנורכו לברכה ולפי החיות הנורכו לברכה אלא מפני הנפש שחבר לקלה לכך לא ברכו על שלא יהא הוא ככלל: פרו. ל' פרו כלו' עשו פירות: ורבו. אם לא אמר אלה פרו היה אחד מוליד אחד ולא דהארץ. הוא שרישתי שהכל מיוס ראשון צ ואלו הנורכו אלא להוליאם נפש חיה. שיש בה ק חיות. (עיון לעיל פסוק כ'): ורמש. הם שרלים שהם נמזכים ורומשים של הארץ ונראים כאלו נגדריס שאין דהיינו בתולדות: צ דק"ל ה"ל לכתוב ויברך אליהם ולי' תולא הארץ דלעיל פ' יב) שהכל נברא כיום ראשון י"ל שחולא הארץ ושהיה כיום הכה כה. ומלת תולא הארץ אינו קר ל' הוא נעלמו הלוי ומימי שהיה הפה קדום בה קידם הלוי הוא: ק יתה שטיה רש"י לשון נלעני פ"י נפש ישיהו בה חיות ר"ל משום דכאן נבי חיות מחרן כבר היה הכל נכלא כיום הראשון פה נפש החיות כיון דנפשי תולא וגו' אבל נבי דגים ועופות לא נכלאו כיון ראשון אלא הכה שיכול להשריץ הנוף בלא נפש דעת וקנים מבעלי החסמות

את הימים שמרבו. ולפיכך אינם פרות ורבות בעולם. ואפי' ררבי יוסר דמסיך בפרח מקום שנהגו לרמוצאי שבת בראשית הבריאה אוס שני בחמות והרכיבי זה על זה ויצא מתן פרו.

וכן ויברך אותם אלהים. וכן ויברך אלהים את יום השביעי. היא יסרה שהקמת דבר חדש סברך שהחיינו: פרו ורבו. ויפדות לא היו בכלל ברכה כדאמרין הוא ענה אשר כבא ר"ק מידי דפרו ורבו נאמר קודם:

פירוש לתורת אלהים

כאמר אנן האם גיונאנמ צו זייא פרו בקרבארמ א"ייה קיבו אנן מערמ א"ייה ופלאו את הפים אנן דער פולמ דאם וואקער בימים אין דיא ימים והעוף יקב בארץ אנן דיא פייגיל ואליו זיה מערין אויף דער צדד רש"י שרייבט דרום האם הקב"ה גיבוענמשמ דיא פיש מיט דיא עופות ונייל מען האקט פון זייא אנן מען עקט זיי קענען זייא דאך ונייניקער ווערין דרום האם זייא הקב"ה גיבוענמשמ זייא ואליו זיה מערין אנן דיא חיות וואלטען אויף

וכן ויברך אותם אלהים אינן האם זיי גיבוענמשמ זאמר אנן האם גיונאנמ צו זייא פרו בקרבארמ א"ייה קיבו אנן מערמ א"ייה ופלאו את הפים אנן דער פולמ דאם וואקער בימים אין דיא ימים והעוף יקב בארץ אנן דיא פייגיל ואליו זיה מערין אויף דער צדד רש"י שרייבט דרום האם הקב"ה גיבוענמשמ דיא פיש מיט דיא עופות ונייל מען האקט פון זייא אנן מען עקט זיי קענען זייא דאך ונייניקער ווערין דרום האם זייא הקב"ה גיבוענמשמ זייא ואליו זיה מערין אנן דיא חיות וואלטען אויף פרוקי דרבי אליעזר

וכד ויאמר אליהם תוצא הארץ וגו'. ב'פשי. פרייאג, האם האם בשאפין מין די ערד אלט מינים בתמות זקרים אנן נקבות, די בתמות תאם מיר פועלי זיי עסין אנן די בתמות תאם מיר פועלי זיי עסין, זייא דאם ונייניקער זייא, זייא דב' יתמור אקו דייון תאו זקרי. אנן ער האם בשאפין די חיות תאם מיר פועלי זיי גימ עסין, תאם זענען אין די פולקער אנן אין די העלערע, אנן אלע לעבעדיגע זאקין וואם קיינען אויף דיא ערד, זענען דעם ועקסאין פאג קיינסאג בשאפין גינאריין, זיי צען קערפערס מיט זיי צען נשמות, זיי זענען אויס גינקליען פון די ערד לעבעדיגע. אנן אין דעם ועקסאין

פרקי דרבי אליעזר
וכד ויאמר אליהם תוצא הארץ וגו'. ב'פשי. פרייאג, האם האם בשאפין מין די ערד אלט מינים בתמות זקרים אנן נקבות, די בתמות תאם מיר פועלי זיי עסין אנן די בתמות תאם מיר פועלי זיי עסין, זייא דאם ונייניקער זייא, זייא דב' יתמור אקו דייון תאו זקרי. אנן ער האם בשאפין די חיות תאם מיר פועלי זיי גימ עסין, תאם זענען אין די פולקער אנן אין די העלערע, אנן אלע לעבעדיגע זאקין וואם קיינען אויף דיא ערד, זענען דעם ועקסאין פאג קיינסאג בשאפין גינאריין, זיי צען קערפערס מיט זיי צען נשמות, זיי זענען אויס גינקליען פון די ערד לעבעדיגע. אנן אין דעם ועקסאין
1 6 הא (היא)

לְמִינָה וַיְהִי רְכוֹן כִּי יַעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-
חַיֵּת הָאָרֶץ לְמִינָה וְאֶת-הַבְּהֵמָה
לְמִינָה וְאֶת כָּל-רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
לְמִינָה וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב׃
טוֹיָאמַר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ

לְמִינָה וַיְהִי רְכוֹן כִּי יַעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-
חַיֵּת הָאָרֶץ לְמִינָה וְאֶת-הַבְּהֵמָה
לְמִינָה וְאֶת כָּל-רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
לְמִינָה וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב׃
טוֹיָאמַר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ

תולדות אהרן
ואם כל מי שם נעשה חכם

שפתי חכמים

מיונית מדכחי ויכר וגו' ר' לרובם טאם סיו טאליס טוטו
תתקטס חס לסיז נטר כן סיו תתרכס לסיז כן: ש' יל טמנד
פל קומחן תתקטס דקל כיון טכחוב וסי כן לל תתכז חס"כ
יעס ודטסיס טאמר ויחל חסר וסי כן לטורו טל טעס כן
ככל: בתולדות טאמר יעס חסר וסי כן לומר טקטין חסר מן:
ל רל כפו טטורין כחלכיס ומדכרס לפני הקכ"ס כך טומדח
תפתחח וכו' ל"כ י"ט טקט"ס נמלך כחלכיס: א' (נח"ו)
טמ"ד דמיל מ"י טל טתקול וכו' י"ל דס"ק טט"ס י"ט כח
לימלך כטו דמי טל טל וסי לטס פתחן טס כסתקוחות: ב' ר"ל
טל טס טקט"ס חכמיס: ג' ר"ל דכטוס טסינו לרטס טכל אין לפרס
טלמנו טל טקט"ס דטס אין לטקט"ס טוס טלס יתמוטס דכחתי
טחלח טח טל כחן כמלחי טל נטל רטות חסר לטס יט כמלויטס
כרלשית: נעשה אדם. טע"פ טל סיוטו כליטרו ויט מקוס למיטס
לרזות לט מונט ככתוב מלמד דרך חן ומדת טטוס
סיח טודול מלך וטכול רטות מן הקטן א וטס כפח טעטו
אדם לט למדת טחיה מדבר טס זיט דיט חל טס
טלמו וטטכות ב כטוכה כדלו ויכר חט חלס חל כחתי ויכר:
בצלמנו. כדטוס ג טל:

הכוון נוכר. כל לטון רטון וטון כלטונט קטומכר"ט
(רעכון): (כס) ויעש. תקטס ככזוטו דן כחיקונ
טו כחיקומחן: (כו) נעשה אדם. טעטתטו טל טק"ה
למדת מכלן לפי טחלדס כדמות המלכיס ככרס ויחיקול
ט לסיך נמלך ככס וכטחול דן חט המלכיס חל נמלך
כמלחי טל טלן מיוט כחחל טחטר לו מיכס (מלכיס
ח' ככ) רחיו חט ה' יושב ח' כסלו וכל טכח טמייס
טומדיס טלו מיוט ומטחלו וכו' יט מיון וטמחל לפני
חל חל מיומיטס לזכות חלנו טמחליטס לחזכה. וכן
דניחל ד) בגורח טעחחח ח' וכמחטר קטיטן
טכמותי חס חט כדמותי טחחחח חרי יט קנאה כמטס
ויהי כדמותי חס חט כדמותי טחחחח חרי יט קנאה כמטס
כרלשית: נעשה אדם. טע"פ טל סיוטו כליטרו ויט מקוס
למיטס לרזות לט מונט ככתוב מלמד דרך חן ומדת טטוס
סיח טודול מלך וטכול רטות מן הקטן א וטס כפח טעטו
אדם לט למדת טחיה מדבר טס זיט דיט חל טס
טלמו וטטכות ב כטוכה כדלו ויכר חט חלס חל כחתי ויכר:
בצלמנו. כדטוס ג טל:

עניני מעשה בראשית

טע"פ ויכר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
כדטוס וטפירטוס על חית טטס . כמו טקוטו ט"ל כמי

מלך . חל מי חסר טקט"ס טטס . ומטו כלטמו כדמותו . וטס
טוטס חכמיס טפירס כי ג' לטוית כחטר חל טלס ויכר טלסיס

פירושי תולדות אלהים

אזי חיות וטאם זאלון ויין אויף דער ערד זמינה
צו איר מין ויחי כן אזי עס איז אזוי גיווארן רש"י
שרייבט דרום שטייט ט"ט ט"ט ויח' זאל
אויס ציהען ווארום דאס ארץ איז באשאפען
גיווארן דעם ערשטען טאג אזוי וויא פריער איז גישטאפען
אזי מען האט גאר באארפט דיא
ערד זאל אויס ציהען: (כח) ויעש אלהים
אזי חיות וטאם זאלון ויין אויף דער ערד זמינה
צו איר מין ויחי כן אזי עס איז אזוי גיווארן רש"י
שרייבט דרום שטייט ט"ט ט"ט ויח' זאל
אויס ציהען ווארום דאס ארץ איז באשאפען
גיווארן דעם ערשטען טאג אזוי וויא פריער איז גישטאפען
אזי מען האט גאר באארפט דיא
ערד זאל אויס ציהען: (כח) ויעש אלהים

טע"פ ויכר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
כדטוס וטפירטוס על חית טטס . כמו טקוטו ט"ל כמי
לוקומיס על הרורה
וכן ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
טאם וטאם גיווארן (ער טאם גיטראכט) מיר
ועלן טאנן אטענשט אין אונזער שטאפען אזי אין אונזער
טעקטליכונג . ווארום יעדער טענשט לעבט אויף דר ועלם

ספר הישר

אדם גישטאפען אזי ער איז אלט גיווען ויין ויח' ויכר
דריטני ויכר ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין
מקושלח האבין אים בגראמין מיט גרויס כבוד ויח' מען
פון אלט טויערן בערן . אזי אלט טאג פריקט טר אויס דעם פייך זיין .
וואסער . אזי דען טאג וועט טאכטן די גרויסע טערה פאר די צדיקים
ועם גאם טעקטין דעם טאג :
וכן ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
טאם וטאם גיווארן (ער טאם גיטראכט) מיר
ועלן טאנן אטענשט אין אונזער שטאפען אזי אין אונזער
טעקטליכונג . ווארום יעדער טענשט לעבט אויף דר ועלם

פרקי דרבי אליעזר

טע"פ ויכר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
כדטוס וטפירטוס על חית טטס . כמו טקוטו ט"ל כמי
לוקומיס על הרורה
וכן ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
טאם וטאם גיווארן (ער טאם גיטראכט) מיר
ועלן טאנן אטענשט אין אונזער שטאפען אזי אין אונזער
טעקטליכונג . ווארום יעדער טענשט לעבט אויף דר ועלם

משלי חכמים

(כח) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמו כדמותו וגו' . וט
טאם וטאם גיווארן (ער טאם גיטראכט) מיר
ועלן טאנן אטענשט אין אונזער שטאפען אזי אין אונזער
טעקטליכונג . ווארום יעדער טענשט לעבט אויף דר ועלם

אזי ער איז גאם ויכר ועם ער טעקטין זעבין זין ויח' ויכר
דוד כמלך ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין
בוטקט פון וואלך ויח' ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין ויכר ענין

בְּצִמְטָא בְּדַמּוּתָנָא בְּדַמּוּתָנּוּ וַיְרֵהוּ בְּדַגְתַּת הַיָּם וּבְעֹוֹף

שְׁפַי חֲכַמִּים

כַּס' וּחְתָּמָן וּחְמוּמָה אֵינֵם רוּחִים לְךָ מַעֲרַב כְּדַפּוּס טַלּוּ וְיִרְיִי
הַעֲשׂוּ לְנוּ כַּמוּ סַפ' כְּסוּמָן עַל מַלְאָכָא כְּלַמּוּס כְּדַפּוּס כַּסְיֹו לֹא
וְהַס' דְּמִירִישׁ' כְּסוּמָן לָאס דְּלִיּוּן יִירוּוֹ יִירוּוֹ סַפִּס כְּלִיחֹו דְּלִיּוּן
טַנְרָאס לָאס לְנִיחִיחֹו טַנְרָאס לָאס כְּדַרָא כְּדַרָא אַחֲרִיס וְעִי' וְעִי'
מַטּוּס כַּס' ל' מִירִישׁ' לָאס דְּלִיּוּן יִירוּוֹ מַטּוּס דְּכַחֲסִי כְּלַמּוּ
אַחֲרִיס קָאֵי עַל דְּמוּת לִיּוּן וְדִירִישׁ' וְעִי' כְּסִרְסִלִּס: ד' דְּקָל'
כְּחִירִיק. וּבִלְחִירִי סוּא ל' יִירוּוֹ. (נַחֲמִי) וְגַל דְּלֵבָן כְּחִירִי יִירוּוֹ
מַל סוּרְדָא וְכּוּכִיר חִימ סַחְרָן קָאֵי סוּא אַחֲל כַּעֲכֹר עַם אַחֲרִיס טַנְרָאס וְכּוּכִיר יִירוּוֹ וְכַסְיֹו כַּסְיֹו
עַנְיִי מַעֲשָׂה בְּרַאשִׁית

רש"י

בְּדַמּוּתָנּוּ. לְהַכִּיל ד' יִירוּוֹ בְּרַגַת הַיָּם.
עַם בְּל' הַיָּם ל' רָדִיּוּ הָרָא וְלִשׁוֹן יִירוּוֹ וְכַס' בְּרַגַת כְּחִיּוֹת
וְכַתְּמוּת יֵאָר וְכַס' נַעֲשֵׂה יִירוּוֹ לְמִינִימָס וְהַחִיָּה מוּחַלְתָּ כּו':
כַּלֵּם אַחֲרִיס אַחֲל וְדֵלִי כְּלַמּוּס קָאֵי עַל דְּמוּס הַעֲשׂוּ לֹא וּבְלָאס
לָאס יֵאָר גּוֹף וּמַלְאָכִיס אִין לָאס גּוֹף: ד' רָדִיּוּ אִי קִרְיִין
סַטּוּס ל' יִירוּוֹ וְכּוּכִיר וְדִרָא סוּא ל' רָדִיּוּ אַחֲל כַּעֲכֹר עַם
אַחֲרִיס טַנְרָאס וְכּוּכִיר יִירוּוֹ וְכַסְיֹו כַּסְיֹו עַל דְּמוּת כְּחִיּוֹת
כְּחִיּוֹת מַעֲשָׂה בְּרַאשִׁית

סַנְרָא דְּאַרְטָס מַד סוּא אַחֲל מַטּוּס טַנְרָא יֵאָר ל' חוּלְדוּת אַחֲל וְכַל
לָאס. וְכִירְתוּ נַפְלָא סוּא אַחֲל לֵאָר סַפִּס' ח' כַּל חִינִי כְּסוּמָן וְחִיּוֹת
חִימִי וְחִיּוֹתִים מִן סַחְרָן. מַתְּכַרְן סוּמַחַת כְּלַמּוּס אַחֲרִיס לָא נִרְאָס
לֹא עוּם מַתְּכָר רַק עַמְר'. אַחֲל יִכְלֵס לְסוּלִיא מַתְּכָר כַּל הַיָּרִי
סוּס. טַנְרָא לָאס בְּהַנְתֵּנוּ קְלִיר לְהִינֵן זַחַת טַנְרָא רֹחִיס אַחֲל כְּמוּחַס
כִּי כַל כַּל סְכִירָאס כּוּלָּה מַתְּכָר' וּמַתְּכָמִיס סַנְרָא הוּא אַחֲרִיס
וּכְמַחֲמַר מַחֲסָא סַחְרָן דְּשַׁא' וְגו'. סוּלִיאס סַחְרָן אַחֲרִיס וְלְרַכּוּסוֹת
אִילִנּוּת וְעִינִי יִרַק וְכַל מַס סַחְרָן סַקְסָר' כְּתַמִּס סוּלִיאס. וְכַן
כְּסַפִּס'. וְכַלְמַר סַחְרָמִס אַחֲל חוּלָל לְשׁוּנַת טַנְרָאס כַּן כַּל פַּר

כִּי הַאוֹת
כִּי סַמְחִירִי לְאִיחָה חִיבָה טַחֲמַנּוּ. מַחוּ כְּעִיר כְּבִית כְּסַרְס.
מַתְּכָמִי כְּחֹר כְּבִית כְּחֹר סְכִיר כְּחֹר טַנְרָא. כְּתַמְכָּה דַעֲת.
מַתְּכָמִי עַם סַתְּכָמָה עַם סַדַּת כְּמוּ ס' כְּתַמְכָּה יִמַד אַחֲרִי. עַם
כְּתַמְכָּה יִמַד אַחֲרִי. כְּדַעֲתוֹ סַתְּכָמִי נַקְטוּ. עַם דַּעֲתוֹ. וְרַכִּיס
נְמוּחָה. וְסַפִּרָה לֵאָר סַחְרָה בְּרַגַת סַחְרָס יִירוּוֹתוֹ וְעִינִיחֹו. כַּל
הַנְּכַרָאִיס אַחֲרִיס מַתְּכָרְן לְמִינֵן אִין לָא כַּל חִינִי יִרַק סַטּוּס
כְּכַמְכָּה וְרוּחִיס וְכַמְרָאִיס. כּוּלָּה יֵאָר מִן סַחְרָן. וְחִ' אַחֲרִי
כְּקוּמוּתָה נִכְרָאוּ וְכַרְיִיסוֹס נִכְרָאוּ. סִ'ז' נִכְרָא כַּל אַחֲרִיס מַדַּעַת סַחְרָא

פירוש לתורת אלהים

בְּצִמְטָא אֹנּוּ אֹנְזֶר פְּאֶרְעַם בְּדַמּוּתָנּוּ וַיֵּאָר אֹנְזֶר
גְּלִיבְעֹן פְּלוֹמֶר עַר זָאָל גְּלִיבְעֹן זִיין צו אֹנּוּ מִימ
פֶּאָר שְׂמַאנְד אֹנּוּ מִימ שְׂכָל. וְרִשִׁי שְׂרַיִיבִים פֹּון
דְּאָנְזֶר לַעֲרִיבְעֹן מִיר אָפּ דָּאָם עֲנִיווּת פֹּון הַקְּבִיָּה
וַיִּוִּיל דָּעַר מִקְבֻּשׁ הָאָם דָּאָם גִּישְׂמַאלְמִס פֹּון דִּיא
סְלַאָכִים אֹנּוּ סַאָקֶר וְעוֹלְעוֹן זִייא זִיך אִין אִימ
פְּקַנְא זִיין דְּרוּם הָאָם גָּאָם פֹּון זִי עֲנִינוּמִן לְשׁוֹת
אֹנּוּ הָאָם צו זִייא אֹזוּי גִּישְׂמַנְס צִוּוִישְׂעֵן דִּיא
אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע בְּשַׁעֲפֻעִישׁ אִיז יֵאָר דָּא וַיִּיא מִיין
גְּלִיבְכִין אֹנּוּ אָז עֵם וְעֵט גִּימ זִיין אִין דִּיא
אֹנְזֶרְשְׂטַמֶּע בְּשַׁעֲפֻעִישׁ וַיִּיא מִיין גְּלִיבְכִין וְעֵט
זִיין אִין הַקְּבִיָּה אִין דִּיא סַעֲשָׂה בְּרַאשִׁית דָּאָם הַיִּיכָמ
אִין דִּיא וְאָקֶע וְחַאָם וְעַנְעֵן בְּשַׁאפִּין גִּישְׂמַנְס
נִוְאִירִים דִּיא אֹנְזֶרְשְׂטַמֶּע בְּשַׁעֲפֻעִישׁ וְעוֹלְעוֹן
פְּקַנְא זִיין דִּיא אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע דְּרוּם הָאָם גָּאָם זִיך
בְּרַאָקֶען מִימ דָּעַס בִּית דִּין שַׁל מַעֲלָה דָּאָם וְעַנְעֵן
דִּיא סְלַאָכִים אֹנּוּ הָאָם גִּישְׂמַנְס גְּשָׂה אִימ לְאָקֶר
בְּשַׁאפִּין אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע אֹנּוּ גָּאָם אַאֲפִיקוּרוּס זָאָל כּוּכִיר
זִיין אִין הַקְּבִיָּה אֹנּוּ זָאָל זָאָקֶען דִּיא סְלַאָכִים הַאָבִין אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע דָּעַס סְעַנְשִׁשׁ

פרקי דרבי אליעזר

אִימ, אִיז בְּעַמְרָה עַר זָאָל גָּאָר גִּימ סַקְסָר אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע דָּעַר וְעַלֵם, הָאָם
הַקְּבִיָּה גִישְׂמַנְס צו דִּיא חוּרָה אִז אִיך וְעַר עַרְשִׁין אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע
רַאָלִם אִיין מִיין בְּעַמִּין) אֹנּוּ אִיך וְעַר עַרְשִׁין רַב בְּחָסַר (אִיך מִיר)
שׁוּל הַסִּדִּין) אִז דָּעַר מִקְבֻּשׁ וְעֵט גִּימ וְיִקְרִיעֵן. וְעַל אִיך דָּאָה
דָּעַס רִין, אִיז דָּאָה אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע מִיין זָאָקֶען עַרְשִׁין אִיבְעֶרְשְׂטַמֶּע אֹנּוּ רַב חָסַר,

משלי חכמים

אֹנּוּ גָאָר זָאָקֶען מִיר וְחִיָּסִין פֶּאָר וְחַאָם וְעוֹלְעוֹן דִּיא סְעִלְעֶר
כְּרִיבְלִיך זִיין אֹנּוּ דִּיא בּוּיָקֶר וְעוֹלְעוֹן וְיַנְעֵן. גָּאָר דִּיא נְכַרָא זָאָקֶען
זָאָל וְחַאָם אִיז בְּשַׁאפִּין גִּישְׂמַנְס אִין דִּיא זָאָקֶען טַנְרָא וְעַנְעֵן
בְּשַׁאפִּין גִּישְׂמַנְס מִימ יִירוּוֹ וְחַאָם, טַנְרָא הָאָם זִי גִישְׂמַנְס
אִיז זִי וְחַאָם אִיז בְּשַׁאפִּין עַרְשִׁין. הַאָבִין זִייא גִישְׂמַנְס א, א'
אִיז דָּאָה אִז עַרְשִׁין זָאָל הַאָבִין דָּאָה בְּעַמְרָה עַרְשִׁין וְעוֹלְעוֹן
בְּשַׁאפִּין עַרְשִׁין מִקְבֻּשׁ, גִּימ הַבְּמוֹת חִיּוֹת עוּמֹות בּוּיָקֶר

השמים ובבמה וּבְכַל־הָאָרֶץ וּבְכַל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: וּבְכַל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:

עניני מעשה בראשית

כל כלבו ועוד הרבה. ט"ו אמר רבי אחי כלבו נמק. והו
 ויאמר אליהם [כלבו] עם עצמו כביכול [דבר] נעשה אדם. האדם
 סוף ימי עשי כשנזקקו [לא] כלל כשעשה עשי כשנראה שאלהים
 נכבד באלה ושעשה בכל סופימים וסופיות ששם. שאלהים קמ
 סוף. וממנו ישי ספיות ככפוף. והיו ישי נעשה סוף כליהם
 תחום. אומר כללמו. עם כללמו הידוע לנו נעשה אותו. כביכול
 כלל חיות קודם שנושא חיזם כלי מלייר שכללו תבנית ככלו. ואח"כ
 שוקם סכלו כסליור אחר חקק בתוויו. כן כביכול כחמס ס"י מליור
 אלל סק"ס יליד יעשה האדם ואח"כ עשהו כללס ונדמותו סוס.
 כמ"ע חז"ל סק"ס יעשה חיזם דיוו נמנו על כל אחר ואחר על אדם ח"ד
 לכרלו. ש"ס"י כדמותו. ש"ס"ס לו כדמותו חסס אל סרופיסיס אבר
 כשתיס חמתל. ועל לורט סוף אומר כללמו. סרופו ס"י. כסאכריס אבר
 סוס אלל כל כלי ס"י. נעשה חס כללס ב"כ. וכסתו חס"י כדמותו
 כ"י כדמיון ולא חסס כסתיימיס חמתל סנסחתו חס"י סוף.

בטנם של אלהים לא יוכלו לטנות טנטם וחסה חוכלתיס חסכסס.
 סכל כריאה חלסס לא כן סיס. כי נוסו לא יאה סחלדמה. רק
 סק"ס זכר ספרו סכל ארבע סנות טילס. ולא ננמר נוסו ססלמו.
 רק סק"ס כביכול כידיו טסס כל נוסו וכל אבר ואבר עלו. ס"כ
 נקרה חלסס יור כסיו וסססס ידיו על סק"ס. כי יס טני מני
 פליס. סולקסיס כדפוס. וסולתו יוקס סחכתיס כדפוסו יולל כלי.
 כן יולל כל חולדות סלרן מן סלרן כמו סדפוס [סלרס] ייס
 חיו כלו סנססס כידו סלרמן חסס. כן סיס כריאה חלסס יור
 כ"ס על סק"ס. וכן סססר אבר נכל סק"ס סכל סוס נעסס
 סלמות וזריס וסכר יוקסס עליסס עור מלמסלס ואח"כ נכס
 כלסו נסמס רוח חייס וחי סלסס ועסל על רנלי. וסחילוק
 סכין מלת ויזכר למלת ויחמר. ודבר סוס סלסל עומד ננדו.
 רדייטו רלוקו מדכר נסמטו או לזכר חמר. ואחריס נחמר ג"כ
 על מסססס סלכ כמו חמר ויחמר ירססס כלכו ויחמר סתן כזכו חמר

לקוטים על התורה

פירוש לתורת אלהים
 ווארום עם שיש ראה געשה אדם מיד ועליו
 בשאפען אפעקש קען געש אדם און זאגן נאם
 האם גיזאנט צו די סלאכים ווי זאלין אים העלפין
 בשאפין דעם פעקש פון דעסמוועגן האם
 פארם דער פסוק גיט פאר מיפען צו לשפעלין
 געש אדם און צו לערנען דרך ארץ און אמרה
 פון ענינות אז דער גרעסערער זאל זיך פראמין
 און זאל געמיין רשות פון דעם קלענערין ווארום
 עם זאל שטיין אפעשה אדם ואלט טייטש גיווען
 איה וועל בשאפען זאלמען מיר גיט אפ
 גילערינגס אז ער רעם מיט דעם בית דין של
 מעלה גאר מיר וואלמען גימיינגס אז ער רעם
 מיט זיך אליין און דיא השוכה וואס קען זאל
 עגנפערין דעם אפיקורום שטייט פריא דיא זייט
 ווארום ווייפער שטייט נברא אלהים את האדם איה
 טייטש נאם האם אליין בשאפען דעם פעקש
 און עם שטייט גיט הנברא זיין האבין בשאפין
 זיידו און זיין זאלין גינעלטיגען כזה תם אין דיא

נאם האם געבריינגט דעם פעקש און בהמות חיות עופות
 אויף דער וועלט, דער פעקש בריינגט אויף אויף דער
 וועלט עקשיון בהמות חיות עופות, גאר דער אונטערשייד
 איז גאט זאגט פריער אלץ געבריינגט אויף דער וועלט פון
 גאר יום ער האט גיזאנט איוואו גיזארין, און דער פעקש
 פארברענגט אויף דער וועלט וואס גאט האט בשאפה,
 דריבער ווערט דער פעקש גיזארין ער איז אשאפען פון
 גאט, און עם זענען אויס ער איז גלייך צו גאט, דריבער
 האט גאט גיזאנט מיר וועלן סאכין אפעקש (ב"מ)
 דער פעקש וועט זיין אשאפין פון אונז (ברמיתג) און
 ער וועט זיין אזוי ווי גלייך צו אונז, דריבער מיר קענען זאגן
 דריבער שטייט (געש אדם), און וועלן סאכין אפעקש,
 ווייל אלע בהמות און חיות זענען בשאפין גיזארין לעבעדיגע
 פון דיא ערד, ווייז גוף און ווייזר נפש וזענען ארום
 געקענען פון דיא ערד, די העדיון רי בהמות און חיות גאר
 צו זיך ערד, אבער פריא דעם פעקש איז ניש אזוי גינען,
 זיין גוף איז בשאפין גיזארין פון דיא ערד, אבער זיין
 נפש איז אים גינעדיג גיזארין פון הימעל, איז דיא דעם
 פעקש און שותפים, די היפעל און די ערד, דריבער
 האט גאט גיזאנט צו זיך ערד מיר בידע וועלן סאכין
 שותפות און מיר וועלן בשאפין אפעקש.

פיש פון דעם ים ובעף השמים און אין
 אין דיא בהמות וכל הארץ און איבער דער גאנצער ערד וכל
 וודמונג הרמש על הארץ וואס קריקט אויף דער ערד רשעי
 וועלן גינעלטיגען און קען קען טייטשין זיין וועלן גינעדיג
 אז ער פהומ דעם רצון פון הקדוש ברוך הוא גינעלטיגען
 ער איבער דיא חיות און אז ער
 איז אים זוכה ווערם ער גענידערט פאר זיין פלוקר דיא חיות
 גינעלטיגען אויף אים):

פיש פון דעם ים ובעף השמים און אין
 אין דיא בהמות וכל הארץ און איבער דער גאנצער ערד וכל
 וודמונג הרמש על הארץ וואס קריקט אויף דער ערד רשעי
 וועלן גינעלטיגען און קען קען טייטשין זיין וועלן גינעדיג
 אז ער פהומ דעם רצון פון הקדוש ברוך הוא גינעלטיגען
 ער איבער דיא חיות און אז ער
 איז אים זוכה ווערם ער גענידערט פאר זיין פלוקר דיא חיות
 גינעלטיגען אויף אים):

פירי דרבי אליעזר
 איה פארן חסדים, האם הקב"ה געפען ערד פון אלץ פיר ערד
 פון דער וועלט, פון די ערד זאל פון מאכין אפעקש, על האם
 געענקט ריפע ערד, פון די ערד זאל זיין זאם בלום, שדאריש
 ערד, פון די ערד זאלין זיין די קישקעס, ווייפע ערד, פון דיא ערד
 ערד זאל זיין דער גוף פון דעם פעקש, פאר זיאם האם
 גאט גענעטן דער ערד פון אלץ פיר ערד וועלט, הקב"ה האט גיזאנט
 מאכער

ספר הישר
 אנדריסער ספר און אנרום געניין אויף אדם, באמאלס
 איז חמוך אלץ גינען עניי הונדערטס דריי און פערציג יאנר,
 און
 ערד, פון די ערד זאלין זיין די קישקעס, ווייפע ערד, פון דיא ערד
 ערד זאל זיין דער גוף פון דעם פעקש, פאר זיאם האם
 גאט גענעטן דער ערד פון אלץ פיר ערד וועלט, הקב"ה האט גיזאנט
 מאכער

משלי חכמים
 סחורה, דער ראבין האט געהאט ארבעלע סים איין פערדיג
 סים אביסל סחורה איז ער געארטן געשווינגס, לשמען איז אפש
 גיפארין סים צוויי פראכט וועגן סחורה סים משתיים, ראבין
 און

משלי חכמים
 סחורה, ער האט געבראנגט געלס ביי געלי במים, ער האט
 געבראנגט סחורה אין די ספריקען, אפארל האט גיפארין די
 בידע סחורים זענען צו וואסן זייען גיפארין פון ליפציג סים
 (זאא) (זאק לישראל ע"ס)

בראשית יום ה נביאים ישעיה מכ

לחמשיך מלה דלא צבאות נפש צ צב צבא צבאו צבאות רוח יהוה נשמה דנצח ארני נשמה דעמד יתנה חיה יחיה דנצח יהוה חיה יחיה דהוה אל שם ב"ן שבנשיה :

א ועתה כד-אמר יהוה בראה יעקב ויצרף ישראל אר-תירא פי גאלתיך קראתי בשמך ל-אתה : ב כ-יתעבר במים אתה אני ובנהרות לא ישמפך כ-תלך כמו-אש לא תפוח ולתבה לא תבער כד : ג פי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים פוש וסבא תחתיה : ד מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיה ולאמים תחת נפשך : ה אר-תירא פי אתה אני סמורת אביא זרעה וממערב אקבצך :

ואני רחיקיטה וסמרת הקוהה ומקנתה חלה נפשך : ה לא תרחל אני בסערה סימרי מסדיקתא איתי קנה וממערבא אקרב גלותך :

רשי

מצורת דוד

(א) ועתה רץ חף על כל זמח : כה אמר ה' עמי אל הירא . פן תכלה כנולד : כי גאלתיך : כי הלא ממלכים נלחתיך וקראתי או בשמך שחתם עלי וכני סבורי : (ב) כי העבור במים . וחסוי קרוב ליהוה נשכח כה : ובנהרות חף לא תעבור כנסרות הסועפים לא ישמפך : דא תבור . לא תפוח נכוח מן האש חף הלכך לא תבער כד רץ חף אל חס חסי כשחמ סגרות לא תכלה שמה : (ג) כי אני ה' ובו' וסכל כילי : נחתי כפרך מצרים . סלל כמך ארן תלויס (יחזקאל כ) ונחתי או כסרך תלויס כי כמה נלכודו תחתיה : כוש וסבא תחתיה . כאשר סמריכי שם פניו להלחם כירוטויס יאל להלחם כחתלם עם כוש וסבא ואלכודם במקומך וכס היו לך לפדון : (ד) מאשר יקרת . כעבור אשר יקרת כעניו וככדת מכל האומות ואני אהבתיך וזלז לזכי ליתן פני אדם אחרים תחתיה : ולאמים ובו' . ככל סדרכ כמ"ש וכאומר כאשר עשיתי לשעבר כן אוסיף לעשות עוד תחתיה : (ה) סמורת . סמולויס שמה :

דעם פירוש עברי מיימש נעשינם מען ביא דער הפסורה פון דער חזק .

תרגום

כתובים משלי א

לחמשיך מסור ומלכות דלא שין דלת יוד נפש שין דלת שין דלת יוד רוח ואהרונדי נשמה דינוה א אר ארנ ארני נפש ארני רוח אלף דלת נון יוד נשמה דמלכות יד הו וו הו חיה יחיה דיסור יתנה חיה יחיה דמלכות אל שם ב"ן שבנשיה :

א עד אמת שקרי חסיון א עד-מתי אפתים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו לתם שברוקא ומסקני מסקנותא וקסילים ושנאו-דעת : ב תשובו לתוכחתי הנה אביעה דבם רחמי אודיעה דברי אתכם : ג יען קראתי ותמאנו נשיתי אפע לכון רחמי ואודיענו מלי : ג על דקרית ולא הימנתה

רשי

מצורת דוד

(א) אביעה דבם רוחי . אדכר עמכם כרוח הקודש : (ב) נשיתי ידי . לרמוז להם שישובו אלי : (ג) אודיעה ובו' . ככל סדרכ כמ"ש : (א) יען . לכן סוהיל ומלחם לשמוע מה שיקראתי : נשיתי . כדרך חכם כסמול כנווויס סיד פירוש ע"מ

(א) עד מתי אפתים תאהבו פתי ביו ונאנען איהר נארען נועם איהר ליב האבען נארעשקויס וליצים לצון חמדו דהם אונן שפעטערס גלאסקען גאר צו שפאטם וכפייס יאנוו דעה אונן נארניס האבען פייגס וויקענשאפט : (ב) תשובו לתוכחתי או איהר נאליס ויך אומקערען צו מיינע שפראך וייד הנה (חזק לישראל ע"מ)

בראשית יום ה כתובין

התרגום

די ואין מקשיב : ד ותפרעו כל צעתי ותוכחתי לא אביתם : ארסיית אידי ולא אציתן :
גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם : ד ושניתון כל תרעיתו
ספקסנתי לא אביתון : ה אף
אנא בסברבון אגמך ואדסקה פד נימי דלתניא עליכון :

מצודת דוד

למקשיב מתירין : ואין מקשיב : ואין מי מקשיב : ד) ותפרעו .
בסלתם עתה ולא רציתם לקבל דוחמתי : (ה) גם אני . לא חסות
מילכתי : ואשחק כנחא פחדכם :

(ד) ותפרעו . ומסכתו : לא אביתם . לשמוע :
(ה) גם אני . אעשה זאת : באירכם . בשנחתיכם :

פירוש ע"מ

די ואין מקשיב איך האב גניינמס מיינ האנד צו דיר
אוג דו האקסט גימ גיוואלט פארנעקען מיינ
לערנען : (ד) ותפרעו כל צעתי אונ אייך האמ
פערשטערט מיינ צעה וואס איך האב אייך
גינעבדין ותפתי לא אביתם אונ מיינ שפראך האמ
אייך נאר גימ גיוואלט פארנעקען : (ה) גם אני

ברמנורא

משנה ובאים פרק א

עיקר תוי"ט

פרק א א כל הובחים שנובחו שלא לשמן .
כגון שמחטה עולה לשם שלמים : כשרים .
וזורק דמן ויקטיר אמריהו (א) לשמן דבקדושתיהו
קיימו וחסור לשמויי כהו : אלא שלא עלו לבעלים
לשם חובה . ועדין להכיל
המר לחובתו או לדרדור ושקטנו
לשמו דא"ק מולא שתיך
השמו ושקית כחשר נדרת
לה' אלהיך נדבה אם נדבה
אינה נדר ואם נדר אינה
נדבה אלא ה"ק אם כמה
שנדרת עתה ששקטם
הוצא לשם בעלים (ב) יש נדר
לשם חובה ודוקא קרבן יסוד טיב לו בעלים אבל קרבנות כבור ששקטו שלא לשמן עלו לזבור לשם חובה (ג) ששקטו
מזכותן (ד) למה שהן ראוין לו ודוקא כששקטו כפי' שלא לשמן או חמרינן למה עלו לבעלים לשם חובה (א) ששקטו
כתיב עלו לבעלים לחובה : חוץ מן הפסח . דכפסח כתיב ועשית פסח עד שיהיו כל פסחיהו לשם חובה אבל שקטן
לפסול אם נעשה שלא לשם בעלים : וחמטת . דכחמטת נמי כתיבי קריתו חד לפסול אם נעשה שלא לשם פסח וזה
שחטה לשם חמטת וכתיב ולקח הכהן מדרס החמטת עד שחמטת קבלת הדם וזרקתו לשם חמטת (ה) וכפר עליו
הכין . עליו ולא על חבירו ליהנו שחטה לשם בעלים . מחמטתו אשר חמט שחטה לשם חותו החמט ולא אמרן
דכתיב ולא יהללו את קדש בני ישראל קדשים מחמטין קדשים ואין חמטין כשר ולא עלה לבעלים לשם חובה
פסול שלא לשמו כ"י שחטתו דהיינו מחמטת היום של ערבי פסחיים עד הערב אבל קודם לכן ואחר תקן
קיי"ל פסח בשאר ימות הכהן שלמים היו וכל דהיינו כשלמים (ו) אף האשם . כדחמטת עמחא ואויל :

(א) הובחים . טע א' כולל כל הקרבנות כקריבים מחמטת היום
שנוספים בו לזרבות כחשר זנוו הסס . פרי"ט ומחוי"ט :
(ב) שנובחו . עבודה קמיהו נקט וה"ס קבלס וכולס זריקס
דחתי סיפא . חו' : (ג) ולחלו את הבהלים . רש"י : (ד) ו"י
פרי"ט ששקטם שלא לשמן או שלא לשם בעלים : (ה) דייק גימ
פרי"ט מדתנן לבעלים : (ו) כגמ'
(ז) וטעם דלכ כ"י מחמט עליוס :
(ח) לאו דחמטת ליוו מולקת
אלא מייחוי ל"י בגמ' מן זכר
עליו הכין החמטתו שחמט כפרס
לשם חמטת : (י) פרי דיש
גימ אין דכר אחר מחלל את קדש
בני ישראל . רש"י : (י) וכן

כל (א) הובחים (ב) שנובחו שלא לשמן כשרים
אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ
מן הפסח וכן חמטתו . הפסח בזמנו .
והחמטת בכל זמן . ר"א אומר אף האשם .

פרק א א כל הובחים שנובחו שלא לשמן כשרים
אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ
מן הפסח וכן חמטתו . הפסח בזמנו .
והחמטת בכל זמן . ר"א אומר אף האשם .

פון ויין נדר מיט דעם קרבן . אונ ער דארף
בריינגען איין אנדער קרבן עולתה היך פן הפסח וכן
השקת נאר גימ אקרבן פסח אונ גימ אשקת .
אויב קען האמ גישאקמין אקרבן פסח אנדער
אשקת גימ צו ויער נאקען . נאר צום נאקען
פון איין אנדער קרבן זענען ויין פסול הפסח ביפט
אקרבן פסח אין ויין צייט . ערב פסח פון האלפין
פאן ביו נאכט והשקת כ"י וזו אונ אקרבן חסארן
צו יעדער צייט נאכט ויי זענען גישאקמין גיווארן
גימ צו ויער נאקען . נאר צום נאקען פון איין
אנדער קרבן . זענען ויין פסול . רבי אלעזר
זאגט אף האשם אפילו אשם או קען האמ אים
(ה"א)

גישאקמין גיווארין גימ צו ויער נאקען . ער
האמ גישאקמין אעוקה צום נאקען שלמים . ער
האמ גיוואגמ איך שעקבם דיא בטהו ויא זאר ויין
אקרבן שלמים ויי"ד ער האמ גימיינגם דאם איז
שלמים . נאקדעב איך אים דערוואקס גיווארין
אז דער קרבן איז אעוקה איז דער קרבן פשר .
נאר ער זאל שפריינגען דיא פרום אונ מקריב
וין דיא חלב אויף דעם סופם צו ויין נאקען .
פון ווענין אעוקה איך שאט עלו בעלים לשם חובה נאר
דער בעל הבית האמ גימ באאקאלקם דעם חוב
(ה"א)

החמאת בא על החמא וכו'. וכתוב כחמאת חמא
 ורכנן סכרי חמאת דכתיב ביה מעוטה פסול חמא דלא
 כתיב ביה מעוטה כחמ (ח) ואם תאמר חמא נמי כתיב
 ביה חמא הוא הוי לא נאמר חמא לחמך הקטרת אמרין

ואם בא לעטע שלא לשמו
 דפסול קודם הקטרת אמרין
 היה לרין לכתבו ואין הלכה
 כר"א: ו' הנשחמים
 לשם פסח. כל שער זבחים
 שנזבחו ב"ד בניסן לשם פסח
 פסולים וכן שנזבחו לשם
 חמאת בכל זמן פסולים כי
 הכיזו לזניהו פסולים לשם
 אחרים פליג חת"ק דמתני'
 דלמר כל הזבחים שנזבחו
 שלא לשמן זבחים ואמר איזה
 על שם שנזבחו היה עוסק

בפרקמיה והיה מספיק לרכי שמעון אחיו שהיה עוסק בתורה והתנו בנייהם שהיה חלק לעזריה כשכר למודו
 של שמעון: שחשון. לשם גבורה מהן: כדמפרש ואולי כשרים: לשם נמוך מהם. לשם
 זכה שהוא פחות מהן בקדושה: פסולים. דכתיב ולא יחלו את קדשי בני ישראל את אשר יראו לה' בנזרם
 מהן אין מתחללים מהם מתחללים ואין הלכה כרבי יוסי בן חוני ולא כשמעון אחי עזריה: בנזרו ומעשר
 בהמה נזבחו משלמים מפני שהתלמים עטוים מתן ד' כלומר ב' מתנות שהן ד' וסומכה ונסכינו ותיפת חזה
 ושוק משל"כ בכבוד ומעט דלמן עטון מתנה אחת ואין סומכה ונסכים וסוגת בהן ולא תיפוט חזה ושוק:

גישאקמין נים צו זין גאקען. נאר צום גאקען
 פון איין אנדער גרן איז ער אויף פסול הפסח
 ניינט אקערן פסח אין זין צייט. ערב פסח פון
 האקערן טאג ביי פאקט והתפאת והתשם בגל זמן אונ
 אקערן חמאת אונ אקערן אשם צו ועדער צייט.
 אז ויאי זענען גישאקמין גינארין גיש צו זייער
 גאקען. נאר צום גאקען פון איין אנדער גרן
 זענען ויאי פסול אפר רבי אליעזר האט רבי אליעזר
 גינאנט התפאת באה על חמא אהמאת בריינגט קען
 אויף אעבריה והאשם בא על חמא אונ אשם בריינגט קען
 קען אויף אויף אעבריה מה חמאת פסולה שלא לשמה
 אזוי ויאי אז קען איז מקריב אחמאת אויף דעם
 גאקען פון איין אנדער גרן איז ער פסול אף
 האשם פסול שלא לשמו אזוי אז קען איז מקריב אשם
 אויף דעם גאקען פון איין אנדער גרן איז ער
 אויף פסול: ב יוסי בן חוני אפר יוסי בן חוני נאנט
 הנשחמים לשם פסח וישם חמאת פסולים אז קען האט
 גישאקמין אנדערע גרנות ערב פסח אויף דעם
 גאקען פון אקערן פסח זענען ויאי פסול. אדער
 קען האט גישאקמין אנדערע גרנות ואנאנץ
 נאהרן אויף דעם גאקען פון אחמאת, זענען ויאי
 פסול. אונ יוסי בן חוני קרינט אויף דעם ערשטן
 תנא. דער ערשטער תנא זאגט אלע גרנות
 וואס קען האט ויאי גישאקמין אויף איין אנדער
 גאקען גרן. זענען ויאי פשר. אונ יוסי בן חוני
 זאגט אויף דעם גאקען פון אלע ערליי גרנות
 איז פשר אז קען שעקט דעם גרן. נאר אז קען
 שעקט אויף דעם גאקען פון אחמאת אדער אויף
 דעם גאקען פון אקערן פסח איז דער גרן פסול

בתיבה למ"ג דפסקו הר"מ ור"ב כמותו אפי' קודם חלות נמי
 עטוי"ט: [ג] על חמא. חיבה חמאת ואשם נמי דאין באין על
 חמא. תפאת יולדת ואשם נולדת אלא מסוס דרובא חמו על
 חמא משו להו אהרדי. חוס': (ח) ולרענן למאי הלכתא חמא
 חמא לחמאת. לומר לך מה חמאת עתונה סומכה דכתיב בה וסמך
 עין על ראש החמאת אף אשם
 זינו פסולים. נמרה: [ד] לשם
 פסח כו'. לחמינו מותר פסח בא
 שלמים ואין מותר שלמים בא
 פסח מה פסח שמתורה בא
 שלמים חמטה לשם שלמים פסול
 שלמים חמא ומותר בא פסח
 חמא חמטן לשם פסח אינו דין
 שיהו פסולים. וכן חמינו כחמאת
 שמתורה בא עולה ואין מותר
 עולה בא חמאת. בנמרה:
 [ה] כשרין. בנמרה בעי ד' זיזא
 אי כשרים ועולין קאמר. ובתרתו

ולכלד שלא יחמטן לשם פסח ולא לשם חמאת: שמעון אחי עזריה. נקרא כן על שם שנזבחו היה עוסק
 בפרקמיה והיה מספיק לרכי שמעון אחיו שהיה עוסק בתורה והתנו בנייהם שהיה חלק לעזריה כשכר למודו
 של שמעון: שחשון. לשם גבורה מהן: כדמפרש ואולי כשרים: לשם נמוך מהם. לשם
 זכה שהוא פחות מהן בקדושה: פסולים. דכתיב ולא יחלו את קדשי בני ישראל את אשר יראו לה' בנזרם
 מהן אין מתחללים מהם מתחללים ואין הלכה כרבי יוסי בן חוני ולא כשמעון אחי עזריה: בנזרו ומעשר
 בהמה נזבחו משלמים מפני שהתלמים עטוים מתן ד' כלומר ב' מתנות שהן ד' וסומכה ונסכינו ותיפת חזה
 ושוק משל"כ בכבוד ומעט דלמן עטון מתנה אחת ואין סומכה ונסכים וסוגת בהן ולא תיפוט חזה ושוק:

גישאקמין נים צו זין גאקען. נאר צום גאקען
 פון איין אנדער גרן איז ער אויף פסול הפסח
 ניינט אקערן פסח אין זין צייט. ערב פסח פון
 האקערן טאג ביי פאקט והתפאת והתשם בגל זמן אונ
 אקערן חמאת אונ אקערן אשם צו ועדער צייט.
 אז ויאי זענען גישאקמין גינארין גיש צו זייער
 גאקען. נאר צום גאקען פון איין אנדער גרן
 זענען ויאי פסול אפר רבי אליעזר האט רבי אליעזר
 גינאנט התפאת באה על חמא אהמאת בריינגט קען
 אויף אעבריה והאשם בא על חמא אונ אשם בריינגט קען
 קען אויף אויף אעבריה מה חמאת פסולה שלא לשמה
 אזוי ויאי אז קען איז מקריב אחמאת אויף דעם
 גאקען פון איין אנדער גרן איז ער פסול אף
 האשם פסול שלא לשמו אזוי אז קען איז מקריב אשם
 אויף דעם גאקען פון איין אנדער גרן איז ער
 אויף פסול: ב יוסי בן חוני אפר יוסי בן חוני נאנט
 הנשחמים לשם פסח וישם חמאת פסולים אז קען האט
 גישאקמין אנדערע גרנות ערב פסח אויף דעם
 גאקען פון אקערן פסח זענען ויאי פסול. אדער
 קען האט גישאקמין אנדערע גרנות ואנאנץ
 נאהרן אויף דעם גאקען פון אחמאת, זענען ויאי
 פסול. אונ יוסי בן חוני קרינט אויף דעם ערשטן
 תנא. דער ערשטער תנא זאגט אלע גרנות
 וואס קען האט ויאי גישאקמין אויף איין אנדער
 גאקען גרן. זענען ויאי פשר. אונ יוסי בן חוני
 זאגט אויף דעם גאקען פון אלע ערליי גרנות
 איז פשר אז קען שעקט דעם גרן. נאר אז קען
 שעקט אויף דעם גאקען פון אחמאת אדער אויף
 דעם גאקען פון אקערן פסח איז דער גרן פסול

ג רבי יהושע מבשיר . דחסינ ליה כפסח כשאר ימות השנה החיל חזק וזמנ מד בין הערבים : בן בהירא פוסל . החיל ומקנה היום רחוי ה"ל כפסח בזמנו (ס) והלכה כבן כתיבה : שבועים ושנים זמן . להודיע כתיבה אחת היו יחסיס וכולם הורו כחיס אחד לכך זמן זמן ולא חמי זקנים : כל הזבוחים הנאכלים . אבל לא עולה : ולא הוסיף בן עזאי . על דברי חכמים לפסול טון הפסח והטאת אלא עולה : ד קבל והלך חרק . או א קמי טחוס

ג הפסח ששחמו בשחורית בארבעה עשר שלא לשמו רבי יהושע מבשיר באו נשחם בשלשה עשר . בן בתירא פוסל כאלו נשחם בין הערבים אמר ר"ש בן עזאי וין מקובל אני מפי שבועים ושנים זקנים (ל"א זקן) ביום שהושיבו ר"א בן עזריה בישיבה שכל הזבחים הנאכלים שנובחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבצלים משום חובה חוץ מן הפסח ומן החמאת . ולא הוסיף בן עזאי אלא העולה ולא הורו לו חכמים : ד הפסח והחמאת ששחמו שלא לשמן . קבל והלך וזרק שלא לשמן . או לשמן ושלא לשמן . או שלא לשמן ולשמן פסולים . כיצד לשמן ושלא לשמן לשמן לשמן פסח ולשמן שלמים .

פלוני . א כשרים ולא טולים קחור ונבניה מדי לרבנן ונבניה פלוני דכחין פסולים נבניה (ס) ולא דסי' דכל כיום כשר ומסי' טוסל שלג לשמו . אלא סי'ו נמי פוסל . פסח טחוס קידם חלום כדחין כמ"ג פ"ט דלמסי' . גמרא : (ו) מקובל .

מבשיר : ג הפסח ששחמו בשחורית ביד שלא לשמן אויב קען האם גישאקטין אקרין פסח ערב פסח אין דער פריא . גים אויף זיין נאמען . גאר אויף דעם נאמען פון איין אנדער קרין רבי יהושע פכשיר גאיי נשחם ביד רבי יהושע זאגט דער קרין פסח איז פשר . גלייה וויא קען וואלט אים גישאקטין אויף א אנדער נאמען קרין דעם דרייצענהינען טאג אין זיין . נוארום אקרין פסח איינדער עס קוקט דיא איין קען נאל אים קענין שעקטין פאר אקרין פסח . דרייט ער שלמים . אונ אז קען שעקט שלמים אויף איין אנדער נאמען קרין איז פשר בן בתירא פוסל גאיי נשחם בין חרבים בן בתירא זאגט דער קרין פסח איז פסול . גלייה וויא קען וואלט אים גישאקטין אויף א אנדער נאמען קרין גאקען קרין ערב פסח פארין נאקט אפר' שקען בן עזאי שעקען בן עזאי האט גיואקט פקידי איי מפי געביט שנים וכו' איה האב גיהערט פון צווייא אונ זיבעציג אלטע לייט וואס וויא האבין גיואקט דעם דין גים שחשיבו את רבי אלעזר בן עזריה גישח' אין דעם טאג וואס רבי אלעזר בן עזריה איז גיווארין אראש ישרכה שכי הוקדים הנאכלים שנובחו שלא לשמן גשרו אלע קרקנות וואס וועדין גיגעטין אויב קען האט וויא גישאקטין גים אויף זייער נאמען . וענען וויא פשר אה שלא עלו לבצלים משום חובה נאר דער בעל הבית האט גים באגאנהלט דעם חוב פון זיין גרר מיט דעם קרין . אונ ער דארף גרינגען איין אנדער קרין חוץ מן הפסח וכן החמאת נאר גים אקרין פסח אונ גים אחמאת . אויב קען האט גישאקטין אקרין פסח אדער אחמאת גים צו זייער נאמען . נאר צום אנדער פון איין אנדער קרין וענען וויא פסול יא הוסיף בן עזאי אלא העולה בן עזאי האט גים פסול גיטאקט קער וויא דיא חכמים נאר מיט אעולה . דיא חכמים זאגן אז נאר אפסח אונ אחמאת וענען פסול אז קען

למחשבת לטמן ככל ענין פסול : אבל אפשר שלא בהדוך . הלכך לא חשיבא למפסול וכו"ל אף ע"ג לאפשר טעם בהלך מחשבה פוסלת בה דעבודה שאפשר לנטלה שמה עבודה הדם והולכת הדם עבודה היא שהרי פסולה כור (י) . דכתיב ושחם והקריבו בני אהרן הכהנים מקבלה ואלך מזות כזונה : המהלך במקום שהוא צריך להלך . פולטת זו מחשבה פוסלת בה כ"ל קבלו בחוץ להלן מן המזבח והנניסו בפנים שקרבו ללך המזבח זו הלך המזבח זו להלך ומחשבה פוסלת זו

גמרא נתיידי ליה וליה ליה טמא טמא נתיידי : (י) ט"מ דכל הכשר כור לאו עבודה היא . וקטיל חמיסם דכשרה כור כדתין כספ"ג כ"י . וי"ל דשמי שחיה דכשריה קרלי דמעטיה רחמנא פלה למה כסמא וחסמא . וזכיה ושחיה כפי כן כדכתיב :

שלא לשמן ולשמן לשם שלמים ולשם פסח . שהובח נפסל בארבעה דברים בשחיה . ובקבול . ובהלך . ובזריקה . ר"ש מכשיר בהלך שהיה ר"ש אומר אי אפשר שלא בשחיה . ושלא בקבלה . ושלא בזר יקה . אבל אפשר שלא בהלך . ששחם בצד המזבח וזורק . ר"א אומר המהלך במקום שהוא צריך להלך .

המחשבה פוסלת . ובמקום שאין צריך להלך . אין המחשבה פוסלת :

בימי איינע פון דיא פיר זאכין וואס ער האט גימאדן וביי דעם שעקמין אָדער ביי דעם קראגין דיא בלוט צום מזבח און ביי דעם צו נעמען דיא בלוט אין דיא בלי און ביי דעם שפריימען דיא בלוט אויף דעם מזבח . דאס זאל זיין אויף דעם גאמען פון קרבן פסח און אויף דעם נאמען פון שלמים שאי לשמן ולישמן וויא מיינט מען נים צו זייער נאמען און צו זייער נאמען לשם שלמים לשם הפסח ער האט געמיינט אויף אַקרבן פסח ביא איינע פון דיא פיר זאכין אויף דעם נאמען פון שלמים און אויף דעם נאמען פון קרבן פסח שהובח נפסי בארבעה דברים ווארום אַקרבן ווערט פסול אז מען מיינט נים צו זיין נאמען ביא איינע פון דיא פיר זאכין ווען מען שעקט יקביל און ווען מען נעמט צו דיא בלוט אין געקין יהייד און ווען מען גייט מיט דיא בלוט צום מזבח יהייד און ווען מען שפריימט דיא בלוט אויף דעם מזבח רבי שמעון מכשיר יהייד רבי שמעון זאגט אויב מען האט געמיינט אויף דעם קרבן נים צו זיין נאמען ווען מען האט גימאדן דיא בלוט צום מזבח . איז דער קרבן פסח שהיה רבי שמעון אומר ווארום רבי שמעון האט גיזאגט אי אפשר שיא בשחיה מען קען נים מקריב זיין אַקרבן אז מען זאל אים נים שעקמין ושיא בקבלה

און אז מען זאל נים צו נעמען דיא בלוט אין אפלי ושיא ביהיקא און אז מען זאל נים שפריימען די בלוט אויף דעם מזבח אבי אפשר שיא יהייד אַקער עם קען זיין אַקרבן אז מען זאל נים דארפין קראגין דיא בלוט צום מזבח . דהיינו שחם בצד המזבח ויורק מען שעקט דעם קרבן געבין מזבח און מען נעמט דיא בלוט אין אפלי און מען שפריימט זיאי . ווייל דיא עבודה פון דעם בלוט קראגין קען אמתלה פסול ווערין . וזייקט זיא נים אזוי אַעבודה זיא זיאל פסול מאכן דעם קרבן אויב מען מיינט ביא אויף פיר זאכין און אַדער נאמען רבי אליעזר אומר רבי אליעזר זאגט מהלך במקום שהוא צריך להלך אויב ער גייט מיט דעם בלוט אויף דעם אָרם ווא ער דארף גיין וצום מזבח און גייענדיג האט ער געמיינט אז ער קראגט דיא בלוט פון איין אַדער קרבן הפסחה פוסלת דיא . קראכמונג מאכט פסול דעם קרבן ויבסיס שאין צריך להלך אַקער אז ער איז געגאנגען מיט דעם בלוט אויף דעם אָרם ווא ער האט נים גידארף גיין . דהיינו ער איז נים געגאנגען צום מזבח פאר ער איז געגאנגען פון מזבח . און גייענדיג האט ער געמיינט אויף זיא בלוט אז דאס איז פון איין אַדער קרבן אין הפסחה פוסלת דיא קראכמונג מאכט נים פסול דעם קרבן :

גמרא וזכיה דף ד' ע"א רש"י

מנא לן דבעינן זביחה לשמה . לכתחילה דחי מנא לן דבעינן זביחה לשמה קרא זאם זכח שלמים קרבנו שהיה זביחה לשם שלמים (ממאי) ודלמא היינו שמייהו .

מנא לן דבעינן זביחה לשמה פון וואגען ווייסין קיר אז מען שעקט אַקרבן דארף מען קראכמין איר שעקט די בקעה זיא זאל זיין אעוקה ואויב דאס איז אעוקה אָדער ער זאל קראכמין איר שעקט די בקעה זיא זאל זיין שלמים ואויב דאס איז שלמים און אזוי דארף זיין ביי אַדערע קרבנות דאס קרא ווארום דער פסוק זאגט וואם שלמים קרבנו אויב זיין קרבן איז אַשעכמונג פון

שלמים . צו וואס שמיים דער ווארם זכח . אַשעכמונג . עם קען דאס שמיין ואם שלמים קרבנו . אויב זיין קרבן איז שלמים . נאר דער פסוק לערונט אינו שחיה זביחה לשם שלמים אז דער קרבן זאל געשאכמין ווערין פון וועגין שלמים . פּרעגט די נקרא ודלמא היינו שמייהו מאכער איז דאס דער נאמען פון דעם קרבן . דער קרבן היינט זכח שלמים . ענפערט דיא נקרא . עם איז נים אזוי

מרכיב המקריב את דם השלמים הוורק את דם השלמים ולא כתיב וזבח והנא כתיב וזבח שמע מינה שתהא זביחה לשם שלמים אשכחן זביחה שאר עבודות מנין אמר קרא המקריב את דם השלמים שתהא קבלה לשם שלמים אשכחן שחיטה וקבלה וזיקה מנין אמר קרא הוורק את דם השלמים שתהא זריקה לשם שלמים אשכחן כולוהו הולכה מנין אמר קרא והקריב את הכל המזבחה ואמר מר זו הולכת אברים לכבש ותניא והקריבו זו קבלת הדם ואסיק רחמנא בלשון הולכה למימרא דהולכה לא תפיק מבבל קבלה :

כתי גרסון וחסקיהו רחמנא קבלה בלשון הולכה לתימרי דהולכה לא נפקא מכלל קבלה :

פון דיא שלמים . דארף דאך לשטין אין פסוק הוורק את הדם . דער וואס נועם לשפויטצען דיא בלום . מען נועם שוין אלזין וויסען אז דיא בלום איז פון שלמים . נוייל דיא פרשה שמועקט פון שלמים . צו וואס שטייט דער ווארנט השלמים . צו לערנען אונז שיהא זריקה לשם שלמים דאס שפריסצען די בלום נאל זיין וועגין שלמים . ווען ער נועם שפריסצען דיא בלום זאל ער פראכטן איה שפריסץ דיא בלום וועגין סעודת שלמים . זאגט די גמרא אשכחן כתי געפינען מיר שוין אלע דרייא . שעקטין אונ צו נעמען דיא בלום און שפריסצען דיא בלום דארפין זיין וועגין סעודת שלמים ותיקנתהו פון וואגען ווייסן מיר אז פראגן די בלום פון גרדן ביו צום סוכה דארף איה זיין וועגין סעודת שלמים . געפעקט די גמרא אפי דער פסוק זאגט והקריב את הני השלמים מען זאל אלץ גענענען אויף דעם סוכה וואס מיר האט דער פגא גיזאנט א זעלט אפריס נבלש דאס מיינט מען די גלדער פון דעם גרדן זאל מען פראגין צום פבלש ווי פדעט וואס דורך איר גיים מען ארויף אויף דעם סוכה . היינט פבלש ופגא והקריב ש גבלת דעם און מיר האבין גילערונג והקריבו סייגט מען די פגונים זאלין צו נעמען די בלום . איז דאך אקשיא והקריבו איז דאך דערטיילט פראגין ופגיה ופגיה גבלת וזיקה נאר דיא וזיקה האט גישמעקט אויף . נעמען דעם ווארנט פראגין דעם פרימא דזיקת לא נפקא מכלל קבלה צו זאגן אונז אז פראגין דיא בלום פון גרדן ביו צום סוכה . גיים נים ארויס פון דעם . דין וואס איז ביו צו נעמען דיא בלום . דער ועלבינער דין וואס איז ביו צו נעמען די בלום . דער ועלבינער דין איז אויך בלום מה מען וועגין סעודת שלמים . פראגין די בלום פון גרדן ביו צום סוכה מה אויף זיין וועגין סעודת שלמים און אזוי דארף צו זיין ביי אלע אנדערע קרבנות :

פדתיב המקריב את דם השלמים . הוורק את דם השלמים נוייל עס שטייט אין פסוק דער וואס איז מקריב נעקט ער די בלום פון די שלמים . ער שפריסץ דיא בלום פון דיא שלמים ולא כתיב וזבח אונ עם שטייט נים דער ווארנט וזבח . המקריב את דם זבח השלמים . אדער הוורק את דם זבח השלמים . ועין מיר דאך אז דער נאמען איז נאר שלמים . נים זבח שלמים והנא כתיב וזבח אונ דא שטייט וזבח . וואס זבח שלמים קרבנו . אונ עם שטייט נים וואס שלמים קרבנו . שמע מינה שתהא זביחה לשם שלמים ווייסן מיר פון וואגען אז דאס שעקטונג דארף זיין פון וועגין שלמים . ווען ער שעקט דעם גרדן שלמים . זאל ער פראכטן איה שעקט די גמרא זיא זאל זיין אקרבן שלמים . אונ אזוי דארף זיין ביי אלע אנדערע קרבנות . זאגט די גמרא אשכחן זביחה געפינען מיר אז דאס שעקטונג דארף זיין וועגין שלמים שאר עבודות מנין פון וואגען ווייסן מיר אז דיא אנדערע זאכין וואס ווערן גיטאקן ביי דיא שלמים דארף אויך זיין דיא כוונה וועגין שלמים . געפעקט די גמרא אפי דער פסוק זאגט המקריב את דם השלמים דער וואס נעקט צו די בלום פון די שלמים . דארף דאך לשטין אין פסוק המקריב את הדם . דער וואס נעקט צו די בלום . מען נועם שוין אלזין וויסען אז די בלום איז פון שלמים . נוייל דיא פרשה שמועקט פון שלמים . צו וואס שטייט דער ווארנט השלמים . צו לערנען אונז שיהא קבלה לשם שלמים דאס צו נעמונג דיא בלום נאל זיין וועגין שלמים . ווען ער נועם נעמען די בלום זאל ער פראכטן איה נעם די בלום פון וועגין סעודת שלמים . זאגט די גמרא אשכחן שחיטה ופגיה געפינען מיר אז דאס שעקטונג אונ דיא בלום צו נעמען דארף זיין וועגין סעודת שלמים דרייה מנין פון וואגען ווייסן מיר אז שפריסצען די בלום דארף זיין דיא כוונה וועגין שלמים . געפעקט די גמרא אפי דער פסוק זאגט והקריב את דם השלמים דער וואס נועם שפריסצען די בלום

וודד בוודמה דף יב ערב תיא וזליח יוד דא ווא דא פקודא תיעלה נמיח נלמכתי ולמיח לון סרפא דכתיב נעשה חס כללננו כדמוחט . נעשה חס דל"ס מחוטא כלל דכ וספא . כללננו סמכתי . כדמוחט סמכתי . דהא סמכתי דלכרתי עתתי ומסכתי דטקבא מסכ (נהו לישראל עם) (דוא) 6 10 סוף

מה דליטת בשותף חלה והם לא על דא ויהיב דא לדא וגמיל ליה מינו הכי אמרינן בר נש לתתא למתא פתורא ומסכני בתלורא חלה ולמיהב דא לדא וגמלמלה סוכא דא לדא . וירדו בדתא היום וגומר רוח דנן חמינן בספרא דשלמה מלכא דכל חזן דהם על מסכני ברעותא דלכא לא משתני דיוקניה לפלס מדיוקנא דלרס הרשון . וכיון דדיוקנא דלרס אחרתא ביה שלים על כל כריין דשלמח כההוא דיוקנא ה"ד (בראשית ט) ומוראכס ומתכס יהיה בר כל חית הארץ וגו' כלהו זמין ודחלון מהתא דיוקנא דלרשאים ביה בנין דלח הוא שקודח מעלילא לאסתלקא בר נש כדיוקניה דלרס על כל שאר שקודין מהא לן מנכוכדנר אף על גב דהלס ההוא הלמח כל זמנא דהוא מיתון למסכני לא שרע עליה הלמיה כיון דלסיל עינא כושא ללא למיתון למסכני מה כתיב (דניאל ד) עוד מלחח כפוסם מפלס וגו' מיד אסתמי דיוקניה ואטרוד מן בני נשא . וכנין כך נפשא ארס כתיב הכא עשיה וכתיב התם (רות ב) עס האיש אשר עשיתי עמו היום כעו :

הלכה פסוקה

יוסף לחק

מוסר

ש"ע או"ח סי' ר"ז

מספר הישר והוא לרבי זרחיה מיוני ולא לר"ח

דבי לני סלח ידעת כי לא נכרתי כי אם לשוב לעשר מיום הייחך מדוע לא זכרת אחריתך סלח חזק כי כל הימים אשר חלם פי על אהרם כלל מוסר וכוונן יסודו מנורן ויפסן מחלוקתו מין תרובים ומיין קפולים וכל אשר יפגור פליד יום או לילס חסר חלק ממלכי חייך וכלל יום מקריב אל ספקר ומסוף בלי אכר ומדוע לא זכרת כי עפר חלם ולא ידעת כי מן האדמה נלחח ושלל מי זכרתה ומוזב חלם ממבר ולא מספור אל לך יום ספר . יום אשר חלכנו ונלחח ונפרסח ועל ארץ חתמים יעליטוך ועל כל מעשה יתשכחן וכלכח מדכס

(א) כל אלו הברכות צריך שלא יפסוק בין ברכה לאכילה וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרים בכל לשון . (ב) כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך : (ג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאודו לפניו

סוממך . יום ידכך לטובך לחכך . יום ישאך על כחך ויסלחך

לבי דבי היא ידעת כי לא נבראתי כי אם לשב לעפר כיוון הארץ מיון הארץ דו נייקם דאך : או איה בין נאר בשאפינ גינוראין איה נאר סיה אנריק קערין צו דיא ערד פיוס חיתך פדוע לא זכרת אחריתך פאר וואס האקסו גיט געדיינקט דייין סוין פאלד פון דעם טאג וואס דו ביזט גינוראין אויף דער וועלט הייא מדע כי כל הימים אשר אמת חי על האדמה דו נייקם דאך אז אלע טעג וואס דו לעבסט אויף די ערד כצל עבר איז ווי אשאטען וואס גייט אנוועק ונכמון יסודו מנורן און אזוי ווי די פלענע וואס גייט ארום מיט שטורען נאמיס געשווינדקייטן פון דעם שייער ובעשן מאריבה און אזוי וויא דער רויח וואס גייט ארום פון דעם פענקטער (ואס אין דאך) פיה הריזים דיינע טעג וענען אפגעשניטען . ווען וייא זייא זאלין ויה ענדיגען ותידי קצוצים און דייין לעבין איז אפגעהאקט ודיא זיאהרין מיט דאס לעבין פון פענקש ענדיגען זיה און ווערין אפגעהאקט וכל אשר יעבור עליה יום או ילילת מהסר חלק מלמדי ותידי וואס עם גייט אנוועק אויף דיר אטאג אדער אנאקט פעלקס דיר אהלק פון דיא חלקים פון דייין לעבין וכל יום תקרב אל תקרב און יעדער טאג קוקסטו גענקטער צום קבר ותיער דלי אבר דו פליהקט צום קבר און פליגיל יסדיג לא זכרת כי עפר אמת פאר וואס זאלקסו גיט געדיינקען אז דו ביזט נאר ערד ויא ידעת כי מן האדמה נוצרת נייקסו דען גיט אז דו ביזט בשאפינ גינוראין פון ערד וגי מי בפתח כי סדף אויף וועסטן האקסו דיה פארניקערט וואס דו האקט געזינדקט יסדיג אמת גמרי פאר וואס ביזטו איבער געאייקט ויא תמכר על קבר יום הסר פאר ונס האקסו גיט גענאכן צום הארצין צו פעקראקטיו דעם ביטערין טאג ויס אשר תמכר זענה דעם טאג וואס דיינע עצות פארלארין ווערן ונפרחה תכספה און דייין חקקה וועט פאר מיאנטקה ווערין יום ידכך לשונה חקדה דעם טאג וואס דייין צונג וועט בהעפם ווערין צו דייין גוקען יום ישאוד דעם טאג וואס קען וועט דיה קראנין על פתח יקבחה אויף דעם אקסיל וועט קען דיה קראניק וגי זכר מחתית ישיבד קען וועט דיה אריין טראפין אין די ערד אונטען ועל כל מעשה יתשכח און אויף אלץ וואס דו האקט גיטאדן וועט קען מיט דיר פרעקענען יכאדה חקדה דו וועסט צו שמוסין ווערין וויא שמויב

(א) כל אלו הברכות צריך שלא יפסוק בין ברכה לאכילה וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרים בכל לשון . (ב) כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך : (ג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאודו לפניו סוממך . יום ידכך לטובך לחכך . יום ישאך על כחך ויסלחך

(א) כל אלו הברכות צריך שלא יפסוק בין ברכה לאכילה וצריך להשמיע לאזניו ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו ונאמרים בכל לשון . (ב) כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך : (ג) אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאודו לפניו

לבי דבי היא ידעת כי לא נבראתי כי אם לשב לעפר כיוון הארץ מיון הארץ דו נייקם דאך : או איה בין נאר בשאפינ גינוראין איה נאר סיה אנריק קערין צו דיא ערד פיוס חיתך פדוע לא זכרת אחריתך פאר וואס האקסו גיט געדיינקט דייין סוין פאלד פון דעם טאג וואס דו ביזט גינוראין אויף דער וועלט הייא מדע כי כל הימים אשר אמת חי על האדמה דו נייקם דאך אז אלע טעג וואס דו לעבסט אויף די ערד כצל עבר איז ווי אשאטען וואס גייט אנוועק ונכמון יסודו מנורן און אזוי ווי די פלענע וואס גייט ארום מיט שטורען נאמיס געשווינדקייטן פון דעם שייער ובעשן מאריבה און אזוי וויא דער רויח וואס גייט ארום פון דעם פענקטער (ואס אין דאך) פיה הריזים דיינע טעג וענען אפגעשניטען . ווען וייא זייא זאלין ויה ענדיגען ותידי קצוצים און דייין לעבין איז אפגעהאקט ודיא זיאהרין מיט דאס לעבין פון פענקש ענדיגען זיה און ווערין אפגעהאקט וכל אשר יעבור עליה יום או ילילת מהסר חלק מלמדי ותידי וואס עם גייט אנוועק אויף דיר אטאג אדער אנאקט פעלקס דיר אהלק פון דיא חלקים פון דייין לעבין וכל יום תקרב אל תקרב און יעדער טאג קוקסטו גענקטער צום קבר ותיער דלי אבר דו פליהקט צום קבר און פליגיל יסדיג לא זכרת כי עפר אמת פאר וואס זאלקסו גיט געדיינקען אז דו ביזט נאר ערד ויא ידעת כי מן האדמה נוצרת נייקסו דען גיט אז דו ביזט בשאפינ גינוראין פון ערד וגי מי בפתח כי סדף אויף וועסטן האקסו דיה פארניקערט וואס דו האקט געזינדקט יסדיג אמת גמרי פאר וואס ביזטו איבער געאייקט ויא תמכר על קבר יום הסר פאר ונס האקסו גיט גענאכן צום הארצין צו פעקראקטיו דעם ביטערין טאג ויס אשר תמכר זענה דעם טאג וואס דיינע עצות פארלארין ווערן ונפרחה תכספה און דייין חקקה וועט פאר מיאנטקה ווערין יום ידכך לשונה חקדה דעם טאג וואס דייין צונג וועט בהעפם ווערין צו דייין גוקען יום ישאוד דעם טאג וואס קען וועט דיה קראנין על פתח יקבחה אויף דעם אקסיל וועט קען דיה קראניק וגי זכר מחתית ישיבד קען וועט דיה אריין טראפין אין די ערד אונטען ועל כל מעשה יתשכח און אויף אלץ וואס דו האקט גיטאדן וועט קען מיט דיר פרעקענען יכאדה חקדה דו וועסט צו שמוסין ווערין וויא שמויב

בדרך ואח"כ הביאורו לפניו צריך לברך פעם אחת ובלבד מי שבוודע על פירות שלפניו והביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שבוכתו כברת הראשון אינו צריך לברך: (ד) נפל בידו פרי לאכלו ובדרך עליו ונפל מינו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אף על פי שהיה מאותו המין לפניו יותר כשברך על הראשון

יום הערב לכל המזר חול המזמר. יום יסורם כל סוף וקבלתו ליום ירו של המליו. יום יסורם כל המליו. יום יסורם כל המליו. יום יסורם כל המליו. יום יסורם כל המליו.

ואם לא תבנה דין פייער ועם גימ פארקלאשין נוערין יום תראה החשבון שיהי דעם סאג וואס די נועקט זעהן דער רעקענונג פון דיינע מעשים אין אנגעברייט וחספ פירט דער בוך אין אפון וסאני משפם און ריכטיגע וואגשאלען וואס תרעה ביד די און גאט האלט אין האנט אפארפלוכטען פום שם המצא שמירה דארטין נועקטו אויסזופען דיא ביוויין פון אין נאנציין נראם אין גאר אמשל וויא דער רשע נועם זיין פארפלוכט פון גאט און נועם האבן אין שטראף ביו אין נאנציין ויהתה נמשך בדיעין ויו דיינן נשמה נועם ברומען אין אירע שפערציוןס השכיב על חזונתך וואס נועקטו ענפערין אויף דיינע זינד וואס די האקט גימאזן במידה גלא אז תראה פרי מעליך דאמאלס נועקטו זעהן די פרוכט פון דיינע מעשים וקמא גמלה און נועקט געפינען דיינן ביזארהלונג ואלו מסוים כמות הבהמה און נוען די וואלסט געשטארבן ווי אבהמה שטארבט ולא תהיה עמך לתת חשבון און די וואלסט גימ גיווען אנגעברייט צו געבן ארעקענונג אויף דיינע מעשים ויהי דך שמוח במוחך וואלסטו דיה גידארפם פרייען מיט דיינן שטארבן אז תגד פס פסות די נועקט אבער גיין צו וואס עם אין גימערער ווי דער מוים גמקום אפלי און צו אפונקסערין ארם ארץ וישך תצליח אין אזוי אלמוד וואס דארטין איז פינקסער און דער שאפען פון מוים שם מפול עניך זייט דארט נועם אויף ריד פאלין אמורא והכסף גימא און דיה נועם בדיעקין אשאנד ובלבדך גימ רכה דיינן גלייד נועם זיין אשטיק ערד מיט ווערין זינודת על טעף פירות עם נועם פארשפרייט ווערין

אויף אעסינווארג אנדער אויף אמשנה. סידין די עסינווארג אנדער די משקה זאלין שוין זיין געב"י דיינגט פאר אים ביד וואס די הביאורו לפני אז ער האט גינאנט די פרכה נוען די זאך איז גאך גימ גיווען פאר אים, גאך דעם האט מיטן גיבריינגט דיא זאך פאר אים צו צו גיבד פים אהיה דארף ער גאך אקחאל זאגן די פרכה זייט פישענדעל פירות שלפניו אבער אז ער האט גינאנט אברכה אויף דיא פירות וואס נענען גילענין פאר אים ולמשל עם אין גילענין פאר אים איין עפול. האט ער גינאנט די פרכה בורא פרי העין והבאש לו יתר פירות המין און מען האט אינו גאך געב"י דיינגט פון דעם זעלביגען מין ופען האט אים געבריינגט גאך עפילו אז מסין אחר שבוכתו כברת הראשון אנדער פון האט אים געבריינגט אין אנדער מין. גאך די פרכה איז די זעלביגע וויא אויף דעם געשטימט מין ופען האט אים געבריינגט אזעלכע פירות וואס אויף די איז פרכה בורא פרי העין אזי צו דער דארף ער גימ זאגן אברכה אויף די צונגעבריינגטע פירות: (ו) נפל בידו פרי לאכלו ויניד עליו ונפל מינו ונאבד או ער האט גענומען אין האנט אפדי זום עסין און ער האט גינאנט אברכה אויף די פרי. און די פרי איז ארום געפאלן פון זיין האנט און זיא איז פארלארן גינארין אנדער זיא א פארמיואקט גינארין און ער נעקט עסין איין אנדער פרי צו צו חזור וגיבד דארף ער גאך אקחאל זאגן אברכה אף על פי שיהיה מאותו המין לפניו יותר כשברך על הראשון

ואשך לא תבנה דין פייער ועם גימ פארקלאשין נוערין יום תראה החשבון שיהי דעם סאג וואס די נועקט זעהן דער רעקענונג פון דיינע מעשים אין אנגעברייט וחספ פירט דער בוך אין אפון וסאני משפם און ריכטיגע וואגשאלען וואס תרעה ביד די און גאט האלט אין האנט אפארפלוכטען פום שם המצא שמירה דארטין נועקטו אויסזופען דיא ביוויין פון אין נאנציין נראם אין גאר אמשל וויא דער רשע נועם זיין פארפלוכט פון גאט און נועם האבן אין שטראף ביו אין נאנציין ויהתה נמשך בדיעין ויו דיינן נשמה נועם ברומען אין אירע שפערציוןס השכיב על חזונתך וואס נועקטו ענפערין אויף דיינע זינד וואס די האקט גימאזן במידה גלא אז תראה פרי מעליך דאמאלס נועקטו זעהן די פרוכט פון דיינע מעשים וקמא גמלה און נועקט געפינען דיינן ביזארהלונג ואלו מסוים כמות הבהמה און נוען די וואלסט געשטארבן ווי אבהמה שטארבט ולא תהיה עמך לתת חשבון און די וואלסט גימ גיווען אנגעברייט צו געבן ארעקענונג אויף דיינע מעשים ויהי דך שמוח במוחך וואלסטו דיה גידארפם פרייען מיט דיינן שטארבן אז תגד פס פסות די נועקט אבער גיין צו וואס עם אין גימערער ווי דער מוים גמקום אפלי און צו אפונקסערין ארם ארץ וישך תצליח אין אזוי אלמוד וואס דארטין איז פינקסער און דער שאפען פון מוים שם מפול עניך זייט דארט נועם אויף ריד פאלין אמורא והכסף גימא און דיה נועם בדיעקין אשאנד ובלבדך גימ רכה דיינן גלייד נועם זיין אשטיק ערד מיט ווערין זינודת על טעף פירות עם נועם פארשפרייט ווערין

אויף דיינן גערפער שוועביל גבתי השאיך דך שריר עם זאל פון דיר גימ גלייבן מין אינגערפלייבונג גלא היום היום גרא וואס דער סאג איז פירקטערליך און שרעקליך יום אשר אין לו פירות אמאג וואס ער האט מין אויס לייזונג יום המרוד בגבנה האנה ואנה אפארקיימערטער סאג מיט געוויין און קלאג יום חרה וצקה אמאג מיט ציפערניש און געשרייע יום שואה תאקא אמאג מיט פארנוויסבונג און קרעב"י צונג יום ספד פו אמאג וואס נועם זיין אביטערע קלאג יום תפוד אכל משפ פו משפ אמאג וואס די נועקט אין אים אנגעברייטן אפדער אפיייל גענין אפיייל איין מילדעלין אויפדערין פרויערין. נועם דאס אנדערע טייל אנהייבן. און אזוי וועלן זיי זיך מאדעשן יום יורה אף גאל וקמתי אמאג וואס דער בעט און דער צאין פון גאט נועם ברענען ויהתה חבתי זיין בעט נועם געלאסן ווערין ווי פייער יום יבדו המעבדים והמכאבים אמאג וואס דיא שרוערביים און דיא שמערצן וועלן זיך מערן יום יהיה גי אש ירוי על חזיון אמאג וואס נעדרע מענטש נועם ברומען און נועם האלטן זינע נענט אויף זיינע לענדן יום יאבדו גי חפני אמאג וואס זיינע אלע גענערוינגען וועלן פארלארן צוערן יום תבא תשמה וישאר הנוף ככלי מלא מליטה אמאג וואס די נשמה נועם ארום גיין און דער

ואשך לא תבנה דין פייער ועם גימ פארקלאשין נוערין יום תראה החשבון שיהי דעם סאג וואס די נועקט זעהן דער רעקענונג פון דיינע מעשים אין אנגעברייט וחספ פירט דער בוך אין אפון וסאני משפם און ריכטיגע וואגשאלען וואס תרעה ביד די און גאט האלט אין האנט אפארפלוכטען פום שם המצא שמירה דארטין נועקטו אויסזופען דיא ביוויין פון אין נאנציין נראם אין גאר אמשל וויא דער רשע נועם זיין פארפלוכט פון גאט און נועם האבן אין שטראף ביו אין נאנציין ויהתה נמשך בדיעין ויו דיינן נשמה נועם ברומען אין אירע שפערציוןס השכיב על חזונתך וואס נועקטו ענפערין אויף דיינע זינד וואס די האקט גימאזן במידה גלא אז תראה פרי מעליך דאמאלס נועקטו זעהן די פרוכט פון דיינע מעשים וקמא גמלה און נועקט געפינען דיינן ביזארהלונג ואלו מסוים כמות הבהמה און נוען די וואלסט געשטארבן ווי אבהמה שטארבט ולא תהיה עמך לתת חשבון און די וואלסט גימ גיווען אנגעברייט צו געבן ארעקענונג אויף דיינע מעשים ויהי דך שמוח במוחך וואלסטו דיה גידארפם פרייען מיט דיינן שטארבן אז תגד פס פסות די נועקט אבער גיין צו וואס עם אין גימערער ווי דער מוים גמקום אפלי און צו אפונקסערין ארם ארץ וישך תצליח אין אזוי אלמוד וואס דארטין איז פינקסער און דער שאפען פון מוים שם מפול עניך זייט דארט נועם אויף ריד פאלין אמורא והכסף גימא און דיה נועם בדיעקין אשאנד ובלבדך גימ רכה דיינן גלייד נועם זיין אשטיק ערד מיט ווערין זינודת על טעף פירות עם נועם פארשפרייט ווערין

הנזק לומר בשכמלי' על שהוציא ש"ש לבמלה ואם אמר כשנפל בדרך אהה ה' ולא אמר אלהינו יסוים ויאמר למדני הקדק שיהא נראה כקורא פסוק :

פסוק ללמדני כמד נספך נוסף וכסרס ישמנו ככני נספך שוב יום ה' לפני עייתך כסוק כחומר אל חרף נלמד וי' פסוק חייך :

הנזק בכלי מלא כלימה מושך כלכן דומס ודמס כן חלם על מי חסום נעורה או מי יהיס ענין סתרים סלה או חלמר סרי לי פס עשיתי מדוס דכר כ' כויתו ודמיון שרירות לבי פניתי ודמס חתכסו כי ערוס חלכי סתקוסט וסתקוסט וסכלס סתסלחיד וסח לפני עייתך כסוק כחומר אל חרף נלמד וי' פסוק חייך :

גוף נועם בלייבין ווי אפלי פול סים שאנדע מושך כאנן דומס ער נועם בלייבין לינען וויא אשטיין ודמס בן ארם על פי סתם לזמיה אונ דו העקשש צו וועקען וועקטו לויסן קען זאל דיר העולפין או פי יתיה עידי סתרה ארעד נועם וועם דיר כדואלסין סון יסורים ווי זאלין אויף דיר גיט קוקען היא אז האמר דאמאלס וועקטו זאגין אוי וי סה עשיתי נוי צו סיר נואם האב איה גיטאקה מרדע דבר ה' בויתי פאר נואם האב איה פארשעקט די בריח פון גאם ודמיון שרירות לבי פניתי אונ איה האב סיה געקערט נאה דיא זאכין נואם סיון הארץ האם אויסקעקוקט ויבסת אהככה כי ערוס זאכי אונ סים נואם וועל איה סיה בנדעקין איה בין דאה נאקעס חקישש וסתקוסט ודמס סתסלחיד דו זאלקס דיר שטארק שעקען פון דינע זינד וסן תודה לאתיד בעוד גמשה בגוף דו זאלקט דיר סתנדה ויין אויף דינע זינד פאר גאם נוען דיין נשמה איז נאה אין דיין גוף ודמיון יחשט בוקבי גמשה אינדער עם וועלין פינקסער ווערין די שטעדין פון דיין אקענד שוב יום אהר ינען סיתתך

אפילו נוען ער האם גיזאנט דיא ברכה אויף דיא ערשטע פרי נאויף דעם ערשטין אפילו וענען גילענין פאר אים נאה פירות פון דעם ועלבינען סיו ועם איז גילענין פאר אים נאה עפילו. פון דעקסוענין סו. ער זאנין נאה אקאהר אברכה אויף דעם עפיר נואם ער נעקט עסין וצדיק יסר אונ ער דארף זאגין ברחה לשם קבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים בנספחה נוייל ער האם ארום גירעם דעם נאקען פון גאם אוקניקס ויא אפר בשנפי בריח אהה ה' ויא אפר אימינו אויב ער האם גיזאנט ברחה אמה ה' אונ די פרי איז ארום גער פאלין פון האנט, אונ ער האם זיא שוין גיט געסין. אונ דאם נוארט אליהו האם ער נאה גיט גיזאנט ויפס ויאמר נכני תקיר זאל ער אויסקלאוין דיא ברכה סים די נוערשער. לברני תקירי שיהא גיטא קקורא פסוק עם זאל אויסקוען ווי ער לייגעט אפסוק ברחה אקה ה' לברני תקירי דאם איז אפסוק אין תהלים (קפיש סים) :

סוה השוכה איין טאג פאר דיין שטארבין נאון ווייל דער עקשש ווייס גיט וועקער טאג איז פאר זיין שטארבין. דריבער סו. ער סתקה השוכה אלע טאגו התק בסוסר אל תרף נעם אן צו ערנען סוסר זאלקט גיט אפלאוין דעם סוסר גידה כי היא חיה זאלקט היקען דעם סוסר. ווארום דאם איז זיין רעבין :

אונקלוס

בראשית ליר ו תורה

כי פסוקי למרות נגד מילוי בין דר' ה' ו ה' ותעשה סכנו צירוף ודח בנדיקה שש :

כו זכרא יי ית אדם כו ויברא אלהים את האדם בצלמו
 ת"א ויברא אלהים. טענות מ סוסרדין ל
 (ל נדס נב)

בעל המורים

(כו) סלס. אותיות אדמה שנכלא מן סלדמס. חלם נוסריקון אפר דס מרה :

שפתי חכמים

(כו) ויברא אלהים את האדם בצלמו. כדפס ו (נדכ"ט) ק"ל סלה ככר נלמר נעשה אדם כללמו וז"ל כללמו כטעו לו ו שהכל כנכל כמחמר והוא כנכל כידים ענא' (תהלים קלט) ותחת עלי כסכה נעשה כהתחם כעטכע

פירוש לתורת אלהים

(כו) ויברא אלהים את האדם בצלמו אונ גאם האם באשאפין דעם עקשש אין זיין פארעם פלוקר סים דעם פארעם נואם איז באשאפין פון זייגעט ווענען נוארם אלע זאכין וענען באשאפין גינארין דורה דעם נוארט פון הקב"ה אונ דער עקשש איז באשאפין גינארין דורה דיא העגס

פרקי רבי אליעזר

האמר נעם עקשש דער עקשש נואם איז גיבארין גינארין אין סורה ויט ועלם ויטם קספן אין ספרב ויטם ועלם ופרעו סיעקשס פון ספרב אין סורה. ארעד פון צפון אין דרום ארעד פון דרום אין צפון) אונ דארט נעם קספן זיין ציים אונ נעם

משלי חכמים

היה יתחבב אכענד נעקסען אין זאקסס הויו. סם אויסקעשאפט סין עקעדיל אונ האם אים גילענין עסין. ער זאלין האם אויף (הא) (הא לישראל ע"ס)

בִּצְלָם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וְנִקְבָה
בָּרָא אֹתָם: כִּי וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת הָאָרֶץ וַכִּבְשֶׁהָ וַרְדּוּ בְרֵגַת הַיָּם

בראשית ל"ו ו
מלכותו של אלהים
והוא בראשית ל"ו ו

אלהים בראשית ל"ו ו
אלהים בראשית ל"ו ו

בצלם המוריים
שפתי חכמים

כלל המחוקק לו אלס ליוקן וידו האז: זכר ונקבה ברא אורחם. ולהן הוא חומר (בראשית ב) ויקח אמת מלמלתי ונו' נמדסר אלגה שכלרלו עמי פרושים בריאה רבאונה וחמר כן חלקס. ופשוטו של מקוים כלן סאויקן סכורלו ספיס סבסי ולא פירס לך כילד כרייקן ופירס לך כמקוס חר: (כח) וכבשוא. חסר וי"ו. ו ללמד סכור כוסג חת הנקכה סלל ססל וילחית ועוד ללמד ססלס ססלס סערת ח לכנסו ססוה על פריס ורכיה ולא סלסס: דעה וקיים סכעלי חסופוח

וכבשה. חסר וי"ו ללמד שדרך האיש לכבוש את הנקבה ולתוד' רצונוהו כדורם הקלה לערוה. כמו שנעשה לאת שהרנילה וגרמה הקלה לכתה. וכל מי שפגעה ויתים שנכסודים בשמן דת

קטובים על התורה

פון דעם ספרעם פון גאם האם ער אים גשאפין, איז נאך זאפליי אז וואס פשוים צווייט סמלה ריא זעלביגע זיך, עפעקער דער אור רחמים, די גשאפונג פון די עפעקשין זענען אלע גלייך, אלע פגעקשין זענען גשאפין צווייאין מיט צוויי אונגן מיט אונגאונג אפן אלע גלידער, דער נישע און דער זייק זענען מיט איין פארעם גשאפין, דער אונגערשירד פון ווי גידעט אים, אויף דעם גנים

פרובכטערם אייך ודכו און מערם אייך ובלאט את וכלשה און באצווינגנס ויא, ורשי שרייבם דרום ששמיים ונכבשוין אן אונאי צו וויזען אז דער סאן קען באצווינגען דאס חייב אז ויא נאל גימ ויין קיין לויפערוין יידי און גיוועלמיגנס ברגת דעם און פרכי דרכי אליעזר

ספר הישר
פון אלע פעקשין און נאל זיבען גאם, דריי סאג פלעגס ער ויין געבליהין און דער פעקשין סאג פלעגס ער ויך גשאפין צוואוויין, דריבער האם הקב"ה גענומען ער פון דער באגבער וועלס, אויף העלפן אים דער פעקשיל גינס סקעט און וועם דאס גשאפין און בען וועם אים בגראדין זאל אים די ערד אז געקען, און די ערד וועם זאקן אז דעם פעקשיל גי עטר איהר. די גינס פון ערד, וועל עטר השיב. און אז פון ערד קעמיט צוריק, וויב שעלת הנה היום, דער סאג איז דאסאלס גיעטן צועלף געהן, איך די ערשטע שעה האם גאם אז נאקען גענומען די ערד פון אלע פיר עקן וועלס, און די צווייטע שעה

משלי חכמים
פראקטיק העדוה מיט אפס פערד מיט פשרתים עם איז געווארין אנגויסער לארעם ביי דעם פויטער פון האם שפארק אנגעקלאפט.

מצות השם
לכלים וסמך לסס אלכיס פרו וכוז ומלוא חת סורן וכנסתו:

דער מנהג: די נברא שרייבם אז ביה צוואנגיני יאר זכום הקב"ה און ווארם סאפער וועם ער חתונה האפין אבער אז עם גייט אונזער דם צוואנגיניקסי יאר און די נקעשיל האם נאך וואס חתונה גיהאם אזוי פעלס אים הקב"ה און זיין זינגר ויא וייער גרוינס גיהען גאם ביה וועל עס ואל זוך סערען כעקשין די סקוה און נהגה אין גערד אפס און יעדר צייט:

הק לישראל עלם
היא

וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּת הָרֶמֶשׂוֹת
 עַל הָאָרֶץ: כִּם וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה
 נַתַּתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־
 הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פֶרֶי־עֵץ זֶרַע זֶרַע
 לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: וְלִכָּל־חַיַּת
 הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל־

יָמָא וּבְעוֹפָא דְשָׁמַיָא
 וּבְכָל חַיָּתָא דְרַחֲשֵׁא עַל
 אֶרֶץ: כִּם וַיֹּאמֶר יי הָא
 יִהְיִיתָ לְכוֹן יָת כָּל עֵשֶׂב
 דְּבַר זֶרְעִיהּ מִזֶּדַע דִּי
 עַל אֶפְרֵי כָל אֶרֶץ וַיִּת
 כָּל אִינְנָא דִי בֵּיהּ פְּרִי
 אִילָנָא דְבַר זֶרְעִיהּ
 מִזֶּדַע לְכוֹן יִהְיִי לְמִכְּלָ:
 לְכָל חַיַּת אֶרֶץ וּלְכָל
 עוֹפָא דְשָׁמַיָא וּלְכָל

ת"א ויבוא ספשיים. סוסדרין ט: וכל חיה. סוסדרין ט: לם יכיס. סוסדרין ט: וכל חיה. סוס: ט:

בעל המורים

(כס) פרי טן כ' נחם' אשר בו פרי טן סדר רמו למד' חילן' שכלל ממנו אדס"ר אחרוב סים: זכר נבימ' כרינס' נקדסס
 נבי' כקלס:

רש"י

(כס) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. כסו להם בהמות וחיות למאכל מ ולא הרשה לאלם
 שים קסס מה ענין זה כלל ככס לים ועוד וכו' ולד"ג נכד קסס דל"כ סל"ל וככסס פרו וכו' ודו: מ מורמי י' מלחמ
 ססססס אוחס ססססס למחל ססס כמו סלל סוסר למים לחלו רק ססססס וסלילמו ולל חל סלדס מלכחכ. וכו' נדגמ סים

פרוש לתורת אלהים

די פיש פון דעם ים ובעוף השמים און די פייגיל
 וואס זענען אונטער דעם הימל יבגל חיה אונ
 אלע חיות הימשהל על הארץ וואס קרייכט אויף דער
 ערד: (כס) ויאמר אלהים אונם האם גיואנמ הנה
 נתתי לכם את כל עשב ארץ הארץ גינעבין אלע
 קריימער זרע זרע וואס זייא ווערין גיוועם אשר על
 פני כל הארץ וואס איז אויף דער ערד ואת כל העץ
 אונ אימליקע ערלייא בוים אשר בו פרי מז וואס
 אויף אים וואקסט פירות זרע וואס אין רימ פירות
 איז דא קערנער זרע וואס ווערמ גיוועם אויף אנגדער ארמ נכס ירהה נאכה זאל דאס זיין צו
 איהן צו עסין: (ח) ויכל חית הארץ אונ צו אלע חיות פון דער ערד ויכל עוף השמים אונ צו אלע עופות

פרקי רבני אליעזר

האם גאס גינקעסין די ערד, אין די ריפיע שעה האם גאס
 נעמאכט פון די ערד זאל ווערין פלייש און ביינער און ארערי
 און ער זאל געצויגן ווערין מיט אהיים, און אינגייג זאל
 זיין בלאס, און די אלע זאכן וואס זענען אין בויד, אין רימ
 פערשע שעה האם גאס אריין גינעבין אןשקס אין דעם בענטש,
 אין די פירפטע שעה האם גאס גיישטעלם דעם בענטש,
 אלע בהמות חיות עופות, אין רימ זענעטעם דעם בענטש
 נאכט שעה האם גאס גיבאסין ארם ואל גימ עסין פון עץ תרפת,
 רימ צענעטע שעה האם גאס אריין געפירט ארם און חיה אין גן ערן און ער האם גינעסין פון עץ תרפת, אין די עלפטע שעה
 האם אים גאס געקאפט, אין רימ צוועלפטע שעה האם אים ארויסגעריבען פון גן ערן, ווען חקביה האם צו וויסן
 גענוקטע די ערד פון אלע פיר זייטן פון דער וועלט, האם ער צו נאסן גינקעסין די ערד, און האם געמאכט דעם בענטש
 ארם הרמיון, און פון רימ ערד איז שוין גיווארין פלייש און ביינער און ארערי און אהיים ארויסגעצויגן, עס איז אכעל אין
 אים פריי נאכט גינען, האם גאס אין ארערי גינעבין אןשקס, האם ארם זך גיישטעלם אויף רימ און האם געקאפט אויף

משלי חכמים

געפארין דער צעל נביות האם אויפגענוקט דעם דראבן און
 זאכער, און סתם אייןשלאגן דאס וועגעלע און שוין ארויס
 זאגט צו אים דו סתם שוין אויסשפריי און ליידיג מאכין דעם
 פארין, קוארם עס איז געקוקטן אןרויסער סוחר קים
 (תק לישראל עם) (ח"א)

אונקדוס

שתיחאי * ואשתכללו
שמיא וארעא וכל
מידיון : ב ושיצי יי
ביומא שביעאה

בראשית ל"ו ו תורה

ב * ויכלו השמים והארץ וכל
צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי

ת"א ויכל . טמס קיח : וכל נהלם . רלמ הכנה יא חילין פ : ויכל חלטים . מנלוט פ :

בעל התוהים

(ב) ויכל חלטים . פנוס ירושלמי ומד זהו שאלמו המדת ימים אורה קראת . כפ ויכלו ב"ס מללכחו כנגד ב' מללכוח טענת רש"י

שפתי חכמים

השני טעם מ תלויס ועומדים על יום השני הוא ששי בסיון (פ"ח ענין ו' בסיון שקבלו ישראל התורה נתחוקו כל ילדת בראשית ונחשב כללו נכרא העולם פחה וזכו יום השני כח"ל שאורה יום ו' (בסיון) המוכן למתן תורה : (כ) ויכל אלהים ביום השביעי . ר"ש אומר ב כשר ודם שאינו יודע עתו ורבונו נרדך להוסיף מחול על

דעת וקיים מבעלי התוספות

(ג) ויכלו . מנין שאנו אוסרין אותו בעמידה לפי שהוא ערות להקב"ה כשברא עולמו בששה ימים ועדות סמוך דכתיב ויכדו כל האנשים . ואיתא ב"ל כל כתיבי ביהה שאדם אומר ויכלו שני מלאכים המלויים לו אדם מנימים ירדה על ראשו ואמרם לו יום עונך והפאתך תכפור . וא"ת וכאי שנה פסוק זה וי"ל פסוק דכתיב נבי עדות אם לא יניד ונשא עינו והה שאומר ויכלו ולא נכח פירושו והגידו :

טעם פריכס והכיכס נחמדס ונללכת כהשגת מהוה עדי ליהנות מעוהו עיוו והדר יקר תפלתו וזהו יקו כל המקוים . וטעם פ"ו הטעם הוא לא שפוטו עין רואה ולא הביטוהו החכמים כהכחם עין לא ראתה חלטים והיך יבסח למחבר לו וזה הכ"ל בלחץ כפכ"ט עכו י"ה פיקר קיבוץ הסכר וזהו סוד שכת הנדול שהוא יום שכולו שכת ומחמת לחי טעמוליס וכל שכת וטעם הלק"ט כרוב תסדיו תחיר ומוטע לכל העולמות העליונים והתחתונים תחיר פניו י"ת ולדס שוכה לקבל קדושה שכת וחיובו וזהו טעמוליס וזהו חלטי וטעם . הנה נחיר ומריש אור קדושה י"ת ולכו כוער כקרכו כרשפי א"ס שללכת י"ת מתת כללוט נעסו לחלטים ומיס רכיס לא ויכלו לככות אח הלהכס חקוקסה כלכו ומחוקקס ומללכת לפכודס פ' פל סילוס וכל

פירוש לתורת אלהים

דעס ועקסמטען פאג אין סיון וואס ער איז אן גיברייט צו סמן תורחן : (א) ויכלו אונ ויי וענען ווארען פאר לענד עם האם זיה גיענדיגמ דאם באשאפונג השמים פון די הימלען והארץ אונ ערד זקי צבאם און אלע וייערדי הערשאפט : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי אונ גאמ האמ גיענדיגמ אין דעם

לקומים על התורה

[א] ויכלו אלהים ביום השביעי וגו' . דער באר כיום חיים זאגט דער ענין פון שבת איז טייל סיר ווייסן אז דער עיקר בשאפטג פון דעם פנעמ"ש אויף דער ועל"ש איז נאר ווענין די געזעצן . דערשן ברוך הוא האם גינא"ש אראם שאקען אויף דער ועל"ש אנשקטה כיום אמתרה . דיא געשקה זאל לענדן תורה אונ זאל סארה סקצות . אונ נאכדעם זאל זיא צוריק קופען צו איר ארעס פון וואנען זיא איז געליקט גינארין . וועט זיא האבין דעם הענוג וואס זיא קעם הנאה האבין פון דיא שיינקייט וואס איז פון הקב"ה . האם איז אזוי אפגענוג וואס נאר די געשקה אל"ס אן אנוף קען שפירען אזוי אפגענוג . נאר טייל אנשקטה אן אנוף קען גיט פקנים זיין תורה אונ סקצות . דריבער קומט מען אזיין

ספר הישר

איינ טאג אין הור"ש . נאכדעם פקענט ער זיך געווייזן איין טאג אין יאהר . אלע פקלים אונ א"שע פורים האבין

פרקי דרבי אליעזר

איינע עופות האם ער גיעלעטיגט . אפילו אעוף האם גיט גימארם פקענען די טייל צום וינען גיט נבוכדנצר האם איר ערלויבט . כר"ש איז גינען אפלה פון איין עק ועל"ס גיט צום אנדערין עק ועל"ס . אלעקטר סוקרון איז גינען אפלה פון איין עק ועל"ס גיט צום אנדערין עק ועל"ס אונ ועדן וואס עס איז אין היסקע אונ ער האם גינאלט אראפגידענין צום אגנדיק דעהן וואס אנגעטן איז . אונ ער האם צומיילט די סוקרה אין אלע פיר עקין וועל"ס . דער נינגער פלך וועט זיין דער פירקיס פון איר וועט זיין אפלה פון איר עק ועל"ס גיט צום אנדערין עק ועל"ס . דער צעהרער פלך איז הקב"ה . ער איז דער ערשטער פלך אויף דער ועל"ס ווי סיד זאגן זאדן עולם אשר פלך בשרם פל זיך נגרא . גאם איז דער השיר פון דער ועל"ס וואס ער האם געקניגט איידער דיא ועל"ס איז באשאפן גינארין אונ ער וועט זיין דער לעצטער פלך אויף דער ועל"ס . ותי סיר זאגן וואהי פקלות הכל לקבר פלך נורא . נאכדעם ווי אלע וועט פאלקערט ווערן וועט גאם אל"ס קנינין . גאם איז פירקפערלדיק . וזיא גאם שפייט אין פסוק גאם האם גינאנס . איך בין דער ערשטער אונ איך בין דער לעצטער אונ אויסער סיר איז קיין גאם דא . גאם וועט זיין פלך אויף דער גנגער ועל"ס . אונ די געזין ועל"ס פארר שנישטע ועל"ס . וזיא גאם שפייט אין פסוק אויב זיין אויב וועל"ס סיר זעהן זיי גאם וועט צוריק קופען אין ציון אבן :

[א] ויכלו השמים וגו' . ווען גאם האם באשאפן דעם פאנ שבת שפייט גיט אין פסוק ויהי ערב ויהי בקר יום שבת . עס איז גינארין נאכס אונ עס איז גינארין פריה דער ויבעשער פאג . טייל אויף דעם פאנ שבת זאגט דער פסוק . עס וועט זיין פאג וואס ער וועט זיין בעוואונט צו גאם אונ ער וועט זיין גיט פאג אונ גיט נאכ"ס . דער ענין פון שבת איז גלייך צו איינעם

משלי חכמים

ער דעם איז שמען . ער האם נאר גיט גיעסט אונ איז אונק פנעשין צו ראוונ ער זאל זיי געזין אנדעם . האם ראוונ ראוונ . איז צוהיר שפעטער וענען אריין געקופען זיין גיערענט פאר וועסען נעסם איר נדבות . האבין וזיא גינאנס א

מלאכתו אשר עשה וישבת בין השביעי מבל מלאכתו אשר

עבדתיה די עבד ותת ביומא שביעאה מבל עבדתיה די עבד :

בעל המורים

תכס טכס טמים וזרין איס. זמן תמיני וימי טורק יום הכיבושי לוי שמוסיפין מחול על הקודש: ויסכות. כי נחמ' סכס ואלדו יסכטום בתן וסיוון כתיב עפ' הן כח טוח אשר דבר כ' סבתון טכת קודש ולא מניו: וסמיר להם טכס זס סקודס חלס נרדו ט' ימי נרספוס וסכטום כיום הכיבושי וסכטום הן. ז"ל מלמד סבתן ספק מלינד נכסום נרספוס נקירוסין. ז"ל רמו לסס רש"י

שתי חכמים

הכיבושי חלל סכלס כי וסל"כ כתיב וסכטום כיום הכיבושי טכטום חלל סכס טכס כי מלכס כלל: ס ר"ל מלכסס נכסס טכטום: ע ר"ל זכיר וסיוון כתיב עפ' הן כח טוח אשר דבר כ' סבתון טכת קודש ולא מניו: וסמיר להם טכס זס סקודס חלס נרדו ט' ימי נרספוס וסכטום כיום הכיבושי וסכטום הן. ז"ל מלמד סבתן ספק מלינד נכסום נרספוס נקירוסין. ז"ל רמו לסס רש"י

עניני קדושה שבת

כיום סן סכס קודש. נס: וסופי מחול על קודש כניסוסו וסלספוס וס"כ סכטום חלל סכס חלל טכטום נטוס"כ כי נס

לקרובים על התורה

גיבועין די נקשה איין אפויף אויף די ועל"ס. זיא זיא' קענען קסטים זיין אורח אונג סכטו. זועס זיא נאכדעס איוועס טורפוס דעם גוף אונג זועס צוריק ארויף גיין אונג היסקעל צו איר פערנענדיגען. זיין עס זועס קסען דער זיבעטער סוויקער, דיאקאל'ס זועס זיך. צוויין בהעפסיה דער גוף כיום די נקשה אונג זיי ועל"ס פירט צו זאפען חמיון דעם אקטיון פערנענדיגען, וואס פיר קענען זיינס נאר גיט אפןשפיון מוזי אפערנענדיגען. אונג זיינדיש אפעס פון דעם פערנענדיגען קאם אונג נאם גיבעדין איין דעם פאן שבת, ווארום זיא גאנצע וואך וואס דער פערנענדיש זיי נקשה כיום דעם גוף ארבעטוין פון וענדין דעם גוף חמיון פירערטוין פערנענדיגען. זיא נקשה וואס נעוויס זיין פערנענדיגען, נאר אפילו דער גוף נאם זיך זיין פערנענדיגען, ווארום דער פערנענדיש קאם פערנענדיגען צורח זינע אונג אפילו דער פערנענדיש וואס איין גיט אונג נאמ'ך גיט אונג דער ועל"ס, די אונגווענדיקייט פון דער ועל"ס זיאן אים גיט כתיבה זיין, ער איי גיט זיכער ער זאל גיט מאנדין גענדיק וערין אונג שפארבן, ער זיי גיט זיכער גיט זאלו גיט געבן זיין פארבעטן, ער זיי גיט זיכער עס זאל גיט אונג פארברענגט וערין. זיא

דיא מלאכה אין ערב שבת. אדער בען קאן אזוי אויף דער ועל"ס אונג עס איין מער גיט גיטעלם נאר קנטור דאם הייבם רואונג וזיא נאלד עס איין גיטקען שבת איין גיטקען קנטור דאם הייבם כיום דעם שבת האם זיך שוין גיענדיגם דיא גאנצע ארבעט וסכטום כיום השביעי אונג ער האם גורעם איין דעם זיבעטוין פאן סגל מלאכתו אשר עשה

ספר הישר

גיטוואס זענען חנף אונג האבן גיטוואס דערין זינע רייד אונג האבן גיט געקענט, אונג אלע כענשטוין האבן שפארק פארן געטאם פאר חנף אונג האבן כורא זינאם גענען צו פים וזיל אויף זיין סג'ים איין נענען אונגאפזיכע מורא, איין דעם פאן שבת פירט ער האם זיי גיענדין די תורה, צוויי שבתים האבן די יודין נעוויס איינדין פון האם זיי גיענדין די תורה, חקביה פליין דאס דעם פאן שבת אונג הייליגם איס, דאקטין די יודין אויף הייליגען דעם פאן שבת אונג איס הייסן, זיי זאלן איס שבת ביין מלאכה פארן, פיר זען פערנדין יאזר האם חקביה גיענדין צו דיא יודין דעם פון, אונג איין סתור גיט אונג שבת, סאפער העסטר זאנדין גאם האם גיט גיענדין שבת פון זייל ער האם גיט גיענען פון נאר זעקס סתור איין חנף, עס איין גיט אונג, יארום פיר זעקס דאך גאם האם גיענדין פון פריישאט אויף צווייטא פאן, אויף פריישאט אונג

משלי חכמים

דאזן, די וואס זיין נישט גיענעם אז דער גרויסער פארט קענען האם באנדרשטויב אונג זיא גיטוואס זענעם אונג פון (הק לישראל ע"ס) (ה"א)

לַעֲשׂוֹת פ' שני י אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם:

למעשה: ד אלקי תולדות
שמיא וארעא פד
אתברייא ביימיא דיי עבד
יי אלהים ארעא ושמיא:
דל' אלה תולדות. יומי ה' מנוחם ה' ה' ביום עבודו מברכו י':

ה' ועירא

בער המורים

(ו) בכרמס . אמויה בכרמס כותה פכרמס ונברא שמים וארץ:

רש"י

שפתי חכמים

המלאכה ש עיתה רחוקה לעשות כשבת ככל וישאלה
בשמי כמו שמורה ככ"ד: (ד) אלהי . המורים
ח לפעלה . תולדות השמים והארץ בהבראם
ביום עשות ה' . למדך שכל א נבראו בראשון .
כבר ידעת שכל המורה למי שמתקן לו אורי שנה כמות
רש"י וישמר שנתה לא שנתו וכלו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש: ש
לכאורה למדך שנתה כגון שנתו וכלו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש: ש
לכאורה למדך שנתה כגון שנתו וכלו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש: ש

ישלם על לב האדם לתור פן אלו נורם ולא לאסוף וכו' א"כ
ויסר וחתו ולא יוכל להטמיר ענינו מל' תמונו ליה בקדים וומר
אבדן וכו' וכל סגול כתרמו כיום הכסי כדי לקדם אח יום
הסכה ואלו נכסוהו בזה מלאכה ולא דוקא כמון סיה הכסה
וקודמה ולא כמניס אחרים אלא כל שנת ושנת סק' אומר
זו מל' ואינו מורה וסוף כרכס וקודמה ונקט מן לפי שר' אמו:
הכדורי סגול סתמנטיס אלו המורה לפי שזמן סבריהם לא
רש"י ואומר שנתה כתרמו וכלו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש: ש
לכאורה למדך שנתה כגון שנתו וכלו דוקא על זמן ירידת המן וע"ש: ש

עניני קדושה שבת

אמר ה' על הסנה חפצי כסולם מלא יהיו רק ע"י עמל ויניס .
כן הוא כשבתה כסכה סברה כקב"ט אמר הסנה סכוד כיום
כשבת לא יקר' זולת ע"י התנולס וההדרגה . מלה כשבתה
סוד כ"כ כריאה מלה ה' . וזה ויכסיה כיום כסבינו מכל מלאכה

לקוחים על התורה

דאורף צו די סעדה ייער פיל בעדיקע , האם קען געדונן
פיל סענישן צום בעדיקע ד' אלע קנעקס האבן אלץ
אונגעבוייט וואס קען האם געדארפט צו די סעדה , דיא
קנעקס און די סעדה א"יין האבן גאר געווארט , עס זאל
קומען דער טאג וואס די סעדה דארף און אים זיין פון דער
פלץ ועד יוד סביען טיים זיינע גופע פריינד צו זאל זיין
געבן עשין און פרייגען פון די פערקעניקע שפייזן וואס
קען האם אונגעקרייט פון זיין טענהענדיג , און אזוי זאגן זיי
דער זאגן און און גאר שום גינען און זאגן גאר שום גינען די סעדה
פון פלץ און נאמען און די ארבעט פון אלע קנעקס און
זאגן גום געדיקענדיג געווארן , אזוי און גינען ביי הקודש
דארף האט , וען זיין סינגינג און גינען צו גשאפט אונקעדס
וואס זאל פערפענליש זאלן פאריכטן דעם פערקעניגן פון
זיין טענהענדיג , האם צו גשאפט די היסעל און די ארץ ,
און האם גשאפט די זיין טיים די די קנעקס פון די סעדה זיין

ישות צו סאקן . וכלומר דיא סלאקה וואס זאמט
האם באדארפט פאהן אום שבת האם צו גישאקן
דעם זעקסטן מאן . דעיוונ ער האם דעם זעקסטן
סאן אסאפעל סלאקה גישאקן זיין סלאקה פון
דעם זיניקסטן מאן און דיא אונדערע סלאקה פון
שבת : (ו) זאג דיא דאזיגע וואס פירער איז
גישאקען תולדות וענען דיא גיבירם משמים והארץ
פון הימעל און ערד בהבראם וענען זיין וענען
באשאפטן גיווארן ביום עשות אלהים ארץ ושמים אין
דעם סאן וואס זאמט האם באשאפטן דיא ערד
סיס דעם הימעל . ורש"י שרייבט ובהבראם
סאמט דעם ביהא גראם דאס און סייקש סיס דעם
הא האם זאמט באשאפטן דיא וועלטם ואריום עט
שפייטם אין פסוק ובה יז צור עורמים דאס איז טייטש מיס דיא
האם זאמט באשאפטן דיא וועלט , זאגט דיא דער פסוק אז דער
מיס דער דיא זאם איז מרמז אזוי וויא דיא דיא איז אונקען אפען
דיא וואס וועלן סאקן השוכה און עולם הבא איז אונקען אפען
אז צדיקים וענען גינען זינגי אין דער ציים אזוי זיי די יוד
זאם קענעקסע אהת פון אלע

פרקי דרבי אליעזר

ער זאגן לעבן אויף די וועלט , און נעמ לעבן אויף עולם הבא .
הקב"ה זאגט צו די יודן אזוי זיי ארץ דאב וזקס קען גשאפט
די וועלט און דעם זעקסטן סאן האב ארץ בעויהם , אזוי האב
זייקען וזקס פון צו ארבעטן און דעם זעקסטן סאן זאגן זייקען האם
זאמט באשאפטן און פון אלע
אויספריינליש ארץ ושמים , זינען לענדער האם זאמט באשאפטן און פון אלע לענדער האם שר
און פון אלע פערד האם שר אויספריינליש דעם בארן סיג .

משלי חכמים

סאמט אים זיין געווען און פון אלע באשעפעניש פון די וועלט ,
און זיין סאקן איז אויף אלע און וואס ער וויל סעה ער מיס
זיין

אויספריינליש צו זיין זיי דער סעניש איז , זיי האבן אבער גינען
פן זאם גום דעם מנוקש ד' דלוחת פון אלע באשעפעניש און זאם
(ה'א) (ה'ב)
ה'א) (ה'ב)

וְכָל אֲיֹלָנֵי חֲקֵלָא עַד לֹא הָיוּ בְאַרְעָא וְכָל אֲשַׁפָּא דְחֲקֵלָא עַד לֹא צִמַח אֲרִי לֹא אֲחִית מְכָרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל

ה וְכָל אֲיֹלָנֵי חֲקֵלָא עַד לֹא הָיוּ בְאַרְעָא וְכָל בְּאַרְעָא וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה מִרְגַּם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל-

ת"א י"ג ח"ה ח"ו טו

בעל המורים

ה'תן ופס' . כי בחמ' הכא וליך סודו על ארץ ושמים למכ סודו על ארץ ושמים כבכל ספספ ארץ ושמים : רע"ח

שפתי חכמים

ולכריחא פס'ם הים מאמר וכו' חולדות פס'ים לכל חולדת
 חולדת הים מאמר מיוחד כמו שהיו מחולקים כפסוק כפול
 מן הכח אל הטעם לכן כתיב אלס חולדות וכו' למד כי בחמ'ס
 כריחא פס'ים ככרלס סג חולדות כמו חולדת חטיב יום אחד
 והח'כ יואל כל טעם וחס' כפני פרחשן לא דרש כלל ואל פס'ם
 דבר אחר הוא זה האל כמי פרחשן לא דרש כלל ואל פס'ם
 כהכרלס כלל א"כ יוכל להיות שדורש ג"כ כרלס י"ד דלפי פ'
 פרחשן כפי הכרלס אפס'ס דקרא כהכרלס כיום פשוט וגי'
 אבל לפי ד"א קאי אפס'ס דקרא השמים והארץ כהכרלס י"ל כפ"ס
 כרלס : ג' אבל כלא' וס לא סייע יודעים חיוב כה"ל ואפס'
 כ"ד וכן ירך לפני עממים ולפי פד"ל קפס למכ נאמר פס'ם
 פשוט לכן פ' למדך שכלס וכו' ולטעם רלשון קפס למכ נאמר
 כהכרלס כה"ל לכן פ' ד"א : ד' עיון עפס אחר כמנווח דכ"ס :
 ה' פ' כמקום ל' חיוב עדין לא . י"ל הוא סג דבר וליעי נגזר
 ממנו פס' : ו' פ' אל יהיה ספירו קודס ויסי' דכן עם מלכ
 יסי' ויעמ' ככתיבס חתרו חין כלן מאמר פוסק וכו' וכן
 טעם וכו' למד כי לא כפסירי שפ"ה נחית' טעם ככתיבס טעם
 המעיר ולא סוף דכן רק עם מלח' וס כהסר כלל' אחר וכל
 שיה השר קודס על י' היה חלון וכו' טעם הכרס קודס וס למכ
 סוב לא יולד ע"כ כי לא המעיר : ו' פ' עדי יס נחית' אחר
 על זה : ח' פרח'ס ספרין כוס ומסר'ל פ' עדי יס נחית' אחר
 למרש ענין אחר כי לא ספירי ספירי טעם ספירי וכו' אפס'
 נוכ' : ט' מלח מלח אפס'ס ספירי : ט' פס'ד : י' ר"ל ודל' הכ"ס
 מתחילת לתפלתן על דקיקס יודע שפאדס אחר כעווכתן על
 נשמים ויתפלל עליהם (ועיון חולין דף כט) : י' סג וטעם על
 סס הענס כלומר אות וס'מן על עלמחו ויברך וסמוח האחרים
 ויהי ר"ל יס כו אחיות היל סוס ויסי' דהיינו סמו' ח"כ . וסל דלא
 פס'ט כחול'ס מורה פס' חוזר מחול'יו יחברך .

ל"ה כהכרלס כה' כרלס ב שנאמר (ישעיה כו) ביה ה'
 אר עולמים ככ' אחיות הללו של השם יז' שני עולמים
 אמרן כחו העולס הנה ג' ככרלס כה"ל (ס"ל רמו כמו
 ס"ל פס'ס פס'ס למטה כך העולס פס'ס לשכיס כחשוכה
 ועולס הכא ככרלס כ"ד לומר כפדיקס ככרלסו וכו'
 פועט'ס כמו י' שהיא קסנה בחיות'ס רמו סירדו
 הרעש'ס למטה לרשות שיה ד' כה"ל וזה ססחומה
 פכל דרדיס ופס'סוה למטה לרדת דרך סס : (ה) פס'ם
 יהיה בארץ . כל טעם כמקרא' לכו' עד לא ה' הוא
 וחינו לכו' קודס וחינו נפעל לומר הטע'ס ככרלס יאמר
 הקדיס וזה ו' מוכיח ועוד אחר : (שמות ט) כי טעם
 תיראון עדיין לא תיראון ח' ופ' זה פס'ס עדיין לא היה
 בדרך כנגמרה כריחא העולס ככשי קודס סככרלס אלס
 ואלו טעם השרה עדיין לא נחמ' וכו' ככחוב וחול' לא
 יחל' חלל על פסח הקרקע ועמדו עד יוס ו' ולמה כי לא
 המעיר ומה טעם לא המעיר לפי שפאדס חין לעבוד את
 הכרמה וחו' מכיר ככוכתן על נשמים וכככרלס אלס וידע
 שהס לורך לעילס מן התפלל עליהם וירדו ולמחו האילנות
 סה'סאפ'ס : ה' אלהים . ה' הוא סמו' אלהיס שהוא
 יהיה ר"ל יס כו אחיות היל סוס ויסי' דהיינו סמו' ח"כ . וסל דלא
 פס'ט כחול'ס מורה פס' חוזר מחול'יו יחברך .

פירוש לתורת אלהים

אותיות : (ה) וכל שיח הקדש אונ אלע ערלייא
 בויער פון דעם פערד פס' יתיה בירג איז נאך נים
 גינוען אויף דער ערד וכל עשב השדה אונ אלע
 ערלייא קרייטיק'ן פון דעם פערד פס' יצא האם
 גאך נים גישפראצט . אונ דאס נואם עם שטייט
 בייא דעם גריבען פאג אז ריא ערד האט אויס
 גיצויגען גראז איז נים דער פשט אז דאס גראז
 האט שוין אויס גישפראצען פון דער ערד נאר
 ציא וענען גישטאנען אויף דער טיר פון דער ערד
 כיו דעם ועקסקען פאג אז דער מענש איז
 באשאפן גינארין אונ האט גיבעטן עם ואל גיין
 דעגין אזוי וויא נייטער נועם שטיין דעקסקאאהל האט ערשט דאס גראז ארויס גישפראצען פון דער
 ערד אונ פאר נואם איז דאס אזוי גינוען י' יא חפסיר י' אלהים על התרץ נוארום גאם האט נאך נים

פרקי דרבי אליעזר

דבין פסג האם גאם געשאפן איז פון אלע פסג האם ער אויף
 דער וויילס דעם פאג שבת , ווי עם שפייט אין פסוק גאם האם
 געגניקט דעם ובעטן פאג אונ האט אים געזייליגט , ובען
 פס'ס האט גאם געשאפן , אונ פון אלע נשים האט ער
 געפיל , ובען ספרירות האט גאם געשאפן אונ פון אלע ספרירות האט ער אויף געזייליגט דעם ספריר גאם . אונ נען דיא יודן

משלי חכמים

י' . די שפאנס איין דעם פסיד מה ער פארן , ער שפאנס
 איין דעם אקס מה ער אקעני' , אז ער ניל' שפאנס ער אים אונ
 (ת"א) (תק לישראל ע"ט)

וַיַּצַּר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עֹפֹר בְּאֶפְרוֹי נִשְׁמָתָא וַיַּפֵּחַ בְּאֶפְרוֹי נִשְׁמָתָא

וַיַּצַּר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
עֹפֹר בְּאֶפְרוֹי נִשְׁמָתָא וַיַּפֵּחַ
בְּאֶפְרוֹי נִשְׁמָתָא דְהוּי

ה'א ויצר ה' אל'הים את האדם עופור ב'אפ'רוי נ'שמת'א ו'יפ'ח ב'אפ'רוי נ'שמת'א ד'הוי

בעל המורים

(1) ויצר. ב' פד מלא ומד חסר ויצר ה' אל'הים את האדם מלא שיש לו שני תרים יצ'ס ויצ'ר ויצ'ר ה' אל'הים מן פל'ת'א כל שיש רש"י

שפתי חכמים

כתיב ויצר ה' אל'הים וגו' ואי כוס מטר פתח כיון פסוקים כפוזרין אסדרי קול: ב (נח"י) וז"ל דה"ס פקד'ים נותן מפכסין כח חייני כאל'ס עג'ס לאחר שימות ויכל לחיות ולהוור כרלון השי: ב דל"כ מן האל'הים ליל כחד מתייב' פני אל'כ קש'ס דה'ליל מכל האר'ץ לין אמר ד"א וכו' וד"א קש'ס כ"ל'ס הסאל'מה מלת מן ליל כ'ך פיה'ס מד' רוח'ת: ע רוח'ס נומר קול'ת'ט וסמרה כחוכ'ה עד ספ'ית' סמתי'ס חל'ג'י'ב ס'א ס'ס סכסס'ס כ'ק'ת'ט פ"ל'ס ס'ל'א נ'כ'ר ספ'ת'ט:

המשיח חף כחן והסקה ואח"כ ויצר: (1) ויצר. שתי יצרות יצירה נעולם הזה ויצירה ב' לחיות המתים אבל צבחה סאינה עומדת לדון לא נכתב ביצירתה שני יוד"ן: עפר מן הארמה. כבר עפרו מכל ה' האדמה מלרוב רוחות שכל מקום שימות עס תהא קול'ת'ט ע ל'קברה: ד"א נקל עפרו ממקום שאל'חר בו (שמות) מוכח אדמה כמשה לי הלוחי תהא לו אדמה כפרה ויכל לעמוד: התחתונים וסמה מן העליונים. לפי שכיום ראשון נכבדו שמים וארץ. כשני כרא רוקיע לעליונים. כשלוני מלאה היכנסו לתחתונים. כרכיסי כרא מלרוות לעליונים. כחמיסי ישרלו המים לתחתונים הווקק כשני לכבדוהו כו בעליונים ובתחתונים וחס ללו י' קנ'ה כמשה כראשית שיהיו ח' רכיס. פל אלו ככריאת יום אחד (כ"ד פ"ד

פירוש לתורת אלהים

מענקש: (1) ויצר י' אלהים את האדם אונ גאם האם באשאפין דעם מענקש. ורש"י פרעם עם איז דאך שוין פריער גישטאנען דיא באשאפונג פון דעם מענקש וואס שפעלט מיר דא דער פסוק גאך איין קאהל, דער הירודן אוי פריער איז גאר גישטאנען קתם אז גאם האם באשאפין אפענקש אויף דער וועלט אבער עם איז נימ גישטאנען ווי אזוי ער איז באשאפין גינארין אונ פון וואס ער איז באשאפין גינארין דרום שפעלט מיר דער פסוק גאך איין קאהל דיא באשאפונג פון דעם מענקש אונ איז פארש וויא אזוי דיא באשאפונג איז גיטען אונ וויא אזוי עם האם יוד מים אים גיפירט, אונ דרום שטיים וויצורן מים צווייא יודין צו זייוון אויף צווייא באשעפעניש, איין קאהל האם ער אים באשאפין צו דער וועלט, אונ דאס אנדערע קאהל האם ער איז אים באשאפין אפל, ער זאל קאנען באשאפין וערוין גשעת התחית הטהימוס גער מן האדמה אביכול ערד פון דער ערד, גאם האם איינגינאמילט ביבלאה ערד פון אלע פיר ווישען פון דער וועלט אונ האם אים באשאפין גרי אז ער וועם שטארבין זאל אים אימלידעם ארם פון דער ערד צו ענקען אז מען וועם אים באגראבין ויפה גאפיו אונ ער האם גיבלאנען אין זיינע גאז לעבער נשמת וי'ס פרקי דרבי אליעזר

לקוטי יקרים

(1) ויצר ה' אלהים את האדם אונ גאם האם באשאפין דעם מענקש. ורש"י פרעם עם איז דאך שוין פריער גישטאנען דיא באשאפונג פון דעם מענקש וואס שפעלט מיר דא דער פסוק גאך איין קאהל, דער הירודן אוי פריער איז גאר גישטאנען קתם אז גאם האם באשאפין אפענקש אויף דער וועלט אבער עם איז נימ גישטאנען ווי אזוי ער איז באשאפין גינארין אונ פון וואס ער איז באשאפין גינארין דרום שפעלט מיר דער פסוק גאך איין קאהל דיא באשאפונג פון דעם מענקש אונ איז פארש וויא אזוי דיא באשאפונג איז גיטען אונ וויא אזוי עם האם יוד מים אים גיפירט, אונ דרום שטיים וויצורן מים צווייא יודין צו זייוון אויף צווייא באשעפעניש, איין קאהל האם ער אים באשאפין צו דער וועלט, אונ דאס אנדערע קאהל האם ער איז אים באשאפין אפל, ער זאל קאנען באשאפין וערוין גשעת התחית הטהימוס גער מן האדמה אביכול ערד פון דער ערד, גאם האם איינגינאמילט ביבלאה ערד פון אלע פיר ווישען פון דער וועלט אונ האם אים באשאפין גרי אז ער וועם שטארבין זאל אים אימלידעם ארם פון דער ערד צו ענקען אז מען וועם אים באגראבין ויפה גאפיו אונ ער האם גיבלאנען אין זיינע גאז לעבער נשמת וי'ס

ספר הישר

אונ האמין גינאם זאל לעצין דער קעניג זאל לעצין דער קעניג, אין צאניש שקעשער ווען אלע פקד'ים אונ אלע

פיין היצקיים דאס איז מין ד'קת, אין דעם זכ'ת פון סאג שבת איז ארם ג'רעשען גינארין פון דעם ק'ש'ס פון ג'י'ת'ס, ווי מ'ת'ס האם ג'י'ת'ען דעם כ'ת מין שבת האם ער גינאם י'ס אפיקוס האם גאם ג'ענקש'ס דעם שבת אונ האם אים ג'עני'לי'ת'ס, דריבער האם ארם געוונען דעם ק'ש'ס מ'סור ש'ד' ל'ז'ת השבת, כ'י' ש'כ'טאל גאנץ דעם ק'ש'ס מ'סור ש'ד' ל'ז'ת השבת האם ארם הראשון גינאם, אונ ער איז פאניקסין גינארין, מ'י' כ'ת'ס ר'כ'ינו אין ווישען זינד אויף ווישען דעם ק'ש'ס, מ'ת'ס האם גינאם אלע מענקש'ס וועלן לענגן פון מיר זיי זאלין סדרה זיין אויף ווישען זינד אונ זאלין שוין גימ'ט וועלן זיין געוונען דעם ק'ש'ס פון דעם ק'ש'ס פון דעם ק'ש'ס, ווי מ'ת'ס האם גינאם טוב ל'הירוד' לה', עס איז גוף פון זאל ל'ז'ת'ו'ן צו גאם, ל'ת'ג'יד ב'ק'ל'ר ח'ק'ד'ו', מען זאל זאנען זיינע חקדים צו דיא מענקש'ס האם זענען ווכ'ה צו עולם תבא וואס דאס איז גליד'ד צום פ'רה סארג'ין, וואס זאל זאנען זאל דיין אפיק'ת זאל מען זאגן צו די מענקש'ס וואס זענען אויף דיא וועלט וואס איז א גליד'ד צו די גאנץ, מען זאל זיי זאגן ד'ס ב'כ'ת'ה אונ דעם חסר וואס חקב'ה האם מים מ'י' גישארג'ן אונ ער האם מ'י' ג'רעשען פון דעם ק'ש'ס זי'ד זאל גימ'ט זיין זיין

משלי חכמים

קניניש זינגען אונ תעלן זיך קרייזן וואס זיי זענען בשאפין גינארין אזוי ווי זיי זענען. דער מענקש איז דער גרויסער (ח"א) (ח'ק ישראל ע"ס) מ'ת'ס האם ג'י'ת'ען דעם כ'ת מין שבת האם ער גינאם י'ס אפיקוס האם גאם ג'ענקש'ס דעם שבת אונ האם אים ג'עני'לי'ת'ס, דריבער האם ארם געוונען דעם ק'ש'ס מ'סור ש'ד' ל'ז'ת השבת, כ'י' ש'כ'טאל גאנץ דעם ק'ש'ס מ'סור ש'ד' ל'ז'ת השבת האם ארם הראשון גינאם, אונ ער איז פאניקסין גינארין, מ'י' כ'ת'ס ר'כ'ינו אין ווישען זינד אויף ווישען דעם ק'ש'ס, מ'ת'ס האם גינאם אלע מענקש'ס וועלן לענגן פון מיר זיי זאלין סדרה זיין אויף ווישען זינד אונ זאלין שוין גימ'ט וועלן זיין געוונען דעם ק'ש'ס פון דעם ק'ש'ס פון דעם ק'ש'ס, ווי מ'ת'ס האם גינאם טוב ל'הירוד' לה', עס איז גוף פון זאל ל'ז'ת'ו'ן צו גאם, ל'ת'ג'יד ב'ק'ל'ר ח'ק'ד'ו', מען זאל זאנען זיינע חקדים צו דיא מענקש'ס האם זענען ווכ'ה צו עולם תבא וואס דאס איז גליד'ד צום פ'רה סארג'ין, וואס זאל זאנען זאל דיין אפיק'ת זאל מען זאגן צו די מענקש'ס וואס זענען אויף דיא וועלט וואס איז א גליד'ד צו די גאנץ, מען זאל זיי זאגן ד'ס ב'כ'ת'ה אונ דעם חסר וואס חקב'ה האם מים מ'י' גישארג'ן אונ ער האם מ'י' ג'רעשען פון דעם ק'ש'ס זי'ד זאל גימ'ט זיין זיין

חיים יהי האדם לנפש חיה : וַיְצַע יְהוָה אֱלֹהִים גֶּבְעוֹן מִקֶּדֶם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר :

התבאדם להיות חיה :
הוציב לו אלהים גיבון
גבעון מקדמן ומצד
תמן את אדם די יצר :
תא ויהי האדם . פסוקים כז : וישם לו
פסוקים כד חיים מ :

בעל המורים

הקדש חכר שאין להם חלל יצר אחד : וישם כלפינו נכמת חיים ס"ח חיים : נכמת . די נכמת : וישם כלפינו נכמת . כל אשר נשמת חיים
חיים . נר ס' נשמת חלס . ואם לאו נשמת ס' נכמת נשמות : ספרים נכמת חיים ס"ח חיים : נכמת . די נכמת : וישם כלפינו נכמת . כל אשר נשמת חיים

שפתי חכמים

פ לפקודי חכמים אונקלוס שפי' הקודם דהא חכמה חקורה
מחשבה בלא חמור פקדים ופולחנה לא כל בן מלך ולא כל שאר
מקומות וכן דהבבין רש"י לומר נשם את הבן מלא חכמה לומר
הקודם קרוי על וישם שם את האדם : צ' אפ"ס שמתקום קבוצה
כזא על ויזר' ה' ה' אלוים את האדם . מ"מ כמתין עם פקודים
עד סף אחר שפי' וישם וכו' נחורחו על ענין ולו יהיה גם זה
מפרטי האדם ולקח מה פקדים טעיה סתם כריאותו מסיבין וכו'
חור וכו' ויזר' ה' ספר מן החלמה וכו' ויחמה לו בן עדן אל
אם הפרס מקדם לטון קדמון כלומר מקדם וא"כ לא הייתה
פסחמה כעבורו וא"כ הין זה מפרטי ויהיה קדם על הקלה להם
כבכתיב כמה שאמר וישם ה' אלוים ביום שנבר נשמו חלס פ"כ
פקדם סדרה חזרה ויש ספיכס נתי איפכא בשלמא חי סייב מקדם
פירוש . אלקדמין נחורחו וישת מש כסחוב כאן וישם וכו' וכי
ויזר' ה' כולדם וילוי יורכט לטולם כהא וילירע לטולם כוז
לכודוי ספארם ככרז למטוני טולב כהא ולהטוני טולב כוז
דל"כ תקדם נחם נסע בן עדן ומקדמין סם לא כגביל חטוני

וע"ס י"ח : לנפש חיה . אף כהמנה ויהיה נקרא נפש
חיה קרן זו על חלס חיה כסכונן שמתקום בן דעה ולדורו :
(ח) מקדם . כחורחו פ על עין נשם את הבן .
ואם חלמר הרי כבר תלמד צ' אפ"ס חלמין עם פקודים
רלוייה בכרייתתה של ר' אלימור בנו של ר' יוסי הגלילי
מל"כ מדות ששהורה נדרשת וזו חלמת מהן כלל שלמהווי
מעשה הוא פרטו של רלשון וכירז וגו' ואת האדם וגו' וזה
כלל סתם כריאותו מהיבן וסחם מעשיו חור ופירש ויזר'
ה' אלוים וגו' ויחמה לו ג"פ ויהיהוה בג"ע וישל פלח
תרדמה השומע סכור סחור מעשה אחר ואזי חלל פרטו
של רלשון וכן חלל הכהונה חור וכתב ויזר' ה' וגו' מן

במיעת הגן בעדן

ונוכל לומר שחכה חלס כוז נחיתה ספס . וישם סם את האדם .
ומרוט סם סקד"כ את האדם בג"ע . פשר יזר' . ממחם ספקד"כ
סנבור סוכ לטוסיבוב בג"ע : פ"כ סם לו סנבור סוכ לטוסיבוב בג"ע :

ליקוטיו על התורה

קודם צו איים די נשקה וואס היקום יחידה , אונ צו די נשקה
וואס היקום יחידה האט נאך , קיין מענשליש זוכה גייען נאר
אדום הראשון און כשה רבינו ונען ער איז גיטשאנגען אויף
דעם בארג כיני , אונ ווען די ירון האבין געבאכט דעם עגל
האט מען צו גענומען פון כשה די נשקה יחידה אונ ער
הט נאר זוכה גייען צו די נשקה חיה אזיין , וויא עס שטייט
אין ספר יצירה הווערם געפיש חיה , דיא לעצטע אותיות סאכט
כשה , צו ווייזן אז כשה האט זוכה גייען צו האבין דיא
גשבות פון נפש ביה חיה וואס איז געש רוח נשקה חיה
[ספר וכוני שלמים :

פרוש לתורת אלהים
אלעבעדיגען אטום דאם איז דיא נשקה , אדער
ונשמת חיים) ער האט אין אים גיגעבין אנשמה
ער נאל דער מיט קאנען לעבין יהי האדם לנפש חיה
אונ דער מענש איז ניווארין צו אלעבעדיגען
נפש , ורש"י שרייבט דיא בהמות ווערין אויף
גירופען נפש חיה , נאר דער נפש פון דעם
מענשליש האט אין אים אהיות פון אלע באשעפעניש
(וארון גאט ער האט אים גיגעבין זעה אונ דבור
דאם הייבט ער האט שילך אונ ער קאן ריידיין :
(ח) וישם יי' אלוים גן בעדן סקדם אונ גאט האט
גיפלראנגען אנארטין אין עדן פון ווארד זייט וישם
שם את האדם אשר יצר אונ ער האט דארטין ארין
גיגעבם דעם מענשליש וואס ער האט באשאפין :

ויהי חיה האדם לנפש חיה : וישם כלפינו נכמת חיים ס"ח חיים : נכמת . די נכמת : וישם כלפינו נכמת . כל אשר נשמת חיים

(ח) וישם ה' אלוים גן בעדן מקדם וגו' . רבני יצחק ואנסי
אזי ווי גאט האט באשאפין אונ ערן אויף די ערד ,
ער האט באשאפין אונ ערן אין היקעל , אונ אזי ער
בשאפין אנהיבת אין היקעל , אונ ערן איז באשאפין גיטארין
אויף דער ערד פאר די גשבות פון די בייעלע מענשליש
וואס זענען גיט גיטיקם גיט רשעים , אונ ערן איז באשאפין
גיטארין אין היקעל פאר די גשבות פון די אהבתה גיטיקים , ויי

פירקי דרבי אליעזר
גיהנם , על ששור זמלי גבל , אלע בענולאבען ערות וואס זענע
ביי דיא ירין , איז אלץ פיס צעהן , דער פידול האט דוד המלך
דאס פיס אים געשילס , און אין אים גיזען ערן ספרעגס
שפיארבט אסאך עס זאלן זיין צעהן מענשליש , און זייט
אונ צו בענשליש נאך דעם עסיין פיס דעם נאמען פון גאט דארטין זיי
צעהן מענשליש וזלי'ז דיא פאר צעהן מענשליש , ויהי חיה האדם לנפש חיה : וישם כלפינו נכמת חיים ס"ח חיים : נכמת . די נכמת : וישם כלפינו נכמת . כל אשר נשמת חיים

ספר הישר
פירום אונ אלע מענשליש האבין גירעם בייט חנה אונ חנה
האט פיס ויי גילעוועס ווי פוען נאל ריגען , גאט , האט
פברית מילה ווארף זיין פאר צעהן מענשליש , הען אייגער
פליכט גאט פאר צעהן מענשליש קודם אים מיתה , [אונ צו בענשליש נאך דעם עסיין פיס דעם נאמען פון גאט דארטין זיי
צעהן מענשליש וזלי'ז דיא פאר צעהן מענשליש , ויהי חיה האדם לנפש חיה : וישם כלפינו נכמת חיים ס"ח חיים : נכמת . די נכמת : וישם כלפינו נכמת . כל אשר נשמת חיים

משרי חכמים
דוד המלך די היקעל אונ די ערד , גבנות תורת עשות
אונ אלע גויפער פון וואלד העלן דוד פרייען הען גאט
(ח"א) 6 8 וועט

אונקלוס

מה 68

בראשית ליל ו תורה

וַיְצַמַּח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאָדָמָה
כָּל־עֵץ נֹחַמֵד לְמִרְאֵהוּ וְטוֹב לְמַאֲכָלוֹ
וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֵּן וְעֵץ הַדַּעַת
טוֹב וְרָע: וַיְהִי כִּי יָצָא מִן־הַגֵּן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגֵּן וּמַשָּׂם יִפְרָד
וַיְהִי לְאַרְבַּעָה רְאשִׁים: יי אֵשׁ

ט וַיִּצְמַח יי אֱלֹהִים מִן
אֲדָמָה כָּל אֵיִן דְּמַרְבַּג
לְמַחְזוּ וְטוֹב לְמִכְלָ וְאֵיִן
זִיא בְּמַצְיֹנֹת גִּנְתָּא
וְאֵיִן דְּאֲכָלוּ פִירֹהִי
סְכָמִין בְּיִן טוֹב דְּרֵישׁ:
י וַיְהִי כִּי יִצְאָ מִן־הַגֵּן
לְהַשְׁקוֹת גִּנְתָּא וּמַשָּׂם
כִּתְּרֵשׁ וְהָיָה לְאַרְבַּעָה
בִּישׁ גְּבִרִין: יי אֵשׁ סֵד

ח"א וסר יחא. מלכס לו ספריס י ספרוסי 101

בעל המורים

(י) יפרד. כ' נחמוס. סכא ולידך וול מרעסו יפרד כשנעסס סלסס סלסלון דל חן סלסלס נסרד סכסון דרש"י

סלסלס כל חית סלסל כדל לסרס ויכא אל סלסלס לקרוס
סס וללמד סל סלסלס סכסלס מן סרקק: (ט) וינכחו.
לסנין ק סגן סכסכו מדכר: בסוך סגן. ר סלסלס סגן:
לסס לא סס סכסס סלסלס לסלסל סן נחמד וגי: ר לסס
נכסעס סגן בעדן

ח ותרד יצא מעדן וגי' ומשם יפרד וגי'. ססס ח"ל אסרו
כל סטולס לא עיון אלס כסכיל סנינל כני וסנינל כני די
ל סגכ סרוכין. סלסל סיקר ססססס סול סככיל סלסלס. וכסלסר
סססס כטולס ויפרדו וסיו ללרכסס רלסלס:

פירוש לתורת אלהים

סס סנינל יי אֵיִןס מן סקרקס אונ גאם סקמ סקמקם
לְסַקְרָאֲרֵעֵן פון דער ערד גי זצ אלעללייא בויםקער
נחסד סקסלס וסאם איו גלוקססיו צו עקן וטוב סקאג
אונ סקאגין סקסס סקסס צו עסין וצ סנינלס אונ דעס
בוים פון לעקין כלוקר אז סקען עקס פון אים
לעקס סקען איוכני סנינלס סגן סקמ גיפלסנינלס
אין סקמין סקמין וצ סנינלס טוב ודע אונ דעס
סלסלססין דעס צווישען שייד פון נוסס אונ לְעַקְרָמִס דעס
בוים סקמ גאם גאם אונ סקמקם סקמקם דעס
אין סקמין: (ח) ותרד אונ אסיויה יצא סקרו איו ארויס
גינלסנינלס פון דעס ערן סקסלס סל סגן און
צו סקעקען דעס סקמין וסלסס יפרד אונ פון סקמין
סאם סקמ איו גינלסנינלס צו סיר סקמין: (יא) שם סקמין
סקמין איו גינלסנינלס פון סקמין סקמין איו

ספר הישר

סלסלס פון סקמין גערויפן צו סקמין אונ סקמין ארויף
לעקס אין סקמין ער זאל דארט ויון סקמין אונ די סקמין
אזוי ווי ער אז דא סקמין אונ סקמין סקמין סקמין
דאם גינלסנינלס סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
וועקס זאלין צו וסקמין סקמין אונ סקמין סקמין
סקמין אונ סקמין, אונ ער סקמין סקמין אונ סקמין סקמין

דאם גינלסנינלס צו סקמין סקמין אונ סקמין סקמין
סאס סיר לוכין ואל די רירין סקמין סקמין, סקמין גענאנג, כי
לסקמין ס' סקמין: אדס סאם גינלסנינלס סקמין סקמין
סאם סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
וועלן סיר סקמין סאם סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
וועלן וועלן סקמין אונ ער סאם סקמין סקמין סקמין סקמין
סאם סקמין סקמין: אין די לעקסען סקמין סקמין סקמין
אונ סקמין סקמין אונ סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
סאם סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין

מלשי חכמים

סיר סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
סל סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין
סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין סקמין

הָאָרֶץ פִּישוֹן הוּא הַסּוּבָב אֶת כָּל־
אֶרֶץ הַחַיִּילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַיְהוּב :
יִי הַיְהוּב הָאֶרֶץ הַיְהוּב שָׁם
הַבְּדִלְתָּ וְאַבְן הַשֵּׁהָם: יִי וְשִׁם־תִּנְתֶּהּ
הַיְשָׁנִי גִיחֹן הוּא הַסּוּבָב אֶת כָּל־
אֶרֶץ פּוּשׁ: יִי וְשִׁם־תִּנְתֶּהּ הַשְּׁלִישִׁי
הַדֶּקֶל הוּא הַדֶּקֶל קַדְמַת אֲשׁוּר

פישון הוא ומקוה ית כל
ארעא דחויקא די חסן
דהבא: יודקהא דארעא
היהא סב סמן גדלהא
ואבני בודקא: יי ושם
גודא תנינא גיחון הוא
דמקוה ית כל ארעא
דכוש: יי ושם גודא
תליתאה ריגלת היא
דמקוה לדנקאה דאתר

הוא ויהא סבאן : דהא סב : דהא סבאן
מסבאן : דהא סב : דהא סבאן

בעל המורים

סס סדלוס . די כחסי סבא ותיק בעין סבולוס מלמד סלכניס חסוס ומגליוס ירה סס סוקין

שפתו הכמים

(יא) פישון . הוא טולוס נהר חמרים ועלם שממיה
מחברכין ש ועלוק ומסקין את הארץ נקרא פישון כמו
וסכו פשויו . ליה סיסון סבול ענדל ססוק ססוקר אלס
מגרים (יסמיו יט) וכנשו סוכדי ססחיוס : (יג) גיחון .
ססיה סולך וכומה והמייטו גדולה מולד כמו (שמות מח)
וכי יצח סמנמח וזולך וכומה : (יד) דורקל . (שמחה)
מדין וקלין : פרת . שממיה פרוין וגיחין ומכדין את
האלס : כוש ואשור . פרוין לא היו ת וכחכ המדיס
ע"ס העמדי : קדמת אשור . למורסה א על אטר :

קאמר: יי דקיל ססין ססול טולוס סיס לו לכוזיר כסס סיחור
מסורסם ססול ככר מלגריס סולל כססס לומור ססול נכר ססור ולין
זיחוס ולי ארן מלגריס ותיקן ס"ס וכי' כלומור סס"ס קולל כסס
פישון ססול דכסס זס חזירי סכחו סל נפר וחו קסב לסס ככר
זס כל לכוזיר סל גיחולו ויחזי מנשאר נפרוס סכחוס סלס
ומסר סין ס"ג דכשאר סכרוס נני מפורס בסמויחין סכסו
סלסס גיחון ססיוס סוקין כו' וכס ויחין למס מסךר ס"ס סכחוכ
דמחלסל סכנס סחוס סכסרוס וסכ"כ קדמס ססור וכי' ת וסל
ללל פ"י ס"י כבי פישון דכתיב גמי סול סוכוכ סל כל ארן
סחולס וסלחוס סל פ"י ארץ חילס כ"י סס וי"ל דחויילס דסכס
פול סס סמחוס ולי סל סס ארץ דסל סולך כולך מלגריס
ס"כ ארץ קול ארוס כסס סילס וסור כיון סכתיב סכרן
ס"ס סידסס סחולס ס"כ סס סמחוס סול וזכר ויחין גמי

דמקיס מ"ל לרסי' דכוס וסאור ע"ס העמדי דלמס סס סמחוס סול כמו ארן סחולס ססול סס סמחוס י"ל דלי"כ סיס לו ג"כ
לכוזיר כס"ל סידסס כמו סחוליס: א ר"ל קדמס כמו קדמס כס"ל דכנסס סחוקוס פליט סכתיב ס"יו סמקיס ס"ל ס"ס
לכך נכחכ קדמס לפי ססול דכוס למלס ססור וגיחין ססול קדמס א"כ סוס כללו כתיב לקסס די כל ויכנס מלגריס למ"ד סמלסס

פירוש לתורה אלוהים

פישון דאם איז דער טייך גילום אונ פאר נואם
טערט ער גירופען פישון דאם איז לשון קערין
טייל איז נואסער אונערין גיבענקשם אונ קערין
דיה אונ גייען אויף אונ גרינגען אן דאם לאנד
סערדים ווא דאם איז דער טייך הסובב נואם
רינגעלם ארום את כל ארץ ותיילה דאם לאנד חוילה
אשר שם התיב נואם פון דארטין קוקם ארויס דאם
גאלד: (יב) התיב דערך והוא טוב אונ דאם גאלד פון
דעם לאנד איז גומ שם הבזיחה פון דארטין קוקם

ספר הישר

גירוסין איה ואל ארץ גיין אין היקעל , נען איה ועל
מנוקע גיין פון טייך טייס איה נים , דער טייל ועל איה סיט
איה לענגען הקקסה אונ סוקר , ער האט אזוי גימאקן גי
סאט טיש ויה גילערוקס הקקסה אונ סוקר אונ ער האט גי
גינגעקין גינג גי דייטס וי אזוי ויה וזלמן דיק סרען אויף דער
ועקס אונ ער האט געמאכט שלום גרויסן שלע סענקלשין ,

סוקסן אויף אים ועליו דייט אים גיט קעקען ריכען פון ארום ,
זאט , הקב"ה נעם פארזאכעלען אלע יידין פון אלע פיר זצרון העקס , אזוי ווי דער גינגענער נעקס סרדיס גי סלכאנגען פון
פון ארום אונ סלכאנגען דייט פון קעקעסערין ארום , אזוי נעם הקב"ה אזויס נעקען דייט פון סלכאנד דייטס אזוי סקס אונ דייטס
צייט אירקאנגען פון סלכאנד דייט פון פירוד , דאס אלען דייטס אויף דייט דערקס פון הקב"ה , ויה עס שפייט גיין סלכאנד דייט
פ"י ש"ו ויה ארץ וואס ס"ג . ע נעמן פון אלע קאמ סתתם ארץ גליקלע אונ עס און פון ארץ אים נעקס ושיחוקס

והנהגת הרביעי הוא פרת: מ ויקח
 יהוה אלהים את האדם וינחלו
 בגדעדן לעבדה ולשמרה: מ ויצו
 יהוה אלהים על האדם לאמר
 מכל עץ הגן אכל תאכל: ו ומעץ
 הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו
 כי ביום אכלק ממנו מות תמות:

והנהגת רביעאה הוא
 פרת: מ ויקח יי אלהים
 את אדם ואשריה בגנתא
 דעדן למפלחה ולמטרה:
 מ ויצו יי אלהים על אדם
 למישר מכל איץ גנתא
 מיכל תיכול: ו ומאלין
 דאכלין פירוהי חפמין
 בון טוב לכיש לא תיכול
 מגיה ארי ביומא דתיכול
 מגיה מימת תמות:

הא וספר רביעי. כפרת ט: ו יולו ט
 מספר ט: ט טא טאט. מספר ט טאט

רש"י

הוא פרת, הסבוק על כולם ב הזכר על סס ח"י: (טו) ויקח. לקחו ג כדכרים נאים וסחמו ד ליקנם (כ"ד):

כסיל לט ט"ה כסוס וכו' כלו חתיב. לתורה על אשור: ב ר"ז
 דרביס מדכתיב פוא פרת א"ס עתה ככלו פוא. סוא פסוק
 מ"מ בני טס סבכר לא כתיב סוא מלא בני פרת: ג דק"ל לכל
 סיכא דכתיב ליקום פתח סקוטם עתה לא סיס כרסוק
 מ"ו זס לטל על פסוק ויטס ל"ז פואט ססוא ססוא ויטר
 סלין כסס דסס ויטס פכל סלדס סיקרו ססדס וסכל זלל
 סלין כו סמט א"כ"כ ספייטו סממס א"כ דסוה למסכט אסרס

וסא פכל כרסות כקכ"ס סוא: ד (נח"י) וסא ללא סירס ככ
 לפסוקו ל"י ג'טון ליקום סייך דוקא כדכר ססומרי או ככ"ס
 פסוק ולין ג'טון ליקום סייך על סמט ססוא דכר סלין כו סמט א"כ"כ ספייטו סממס א"כ דסוה למסכט אסרס

פירוש לתורה אלהים

פון אשור והנהגת הרביעי הוא פרת
 פרה איז דער טייה פרת דאס איז לשון סערין
 נוארום דאס נואקער פון דעם טייה פרת מאכין
 סערין און סאכין גיווגד דעם מענקש: (טו) ויקח
 יי אלהים את האדם וינחלו בגדעדן לעבדה ולשמרה
 מענקש וינחלו בנו עין און האם איס גיוועזעם אין
 דעם גארטן פון דען און האם איס גיוועזעם אין
 וישמרה און צו הימיען ויא: (טו) ויצו יי אלהים על האדם
 און גאם האם גיאקטין דעם מענקש זאמל אזוי צו זאגען פלג עץ תנו לי פירות פון אלערבייא
 בוימער נואם נואקטס און גארטין אכוד מאכין זאלקטס וצסין: (יז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו
 אז מען עקט פון אים טייקט מען אזויזשען שייך צווישן נויטס און שלעכקט לא מאכין ממנו זאלקטסו גיט
 עסין פון אים גי ביום אכלה ממנו נוארום אין דעם סאג וואס די נעכטס פון אים עסין סוהו סוהו סוהו

לקוטים על התורה
 (יז) וקטעץ הדעת טוב ורע וגר מות קמות. קטור קאמ
 שפייט צווי קאמל דאס נוארס זאמל רביין.
 חיל ינדער מענקש האם דריי ערליי נשמות, רוח נפש
 ונשמה. נשמה איז גרעסער פון רוח און פון נפש. אויב
 דער מענקש וינדקט גייט פון אים אטעק די נשמה, און
 דער נפש סייט דעם רוח ערליין גאד אין אים און דער
 מענקש קען ערליין אלענע צייט אן די נשמה גאר סייט
 דעם רוח און נפש אלליין. דריבער האם גאם גינאמט זי
 אדם אויב די נעכטס עסין פון עץ הדעת נעקטו צווי קאמל

בוימער נואם נואקטס און גארטין אכוד מאכין זאלקטס וצסין: (יז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו
 אז מען עקט פון אים טייקט מען אזויזשען שייך צווישן נויטס און שלעכקט לא מאכין ממנו זאלקטסו גיט
 עסין פון אים גי ביום אכלה ממנו נוארום אין דעם סאג וואס די נעכטס פון אים עסין סוהו סוהו סוהו

ספר הישר

און ער איז טיט ויזא נעפעסין עקליכע פיען, און ווי דייט
 מענקשיון ועצן אזוי נעפעסין טיט הנהגת האבין זיי גיוענהו סוהו

און ער איז טיט ויזא נעפעסין עקליכע פיען, און ווי דייט
 מענקשיון ועצן אזוי נעפעסין טיט הנהגת האבין זיי גיוענהו סוהו

און ער איז טיט ויזא נעפעסין עקליכע פיען, און ווי דייט
 מענקשיון ועצן אזוי נעפעסין טיט הנהגת האבין זיי גיוענהו סוהו

פרקי דרבי אריעזר
 (טו) ויקח ח' אלהים את האדם וינחלו בגדעדן לעבדה ולשמרה
 לייבשאמס האם חקביה סיקאן צו אדם הראשון
 דאס ער האם אים באשאפן פון פרייגעס און ויחיליגען אדם,
 ער האם גיועניט וייגע ערד פון דעם אדם וואס דארט איז גילשאפען דער בית הקברש, און האם אים אריין גינחיינגט
 אין גן עדן, ויזא עס שפייט אין פסוק גאם האם גינעסן דעם מענקש האם ער האם באשאפן און האם אים אריין גינחיינגט אין
 גן עדן לעבדה ולשמרה. ער וואס גרביישין און זאל הימיען, העלכע גרביישין איז דען גינען אין גן עדן, סאכער היקטס
 הימיען ער האם גינחיינגט און שפייט דייט ווי גינען פון דייט וויינגערסנער, ער האם גינחיינגט אקטער און גראבין ויזא
 ער דארט שיידיין ויזא תבואה און סאכין פון ויזא גינחיינגט, דאס קען דאך גיט ויין, ווארום אלע בוימער און זאגערע
 וויאקעניגן האבין גינחיינגט פון ויזא אלליין, סאכער היקטס וואגין עס איז גינען ארייניט אין גן עדן פון זאל באגיסען דעם
 גארטן סייט וואסער, דאס האם פון אויף גיט גינחיינגט, ווארום פון גן עדן איז ארויס גינאנגען אספיר און האם האם
 גינאמט דעם גארטן, וואס קען פיינגען מען לעבדה ולשמרה, צו גרביישין און צו הימיען, גאר מען סיינגט און האם האם
 תורה און זאל הימיען דייט תורה, און ער איז גינאנגען שפאצירען אין גן עדן אזוי ויזא איינער פון דייט פלאכט, חקב"ו האם
 גינאמט און זאל הימיען דייט תורה, און ער איז גינאנגען שפאצירען אין גן עדן אזוי ויזא איינער פון דייט פלאכט, חקב"ו האם
 דער מענקש האם און באשאפן, דריבער איז גיט גוש דער מענקש זאל ויין אלליין, גאר איד וועל אים געבין ארייניט וואס
 דייט דעם ויין איהלף געבין אים, אויב ער וועט וזכה ויין וועט ויזא אים העלפן, און אויב ער וועט גיט וזכה ויין וועט ויזא אים
 ויין פאקטענין, ויזא וועט אים שפעין וואס ער וועט וועלן פארן, וואס ער וועט וועלן וועט ויזא גיט וועלן, און וואס
 ער וועט גיט וועלן וועט ויזא וועלן, און ויזא חקביה האם גינאמט אויף אדם, ער זאל קיין שפערדין סאכין.

י ויאמר יהוה אלהים לאמר
 היות האדם לבדו אעשה לו עזר
 כנגדו: י ויצר יהוה אלהים מן
 האדמה כל חיות השדה ואת כל
 עוף השמים ויבא אל האדם

י ויאמר יי אלהים לא
 תקין די הווי אדם
 בלחודו אעבד ליה
 סמך פקבלייה: י ויצר
 יי אלהים מן ארעה כל
 חיות ברא וית כל עופא
 דשמיא ואית לות אדם
 תלא לה סוד יכמות חס ס: כמות ס
 ית ס: דס ס:

שפתי חכמים

כסין בלקיטא נכסי שמשחיקו מתקום למקום: ה דקל דכחמס
 כתיב עוד ויחזיק כתיב כנגדו חמסע לטיות נגדו להלחם עמו:
 ד נראה דזה לא קאי אלא על כריאת כמותו וחיות סביב ביום
 כספי לאסוקי סופתי כריאתו היה ביום הסמישי וסודק לעסס
 דאסון להכות שחוקס נכחאו ספופות ולעסס בני להכות סביבס

רשי
 (יט) לא טוב היות האדם נזוי. (כ"ר) טלא
 יאמרו סמי רשותו הן הקב"ה כעלוינס יודד ואלן לו זוג
 וזה כחמסע ואלן לו זוג: עזר כנגדו. זכר עזר
 לא זכה הו כנגדו להלחם: (ס) ויצר וגו' מן האדמה.
 (חולין כו) היא יצירה היא משייה החמורה למעלה ויעש
 (חולין כו) היא יצירה היא משייה החמורה למעלה ויעש
 אלהים את חיה הארץ וגו' אלא כל ופירש שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן הארץ נבראו וכלן
 אמר מן האדמה נבראו ועוד ללמדך כלן שכשעת ו יצירתן מיד בו ביום הכיחם אל סולס לקרות להס

עניני קריאת השמות

יקרא לו לכל אחד ואחד שמותו עם מיוחד כפי כדלו. ולא
 כל אשר יקרא לו סולס דוק כלל נפש חיה. דכיינו ככל יי
 סחם. כזה לא היה מוכר עם מכתב סהרות נדר סמיניס.
 כי סלא נפש חיה. סול סוג כולל לכל סכפלי חיים. וסול
 סמו על סולס סלמו. י סג בו סייך סכפול נפש חיה
 סכן קרול סככות וסי סולס לנפש חיים. וכמה יודע ספול
 בלמרו וכל סולס נפש חיה על יי דכר. אולס סול סכחכס לפי ס
 סיולת וכל סולס נפש חיה סחם סולס סולס יודע ספול
 לכל סכחכס וסולס נפש חיה וכל סית ספול. סולס מין וסין
 קרא סס סיודד יודיע בו סכדלו סולמו. ה ס כל פרי סכחכס:

פירוש לתורת אלהים

ועסמו שפארבין: (יח) ויאמר יי אלהים ונאם
 האם ניקאמם לא טוב עם איז גימ גימ היות האדם
 לבדו אעשה לו עזר כנגדו: וישא שרייבם
 כרי עזר ונאם ונאם עם איז דא צווייא נאמער
 אויף דער ועלם נאם ביה איז איהר צווישען דיא
 דער סענקש אויף אנאם נארום ער איז איהר צווישען דיא
 אונסער רשע אונ האם אויף קיין בן
 זוג דרום האם נאם ונאמם עם איז גימ גימ היות האדם
 לבדו אעשה לו עזר כנגדו: וישא שרייבם
 אז דער סענקש איז זוכה איז ער נאם אונ פרום איז דאם
 וייב צו איס איהרף אונ. וזו ער איז גימ
 זוכה ער איז גימ גימ איז ויא אונסקעגין איס. ויא איז
 איס דער ויידר אונ ויא קרייבם דך סיס איס אונ
 האלם סיס איס סמידי סכחכס: (יט) ויצר יי אלהים מן
 האדמה אונ נאם האם באשאפין סין דער ערד
 כל וית השדה אלע חיות סין דעם פעלד ואת כל עוף
 השמים אונ אלע עופות ונאם אונסער דעב

לקומים על התורה

שפארבין. איין סהיל ועסמו שפארבין באיד די רו ועסם
 עסין. וייל סין דיר ועס אעקע גיין ויא נשקה. באקדעם
 ועסמו שפארבין נאם אסארבין ועו דער נפש סיס דעם רוח
 ועלן סין דיר אעקע גיין (עשרה מאמרות):

פרקי דרבי אליעזר

האם נאם אויף איס ניקעו שפארבין שלאף אונ ער יי
 איינגילאפין. האם נאם ניקעו סין איס אביין סין יי
 ביינער אונ אשטיקל פלייש סין זיין נאקן אונ האם סין דעי
 ניקאבם סענקשם א אשה. אונ ער האם ויא נישפעלס כני
 איס. ויא אדם האם אויסניאקם סין זיין שלאף האם ער גייער
 ספעינשם שפיים נענין איס. ונאם ער ויא ארי
 ניקעו אונ האם ויא ניקשם. אונ האם ניקאם צו איר דו ונאקם
 ויין ניקענשם צו נאם. דך דירוף סין דירוף אשה
 סין אדם איז ניקען אליון. האם סין איס גירושין אדם. דפי
 יהושע בן קרחה ונאם טייל ער איז אשיר דים ופלייש א
 פלום גירושין האם סין איס גירושין אדם. אונ ויא ויה
 אר באשאפין גירושין. האם סין איס גירושין איש אונ איר
 סין גירושין אשה. הקב"ה האם ניקענין זיין נאקען אויף ויי.
 איז ונאם איש אירא איד. אונ זין ונאם אשה איז דא אשה
 סין איז דער שם יי. ונאם הקב"ה. אויב דך סין פאן פיס
 ויא וייב ונאקען זיין פרום אונ ונאקען פיינע ספול. איז
 זיין נאקען איז ניקען נאקען. ועם סין נאקען ויא רשפין
 סין אלע פרום. אונ אויב ויא ונאקען ער פרום זיין ונאקען
 א אשה (ת"א)

ספר הישר

וי אונסער פערד לאום דך אראם סין וקסר אויף דיא
 ערד. האבין זיין נאקען צו חנה ונאם זיין האבין ניקעו.
 נאם חנה ניקאבם צו זיין דער פערד קוקס אראם אויף דיא
 איס. ויא אדם האם אויסניאקם סין זיין שלאף האם ער גייער
 ספעינשם שפיים נענין איס. ונאם ער ויא ארי
 ניקעו אונ האם ויא ניקשם. אונ האם ניקאם צו איר דו ונאקם
 ויין ניקענשם צו נאם. דך דירוף סין דירוף אשה
 סין אדם איז ניקען אליון. האם סין איס גירושין אדם. דפי
 יהושע בן קרחה ונאם טייל ער איז אשיר דים ופלייש א
 פלום גירושין האם סין איס גירושין אדם. אונ ויא ויה
 אר באשאפין גירושין. האם סין איס גירושין איש אונ איר
 סין גירושין אשה. הקב"ה האם ניקענין זיין נאקען אויף ויי.
 איז ונאם איש אירא איד. אונ זין ונאם אשה איז דא אשה
 סין איז דער שם יי. ונאם הקב"ה. אויב דך סין פאן פיס
 ויא וייב ונאקען זיין פרום אונ ונאקען פיינע ספול. איז
 זיין נאקען איז ניקען נאקען. ועם סין נאקען ויא רשפין
 סין אלע פרום. אונ אויב ויא ונאקען ער פרום זיין ונאקען
 א אשה (ת"א)

לְפָנָיו מִה יִקְרִי לַיהוָה וְכָל דִּי תָהָה קָרָה לַיהוָה אָדָם נִפְשָׁא חִיתָא הוּא שְׁמִיה: כ וּקְרָא אָדָם שְׁמֵהוּ לְכָל בְּעִירָא וְדַעֲפָא לְשִׁמְיָא וְלְכָל חַיִּית בְּרָא וְלְאָדָם לֹא אֲשַׁכַּח סִמְיָא בְּקִבְלֵיהּ: כו וְקָרָא יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָא עַל אָדָם וּדְמִוּהּ וְקִיב תְּרָא מַעֲלֵעֵיהּ וּמְרִי

לְרֵאיוֹת מֵה־יִקְרָא־לָו וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לָו הָאָדָם נִפְשָׁתְהָ הוּא שְׁמוֹ: שְׁלִישִׁי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וְלַעֹוֹף הַשָּׁמַיִם וְלְכָל־חַיַּת הַשָּׁדֶה וְלְאָדָם לֹא־מָצָא עֹזֶר בְּגִנְיָו: כא וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים וַתִּרְדְּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּשְׁן וַיִּקַּח אֶת־הַ

רמ"א ויפל י' משהר"ן טו:

בעל המורים

פ"ו ולמד לה מלה פור. ג' סכל ולידך ולמדס אמר כי במדת לקול אשחר ולמדס שלא עמל בו יומנו תלקו ולמדס לה סיס פ"ו פ"ו ופ"ו עשה עמו טובס וכרס סלמס לנור ומסס על ידס וחסו ולמדס אמר כי שמעת ומסלח פ"ו סבור פ"כ ולמדס שלא עמל בו עמנו סלקו ענקסס עליו חיתס: (כל) ויפל ס' אפ"ס. ג' סכל ולידך ויפל עליו יומות. ויפל בקרב מתנסו וכו' שד"ר"ל כ"א רש"י

שפתי חכמים

ויקראו ימיו: ז ספך קרלס וסוקיף מלח סס אמר סלרס ומלס לטולס אמר שמו כי בזולת חוספת סס יסיס פ"ו יקרא לו כסס קרלס לו ויכלל לסס לל קריסלס שמוס וכו' און עסס למזמר סולס שמו לילכס למימר סולס שמו קודס קריסלס על חלס סכרי' על ידו קרלס לסס שמוס וזולת ססיס' יסיס פ"ו כל מה סיקרלס לו סלרס כ"א נכס חיס סולס שמו וכו' חינו אמת סכזולת קריסלס חלס נכס (כ"א) ויפל ה' אלהים תרדמה. (כ"ר) כסכילון הכילון לפני כל מן ומן זכר וקבס אמר לכלס יס

בריאת האשה

(כ"א) ויפל ה' אלהים תרדמה גו'. לסכין מדוס כסיס ומדוס ימל סללס דוקס. ומסו מור כנגדו. אן כסס מלד סכסל עסס אל סלרס ילסל אסס ולוולר כניס וליקס סול על ולורו לפרנסס כי קסס מונוחיו על חלס כקריסלס יס סוף. וכפרס פ' לידך סלרס לפסוס פכור נסמחו לפסוק כמורס. ומתי יפסס פירוש לתורת אלהים

היקמל הבא אל האדם אונ ער האם ניבראכמ צו רעם כענקש ריאות צו ועקן מה יקרא יו וואס פאר אנאקען ער נועם אים אגרופען וכל אשר יקרא יו האדם נפש חיה אונ אלע לעבעדיגע זאכין וואס דער כענקש נועם זיין רופען אנאקען דא שמו אזוי זאל זיין זיין גאקען אויף אייביג: (כ) ויקרא האדם שמו האם אדם גירופען געקען זקי הבהמה צו אלע בהמות ועם השמים אונ צו אלע עופות וואס אונקען דעם היקמל ויקי חית השדה אונ צו אלע חיות פון פערל האדם יא סמא ער כנגדו אונ צו אדם אזי גיט גיפונען גינוראין אהילקף גענין אים. ורש"י שרייבט ווען גאמ האם ניבראכמ פאר אים

פרקי דרבי אליעזר

נדקען סין נאכטן פון זיין נועם זיין אש פש, פיישר אונ פייט, ועם איין פיישר שירנרענין דעם אנדערין פיישר: ז עקען רעות האם הקב"ה גימאכט צו אדם הראשון אין גן עדן אונ אלע זקנין זינען סין כרייאניסין אונ פערל אונ

נאלי. ז יערש תקן סאכטן פון נאר איין רעפס, צו אפלק סאכטן פון דרייא רעות, גאר זייל גאס האם גינורלס געבן גבדו צו אדם הראשון האם ער פון זייניקטונגין גימאכט עקת רעות אין גן עדן, דא פלעקיס האבין גיפויקס סיס פויקן אונ זאבין גיפאנען דא גבולת, אין דעם פאן וואס אדם הראשון איז באשאפן גינורעין האם הקב"ה גינאנט זי דא טולעקיס פוקס סיר עקלן פאקו חסר צו אדם הראשון, ונוריס דא נעקלס שפייס נאר נענין גבולת הפנים, הקב"ה זאגט גסיס זקן לישראל ע"מ

אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן :
ב ותאמר האשה אל הנחש מפרי
עץ הגן נאכל : **ג ומפרי העץ אשר**
בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו
ממנו ולא תגעו בו פרתמתו :

א' יין גנתא : **ב ותאמר**
אתתא לחויתא מפרי א' יין
גנתא גיבול : **ג ומפרי**
אילנא די במציעות גנתא
אמר י' לא תכלון מגיה
וג'א תקרבוני ביה ד'קמא
תמותו

שפתי חכמים

רש"י

חזונייני ניסם. ונראה להוכיח רש"י מדכחיב בקרא לא תאכלו
 מכל עץ הגן לא היס לו לכחול האל לא תאכלו מכל עץ הגן כיון
 שראה אותם שאכלו ששכיס חזונייני מ"כ כל ליל האל ודאי
 ראה אותם אוכלים פירות אך שראה אותם אוכלים כסודו
 ר"ל מהאחים אכלו ומתקן לא אכלו ומאילו אחר שהיה עומד
 עלם אכלו ולא שלל אותם כיון שראה אותם פירות מ"ם אין להם אוכלים
 פירות כעלמה שאין פונים כשאר פירות מ"ם אין להם אוכלים פירות מ"ם
 עניני השם אדם הדוד

עליה דכריס כדי שתשיכו ויבא לדבר בלוחו העץ :
 (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הנזיו לסיכך בזה
 ליד גרעון הוא שנאמר (משלי ל') אל תוסף על דבריו :
 פנים אכלו ולא שלל אותם כיון שראה אותם פירות מ"ם אין להם אוכלים
 פירות כעלמה שאין פונים כשאר פירות מ"ם אין להם אוכלים פירות מ"ם
 עניני השם אדם הדוד

אדם לא מעלמותו יח'. ומתחם כי השטן הוא רומני. ומסאי
 ומסיאי. האדם לחסא מוכרחים להיות בשמים ע"כ נחש חכם
 נקש לו לפרסור והוא פתח והוא יח' לו לפס אל פתחם וכל דבריו
 כמים מתהלל המתנוס כי וכל אשר פתח עשה הוא היה שרש
 כי הפתח יח' או משל דעה ותחפרת אדם (הוא אין חרש
 שהכחיש דברי הכתובים. כי לוס נכח לפתוח האדם ולהכיא
 לבנו עניני הכתובים כ' ונחזונו וכל מה שמחמתן יותר
 לכחיש דברי ה' כום עושה רשין ה'. כמשל שפתיים סביב
 סוהר (חרומם קטן) והכחש עשה כדרך השטן ככ"ם שלא יבא
 כעקופין על האדם לאמר לו לעבור על דברי הקב"ה רק יכנס
 כשלום שהאדם יעשה עוד דבר שלא יעבור על דברי ה'. וסוף
 מענין לענין. עד שהאדם יאמין כי כי דורס ה' אם הוא
 עד שיכחישו להפך דברי אלהים חיים ולכסור בו ובתורתו.
 וכן קרה עם חוה. וכן היה רשית דברי אליה. אף כי אמר
 אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן. אשילו אם אמר וגור אלהים

אדם דפולא פלדא וחוה. אלא ק' שמתנו. שיהיה היו פרומים
 פסיו פוסקים בעניני א' יסומו. והוה האדם והשטן. ששקטן
 כמשל וכל יתכושש והיחש רחם וחס והחולו לה. וע"כ
 נכנס עמה דכריס בעניני ען הדעה להמית את אדם וישא
 פח חוה כחומר חו' : והנה על דרך הפסטר רחוי לוס לב
 מי ככניס את הפתח כחנר וס לפתוח את חוה בכל מחלוי כחו.
 שם יחן ומה יוסף לו. אלהים פנה ורעם כי השטן הוא היצר
 שרש הוא מאלף סמות (והוא כחמד תלכא החרוס בחרוס) וכנראה
 ללכש דברים אלה יותר ומתשה עולה ומתעין יותר ונטול נשמה
 מעד כס לא עשה מחלום. כי אמת מי יתען ועל מי יספין ומתי
 יקח פשמה) וחס האדם לא יחשק ומי לעולם יכולע הוא ללל
 ע"כ פשמה כל עון ותפלותו לפתיולו וייחנותו כי לא יכול
 לו כי קדוש ונורא הוא יצר כפיו של הקב"ם. ושמתו כקרבן
 שושה ככחול מעלמותו יח' ע"כ פנה עלמו אל הפסע (ואף
 כי סייג ג"כ יצר כפיו של הקב"ה) אכל נשמתה הוא משמת

פירושו לתורת אלהים

צום נקש מפרי עץ הגן נאכל דיא פירות פון דיא
 בויקער וואס וואקסן אין גארטן עסין סיר יוא :
 (ג) יספרי חנין אשר בתוך הגן אונ דיא פירות וואס
 וואקסן אויף דעם בוים וואס ער איז אין סייטן
 גארטן אפר איהיי האמט גאמט אונגן גינאגמט לא תאכלו
 סמני איר ואלמט פון איס גים עסין ולא תגעו בו אונ
 איר ואלמט איס גים אן רירין פו פסיתו קאקער
 וועמט איר שטארבן. ורש"י שרייבט תוהו האמט
 מסיפ גינוען אויף דעם גיקאמט פון גאמט ווארום
 גאמט האמט גאר גיקאמט וייא ואלין גים עסין פון
 דעם עץ גידעת אונ ויא האמט גינאגמט גאמט האמט
 גיקאמט וייא ואלין אפילו אונ ויא האמט גינאגמט גאמט איז
 אויס גיקוקען אז ויא האמט עובר גינוען אויף דעם
 גיקאמט פון הקב"ה אזוי וייא טייטער וועמט שטיין :

גינאגמט פלוקר אפטר האמט אייה גאמט גינאגמט יא
 תאכלו כפי איר ואלמט גים עסין דיא פירות פון
 אלע בויקער וואס וואקסן אין דעם גארטן.
 ואונ דער פרנסם מאקמט אזוי דעם פלשם אף כי אפר
 אלהים אין דאם אקחת אז גאמט האמט אייה גינאגמט
 איר ואלמט גים עסין די פירות פון אלע בויקער
 וואס וואקסן אונ דעם גארטן. רש"י שרייבט
 אפילו ער האמט דאך גינוען אז וייא עסין דיא
 אנדערע פירות האמט ער דאך ויא גים גידארפט
 פערענין גאר דרום האמט ער ויא גפרענגמט ער ואל
 סמט איר אריין גיין אין פיל בייד קבי ויא ואל
 איס ענקספעען אונ עם ואל ארויס גיקוען ער
 ואל אן הייבען ביידין פון דעם עץ הוועת :
 (ג) ויאמר האשה אל התנש האמט דיא אשה גינאגמט

ספר הישר

פרקי דרבי אליעזר

אדם. האבין וייא גינוען דער גאנצער ארס אין פודה סייט
 שטייט אונ אויף די שטייט גינען גינען שטייט שטייט
 שטייט. האבין וייא גינאגמט סיר ועלית אויףקראמין יוא
 דער גרעסער יא אין השכל. אה חיות אונ שרשים וואס וייא האבין אז ועקם פליגול. אונ סכאל וואס ער האמט גינוען פליגול
 גאמט ער גינען יין פתגן פלאגין אונ גענען אראפגיקוען אויף דער ועקם אונ וייא האבין גינען אלע באשעפעניש האמט
 גאמט האמט באשעפין האבין וייא גים גינען א' יין באשעפעניש וואס ואל ניין קלוג שלעקמט אז סאיהן. גאר דער פלאגול. ער

גינען אלע האמט גינען געקען אז אלע באשעפעניש. וייא
 דיא פלאגין האבין וואס גינען האבין דיא פלאגין גינאגמט
 וייא סיר ועלית גים ועין אעצת ער ואל גינען אז הקב"ה
 שכלין סיר גים קענען באשעפין גענין איס. סכאל האמט ער אין
 דער גרעסער יא אין השכל. אה חיות אונ שרשים וואס וייא האבין אז ועקם פליגול. אונ סכאל וואס ער האמט גינוען פליגול
 גאמט ער גינען יין פתגן פלאגין אונ גענען אראפגיקוען אויף דער ועקם אונ וייא האבין גינען אלע באשעפעניש האמט
 גאמט האמט באשעפין האבין וייא גים גינען א' יין באשעפעניש וואס ואל ניין קלוג שלעקמט אז סאיהן. גאר דער פלאגול. ער

והייתם כאלהים ידעי טוב ורע:
ותרא האשה כי טוב העין למאכל
וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העין

ברב רבין חבמין ביו טוב
לביש: ו רוחות איתא
ארי טוב איקנא למיכל
נארי אסי הוא לעינין
ומרנג איקנא לאסתפלא

בעל המורים

(ו) לטינס. ד' תמס' הכא ויודיך כי האדם יראה לטינס. ומתוך האור וטוב לטינס. וכעסן לטינס. האדם יראה לטינס ע"כ לפי ראוהו מתוך טוב וטוב לטינס אל כל אחריתו כעסן לטינס שגמר מיתה לכל:

שפתי חכמים

היה בלואם שהוא דקפה עד שגנעה אבל האכילה יסיה בראש וי"ל דקפה סברה שפען הוא כמו סס המות סכל מי שאכל ממנו הוא ימות כמו מי שאכל מן החיים שפרי עליו הוא נהנותן בזה כך הפרי סוף הוא סס המות ולכן אמרה לה הגנוב כי הוא מוגב בחוש שיש סס המות חריפים סוף כניעה ממים וסברה האשה זה הפרי כי ומה' דקף אותה סוף כניעה כסס שאין מיתה וכו' מלחמ: ד קספ לרש"י ארבעה היה לו כל אותן שונה בני אומנותו: לה דקסה לרש"י מה ראתה עכשו וי' ותתנוג: ו' ואת' למה לא מפי' רש"י כסרי שאמר לה שכתוב אחר כן נכדלו וכי תאוה הוא לטינס דמיינו ונקמו

ד אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם (ב"ר):
ודייתם כאלהים, ויורי עולמות: (ו) **ותרא האשה**.
 ראתה דבריו של נחש ה והגלו לה והאמינתו (ב"ר):
כי טוב העין, להיותו ו כלתוים: **וכי תאוה הוא לעינים**, כמו שאמר לה ונקמו עיניכם: **ונחמד העין** להקב"ה להכילה כדי שיהיו חכמים ויודעים טוב ורע ומתוך שלא ראתה מקודם לכן ראה לא כלה עיניו מן העץ ל"פ ותרא כסס ונקמו עיניכם כחלה וחס"כ להיות כלתוים וי"ל לפי

עניני השא

לנו הסברו שלא תגשו בו כי אם תגשו בו יש לירא מן חטאו לדי מיתה. כי אולי תחלו ממנו ב"כ ואז תמותו ודאי נאחמת בו כי חוב לא נלטה כפירות מסק"ב. כי כשת שלה הקב"ה לאדם על אכילת עץ הדעת עדיין חוב לא סתם בעולם. רק אדם אזה על חוב. ויכל סיות כדי להרחיק את חוב מהסכירה ומשגש

פירוש התורה אלהים

מאן וואס איר וועט פון אים עסין ונקמיו עיניכם
 וועלין געפינגט ווערין איינערע אויגן וייתם כאלהים
 אונ איר וועט ויין אזוי וויא גאט יודעי טוב ורע איר
 וועט וויסין גוטס אונ שלעקסס, ורש"י ש"י רבם
 אזוי האט דער נחש גינאגט צו תוה איבליגער
 בעל מלאכה האט פיינד דיא בעלי מלאכות וואס
 ארבייטן דיא ועלביגע מלאכה וואס ער ארבייט
 ווארום ער וויילט גערין קיינער זאל גיט ארבייטן
 דיא מלאכה גאר ער, אזוי גאט ווייל ער האט
 גינעסין פון דעם בוים האט ער באשאפן דיא
 וועלט דרום ווייל ער גיט אז איר זאלט עסין פון
 דעם בוים ווארום איר וועט אויך ויין אזוי ווי ער
 אונ איר וועט אויך באשאפן וועלמין: (ו) ותרא האשה און די אשה האט גינעקן, וברקו עם און איר גינעקין די רייד פון דעם נחש און זיא האט אים גינעקן: פי טוב העין למאכל דער בוים און גיט צו עסין ווייל מען וועט און ווי גאט צו באשאפן וועלמין וכי תאוה הוא לעינים אונ ער און גינעקט צו דיא אויגן וויא דער נחש האט צו איר גינעקט עיניכם. ונקמד אונ ער און פראקי דרכי אריעור

קלומים על התורה
 (ו) ותרא האשה פי טוב העין למאכל וכו'. דער אור החיים זאגט די אשה תוה וואס פון איצט האט זיא גאר גיט געקומט אויף דעם עץ הדעת, וי"ל זיא האט מורא געהאט גענעקן צו דעם בוים, טאמער וועט זיא אים אנרעקן וועט זיא שטארבן, אבער איצט אז דער שלאנג האט איר אשמוים גיטאן אויף דעם בוים אונ זיא האט אים אנגעקומט אונ אזוי גיט גיטאן. האט זיא שוין גיט מעהר מורא געהאט פאר דעם בוים אונ אזוי צו גענאנגן זאגט צו אים אונ האט גינעקן אז אפילו דער בוים אהין (אויסער די פירות) אזוי אויך גיט צו עסין, אונ ער אזוי שוין צו קעקן אויף אים, אונ דער בוים און זיא כאפט מיט מער חכמה פון אלע בויקער, דריפער האט זיא גענייעקן אפרי פון בוים אונ האט גינעקן: ויאמר

און איר וועט אויך באשאפן וועלמין: (ו) ותרא האשה און די אשה האט גינעקן, וברקו עם און איר גינעקין די רייד פון דעם נחש און זיא האט אים גינעקן: פי טוב העין למאכל דער בוים און גיט צו עסין ווייל מען וועט און ווי גאט צו באשאפן וועלמין וכי תאוה הוא לעינים אונ ער און גינעקט צו דיא אויגן וויא דער נחש האט צו איר גינעקט עיניכם. ונקמד אונ ער און פראקי דרכי אריעור

פרקי דרכי אריעור

איר אויך קענטן מאכן בוים אונ לעבעדיג, דערטויל איר דער שלאנג גינאנגן צום בוים אונ האט אים גינאלט אנרעקן, האט דער בוים אנשיריא גיטאן קען די וואלט אונרעקן, צו איר אויך האב אנגעקומט דעם בוים אונ בין גיט גיטאן אים, אז די וויקסס אים אנרעקן וועקט אויף גיט שטארבן, תוה און גינאנגן אונ האט אנגעקומט דעם בוים, האט זיא בארד גינעקן דער מלאך המות קומט איר אנגעקען, האט זיא גיטראכט מאשער וועל אויך שטארבן אונ גאט וועט באשאפן איין אנדער אשה אונ וועט זיא עקבן צו אדם, אויך סוף מאכן מיר זאלין ביידע עסן פון עץ הדעת, אנדער מיר וועלן ביידע שטארבן אנדער מיר וועלן ביידע לעבן, זיא האט אראפגענועקן אפרי פון עץ הדעת אונ האט גינעקן צו אדם אונ זיא האבן ביידע גינעקן, ווארום תוה האט גינארט צו אדם זיא האט אים גיט גינאנגן אז דיא פירות וועלן פון עץ הדעת, וויא אדם האט אפגינעקן דיא פרי האט ער זיך ארום גינעקן ער און גינעקט אונ דיא אויגן וועלן אים גיטאן גאר דיא ציין וועלן גאר דיא ציין וועלן אים אפגינעקן דיא פרי האט ער זיך ארום גינעקן אונ אדם גינאנגן צו תוה וואס איר דאס אפרי וואס די האטס מיר גינעקן צום עסן, אויך האב מורא אזוי וויא זיא ביידע איין וועלן אפגינעקן אונ וועט אייליג ווערן דיא ציין פון אלע דורות, וי"ל אלע דורות וועלן זיידן דעם שטראף פון איינערע וינד:

לְהַשְׁכִּיל וְתַקַּח מִפְּרִיו וְתֹאכְלוּ וְהַתְּנוּ
גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וְיֹאכְלוּ וְתִפְקַחְנָהּ
עֵינֵי שְׂנֵיהֶם וְיִדְעוּ כִּי עֵרְוָם הֵם
וְיִתְּפוּ עֲלֶיהָ תֹאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
חֲזָרָת׃ ה' וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה
אֱלֹהִים מִתְּהַלְּךְ בְּגַן עֵדֶן הַיּוֹם

ביה ונסבת מאיבת
 ואכלת וידבת אף ובעלה
 עמה ואכל: ו יאופתחנה
 עיני תרויהו וידעו ארי
 עדמילאין אינון וחסיש
 קרון מרפי תאניו ועברו
 קרון ורוין: ה ושמעו את
 קל מיקרא דיי אלהים
 דמחלק בגנתא למנה
 תא ויסרו עול: ו יסמט וי
 סמדין ו

שפתי חכמים

פיינים ופחד נכסכול דליטו מה שמר לה יודעי טוב ורע
 נכך לל דרס כחוב כי טוב הען המלכ: ליינו מה שמר
 לה פנתס לכיוו בלויס: ו סוכחו מדכתיב עמה:
 ו דל"כ למס נקוסס עליס חיה אכל לא סיהס כונחה
 שישו: ו כלומר לעיני סכחה סל ודיסס לאמר סנדס להס
 סכחי מה סכדו ר"ל סל חות וסמן דמנה וגו' (נח"ל)
 ור"ל לעיני סכחה סל דמס טוב ורס הכחוב מדכר וכח"ס
 סרס לסי ולח"ס עיניהס ו דמס לקרוס סיות לא יתנו ו
 יסרי סל אכלו מן סען וס"ס וס"ף סמקרא סוכית היינו
 סלל אמר סכחוב וירלו כי ערוסיס סס אלל וידעו ס"ה סיתסס
 ססס ודיסס וכ": ו סוכחו סיה לו לכחוב ויספרו עליס
 ויעשו לסס סנורו וסן קסס לר"י ולמס לקח ארס העלין מן
 ארטו לסס סחטס כו ולא מן סלמריס כד"י סלל יביט כחיס
 מן סחט כמס דלמר ח"ף עלי מן דמפרס סחט וסמני אכל
 סרס סעליס וכו': כ ס"י כיון דכתיב ויסרו סל חתס סלין
 ס"ל חלל לסודיע כמס סתקלו א"כ קסס למס לא סירסס
 כפירוס חירס מן סרט ומה סל כרמיס וק"ל: ו סוסף
 סלס סיה כי כולת זס פורס סל סחמן ססול וסוסף ס"ן וסלמר

רש"י

להשכיל. כמו שאלר לה יודעי טוב ורע: ותתן גם
 לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא ו יושא אחרת:
 גם. לרבות כמה ח ודיס: (ו) ותפקחנה וגו'.
 לענין הסכמה מ דכר הכחוב ולא לענין רחיס ממש
 וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירוובים הם. אף
 הסמול וירע כסחול ערוס אלל מהו וירע כי עירוויס
 הם מלוס ח' כיה כירס ונחפסרטו הימנה (כ"ר): עדה
 תאנה. הוא הען שאלו י ממנו כדכר סתלקלו כו
 נקטו (סנדרין ע"ג) אכל שחר העליס מנטיס מליכול
 עליסס ומפני סל לא נחפסרטו הען כ סלין הקב"ה
 חסן להוטות כריה סלל וכלימויה ויסמרו זיה עבקה
 העולס סל ידו (מדרס רבי תנחומס): (ה) וישמעו.
 יס מדרסי חגריס וככר סדרוס רבוהטי על מכוסס
 ככ"ר וכסלר מדרסות זכרי לא כחתי אלל לפסוט סל
 מקרא ולחגדה חמיסבת דברי המקרא דכר לכור על
 לופני: וישמעו. מה שמס סמס חת קול הקב"ה סיה ל
 מת"ך כן: לרות הייום. לאוט רוס סכסמס

עניני חמא אדם חזיה

מסניסס ולא תמות מהכילס. ולסכין כדכר כחוב סכרה
 סיה יכול לסכויסס סחמתין לו כי לא תמות. וירלה כי
 פנתס דקק כדכרי ס". רק סלפס כחוסס לא דקדק כדכרי

פירוש לתורת אלהים

גלוקסוי והשכיל צו מאכין קלוג דעם פענטש וויא
 דער נקש האם צו איר גינאגם יודעי טוב ורע. ותקח
 מפריו אונ ויא האם גינעקען פון וינע פירות
 ויאכל אונ ויא האם גינעקסין ותמן גם לאישה אונ ויא
 האם גינעקין צו איר כאן אויך עמה כיום איר
 יאכל אונ ער האם גינעקסין: (ו) ותפקחה עיני שניהם
 אונ: עם זענין גינעקייט גינארין דיא אוינין פון זיי
 פיידע זיי זענען קלוג גינארין וירע כי ערדים הם
 אונ וייא האבין גינעקסס אז וייא זענען נאקייט
 ותחרי ענה תאנה אונ וייא האבין צו גויף גיניים
 בלעקער פון פיידען בוים ויעשו להם חסרות אונ וייא
 נאבין ויך דער פון גינאקט איין גירסונג דאם

ספר הישר

גינעקונס, גאר איר די לעקעטע וקרוי פון מתישלח האבין
 די סענטשיון אגעקעקערט פון גאם אונ האבין זענעןל איינער

פרקי דרבי אליעזר
 (ה) וישמענו את קול ה' אלהים גוי'. אדם און חיה האכל
 גינעקס דיא שפיספע פון גאם גיים איין נאקייט
 נאבין וייא ויך זענעןלסין, האם גאם גינארין זי אדם
 דאם גינאנס צו אים ויא חירש פאר האם גינפו אנטלאפין פאר סיר, האם אדם גינאנס איך האב גינעקס זיין שפיספע האבין
 פיידע ביינען זענעקערס חת איד האב סמ"א געהאם וייל איך זין גינעקס האב איך סיד געהאלפין, איד האב סמ"א געקאם

וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַדָּן׃ וַיִּקְרָא
יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ
אֵיכָה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי
בְּגֵן וַיֵּרָא כִּי־עֵרַם אָנֹכִי וְאֶחְבֵּא׃

הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי
יְהוָה מִן־הָעֵץ
אֱלֹהִים בְּגֵן הַדָּן׃
וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־הָאָדָם
וַיֹּאמֶר לוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי
בְּגֵן וַיֵּרָא כִּי־עֵרַם אָנֹכִי
וְאֶחְבֵּא׃

שפתיה חכמים

רשי"י

כסא סגולה חפזת חכמים יצא : מ ר"ל דקט"ס סיס חסן
ממנו שיחבר החלף ירצה ירצה חכמים בלתי דקט"ס ר"ל
במשנתו ולינו חסן חסן ואלה דקט"ס פ"ו וכן בלתי ס'
החכמים וכו' כדי להכנס עמו בדברים וכו' בלוי סיס כדי
לכשתו ר"ל וומר דברים נמי סוף כדי להכנס עמו בדברים
אלה סיס וכן ע"כ ע"כ סכנסם סוף לטעמיהו סיס סוף לרס
עמהם בדברים מ וכן בחוקיהו כטלוחו ערוך בללון

בלה מש (ס"א לטע דוק כי כן עיקר) וזו היא מערכת
שלמטת ערס חמה כמערכ והם סרחה כעשירית (סס
לח) : (ס) איכה. יודע היה היכן הוא הלך ללכת
עמו בדברים שלא יזהו כנבל להשיב אם יעניסוהו פדאים
(כ"ר) וכן בקץ אמר לו (כרשית ד') אי הכל חסך
וכן ככלעם (כמדכר ככ) מי החכמים האלה עמך ליכנס
עניני חסא

וכויליח ען עובס פרי ולו ספן פרי כדליתו כרס"י. וחוס
רלפס כי כל סלילנות חסס רק עובס פרי וספן עמלו סין רלפי

לפס סקט"ס כס ספרי. חכל יס כמספוס סוק ספן חסר לל
ספרי. סס ספן הוא עמלו ען חסל. ומחמת עשינתה סלון

פירוש לתורת אלהים

וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ אֲנִי עַר הָאָדָם וְיָהּ בְּאֶחְבֵּאָתִין
אָדָם סוּם וְיָהּ וְיָהּ סוּם יְהוָה אֱלֹהִים פֶּאָר נָאָם בְּתוֹךְ
בַּר הַגֵּן צוֹנוֹשְׁעֵן דִּיא בּוֹשְׁעֵר פּוֹן דַּעַם נָאָרְטוּן׃
(ס) נְקָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם הָאָדָם נָאָם גְּעוּרְפִין צוֹ
אָדָם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲנִי עַר הָאָדָם צוֹ אִים גִּינְאָנְם אֵיכָה
וְאָ בִּיסְטוֹ. וְרִשְׁי שְׁרִיבְקָם נָאָם הָאָדָם כִּיאָה גִּינְוֹאָקָם
וְאָ עַר אִיוֹ נָאָר עַר הָאָדָם אִים פּוֹן דַּעַסְטוֹעֵנִין
גִּינְעָרְנָטָם וְאָ בִּיסְטוֹ קְרִי עַר וְאָל סוּם אִים אֶרִיין
גִּיין אִיוֹ בִּייד וְנֹאָרִים אִיוֹ עַר וְעוֹעַם אִים שְׁטְרָאָפִין
פֶּרְזוּלְוֹגְנָם וְעוֹעַם עַר יָהּ אֵיבְעֵר שְׁרַעְקוּן אִיוֹ וְעוֹעַם
גִּיִם וְיִוֹסְעֵן וְנֹאָם צוֹ עֲנָקְסְעֵרִין אִיוֹ נָאָם בִּיה פּוֹן
וְעוֹעֵן יָוִין גְּרוּיִם רֶבְסָנוֹת וְיִוִל הָאָבָן אִיוֹ דִּי וְנֹאָם
הָאָבָן גְּעוּיָנְקָם וְאִלִּין הַשּׁוֹבָה סָאָהֵן קְרִי עַר
נָאָל וְיָיִא גִיִם שְׁטְרָאָפִין דְּרוּם הָאָדָם נָאָם בִּיה סוּם
אִים פֶּרִישְׁעֵר אִן גִּיהוּבִין צוֹ בִּיידִין קְרִי עַר וְאָל
יָהּ גִיִם אֵיבְעֵר שְׁרַעְקוּן אִיוֹ סָאָקְעֵר וְעוֹעַם עַר
הַשּׁוֹבָה סָאָהֵן אִיוֹ וְעוֹעַם וְאָנִין אָקָת אֵיהּ הָאָב
גְּעוּיָנְקָם וְאִיוֹ סוּר סוּחַל אִיוֹ אֵיהּ וְעוֹל שׁוּין
סָעֵר גִיִם וְיָנְדִינְעֵן (סוּרְחִי גוּר אֶרִיהוּ) : (י) וַיֹּאמֶר
הָאָדָם גִּינְוֹאָנְם צוֹ נָאָם אֶת קוֹלְךָ שָׁפַעְתִּי בְּגֵן בִּיין
קוֹל הָאָב אֵיהּ גִּיהֶעְרָם אִין נָאָרְטוּן וְיָרָא אִיוֹ אֵיהּ
הָאָב כִּיה גִּינְאָרְכָטִין יְרִי צִיּוּם אֲנִי (וְנֹאָרִים אֵיהּ
בִּין נָאָקִים וְנֹאָבִא אִיוֹ אֵיהּ הָאָב כִּיה גְּעוּרְאֶלְטִין׃

וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ אֲנִי עַר הָאָדָם וְיָהּ בְּאֶחְבֵּאָתִין
אָדָם סוּם וְיָהּ וְיָהּ סוּם יְהוָה אֱלֹהִים פֶּאָר נָאָם בְּתוֹךְ
בַּר הַגֵּן צוֹנוֹשְׁעֵן דִּיא בּוֹשְׁעֵר פּוֹן דַּעַם נָאָרְטוּן׃
(ס) נְקָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם הָאָדָם נָאָם גְּעוּרְפִין צוֹ
אָדָם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲנִי עַר הָאָדָם צוֹ אִים גִּינְאָנְם אֵיכָה
וְאָ בִּיסְטוֹ. וְרִשְׁי שְׁרִיבְקָם נָאָם הָאָדָם כִּיאָה גִּינְוֹאָקָם
וְאָ עַר אִיוֹ נָאָר עַר הָאָדָם אִים פּוֹן דַּעַסְטוֹעֵנִין
גִּינְעָרְנָטָם וְאָ בִּיסְטוֹ קְרִי עַר וְאָל סוּם אִים אֶרִיין
גִּיין אִיוֹ בִּייד וְנֹאָרִים אִיוֹ עַר וְעוֹעַם אִים שְׁטְרָאָפִין
פֶּרְזוּלְוֹגְנָם וְעוֹעַם עַר יָהּ אֵיבְעֵר שְׁרַעְקוּן אִיוֹ וְעוֹעַם
גִּיִם וְיִוֹסְעֵן וְנֹאָם צוֹ עֲנָקְסְעֵרִין אִיוֹ נָאָם בִּיה פּוֹן
וְעוֹעֵן יָוִין גְּרוּיִם רֶבְסָנוֹת וְיִוִל הָאָבָן אִיוֹ דִּי וְנֹאָם
הָאָבָן גְּעוּיָנְקָם וְאִלִּין הַשּׁוֹבָה סָאָהֵן קְרִי עַר
נָאָל וְיָיִא גִיִם שְׁטְרָאָפִין דְּרוּם הָאָדָם נָאָם בִּיה סוּם
אִים פֶּרִישְׁעֵר אִן גִּיהוּבִין צוֹ בִּיידִין קְרִי עַר וְאָל
יָהּ גִיִם אֵיבְעֵר שְׁרַעְקוּן אִיוֹ סָאָקְעֵר וְעוֹעַם עַר
הַשּׁוֹבָה סָאָהֵן אִיוֹ וְעוֹעַם וְאָנִין אָקָת אֵיהּ הָאָב
גְּעוּיָנְקָם וְאִיוֹ סוּר סוּחַל אִיוֹ אֵיהּ וְעוֹל שׁוּין
סָעֵר גִיִם וְיָנְדִינְעֵן (סוּרְחִי גוּר אֶרִיהוּ) : (י) וַיֹּאמֶר
הָאָדָם גִּינְוֹאָנְם צוֹ נָאָם אֶת קוֹלְךָ שָׁפַעְתִּי בְּגֵן בִּיין
קוֹל הָאָב אֵיהּ גִּיהֶעְרָם אִין נָאָרְטוּן וְיָרָא אִיוֹ אֵיהּ
הָאָב כִּיה גִּינְאָרְכָטִין יְרִי צִיּוּם אֲנִי (וְנֹאָרִים אֵיהּ
בִּין נָאָקִים וְנֹאָבִא אִיוֹ אֵיהּ הָאָב כִּיה גְּעוּרְאֶלְטִין׃
אִין נָאָרְטוּן אִיוֹ דִּי וְרִפְסָם כִּיה. אִיוֹ אִיוֹ סוּר גְּעוּרְאֶלְטִין אִיוֹ אֵיהּ
(אָרֹנוֹ שׁוּין) :

ספר הישר
פון פֶּרְזוּלְוֹגְנָם אִיוֹ גִּינְוֹאָנְם גִיִם גִינְוֹאָלְטִין הַעֲרִין דִּי בִיידִין פּוֹן
דִּי וְנֹאָם סוּר גִּינְאָרְכָטִין. פּוֹן וְנֹאָם אִיוֹ גִינְוֵן דָּאָם גִּלְיָר פּוֹן אָדָם
גִינְוֵן. וְאִיוֹ סוּר גִינְוֵן. אִיוֹ אִיוֹ דַּעַם אִין גִינְוֵן בְּאֶרְכָסֵם וְהָאֶלְטִין. וְיָיִא עַר הָאָדָם גִינְעָם פּוֹן עַן סִבְעָת אִיוֹ אֶרִינְעוּרְפִין
(חֵק יִשְׂרָאֵל עִט') 2 (ת"א)

פרקי ררבי אליעזר
ספר סיני עששים. וְנֹאָרִים אֵיהּ בִּין נָאָקְעַם פּוֹן דִּיא בְּתוֹךְ וְנֹאָם
דִּי וְנֹאָם סוּר גִּינְאָרְכָטִין. פּוֹן וְנֹאָם אִיוֹ גִינְוֵן דָּאָם גִּלְיָר פּוֹן אָדָם
גִינְוֵן. וְאִיוֹ סוּר גִינְוֵן. אִיוֹ אִיוֹ דַּעַם אִין גִינְוֵן בְּאֶרְכָסֵם וְהָאֶלְטִין. וְיָיִא עַר הָאָדָם גִינְעָם פּוֹן עַן סִבְעָת אִיוֹ אֶרִינְעוּרְפִין
(חֵק יִשְׂרָאֵל עִט') 2 (ת"א)

וַיֹּאמֶר מִי הַגִּיד לְךָ כִּי עִירֹם אֶתָּה הַמְדֵּה־הַעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבַלְתָּי אֲבִל־מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ: יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם

וַיֹּאמְרוּ: יא וַיֹּאמֶר מִן
מִן אֲרֵי עֲרִמְיָא
אֶת הַמֶּנּוּ אֵינְנָא דַּפְקִידְמָה
בְּדִירָא דְלֵא לְמִיבֵל מְנִיָּה
אֲכַלְתָּ: יב וַיֹּאמֶר אָדָם
דְּלֵא סָן סָן. חֲוִי קִיפֵא:

בעל המורים

(יא) כמו. ג' בתם' הכא ואורך המן הסלע הזה המן הסורן
לא מן היקב כמ"ד אילו שחבל ממנו אדמ"ר חטט היה וזהו
סמן הסורן וכתו סנקסם עליו ויחה כשכיל המן סמן נס הסם

שלא יהיה נכבד דהא עדיין לא החזיל בעבורה: ג וא"ת למה
לא נתפס רש"י ג"כ מי הגיד לך שצירוס אהה עם המלוכה
כמו שפי' לטיל וי"ל דמה שאמר סק"ה מי הגיד לך כי עירום
היה קלי אדרכים אל הים שאמר ואירא כי ערום אני: ו
לך שצירוס אהה מן המלוכה כשכיל שאין להם מלוכה אין לו
כשכיל לו אין לו אין לו אהר שמה ע"ז אל עובר עליו. ואם
כשכיל לו אין לו אהר שמה ע"ז אל עובר עליו. ואם כשכיל
בסורוס ואירא כי עברתי על המלוכה אבל מה שערוס היה
מן המלוכה לא היה לו לירא לך מפרס מאין לך לדעת וכו'
דכ"ל א"ל לפרס מי כבד לך שצירוס אהה מן המלוכה דודאי
היה יודע שערב על המלוכה (יב) למה (לדע' לרדק). ואיני
משמתי פירוס אהר כלומר מי הגיד לך אם אהה ערוס אם לא למה
אהה משיב כי יותר ממה ששאלתי אותך כי כששמעתי לך
אזכיר למה אהה ערוס חזני אומר לך אלא אם תעלה ואלתה
מן סען וגו': ד

שפתי חכמים

עניני השטא אדם תורה
לאכילה סכרה כי הענין לדעת ג"כ הוא כן. שאין סען ראו
לאכילה וע"ר רק על הפרי סוסיר. כי מה לו לסוסיר
על סען כי ראו ללכלו כי אינו סן מאלל. והנחה ידס
כי סען סדעת ממוס מכל האילנות כי נס סען סוב למאלל.
כדברי י' אין כי אהר אלוס לא תאללו מכל סן סגן.
סגן נאלל ומסרי סען אהר כחך סגן אלוס לא תאללו.

(יב) מי הגיד לך. המן העץ. איתא במדרש אני אומר להמוך על עץ ותחת
יגבו וישמר להטן שיחלה עליו. קרי ביה תחת העץ:
א
ולכנס עמה כדברים אלו היא אינה מכינה. ע"כ אמר לה
הסוכר הסן ולא הסוכר הסרי. והאפה הסיכה לו מפרי סן
והיא הסוכר הסרי ולא סען. כיון ששמע אהה כי מוס
פירוש לתורת אלהים
באקיש דארף קען יתך שעמקן המן העץ אויב פון
בוים אשר צויתך וגו' ונאם איה האב יויר גיבאמין
דו זאלקם גיב עסקין פון אים אנה אקסמו גיבעסין:

דעת זקנים

דעת זקנים מבעלי התוספות
באקיש דארף קען יתך שעמקן המן העץ אויב פון
בוים אשר צויתך וגו' ונאם איה האב יויר גיבאמין
דו זאלקם גיב עסקין פון אים אנה אקסמו גיבעסין:

פרקי דרבי אליעזר
באקיש דארף קען יתך שעמקן המן העץ אויב פון
בוים אשר צויתך וגו' ונאם איה האב יויר גיבאמין
דו זאלקם גיב עסקין פון אים אנה אקסמו גיבעסין:

באקיש דארף קען יתך שעמקן המן העץ אויב פון
בוים אשר צויתך וגו' ונאם איה האב יויר גיבאמין
דו זאלקם גיב עסקין פון אים אנה אקסמו גיבעסין:

מספר השער

מחושלח. איו נאם ביוו גיווארן אויף די קענטשלין אונ גר
האט קאריע געמאכט אלע פערווייהונג, דאס פארזויהונג
האט נים געוואקסן, נאר דערנער האט געוואקסן, ריא
גייט גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר
גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר

מחושלח. איו נאם ביוו גיווארן אויף די קענטשלין אונ גר
האט קאריע געמאכט אלע פערווייהונג, דאס פארזויהונג
האט נים געוואקסן, נאר דערנער האט געוואקסן, ריא
גייט גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר
גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר

חכמים

קארי אונ דעם וזהו נעם שוער אנקיסען ביה ער נעם פון אים
דאס נעלם ארויס קריגען אונ נים מיס מאקאל נא' ביסלאקוויי,
האט סען גיבעסין דעם פאטער פאר וואס ער שיקם דאס
נעלם נאר דורך אזוי אפגעשש, האט דער פאטער גיבאמין דאס
איו אטובה פאר סיון וזהו, ווייל איה ווייס אז סיון וזהו נעם
האבין דאס גאנצע נעלם גייט אין סאהל, וועט ער זייא
פארבריינגען אויף תפאח, ער וועט עסין אונ סוריגען אונקעלע
זאבין וואס סובין גיט פאר אים, און וועט קראנק הערין, אז אים
וועט אפער אנקיסען דאס נעלם אין אשחועה האנס אפ צו נעסען,
און ער וועט אפגעשש דאס נעלם גיבעסין ווייל וועט ער נים
קענען פארבריינגען דאס נעלם אויף פאחול, ער וועט אהרן
צו עסין, וועט ער בלייבן בענדיג, ער זעלבדיגע און גינען ביי
דעם עץ הדעת, נאם האט געוואסן ווען ארם וועט עסין פון
ער הדעת וועט ער אין אים שטארקן ריא תפאח, און די תפאח
נעם אים קראנק מאכין ריא נעלם פאר דעם גיב צו ער וועט
סיון שטארקן, דערנער האט אים גאס גיבאמין ער זאל נים
עסין פון עץ הדעת אונ ער האט גיבאמין צו אים אין דעם סאב
וואס רד דעם עסין פון עץ הדעת וועט שוין אנהייבן קראנק
ווערן אונ ער וועט שוין געקיסען אונקעלע תפאח וואס דורך

מחושלח. איו נאם ביוו גיווארן אויף די קענטשלין אונ גר
האט קאריע געמאכט אלע פערווייהונג, דאס פארזויהונג
האט נים געוואקסן, נאר דערנער האט געוואקסן, ריא
גייט גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר
גיבעסין פון עץ הדעת, נאר דאס וייב וואס רד האסס מיר

איתתא דיתבת עמי היא
יתבת לי מן אילנא
נאכלית : י נאמר י
אלהים לאתתא מה דא
עבדת נאכרת אתתא
הויה אסעני נאכלית :

האשה אשר נתתה עמדי הוא
נתנה לי מן העץ ואכל : י ולאמר
יהוה אלהים לאשה מה נתת
עשית ותאמר האשה הנתת

בער המורים

פסיכטו פוסכ כלפט עתון לו נסר : פיה נתנס לי מן הסך וכוכל . לפי הכסף סכיתני כען פד עשמותי לנכרסו
רש"י

(יב) אשר נתתה עמדי . (פ"ו ה') כלה כמר כסוכה :

עניני חטא אדם ותורה

לא פסיכטו אה לוי פל אמר לא מות תמותן . כלמר
פסלנו ספרי לנכר כלמר אמרת לא מות תמותון . כי יודע

פירוש לתורת אלהים

(יב) ויאמר ה'אלים האם אדם גינאגמ האשה אשר נתתה
עמדי דאס נויב וואס דו האסט גינעבין מימ מיר
חיה נתנה לי מן העץ ויא האסט מיר גינעבין פון דעם
בוים יאכלי אונ איה האב גינעבין . ורש"י כנאונארניגמ
ער נואלמ כמדארפט נאנין האשה נתנה יי אןער
אשתי נתנה לי וואלמ טייקלש גינעבן מיין נויב האסט
מיר גינעבין פאר נואס האסט ער גינאגמ האשה
אשר נתתה עמדי זעהן מיר אז אדם הראשון האסט
גילייקיגמ אין דער סוכה נואס האסט האסט אים
גיטוען פלוקר גאמ האסט אים גינעבין אטוייב פון
זיין סוכה טענין ויא זאל צו אים זיין אהילה אוי
וויא פריער איז גילשטאגען אונ ער האסט גילייקיגמ
אין דער סוכה אונ האסט גינאגמ האשה אשר נתתה עמדי

פלוקר דו ביזמ שלוקריג טאונ איה האב
גינעבין פון דעם עץ הדעת ווארום דו האסט מיר גינעבין די אשה אונ זיא האסט מיר געבראכט
דער צו : (יג) ויאמר יי איהים לאשה האסט גאמ גינאגמ צו דיא אשה פה ואת עשית ווארום וואקטו דאס
גיטאהן ויאמר האשה האסט דיא אשה גינאגמ הנהש השיני דער שלאנג האסט מיה גענארמ . אןער ער

פרקי דרבי אריעזר

חכמיה רבנו של טלם דער שלאנג האסט מיה אנגריעס איד
אל וינרען פאר דיר . האסט חכמיה געבריינגס אלע דרייא אונ
האסט אויף זיין גור גינעבן אונ דין פון גיין אונ דרייסיג קללות
פון האסט זיין זיין גור גינעבן זיין זאלן שטארבן . אונ סכאל
אסט זיין חכמה האסט זיין חכמיה אראפגינארטן פון היסעל פון
זייער חייבלייט . דעם שלאנג האסט ער אפגעטאקט די פיס . אונ האסט אויף אים גור גינעבן זיין זאלן שטארבן
אראפגינארטן זייערן פון אים זיין הייס מיס גרייסע טרייס . אונ ער זאל גרייבן מיס זיין בוך אויף דיר ערד . אונ פון זיין
עסין זאל זייערן ערד אין זיין בוך . אונ אין זיין מיל זאל זיין אנדערער ניסם . אונ ער האסט געטאקט אפגינארטן זייערן
דיא סענשין אונ דעם שלאנג . אונ צו דיא אשה האסט גאמ געקליבט זיין קללות . דעם צער פון גור אונ פון גור אונ פון גור אונ
דעם צער פון סענשין זיין אונ פון גינארטן עקיד . אונ פון אריעזר דיא קינדער אונ זיא אין זיין איד פאן זיין אנדערסט .

משלי חכמים

זיין העסטו שטארבן אונ אוי איז גינעבן עס איז אין אים אריין
געקובטן אמתות צו תורה . אונ ער האסט שוין פארשטאנען אז
פייגער דארף זיך שעקען פאר דעם אנדערן צו זיין נאקעם .
אונ כען דארף זיך שעקען צו שפיין נאקעם פאר גאמ . דריקער
האסט גאמ גינעבן אז ער נעמט איהם פערקלייבן אין גן עדן זענען
אריין דיא סענשין אונ דעם שלאנג . אונ צו דיא אשה האסט גאמ געקליבט זיין קללות . דעם צער פון גור אונ פון גור אונ פון גור אונ
פונד האבט אראפגעטריע עסין . אונ עס פונד גיס איהם פאר
פיה ש זיין עסין זאל גינעבן זייערן מיס זיין סאקל און
(תק לישראל ע"ט)

(ה"א)

יאמר

השיאני ואבלי : יד ויאמר יהוה אלהים אל תנהש פי עשית זאת ארור אתה מפל הבהמה ומפל חית השדה על גהונך הלך ועפר

יד ויאמר יי אלהים יהוה ארר עבדך דא ליט את מפל בעידא ומפל חיות פרא על געזד פיויל ועפרא

תולדות אהרן

לכור חכס . חכס פ נטרות .

רשימי

(יג) השיאני . הפניתי כמו (ישעה ל) אל ישא לבס חוקיך : (יד) כי עשית זאת . מכאן שאין מהפסיק בזכותו של משה שאילו שללו למה עשית זאת . היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמוד ע דכתי מ' שומעין (מגדרין כ"ט) : מפל הבהמה ומפל חיות היסדה . חס מבהמה נחלקל מתיס פ לא כל שכן . העומדו רכוחי מדרס צ נחמ' כבודות (דף ט) ללמד שמי שטיבור של נחמ צ ככע שמיס : על גהונך הלך . הנליס היה לו ארור מהכנסתו ' פעמים נחמל שמי שטיבור ' שמי ואל

שפתי חכמים

כסיהא לטין בחמיס כסיו על מחינתו של סקליה כסמס וכו' וק"ל : ע ואל' כל חסיה כסמס לעולס ישור פלחו כסמסו ע וי"ל דווא נחמ סל נטוס סל לסיה ולס נמס סלל לפ סלס חקיה כל ידו לטין סיין נומר דכרי כרס וכו' סל סמס נטוס סל כורס סל לסיה נחמל כסמס שוכר על מות כסס מים סל לסיה וסס יס קלל יסכר לחסיה סרלס מחינה יד סלל מרי ו"ל וכן מלחי כסס מרסרלס (מקאית) ואל סל דלון סמס סלל לס"ל סלל מלסר לס ויסיח כללרס ס"ס סיינו דס"ל : פ סמח"ל ס ימי סיכור סלס יסרר מכהמס שמי שטיבור סל ככמס יסרר מטיבור סל סיס : צ פ"י דימי שטיבור סל חחלל ל"כ ימיס וימי שטיבור סל סמור סמס פ"כ כמסס כרוס ממיס ' פעמים כך יסל כמסס עניני חכמא

אדם והוה

לכרות סלס סלס כדכרי כמסס סמסן פלחו סוק לחלל . וסרל סלסס כי כניס דכריו כלחח . כי טיב סמסן לחלל . ודי חסוס סול לסיוס כל מס סמסכמל ס ויסר יסלל סליני יסרר סל כעיסס . וסרלס סו נסלסות סכריסלס יסרר מנסלר סלינוס

סן ספרי לכר . לא יס"ל לכס סוס סיניו . ולא יס"ל לכס ידעס יסרר מלסר מלסו סוס . וממחן סל חרסיה סגיר לס כמס . סמס כמס פלחו סוק לחלל . וקל על סליית סמסן לכר סוכיר סקכ"ס ולא על סליית ספרי . פ"כ כמסס סוס סל סמסן

לקומים על התורה

האמ סידן אן גענירעט יאכי האב איה גינעסין : (יד) ויאמר אלהים אל תנהש את פיה האם גינעס צום שלאנב פי עשית זאת ונייל דו האקס נאם גינעסין אידו אתה ככל הבהמה ומפל חית השדה ואלקסמו ניין פאר פלוקב סער פון אלע בעמות אונ פון אלע חיות פון דעס פעלד על גהונך מרד אויף גיין בויה ואלקסמו גיין . רש"י שרייבט ער האמ גיהאמ פיס

(יד) ויאמר ה' אלהים אל תנהש וכו' . נאם האמ גינעס צום שלאנב דו האקס כרימא עכירות . דריבער סחמו גינעסראפס הערין סיס דרי גרלי' שפראף . איה עכירה פאר קואס גינעסו ארין געמאנען אין גן עדן . אונ האקס ניס גינעסענס אונס דו ואלקסס מריני גיין אין גן עדן . די צווייטע עכירה פאר האב איה גינעסו גינעס לישון קרע אויף סיד אונ איה האב גינעסין סון עין הכבת דריבער האב איה גינעסענס געשאפן טעלען . די דריטע עכירה קואס ער האמ גינעסלם גענירעטען פאר סליס . אויף דיא עכירה קואס ער איה ארין גענירעטען אין גן עדן . איה ער גינעסראפס גינעסין עס איו אים אפגעדיהאט גינעסין די פיס זיינע אונ ער מוז גיין אויף גיין בויה . אונ אויף דיא צווייטע עכירה קואס ער האמ גינעסען האבן דיא

ספר הישר

פרכי דרבי אליעזר
אנ אז ניס כגלייבט צו גיין אפדונו אוי עס שפייס אין פדרוס . אונ נאך דיא אלע זאכין סוקס דער פויס . אונ אויף גרס האמ ערד האמ ער אויף גור גינעסן גיין קללות נייא עס שפייס ערד ואל גיין פאר פלוקב ונענין גינעס

קום האמ אביכול געמאקסין . פון דעקסענען האבן דיא איה גאס גור גינעסן גיין קללות אונ דעס פויס . אונ אויף דיא איה פאק אדירה האקסר כעכנדף . דיא

מלשי חכמים

אויף . אונ איצט דארף סמסן שרין גיס דעס גליאנן ער ואל סוקס אגריידן סכנויטשן צום זינדיגען . דער נאמור פון דעס סענעלס אליון רכס אים שרין אן צום זינדיגען . דריבער האמ נאם גינעס צום שלאנב אונ דו האקס דאס געטאן דו האקס אן גינעס גהונ'ן דיא ואל קסן סון עין חרסות אונ צום פיס ויהי האבן שרין גינעסען סון עין חרסות . גהונ'ן דיא שרין זינדיגען אן דרי אויף . דריבער איו שרין איצט ניס גינעסין דו ואלקסס קענען גיין אונ עס איו שרין ניס גינעסין דו ואלקסס קענען ריידן . דאס איו גליד'ט סו האנדלען סוקרה אין ליפציג . דער ונייל אידער ער איו ארוס גינעסין איו צו אים געקסען גינעסן אונער אפגעשט'ן גינעסין אונס צו אים דו גינעס דאך איו איה דארף גינעס פאכין פויגס אפגעשטער אונ איה גין דערעס סוה אפגעשט'ן אונ גיב איד אויף אקליד . וסרום אן אקליד קען סמסן נאך איו גיס גענעט

(יד) ויאמר ה' אלהים אל תנהש פי עשית זאת על גהונך הלך וכו' . נאם האב גינעס צום שלאנב ונייל דו האקס דאס גינעסין דו האקס אן גינעס גהונ'ן דיא ואל קסן סון עין חרסות ואלקסס קענען גיין אויף גיין בויה . וסרום אידער נאם האמ גינעסראפס דעס שלאנב איו דער גליאנן גינעסן איו זי אפגעקלעבט ער איו געמאנען פיס פיס אונ וואס גינעס אונ האמ געמאען סלס . אונ ער איו גינעסן דער יצר הרע . אונ דער עין חרסות ניין נאם האמ אים געמאקסן צום ענין . איו ער גינעסן אסר פוי ויהי וסרר אונ אונ אז דער עין חרסות איו ארין געקסען אין אדם פיס ונה . ונייל דער איסור איו ארין געקסען אין דיא . ונעס שרין דער איסור גליין דערמאקסן אדם פיס ונה דיא זאכין גינעסין וסרר אונ אונ אז דער עין חרסות איו ארין געקסען אין אדם פיס ונה . ונייל דער איסור איו ארין געקסען אין דיא . ונעס גינעסראפס גינעסין איו דאס ליג פון אדם פיס ונה . דריבער ער דער יצר הרע איו גינעסראפס גינעסין אין זייערע סגידעס (חק לישראל ע"ט)

וּפְרָא הִיכוֹר כָּל יוֹם חַיִּיהָ : וְדַבְּרוּ אִשְׁתֵּי בִינָהּ וּבִין אִתְחֵתָא וּבִין בִּנְיָהּ וּבִין בְּנֵיהָ הוּא יְהִיא דְקִיר דְּהַ דַּעְבָּתָה לְיַהּ טְלָקְדָטִין וְצַתְהָ תְּהִיא

אִתְקָדָטִין וְצַתְהָ תְּהִיא : וְעִלְמָא הִיכוֹר כָּל יוֹם חַיִּיהָ : וְדַבְּרוּ אִשְׁתֵּי בִינְהָ וּבִין אִתְחֵתָא וּבִין בְּנֵיהָ וּבִין בְּנֵיהָ הוּא יְהִיא דְקִיר דְּהַ דַּעְבָּתָה לְיַהּ טְלָקְדָטִין וְצַתְהָ תְּהִיא

ה'א וחינם חיים : טסס ט

בער המורים

שְׂרֵימָה הִידֵּם לְחֵימָה וְנִפְלִיא חַזר וְכַרְכְּסָה כּוֹלֵם כְּכֹרְכָה חָתָה דְּכַרְכִּי אִישׁ אִשְׁרָ כְּכֹרְכָתוּ כְּרַךְ חַיִּים : וְלֹמַר שְׂרֵימָה חַיִּים וּלְקָוָה חַיִּים זָכוּ וְכֹחוֹ יַבֵּד עֻקְבֵי אֵשׁ שְׂרֵימָה דֵּן לְנַפְשָׁה כָּלל גַּם

שְׂרֵימָה הִידֵּם לְחֵימָה וְנִפְלִיא חַזר וְכַרְכְּסָה כּוֹלֵם כְּכֹרְכָה חָתָה דְּכַרְכִּי אִישׁ אִשְׁרָ כְּכֹרְכָתוּ כְּרַךְ חַיִּים : וְלֹמַר שְׂרֵימָה חַיִּים וּלְקָוָה חַיִּים זָכוּ וְכֹחוֹ יַבֵּד עֻקְבֵי אֵשׁ שְׂרֵימָה דֵּן לְנַפְשָׁה כָּלל גַּם

שפתי חכמים

מַלְאכָּה חַיִּים רָל אֲרִי אִם אִשְׁמַע שְׂטָרוֹס לְגִי חַיִּים וְלֵפִי טַמֵּא דַּלֵּי אֲכֹלֵם מַלְאכָּה וְאִשְׁרוּק מַלְאכָּה : כִּי דַּלְעֵי אִלְּ חַיִּים לֹא לֹא רַבִּיחַ מִהֶם קוֹלָם הֵוָה עַל בְּחִינַי חִדְּ הַלָּל וְשִׁירָא מִי לֹא הֵוָה לֹא רַבִּיחַ : מַרְבִּיחִים : רַי וְהִיא לְמַעַל לֹא יִרְאֵה הִנֵּחַס מִלֵּל מַלְאכָּה חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים

מַלְאכָּה חַיִּים רָל אֲרִי אִם אִשְׁמַע שְׂטָרוֹס לְגִי חַיִּים וְלֵפִי טַמֵּא דַּלְעֵי אֲכֹלֵם מַלְאכָּה וְאִשְׁרוּק מַלְאכָּה : כִּי דַּלְעֵי אִלְּ חַיִּים לֹא לֹא רַבִּיחַ מִהֶם קוֹלָם הֵוָה עַל בְּחִינַי חִדְּ הַלָּל וְשִׁירָא מִי לֹא הֵוָה לֹא רַבִּיחַ : מַרְבִּיחִים : רַי וְהִיא לְמַעַל לֹא יִרְאֵה הִנֵּחַס מִלֵּל מַלְאכָּה חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים מַלְאכָּה דִּלְפִי חַיִּים

עניני הטא ארם והוה

מַתַּן טַמְוֹ מַתְּא הַחַסְכַּלְה : פִּיכְּ אֵלֶה חַסְכַּלְה לְכַסְּ דְּכַדְרֵי הַחַסְכַּלְה : כִּי אֲחַת כְּזֹו : שִׁרְקָה עַל זֶה פִּינְו אֶה הַקְּבָלָה : כַּאֲמִירֵי וּמַתַּן הַחַסְכַּלְה : מַתַּן דִּיבְרֵי אֵלֶה לֹא יִחַלְלֵה : פִּיכְּ וּמַתַּן מַתַּרְוּ וּמַלְאכָּה : וְכָל דְּכַדְרֵי

מַתַּן טַמְוֹ מַתְּא הַחַסְכַּלְה : פִּיכְּ אֵלֶה חַסְכַּלְה לְכַסְּ דְּכַדְרֵי הַחַסְכַּלְה : כִּי אֲחַת כְּזֹו : שִׁרְקָה עַל זֶה פִּינְו אֶה הַקְּבָלָה : כַּאֲמִירֵי וּמַתַּן הַחַסְכַּלְה : מַתַּן דִּיבְרֵי אֵלֶה לֹא יִחַלְלֵה : פִּיכְּ וּמַתַּן מַתַּרְוּ וּמַלְאכָּה : וְכָל דְּכַדְרֵי

לקוטים על התורה

הַטָּמֵא יִנְקָעַם לִשְׂטָן דְּרַעַךְ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

הַטָּמֵא יִנְקָעַם לִשְׂטָן דְּרַעַךְ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

פירוש לתורת אלהים

זִנְיוֹן וְיִיא אַפְּ נַעְהָאקִט גְּעֻנָרְוִין יִפְשַׁר מֵאֲבָד כִּי יִפְשַׁר יִזְרָע אִם עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

זִנְיוֹן וְיִיא אַפְּ נַעְהָאקִט גְּעֻנָרְוִין יִפְשַׁר מֵאֲבָד כִּי יִפְשַׁר יִזְרָע אִם עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

משלי חכמים

כְּעֵנֶסְוִין שְׂמָרְק גְּעֻנָרְוִינְךָ : עֲרָב הַטָּמֵא גְּעֻנָרְוִין עֻכְמֻזִי אִם אִינַּן גְּעֻנָרְוִין אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

כְּעֵנֶסְוִין שְׂמָרְק גְּעֻנָרְוִינְךָ : עֲרָב הַטָּמֵא גְּעֻנָרְוִין עֻכְמֻזִי אִם אִינַּן גְּעֻנָרְוִין אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ וְאַל יִזַּע עֲרָב : אִם אִפְּלִיִּי עֲרָב וְנָעַט עֲקֵינוּ אִינַּן אֲנַדְרֵנּוּ

תְּשׁוּפְנוּ עֵקֶב: סֵם אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבֵּה אֲרֵבָה עֵצְבוֹנָה וְהִרְבֵּה בְעֵצֵב תִּלְדֵי בָנִים וְאֶל־אִישׁ תִּשׁוּקְתָךְ:

נִמְדַר לִיה לְסוּפָא :
מִ לְאַתְתָּא אָמַר אֲמָנָה
אֲמִי צְעִיבִי וְעִידוּיִבִי
בְּצַעַד תִּלְדֵי בָנִים וְלֵט
בְּצִידָה תִּהְיֵה תְּהַבְתִּיהוּ

ה"א אל האשה ערובין ק: בעצב פחמים קק: ואל אישך יכמות סב:

בעל העורים

גד בלחמה ברבים: (טו) הרבה ארבה. ב' כמס' הכל ולידך הרבה שפתי חכמים

עקב. לא יאה לך קומה ת ותטבט בעוקבו ואף משם מתינו א וישן תפוטו כמו נקף צהם (ישעיה מ) כשהנחם באל לכבודך הארוך כעין שריקה ופי ששלטון וסל על הלב ב כחז לשון נשיפה בשעיה: (פי) עצבונך. זה עשר גדול כעס (ערוובין ב): והרובך. זה עשר העיבור: בעצב תלדי בנים: זה עשר הילדה: ואל אישך תשוקתך. לתשמים ואפע"כ אין לך ג מלה לחובטו כפה אלה הוא ימטול כך הכל ממנו ר ואל מומך: תשוקתך. תלחוך כמו (ישעיה כט) ופעס שוקקה:

דקפיר אלהתס: ת רגונו לחנך קל"ל הא הקב"ה קלל אדם כפני עמו וז"כ למה מערב כאן קללתו של אדם בקללתו של צהם ומחנך לכל קללתו של נחש הוא ונבניו שלו כל"ל לא יהיה לו קומה כו' ודבר"ם פי' רל"כ מס עין ואתה תפוטנו עקב בקללתו של נחש הלא למה קללה היא זו ומטל תחוך תך לא נקל נקפא רהסם לקליה רגליו הוא רלחל אלל אם ריהה לקוס בקומה יקום כחז רחמנא תפוטנו: א דקשה לרש"י כתיב הוא יפוך ראס ואתה תפוטנו עקב ממעט שאין טילוב בין אדם לנחש אלא הוא יכתה רלחל והנחש יפוטנו עקב וכלי עוד יט הפרס כתיב טלחס ממתיה בהסם והנחש אינו ממתיה חל טלחס אש"י לרד לומר אף ממתיה תפוטנו טרל"ס. א"כ י"ל דקשה לרש"י לדין דלמיל כתיב יפוך ראס ונבולח מתה וכלן כתיב תפוטנו יפוך ג"כ מלסון יפוך וז"כ אם יכתה טרל"ס ודלי מנה בהסם וכל יפוטנו עקב אינו מת והוא טכל לטון ל' הוא ואף משם וכו': ב פי' דקשה לרש"י למה לא נלחמך כפי' תפוטנו. אלא כלה טלחס וטפוטן לטון שריקה אש"י נופל רק כנחש מ"מ כפירוש: ג ופע"כ טו מדה יפס כנשים י"ל דכא דקלמך לתשמים מלחמך עקללה טע"ה (מהר"ם ל): ד' הא דמלחך רש"י

למה משמש כאן לשון מיתה וכאן אינו לשון מיונה ופי' פירש וברל"ס פי' אש"י שיפוך הוא לשון כתיבה והוא אינו נופלם מנהג ככתוב מלך הלחות לכהות ולסונו אף שסס מחולקים בגמרא וז מדה יפס חל שלא טיחלה מליוני פסקוט ואינה חובטו אש"י טלח לטח טהיה ככר פירש אין לך מנה וכו' אלא

ענינו חטא אדם והוה

סכסח ואמר רחם טיה בעלמה ספרס לבעלה ולמרה לו טעטע דגבר ר' כי לא לוח סקב"ה על הפירות רק על העץ עלמו. ט"כ וחמן כל לאישה עתים ויחלל. וספרה המורה כי עקר דבר כהסס: כי עול אמר אכילת ספריו ותפלקתם עיני עניהם וגו':

ת"ל והוא ימשלך בך בעל כרחך חוקק לו: והוא ימשלך בך. אסרובין כב"ר יכיל מטיחלה סכל צד ת"ל לא יחבול ריחיים ורכב ופי' ר' יצחק יכיל מטיחלה סכל צד שיהא לו ריהה להשכן אשתו כ"ל לא יחבול ריחיים ורכב. ואשת נקראת ריחיים כרכובו ויהי שוחן בבית האסורים כדריש במשנה וכתוב תשון לאשתי. ובידושימי תרגום פסוק זה יא תמשכנך ריחיים ורכבא ארי וגו' דכתיב נפשאתא אינו. ולא האסור. כליון דהתנין אורח כל דעבר אפין כמה רבבר בעלמא דזאתי ופי' לא האסור כליון דהתנין שאם אירס אשה לא ינחמה לישוב בידוסיס מן מרבוב:

פירוש לתורת אלהים

קְרָעַרְקִימִים דָּאִם תִּיְהִינֵם אֲנִי דִיִּין קְרָאִן וְעֵעַם וִיִּין עֵקֶב אֲנִי דִי וְעֵקֶם אִים בִּיִּסוּן דִּיא מְרִים: (טו) אֵל הָאִשָּׁה אָמַר צו דְעַר אִשָּׁה הָאִם גָּאִם גִּזְאָגְמִת הַרְבֵּה מְעֵרִין אִיהָ וְעַל מְעֵרִין עֵצְבוֹנָה דִּיִּין

משלי חכמים

אֲרֵבְסִין, לְמַשְׁלֵ אֲמִידֵר הָאִם נְעָתָם אֲבָן יִהְיֵד אֲנִי הָאִם נְעָתָם אֲנִידִים בְּשִׁאֲבָם אִין דְעַם גִּישְעָם הָאֲבִין וְעֵאָרְבֵעַם פִּיל סְנַקְשִׁין גָּאֵר אִינְעֵר אִין גִּינְוִן וְעָם עַר הָאִם אֲלֵךְ גִּישְעִיבְעַן אִין בִּוֵּר, אֲנִי אִין גִּינְוִן דְעַר בְּאִסְרִיעַר שִׁן דְעַם נְעָלָם, דְעַר בִּן יִהְיֵר פִּלְקֵם יִהְיֵר וְיִוִּינֵי אִירִין סִקְסֵן אִין גִּישְעָם, גָּאֵר צו וִיִּין פְּעֵרְעִינְעִין פִּלְעֵם עַר אֲמִידֵר אִירִין סִקְסֵן עֵזֶר וְעֵר וְיִיא סְנַקְשִׁין סִקְסֵן אֲנִי קִוְסִין, אֲבָעֵר שֵׁן הָאִם וְדֵן גִּישְעִישֵׁם צִם גִּישְעָם, עַר פִּלְעֵם גָּאֵר פִּאֲרִזְסֵן אֲהִאֲלֵבֵי שְעֵר אֲרֵעַר אֲשַׁעֵר אֲנִי פִּלְעֵם צִרִיק אִירִין אִין אֲשַׁבֵּר, אֲמִידֵר הָאִם יִסְרָאֵלִין דָּאִם גִּישְעָם אִין גִּינְוִן נְעָלֵקְאִין, אִין דְעַר בִּזְכִּיחֵלְסֵר אִירִין עֵנֵאֲבֵעֵן אִין אֲשַׁבֵּר אֲנִי אִין אֲשַׁבֵּר אִין גִּינְוִן גִּינְוִן גָּאֵר דְעַר בִּן יִהְיֵר, דְעַר בִּזְכִּיחֵלְסֵר הָאִם וְדֵן בְּאִסְרִים אֲשַׁפְרֵן בְּעֵרְבִינְעֵם מִים דְעַם בִּן יִהְיֵר אֲנִי הָאִין צו אֲשַׁעֵר גִּישְעָם אֲפָאֵר שְעֵר, אִין צִוִּים הָאִם דְעַר בִּזְכִּיחֵלְסֵר אֲנִי גִישְעָם דְעַם בִּן יִהְיֵר עַר יִאֵל גִּנְגָנֵן שִׁן אֲפִסְעַר נְעָלָם אֲנִי בְּרִיאַנְטִין אֲנִי וְאֵל אִים גִּנְיִן, פִּאֲר דְעַם נְעָלָם עַר מִים אִים גִּינְוִן

והוא ימשל בך: ם י ולאדם אמר
 כי שמעת לקול אשתך ותאכל
 מן הדעון אשר צויתך לאמר לא
 תאכל ממנו ארוה האדמה
 בעבורך בעצבון האכלנה כל ימי

והוא ישלט בך: ם י ולאדם
 אמר ארי בקביתא למימר
 איתתך ואלת מן איתנה
 די פקדנתך למימר לא
 תיכר מניה לימא ארעא
 גדלקה בעמל תיכלינה
 כל

תולדות אהרן
 מספר פסוקים 2

רשי

(ח) ארוה האדמה בעבורך. המלה לך דברים
 מרובים כגון וזכוכים ומרעוטים ומלטים. ה המל ליואל
 דרס מל ליואל למרות רמס וכו' ולפי שראשון שקלס סיס
 כגון מלס נכרס מן סכרן לך קלל מלדמס אכל קמס דכסל
 דעת זקנים מבעלי התוספות

שפתי חכמים
 לך נקטו וזמר לך דכסל מלוי כו אמרס סמיא לזיס חלס
 מלל סות רולס יכול לכוסס או חס סות לזיס רולס חלסס סמיא
 רולס חלסס יכוסס לכוסס וזיס סנסק רסי ממנו וזל ממד: ה סיס
 לזרס פ"י מלדמס אכל לזי מלסל סיסס סקלס מלדמס דלף
 מחספ דלכך קלל סלדמס ומליל סי רסי מלסו דלל סמסס
 רעח זקנים מבעלי התוספות

(ט) ארוה האדמה בעבורך. פי בחאהך מלשון בעבור הארץ כמו שאמר אתך כך וקח ורדוי
 מירושל לתורה אלהים

ולאקמו גרוקסין והוא ימשל בך אונ ער זאל
 גינעלמטיגען אין דיר: (ח) ולאדם אמר אונ צו אדם
 האם נאם גינאמך כי שמעת קול אשתך ונייל דו
 האקמ ניהערט ביין נוייבס קול דאם הייקט טייל
 דו האקמ ויא גיפאלקט טאם ויא האם דיר
 גינטייבין עסין פון דעס עץ הדעת והאכי סו חמז
 אונ דו האקמ גינעסין פון דעס בוים אשר צויתך
 זאמיר זא האכי ממנו וואס איה האב דיר גיבאסין
 דו זאלקט פון אים גיט עסין דרום ארייה הדדמס
 בעבורך זאל זיין פאר מלאקט דיא ערד נועגין דיר

מלשלי
 סין סמאקער אונ גאך אנטקע פערענעניגענס, דעס קינד האם
 גענוקטן אריין צו זיי פערענעניגענס אונ דער קינד האם אזוי
 געמאקן, דער האם גענעבט אסאך געלט, עס איז אים אבער
 ניש גראסין דער פאטער האם אים גענאמט בייא דער האנס
 געגזן, דער פאטער האם אים אגענהייבן פרעגין וויא קוקסטו
 סאלקטס צו פאקן ווער האם דיר דיא עצה געגעבן, דער קינד
 זאמס באלד סורא געהאט אונ האם וויסענאמט או דער
 בוכהאלטער האם אים אגענעט, דער פאטער האם פארזייגט
 גאר גיט גירעס, ביי ער זעסט ניד רי זאך איבערלייגין, דער וייל
 האם ער גינעקן או דאם איינע האם שוין דער בוכהאלטער
 געוורקט אויף דעס קינד צו זעלן פארזיבן דו פערענעניגען
 וואס דער בוכהאלטער האם אים פארזיבפעלט, דריבער איז
 געבליבען ביי דעס פאטער גרשטונס זאל ער דעס מנה אנהייבן
 ארי שפארק באשעפטיגען, אז ער זאל גיט האבן זייט צו
 קראכטן אונ גיט צו זיין נעגין אפערעניגען, אונ נועגין דעס
 בוכהאלטער האם מען גאר גיט צו זיין ויין, אים סו סענענעיס
 באלד ארויס פרייבן פון נישעפעס, גרשטונס זאל ער גיט העלפן
 צו פארנינגערן דעס קינד רי ארבעט, אונ מען סו אים מאכין
 פאר ארבעט סאן, אונ צו געסען פון אים וואס ער האם, עס
 זאל שוין זינע רייד גיט גינעסן ווערן צו קיינעס, דאם
 געלביגע האם גאם גיבאקן סיס דעס שלאני, וייל דער
 זאלניג האם שוין אריין געבריינגט אין דעס סענעסל רי
 סאמט צו גינענין, האם גאם געוואסט או סיס דעס סענעסל
 מען אנטרעש גיט סאכין פריין מען סח אים געגין

חכמים
 אשונעט באשעפטיגונג, דריבער האם גאם גינאמט צו אים
 סיס זיין שווייס וועסטו סוין פערקסין אויף זיין ברויט,
 ער זאל קיין זייט האבן צו וויבן פערענעניגענס, אונ בייא דעס
 זאלאנג האם מען צו גענוקטן זינע רייד אונ זיין זעל אונ זינע
 סיס ער זאל גיט געגען סער אנהייבן צו זאלעקטס אונ זאל גיט
 העלפן דעס סענעסל צו דערנינגערן אים ריזא ארבעט;
 (יז) גלעקסן דאם זי שפעט לקול אשקה גוי. צו אדם האם
 גאם גינאמט וייל דו האקט גינעסין פון דעס בוים וואס איה
 פון זיין ווייב אונ דו האקט גינעסין פון דעס בוים וואס איה
 האב דיר געזאגט דו זאלקט פון אים גיט עסין, דריבער זאל זיין
 רי ערד פארזעלוקט סיס סאפערנעס אונ סיס סווינעקייט
 זאלקטו אונ עסין אזוי לאנג וויא דו וועסט לעבן, איז דאך די
 קושא אייב אדם האם געווינדענס אונ מען דארן אים געבד
 הורף סאפערנעס זיין שטיקל ברויט, סיס וואס אונ פאר זאמס
 איז די ערד געפולקט גינאמין, דער זקן איז על פי מלשל,
 זיינע האם סאמאקט אסערד אונ האם סאפערנעס זייל סאפערנעס
 צו די סודרה אונ מען האם זיי גינעסן ארום אנהייבן פויש,
 דער בעל הבית איז געזיגט הויבן געבן אים זענען גינעסין רי
 געסס גיערער טיש זיין כבוד, ווען מען האם אגענווארן סיליין
 די הללקס טיש אוער גלייש, האם דער כארוער דערלאנגט די
 שיסול סיס די הללקס געבן בעל הבית אונ ער האם גענוקטן
 פאר ניד זעלן, באהנדעס האבן גענוקטן הללקס איין זאקטס נאך
 דעס אנהייבן, האם גאם געוואסט או סיס דעס סענעסל
 געזיגן זאקטס, דער לעצטער זאקס איז גינען אנהייבן, סי פי

(הא)
 (זה לישראל עם)

הייה: י וקוץ ודרדר תצמיח לך
 ואכלת את עשב השדה: י בועת
 אפיק תאכל לחם עד שובך אל
 האדמה כי מנחה לקחת פייעפר
 אתה ואליעפר תשוב: י ויקרא

ת"א וקוץ ודרדר . פחמים הם : כנסת ארץ . נדבסו בו : י פפר . שנה קוב :

בעל המורים

שמים מרובים נביה מרובים: (יא) וקוץ ודרדר תצמיח לך . על אדמת ישראל מדבר כשנ"ס שכן נקח ודרדר לישראל רחם נכמן וקוץ ודרדר שכן כשנ"ס תצמיח לך: (ב) ויקרא וכו'

שפתי חכמים

למרות רעה והכריות תקללת שדים שיקח מהם :
 (יא) וקוץ ודרדר תצמיח לך . הארץ כשחורענה
 מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קולנס ועכבות ו והן
 נאכלים ז ע"י חיקון (כילה לך) : ואכלת את עשב
 השדה . ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה
 נתתי לכם את כל פשע זרע וע' ואלה מה אמור
 כאן נראה הענין ארורה האדמה כשנדורק נעלצין תאכלנה
 ואחר העלצון יקוץ ודרדר תצמיח לך כשזרענה קטנית
 או זיקות נגה היא תצמיח לך קלינים ודרדרים ואחר פשעי
 האדם . חור הכתוב לענין הראשון ויקרא האדם שמות ולא

זכאי על חקים וי"ל סא סא ברחא ודאי סיה נחקלנא נטון עממא
 סיה לה להקללנא כחשפא פירות על חד תלח אכל נקליס
 ודרדרים זה סיה כשנ"ל סין ענינס) : ז פירש בעל הערוך
 יקחת מרוב חזקנים ע"י הארץ ברחמין וקולנס כלסון לטו
 קרדי : ז ר"ל לפי שהארץ תאכל את עשב שדה כלומר פ"כ
 מסס חיוני מאחר שאל תצמיח תכל מ: זרעונים שורעים אלא
 אלו לך נידון לרשע דלאלוף ע"י חיקון קלינים ודרדרים ואחר
 עשני כנסת מירוש קוץ ודרדר לאו דוקא דל"כ מה זה כתיב
 ונכלל עשב שדה והלא סין עס אלא קוץ ודרדר: דא לא

דעת זקנים

(יא) בועת אפיק . נכצא בספר ארדה החסיד כזו הקללה
 אינא בתקיימת אלא כשברר אדמה ולא במלכים ושירים .

לקוטים על התורה

עדר כל ימי חיה אלע דינע לעב טאג : (יא) וקוץ
 אונ דערנער ודרדר אונ דוקסעלן הפמים דו וועט
 זיא שפראצין צו דיר אפילו דו וועסט וויען כיני
 זרעים וועט זיא שפראצין דערנער אונ אנדערע
 שלעכטע זאכן וזאכט את עשב השדה אונ דו וועסט
 עסין דאס נראה פון דעם פעלד : (יא) בועת אפיק
 תאכל לחם מיט דעם שוויים פון דיין פנים וועסט
 עסין ברויט פלוסר דו וועסט גרויס מרחה האבין
 איידער דו וועסט האבין ברויט צו עסין צו שיקף
 אי האדמה ביז דו וועסט דיר ווינדער גערין צו
 דער עדר כי פסנה נקחת וואס דו ביזנט פון אידר
 נענעמען ניווארין כי עפר אמה ווארנס דו ביזנט עדר
 פלוסר דו ביזנט פון עדר כשאפין גיווארין זאי עש
 תשוב אונ צו דער עדר וועסט דיר ווינדער גערין

(יא) כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכו' . נאס האט גיזאגט
 צו אדם כיט די שוויים פון דיין פנים וועסטו עסין
 גרויס ביז דו וועסט צוריק קערן צו די עדר . ווייל אדם
 האט גאר נישט געוואקסט פון וועלכין באקערנאל ער איז
 כשאפין גיווארין . ווארום ער האט איה זיך גינעקן פלייש
 פיינער אקערין . דריבער האט נאס גיזאגט צו אים ווארנס
 פון די עדר ביזנט גענומען גיווארין . ווארום דו ביזנט עדר
 אונ צו די עדר וועסטו צוריק קערין . דאס איז גלייך צו
 אבעל קלאבא וואס האט געהאט אשטיק וילבער אונ ער
 האט פון דעם וילבער געמאכט אפלי . ווי די פלי איז באהע
 גיווארין אונ אלס גיווארין נעמט דער בעל קלאבא די
 וילבער אונ צו שפעצט אונ באקט פון איד ציניע פלי ווי
 זיא איז גינען פריער . און איהרע ווען נאס האט געזינען
 די עדר אונ האט געבאקט פון איר אפעקטש . אונ פון די
 עדר איז גיווארין הויס פלייש פיינער אונ די איבעריגע
 אלע גלידער אונ אלץ וואס איז דעם קענטש איז דא
 גיווארניג אונ נאס האט אריין גינעבין און אים אנטשטא . און
 דער גוף ווינדער גינען סיס אנאקליכער הייליגקייט . נאכ"י

דעם די אדם האט געזינען אונ ריח היליגקייט איז פון אים
 דריבער האט נאס גיזאגט צו אים דו ביזנט עדר . אונ דו
 צוריק קערין עדר אזוי ווי דו ביזנט גינען . אונ פון דיין
 קאם דו ביזנט גינען ענין איה קאב דיר געשאפן דאס ערשטע
 פארה . דאס וועט זיין דו תמיח פחמים ואליעפר

פון אים אנטשט גענומען . און ער געפרינען גאר עדר .
 וועלכע קומט צו דיין ערשטע הייליגקייט כוונת
 צוריק קערין עדר אזוי ווי דו ביזנט גינען . אונ פון דיין
 קאם דו ביזנט גינען ענין איה קאב דיר געשאפן דאס ערשטע
 פארה . דאס וועט זיין דו תמיח פחמים ואליעפר

משלי חכמים

אונטערע חלקים פון בעל הבית אונ דער פנעמט וואס האט דיר
 גינעבין רבם חלק האט שוין גענומען איין זעקס פאר דך
 אפגעפירן ווי ער האט דיר געגעבן פאר וואס האסטו אים
 דאנקען

נאס געקענט זיין חלק האט ער געראנגט דעם נאסט וואס
 איז גינעבין נגבין אים פאר דעם חלק וואס ער האט אים גינעבין .
 גינעבין די פנעמטשין וויזאנט צו דעם גלידען פיר אלע האבין
 (ת"א) (זק לישראל ע"ש)

האדם שם אשתו הוה כי הוא
 היתה אם כלי-חי: כא ויעש יהוה
 אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
 ולבשם: פ רביעי כב ויאמר יהוה
 אלהים הן האדם הוה כאחד מפני

אתתיה הוה ארי היאנת
 אימא דכל פני אנשא:
 כא ועבד יי אלהים לאדם
 ולאשתיה לבושין דבקר
 צב משה פשרי הון
 ואלבשון: כב ואמר יי
 אלהים הא אדם הוה
 יחדי בעלמא פניה
 תא כי ג. א. כמנחם סא: ויעש ס.
 טעם די מה נס:

בעל המורים

פסחו חיס פ"ט שמוח חבו סאמר י' קניו שיהו ירדו לעולם ט' נעלו נסים (כח) וילגס . כ' כחמ' סכא ומידר בני אסרן וילגסם
 פטטג ללמד טעמא סקכ"ס להסדר בגדי כסונס ותיא כנ"ר סכנס סיו מוכדין כסכורות ומ' פינוח כוס פססוק כנגד סמ'
 בגדי כסונס

שפתי חכמים

סחאל לנס מפורכ ביטת: מ ר"ל דקסס לנהי סיס לו
 לקריות היה ועל זה פ"י נוסל וכו': כ חלקים לטון חלוק ר"ל
 כחונת כסין לפרן מדוקים לערן: כ ולגי דה"ק נכס סאני
 יתיד כסליוניס כדקיס סירובת סקכ"ס יתכרן ויתעס מקף
 סכל כן מה סהו סכל ומדע סהו סירופס על אמת וסכר וגס
 ידעס טוב ורע סהו ידעס ונח ומונח כי ידעס סקכ"ס
 מקף ככל כמו כן סלדס אסר כלרן מכו ססכל סיס לו מן
 סעליוניס יודע לסכין כין סלחמ וסכקר סהו ססכל ומדע
 ומכו סכילונס מן הדעת יודע לסכין כין סלחמ וסכקר כין
 ססכ"כ ככחמ ומיה חף סכלס מן הדעת סין לס סכחכ כין
 סלחמ וסכונס סך כין סמוטיל וסמוקי יס לס סכחכ לכרות מן

סכ"ק אלא ללמדך טע"י קריאת שמוח כדוונת לו הוה
 כמו סכחוב ולחדס לא מלא עור כנגדו לפיכך וסל
 פרדמה וע"י סכחוב יהיו סניה ערומים סמן לו פרשת
 הכנס להודיען סמחך סחלה אוחס ערומים ורלה אוחס
 סטוקים כחשמים נחלה לה וכא עליהס כחשכבה
 וכדמיה: חוה. וכל על לטון מיה מ סמחיה חת
 ולחיה ככקר חחמר מה הוה לאדם (קלח: ב) כל'
 סיה: (כא) כתנות עור. יס דכרי אגדה אומרים
 י הלקים כלסרין הו מדוקים על עורן. ו"ל דכר הכא
 מן העור כנון למר סלרנכיס סהו רך וחס ועספס להס
 יחד כחחוטוטס כמו סאני יתיד כ בעליוניס ומיה סיא

רש"י

עניני חמא

כתנות מננו: (כב) היה כאחד ממנו. הרי הוא
 יחדו כחחוטוטס כמו סאני יתיד כ בעליוניס ומיה סיא

(ככ) ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו וגו'.
 וקסס מה איכפת ליה לסקכ"ס אס יאלל אדם מן סכייס

ולס יחיי לעולס מה זס. חך ידוע חלמר ח"ל (כרכוס ו)
 לעולס ירנן אדם ילר טוב על ילר סרע. נלסו וטוט. ולס

לקוטים ע"ה הרורו

(כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם.
 ויעש האם בעלמא צו אדם אג צו ויין וויב
 העקדקיה מן פעל אג האם ויב בעלמא ידע. די קליידער
 וענין גים גיעוע פעל מן כתבות אדער מן חילת נאר די
 פעל נענען כשאסין גיווארן כריוטאג צווישען סאג אוב
 נאכט: נאם האם גיעבין אין די קליידער צווי נאכין מן
 היפעל נאם וענען גיעוען סוהר מיט כשמים אוב אדם האם
 אגנעכאיה די שפעקער גיעק קליידער אויף שקבת מ' ואל סיס
 די קליידער צעדען סאר די סכניה. די קליידער האם
 אגנעכאיה יקב אבינו וען ער איז געגאנגען בעפען די
 כרכוס מן ויין פאטער יתק. אויף די קליידער האם יתק
 גיאנט צו יעקב וען פיינ וואס רעד רייט מן וייע קליידער
 איז ניי רעד רייט מן די ספ"ר וואס נאם האם ויב גיעעכעש
 לספר התנין. רבי אלעזר יאנט מן די פעל האם האם
 גראפגעצויגין מן דעם שלאנג האם נאם בעפאכט

פירוש לתורת אלהים
 (כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה אונ אדם האם גערופין
 דעם נאמען מן ויין ניינה כוה כי היא היתה אם כל
 ניי ווארום ויא איז גיווען דיא מוכער פון אלע
 לעבעדיגע בלוקר פון אלע בענעשין (הרנים):
 (כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו אונ נאם האם
 גיטאכט צו אדם אונ צו ויין ווייב כחנות עור
 העקדער פון אועלעכע ואכין וואס קוקט ארויס
 מן פעל בלוקר ער האם צו ויב גיטאכט
 העקדער פון טאל וילגס אונ ער האם ויב אן
 געקלייד: (כב) ויאמר יי אלהים אונ נאם האם
 גיאנאם מן האדם הוה כאחד מן בענעשין איז
 גראפגעצויגין מן דעם שלאנג האם נאם בעפאכט

משלי

וואס די ברכה דארף קיפען, יעדער פלאך נעמס ארום אייכל
 הייליגקייט מן די ברכה, ב"ו די ברכה קוקט אויף איר ארם,
 איז ניי א שרין נאנץ מאנער, ביי אדם הראשון איז אויך ארי
 גיווען, אייבער ער האם געזיגניס איז די ברכה בעקסען גלייך
 מן נאם אן גן ערן, איז די ערר גיעוען געבענשעס נייט אייכעס
 גוספען, אפער די האם געזיגניס אונ מן האם זיס אריינס
 געזיגניס מן גן ערן אונ ער דארף שרין שווער ארבעטין די
 ערר ב"ו ער העס מן איר אריינס יתען די שטיבל ב"וויס, איר
 שרין נייט בעקסען די ברכה גלייך מן נאם אויף די ערר, איר
 7 18 7

וואס די ברכה דארף קיפען, יעדער פלאך נעמס ארום אייכל
 הייליגקייט מן די ברכה, ב"ו די ברכה קוקט אויף איר ארם,
 איז ניי א שרין נאנץ מאנער, ביי אדם הראשון איז אויך ארי
 גיווען, אייבער ער האם געזיגניס איז די ברכה בעקסען גלייך
 מן נאם אן גן ערן, איז די ערר גיעוען געבענשעס נייט אייכעס
 גוספען, אפער די האם געזיגניס אונ מן האם זיס אריינס
 געזיגניס מן גן ערן אונ ער דארף שרין שווער ארבעטין די
 ערר ב"ו ער העס מן איר אריינס יתען די שטיבל ב"וויס, איר
 שרין נייט בעקסען די ברכה גלייך מן נאם אויף די ערר, איר
 7 18 7

לְדַעַת טוֹב יָדַע וְעָתָה פְּרִי־יִשְׁלַח יְהוָה וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְהָיָה לְעֵלְמִם : כ וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִן־עֵדֶן לְעֵבֶד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם : כז וַיְגַרֵּשׁ אֶת־הָאָדָם מִן־עֵדֶן מִקְדָּם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים וְאֵת לְהַט הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת

למידע טוב ובייש ובענין
דלכא וישימו ידיה ויסב
אף מאילן חייא ויכול
ויהי לעלמם : כז וישלחיה
אלהים נגנתא דעין
למפקח ית אדמתא
דאי תברי ספסן :
כז ויתריף ית אדם
ואשריה למקדמין לגנתא
דעין ית פרוכיא וית
שנו חרבא דמתהפכת
רש"י

שפתי חכמים

הפיוח לא לקרב אל כחוטף ל"כ הוא יסוד כחחוטופ כמו
שלא כחחוטופ סתמאכ"י פנין ויהיו לנכחין בין סלחס והמנוגע
רק בין הכסופס ומקר שסוף עכל ומדע וספס פן יסלח וכו' קוף
קרוי הכסופס לבריות וכו' ודוק ל"ל : ל ויסיס מ"ס מקדס
פירוט מפלס קלס והיינו כחורסס על גן חן לנן ר"ל סכרוכיס
סיו חן לנן דלס סיו כחורסס על גן ופניס ממנו סיה סלסס
ככסס לנן דכ סכסס סמך לכס אכל כסכסס חן לנן לא יכול
לכנס כלל וק"ל : כז דלסס סיינו כמו מרסס חלוקס ומרסס כלל מרסס לא
צויר חסמ אדס חוורו

דעת זקנים כבעלי החוספסו
(וכן נהג החרב, כי גיהנם הסתופכת מחוץ לצדו וסבוב)
דמסין על הרשעים :
לאו יספוק כחורס, נלחו מיסוק, ולס לאו יקרב ק"ס, נלחו
מקסן ולס לאו יוכיר לו יוס כחיסס, חס ס"י דכר צרוך
לחיל כי כסוכרס יוס סיפסס מכסל ממנו כחחוטופ לחטוף,
יקודס חוורו יסכס סכוסס על חס סחסס, אכל ככסר ידע סלסס
לכו, ולסוס דכר יסורכרו לטוב אל ס"י, כי ממס לו לו לסחור, ע"כ קודס
סכסל חלס מען דכסס סיו וע וסוס סכסל לחטוף, חכר סקלס חן
ככסס ס"י יכול לסכוס ס"י לטולס, אכל חכר סכסל מען דכסס סיו וע
ממנו לרסס סיו וע, סחמנו סודסס נס מרסס נכסן ה"כר סיססס,
סחמנו לטולס, לכסל גורס סקלסס ממנו, סחמנו לו כיוס חכך
ממען מוח סחמנו, נס כי עכס חכסס ואל עכס סכסס, סחמנו
יסכר אל ס"י, ולסוס דכר אכר יסמדרו לטוב אל ס"י, וססינו חו"ל
אכר חמרו ככרסוסיסס סין ועסס סלס סכסס, וססו

פירוש להורח אלהים
גינוראין וויא איינער פון אונג פלוקר, ער איז
צווישען דיא אונגערשטע באשעפעניש אנהוי
אוי וויא איך בין איחיד צווישען די אייבערשטע
באשעפעניש אונ וואס איז ויין ויחידות דעת טוב
דע וואס ער ווייסט אונ פאר שטיימ גוטס אונ
שילעקטן וואס קיין שום ביהמה וחייה פאר שטיימ
דאס גיט וועג אונ אזונד פן יסלח די מאכער
ועס ער אויסציהען ויין האנד ונקח גס מען סחיים
אונ ער ועס געמען פון דעם עץ חיים וואכי
אונ ער ועס עסין ווי געלט אונ ער ועס לעבן

משלי חכמים

די פרקה איז שוין געאנגען דורך סלעכט, האס אויס נייען
כ"י די ער די ווי איז אים געשליכט גינוראין פון גאס,
סווי דיא האס שוין גיט איר פרייערדיגע טייליקייט וואס ווי
האס געהאט, דאס וואס דער פוסק איריה האדעסס בעבונד.
די ער איז געשליכט געבן נאר פון ווינקעלעך איז ווי
קיינעמען, אונ עס וועט פון איר וואקסן ווערען פון
דינקעלעך, אונ עס וועט נאר וואקסן נראו אונ ס"ס שווייס
קיינען ארבעטן כ"י די וועסס האבן אפטיילן גרויס צו עסין :

נקח פון דיא וויס דאס גאס האט אפגעזיגן פון שלאנג פון
איינען פאן אונ וואכס איז אים געזיגן אונ האט פארא געהאט מאכער
ועס נקח אפאחיל דער שלאנג קענען צו אים, האס גאט

למטר ית אורח אינן לעמר את-הדרך עין החיים: ס סיגא: * ואדם ידע ית נהר אתתיה ועדיאת ד * והאדם ידע את-תיה אשתו

בער הטורים

(כד) נסמך. נטריוקן לילין עדין מויקין רוחין:

רש"י

שפתי חכמים

עליו מלכנסו עוד לנן. תרגום להט טן כמו שלף טנגח וכלסון לע"ל למ"א (קלינטע) ומדרשי אגדה יש ואלוי חיוי בל אלה לפסוקו: (א) והאדם ידע. ככר קודם הענין של מעלה נ קודם שחטא ונטרד מנ"ט וכן ההריון עניני חטא ארם וחוה

אמרו ית' ועמה. אם אדם יודע גם נע. כטח יחטא. ועמה. ינטרך ועשות טובים. ואם יאכל מען החיים ומי לנולס. לא יאכז לנולס. ע"כ וישלחכו ה' מנן עין. שלא יוכל לכוול לנן החיים. ועל זאת עשה לו כפ"ס שלא יכר אחרי שיריות לבו כע. ע"כ הוהיר ארוח שיטנדו החלמה. שגיעת סיהיס משכה עון. כמו שמתרו מול' כמה יגיעות יעט ארס הרטון עד שמהל פת להס לנולס. והו אמרו ית' כונת אפרך חאכל להס. כי מחמת יגיעתו על פת להס. ע"כ ישכה מחטא:

פירוש לתורת אלהים

אויף וועלכער זייט קען עקערט זיא אום האט זיא אשארף לשמור את דרך עין החיים צו היטען דעם ווען פון דעם עין החיים פלאמר דיא מלאכי חבלה

פרקי רבי אליעזר

אראפגעשיקט צו אים אפייערדיקען זייל ער זאל אים ליכטיגן און זאל אים היטען פון אלע שעפעס, ויז אדם האט גיזעקן דעם פייערדיקען זייל האט ער זיך געפרייט און האט גיזאנט איצט וויס איך אז הקב"ה איז מיט מיר, און ער האט אויסגעזיגן דיא הענט צו דיא ליכטיגקייט פון גיזאנט דיא האט גיזאנט דיא בקרה בורא מאורי האש. און וויא ער האט צו גענומען די הענט פון פייער האט, ער גיזאנט איצט וויס איך אז דער הייליגער פאטן שבת איז אפגעשלידט פון וואקען פאטן, און שבת פאר פון זיט צינדען פייער, און ער האט גיזאנט דיא בקרה הפגדיל בין קודש לחול. דריבער אז טען מאכט הדבלה זאנט פון בורא מיני השמים. בורא מאורי האש. און דיא בקרה הפגדיל בין קודש לחול. און אז ער האט גיט אויף וואס צו מאכן הדבלה פון דעם וועניגן זאל עד אויסשפרייטן דיא הענט גענין פייער און זאל זאגן דיא בקרה בורא מאורי האש. און ווען ער זאנט די בקרה זאל ער קענען אויף ר' געגיל, רבי אלרעזר זאנט אז דיער קענען שפרייטן אים דעם כוס פון הדבלה איז אפגעה, ער זאל אריין גיטען אביסול וואסער אין דעם כוס און זאל שרינגען, און אביסול וואסער זאל ער לאזן אין כוס און זאל פיס דיא וואסער געשפרייטן די אויגן, רבי צדוק זאנט דער פונקט וואס מאכט זיט הדבלה מאצאי שבת אויף וויין, און ער הענט גיט הדבלה פון דעם וואס מאכט הדבלה אויף וויין, וועט ער קיין סאהל גיט זעהן אברכה אין וויין שמויב און גיט אין וויין האנדיל, און דער פונקט וואס מאכט הדבלה מאצאי שבת אויף וויין, אדער ער הענט הדבלה פון דעם וואס מאכט הדבלה אויף וויין, איז ער געליבט ביא הקב"ה, זינטאט אה

אין מיר אריין גינעבין אנששה פון זיך אליין, דריבער קען זיין אז נאך מיין טויט וועט פון פון מינע ביינער פאכין אבכות ורה, דריבער האט ער גיזאנטן אפגעלען קעלער און סוף גיזאנטן און האט אינגליינג אריין נישפעלם מאקסין, און אין דעם קאספין זאל טען אים באגראבן זען ער וועט שפארבין, דריבער רופט פון דעם קעלער מערה נופלעה, דער שופלעך קעלער:

א' והאדם ידע את תיה וחי' ר' זעירא זאנט דער נפש האט פגנה גינען מיט תיה, און זיא איז אפגעברית גיזאנטן פון דעם פלאנט און גיזאנטן איר ויהן קנו, רבי ישמעאל זאנט פון שתי דער ויהן פון אדם זענען גיזאנטן גיזאנטן אלע צדיקים, און פון קנו זענען גיזאנטן אלע רשעים, רבי מישל זאנט קנו איז גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג פיס אשונעסער, און תכל איז גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג פיס אשונעסער; און ווייל זיי זאגן גיט געהאט אפגעניע נבנות, דריבער האבן זיי גענומען זייערע שונעסערס פאר ווייבער, רבי יהודה זאנט קנו איז תכל זענען גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג, קנו האט ליב געהאט צו ארבעטן דיא ערד, און תכל האט ליב גיזאנט צו שפעטן שפעטן, קנו האט גינעבין צו תכל פון זיינע פרוקטן און תכל האט גינעבין צו קנו פון זיינע שפעטן, ווי עס איז געקומען די זאכס פון שופערהנפון פאטן אין זיך וואס איז דיא ערשטע זאכס פסח' האט אדם גיזאנט צו זיינע קינדער די זאכס וועלן די זידין נקריב פון קרינות פסחים. איר ארשט איז אויך מקריב זיין קרינות פון הקב"ה, האט קנו געבריינגט וואס עס איז געבליבען פון זיין עסקן און געשפריקטע זאכס און די קערנע פון פלאקס, און תכל האט געבריינגט דאנק פון כבודים פון זיינע שפעטן און דיא בעסטע שפעטן איבערשע שפעטן וואס פון האט גאט פון זיין גיט געשארן דיא וואל, הקב"ה האט אפגענומען דעם קרנן פון תכל און האט פארמיאקט דעם קרנן פון קנו, רבי יהושע בן קרחה זאנט הקב"ה האט גיזאנט די מנחת פון קנו פיס דיא מנחה פון תכל זאל קיין סאהל גיט אויפגעפישט ווערן צו זאמען, דריבער האט הקב"ה גיזאנטן קען זאל גיט מאכן אקלייד פון פלאקס פיס וואל צו זאמען, רבי צדוק זאנט אין דיא תארק פון קנו איז אריין געזאגען אגרייסער קנאה און אשנאה אויף תייל וויין מנחה איז גיט אפגענומען גיזאנטן

אין מיר אריין גינעבין אנששה פון זיך אליין, דריבער קען זיין אז נאך מיין טויט וועט פון פון מינע ביינער פאכין אבכות ורה, דריבער האט ער גיזאנטן אפגעלען קעלער און סוף גיזאנטן און האט אינגליינג אריין נישפעלם מאקסין, און אין דעם קאספין זאל טען אים באגראבן זען ער וועט שפארבין, דריבער רופט פון דעם קעלער מערה נופלעה, דער שופלעך קעלער:

א' והאדם ידע את תיה וחי' ר' זעירא זאנט דער נפש האט פגנה גינען מיט תיה, און זיא איז אפגעברית גיזאנטן פון דעם פלאנט און גיזאנטן איר ויהן קנו, רבי ישמעאל זאנט פון שתי דער ויהן פון אדם זענען גיזאנטן גיזאנטן אלע צדיקים, און פון קנו זענען גיזאנטן אלע רשעים, רבי מישל זאנט קנו איז גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג פיס אשונעסער, און תכל איז גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג פיס אשונעסער; און ווייל זיי זאגן גיט געהאט אפגעניע נבנות, דריבער האבן זיי גענומען זייערע שונעסערס פאר ווייבער, רבי יהודה זאנט קנו איז תכל זענען גיזאנטן גיזאנטן אצוילינג, קנו האט ליב געהאט צו ארבעטן דיא ערד, און תכל האט ליב גיזאנט צו שפעטן שפעטן, קנו האט גינעבין צו תכל פון זיינע פרוקטן און תכל האט גינעבין צו קנו פון זיינע שפעטן, ווי עס איז געקומען די זאכס פון שופערהנפון פאטן אין זיך וואס איז דיא ערשטע זאכס פסח' האט אדם גיזאנט צו זיינע קינדער די זאכס וועלן די זידין נקריב פון קרינות פסחים. איר ארשט איז אויך מקריב זיין קרינות פון הקב"ה, האט קנו געבריינגט וואס עס איז געבליבען פון זיין עסקן און געשפריקטע זאכס און די קערנע פון פלאקס, און תכל האט געבריינגט דאנק פון כבודים פון זיינע שפעטן און דיא בעסטע שפעטן איבערשע שפעטן וואס פון האט גאט פון זיין גיט געשארן דיא וואל, הקב"ה האט אפגענומען דעם קרנן פון תכל און האט פארמיאקט דעם קרנן פון קנו, רבי יהושע בן קרחה זאנט הקב"ה האט גיזאנט די מנחת פון קנו פיס דיא מנחה פון תכל זאל קיין סאהל גיט אויפגעפישט ווערן צו זאמען, דריבער האט הקב"ה גיזאנטן קען זאל גיט מאכן אקלייד פון פלאקס פיס וואל צו זאמען, רבי צדוק זאנט אין דיא תארק פון קנו איז אריין געזאגען אגרייסער קנאה און אשנאה אויף תייל וויין מנחה איז גיט אפגענומען גיזאנטן

וַתְּהִל וַתִּלְד וַתִּקַּן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
 אִישׁ אֶת־יְהוָה: וַתִּסְפָּק לִלְדֹת אֶת־
 אֶחָיו אֶת־הַבָּל וַיְהִי־הֵבֶל רָעָה צֶאֱן
 וְקָן הָיָה עֶבֶד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקָּן
 יָמִים וַיָּבֵא קָן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה

ויצדית את קן ואמרת
 קנתי נכרתי מן קדם יי
 ואוספת למיני ית
 אחיו את דבר יהוה
 הבר רעי עמי וקן ויהו
 נבר פלח בארעה יהוה
 מסוף ימיו ואיתי קן
 מאפא דארעא
 תיקרובתא קדם יי

היא וסוף למס . יבטס ס

שפתי חכמים

לרש"י דכיס לו נכנסו וידע כנר"י חתח סו"ד: ס פא דקס
 רש"י סיו לו ככיס ואל דקס אחר שנטרד ידעו משום דכיס
 שמתח אחר שנטרד ידעו פא קולס לכן לא ידעו ובר לטיל
 כוכבי זרח כספס וגו' וסו' רש"י חמד סגא וגו' מתעב דאף
 קודם לכן לא שמים וזכר נתי יחא מנ"ל לרש"י דוסאלס ידע
 ככר קודם שנטרד קלי אף על כסריון וסלירס למה על השמים
 למדיס קלי סלג יס למר דלס כן נמס לי קרל דוסאלס וגו'
 וסל ככר שמתקן לים קרל דלס ספסס וגו': ע כי ג' שוחפין
 יס סלרס . הקכ"ס וסכיו וסלמו . פ רוסל לומר סוסיס סוד אה כלו
 צפני אהיס שמתס שפסס לכן מיוסב נתי סוסב מה סכוכיס וסוספ :
 צ"ו דקס רש"י נמס סיס רוסס לזן סל לא סרסס לוסס להמית
 צ"ס וסל"ח דקסס לו נמס סיס רוסס לזן סלרס סלון לו סלסס
 שסס דיס לומר משום כחמלס וסללס וסגניכס וסלמר דלסו מוסר מ"ס
 ארלסתי סרי ארלמס כמו סכוכו . חל סכל מכוכרות לסלו ומסלוביס : ר דקסס לוסס כוכיס סלרמס סיס לו נכנסו מן סלרמס וס
 מפרי סען חלל סכוכיס וס . מוכרס סגול סמו ארלמס סלון גוסו מחליף לארמיון כנמרס סלון גוסו מחליף וקורל ארלמס וסססן
 נתי סלון גוסו סחליף וקורל ג"כ סן סגולמר וסממטס ככסתי סען לכן אחר מפרי סלרמס ססול פרי כסו מן סען וסול ארלמס סלרמס

שנאת אחים והריגת הבל

לו כראשונה כנודת ארמס פ"כ ס"י מוכרת סכל ליקח לו מסוס
 סלרמס וככר כנרסית סללן :
 (ג) רבא קן מפרי הארמס וגו' ופי' רש"י וסגורס . ומסכין
 שמתסו על דכר סכסגורס סכול . וככר הק"י כ"ל דכר סלרס
 פוסק בו כחמדות וקורל סוכר על סמו . כמו סוכר ארמתי יכנס
 לחס . חממת ססוכר כחממס סוו כחמיות ככל סגס סנס . ס"כ
 וקורל פ"ל סמו ארמתי . ונמו וכוכרות יכוסס ויסס וליס . סככ
 סכיס כחוכרס יוסס וליסס פ"כ וקורל על סמו מוכרו . וסו
 פירוש לתורת אלהים

והיה און ויא איז נוארין קראנין ומלך אה קון אונ
 האם גיבארין קון רש"י שרייבט דאם איז אלץ
 פריער גינען איינער ער האם געווינדניג אונ
 איינער יער פאר קריבען גינארין פון דעם
 גן עדן ומאפר אונ ויא האם גינאגט גניתי איה
 האב בשאפין איש אפענקטש אה יי מים גאמ פלוכד
 איה מיט גאמ האבין מיר בשאפין אפענקטש
 נוארום מיה מים מיין מאן האם גאמ אלזין
 בשאפין אבער בייא דעם קינד זענען מיר גינען
 שוהפנים מיט גאמ נוארום מיר האבין אויך
 גיבארטן דער צו : (ג) וסוף קלדת אונ ויא האם
 גיבארטס צו גיבארין אה אהיי אה הני זיין ברודער
 הכל . ורש"י שרייבט דא שמיים דרייא מאהל וארת
 קומט דאם מיר צו טייוון אז וייא זענען גיבארין
 גינארין צוילינגס . דסיינו מיט קון איז גיבארין
 גינארין אשענקטשער אונ מיט הכל איז גיבארין

פרקי דרבי אליעזר

הכל . בייל דאס ווייב פון הכל איז גינען שענער וכן ויין יידיש .
 האם קון גינאגט איה ויני הרגנן סיון ברודער הכל אונ קול
 (ח"א) (ח"ב) (ח"ג)

וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת כָּל הַחַיּוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן וְאֶת כָּל הָעוֹף בַּשָּׁמַיִם וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַרְמִישׁ אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַדְּוָלִים אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ

וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת כָּל הַחַיּוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן וְאֶת כָּל הָעוֹף בַּשָּׁמַיִם וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַרְמִישׁ אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הַיְּרִיעוֹת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ

שפתי חכמים

רש"י

למדו לא טוב ולא מוכרח: (ד) וישע. ויפן. וכן ואל. ש כלו' כמה ידע שפנס אליו וחסרם אש כו' : מנחתו לא שעה לא סנה. וכן ואל ישעו (ל'ל ולא ישעה. וכן (אזכר יד) שעה מעליו סנה מעליו : ידעה אש של ולחכה מנחתו : ידעה אש של ולחכה מנחתו :

דעה זקנים מבעלי התוספות

(ד) וישע ח' אל הבד ואל מנחתו. כמאן תשובה לטיגים שבוטרים בע"ב. דבשה שעה אליו ורמי בהרג סיר. אלא ע"כ צ"ל שקבל קרבנו וכוהר לע"ב :

הק' המקום שהלמה טוליהם ספירות מעלמם. וספירות ההם גרוטים מחמת עמנו. לכפי כח רש"י ז"ל. ספרי סלדמם. ר"ל ולא כתיב ספרי אלהו. ש"מ ספירות מן גרוטם. אבל סכל כתיב מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שפט. רבה ענין המנחות של קין והכל. איום ספנס וגולם. ע"כ וישע ח' אל סכל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו סללה. כחכ סרכ אכרכנאל לפי שנחמדמם מריכס דייטס. סקין אמר שמללכחו וזומנחו ויחר סוכס ורטיס לפניו ית' להיחוס סוכד אדמה נוחו לחס לכל כשר סכל וזלחו ילעךך אליו סכוא לא ילעךך אליסט. ומלכד סמכיס כל מיני מלכל לטולם סוא מביא ג"כ פשמים סממנו ית' מלכופי ככוד סכו יתכסו כל אנסיס סילודיס מערומי סוס. וסכל אמר לפיכך סלומנחו נככדת יחר. סכוא סמגדל כעלי חייס. סניח סהלדמם סתקולקל כטכור אדס וקון ודכרר סלמית לכ. סכל סרעה סלון לא סתקולקל. סלישית סהקכ"ה נקרא רעה. ומסס ס' רועס לאן. ודוד סוס רועס לאן ומי יכירי כיוטס. ע"כ ספרו סקכ"ה יכירי. ולכן סכוי כל אחד מנחה מלומנחו. ואל סר יכחר ס'. סיעלח אש ח' סמיח לקבל מנחתו. סכיס סכוס וזומנחו נלויס לפניו ית'. וסרכ"ג אמר סמי טיטלח ס' כרכס מוטלגה סתפס ידיו ידעו סלומנחו נלויס לפניו ית'. ויחר סכחו סעס סהקכ"ס אל סכל ואל מנחתו ר"ל סעלח סהקכ"ה כרכס מוטלגה כלון סכל וזסו אל סכל. זלחח אש ח' סמיח לקבל מנחה סכל. חסו ואל מנחתו. ואל קין ואל מנחתו לא סעס. סלח כמנו סמיח סלס וסלחן לא כמס יכולם. וסמנחה סעסרס מנחת סל. ואל ס' לא סרפס. וכיון סרלח סל קין אלא סוכ כעיני ס' לא וזומנחו ואל מנחתו. ס"ן יחר לקין סלד

פירוש לתורה אלהים

ויבראקם ואמין פון פלאקסו: (ו) והבד הביא גם הוא און הכל האם אויה גיבראקם סככותו צאנו ריא ערשטע פון ריא שאף דאם הייקס נואם וענען צום ערשטין גיבארין גינארין ויפחכיהו אונ פון די פעקסעט וישע וי אל הכל ואל מנחתו אונ גאם האם זיר גיקערט צו הכל אונ צו זיין מנחה ברומר זיין מנחה איז אן גינפען גינארין פאר גאם ווייל ער האם גיבראקם מיט זיין פיהלען הארץ אונ פון די בעקסעט שאף. נרשי שרייבט עם איז אראפ גינערעם אפיינער פון דעם הימל אונ עם האם פאר ברענט ריא מנחה: (ח) ואל קין ואל מנחתו לא שעה אונ צו קין אונ צו זיין מנחה האם גאם זיך גיט גיקערט ווייר ער האם גיט גיבראקם מיט זיין פיהלען הארץ ווארום ער האם דאך גיבראקם פון דעם ערנסטין ויחר קין פאר אונ עם האם ויינער וני עם שפייט אין די סרדה תבא די גיבורים. ערשט צייטיגע פירות נואם מען דארף בריינגען. אונער קין האם גיט איו גיטאקן. ווי עם שפייט אין פסוק ויהי קמץ היום וגו'. אונ עם איז גינען אין צייט שפעטער. ווי קין האם זיך שוין גוט אנגינגעסן מיט די פירות, באקאלס האם קין איצט בעבריינגט סון זיינע פירות, גיט די בעקסע פירות, גאר ריא ערנסטע פירות, אונ גיט די ערשטע גאר ריא שפעטערדיגע, אונ האם גינעכונט אונ ער גיט מנחה לח'.

פרקי דרבי אליעזר
 בעתאלפענע זאכן דריבער האם קין אייגענעוויזן אגרוב אונ האם קין זענענסן אשפין אונ האם אים גינארין אויף הכל מיט האם אים גיטאקן אין שפעטין אונ האם אים געהרגות. כני וירחגן נאקס קין האם גיט געוואקס אונ הקב"ה חיים אלץ (תק ליישראל ע"ט) (ח"א) חיות 1 וקב"ה

מֵאֵד וּפְלֹוּ פָנָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
קַיִן לָמָּה יָרְדָה לָךְ וּלְמָה נָפְלוּ פָנֶיךָ:
יְהִי לְךָ אִסְמִיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא
תִּיטִיב לַפֶּתַח תְּשַׂאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ

לְהָא וְאִתְכַבֵּי לִישׁוֹ אַפְרָי:
 וְאִמֵּר יִי לְקַיִן לְמִאִתְקַרְקַר
 לְךָ וְלִמָּא אִתְכַבֵּי לִישׁוֹ אַפְרָי:
 וְלִמָּא אִתְוִסִיב עַד־כַּד
 יִשְׁתַּבֵּיב לָךְ וְאִם לֹא
 תוֹטִיב עַד־כַּד יִישׁוֹ דִּישׁוֹ
 תַּמְאָרָה נְסִיד דְעַתִּיד
 לְאִיתְפַּרְעָא מִכּוֹן אִם לֹא
 רִשְׁיִי

ת"א כ"ה ט"ו : כ"טס ט"ו יתע כ" קודקוד : ט"ו : ט"ו כ" קודקוד : ט"ו : ט"ו כ" ט"ו

שפתי חכמים

ת דקסגלר"י ע"י לפתח דכ"ה לנ"ו יר"ה דניכסס און טייך פחה (ו) הלא אם תיטיב : כתרונתו פירמו : לפתח
 תמאת רובץ . למתח קכר ת תמסך טמור : ואלדך

שונאת ארזים והריגת הבל

יפלו פניו . ר"ל שחרה לו כל כחות אמונתו לחיו סקטן חמנו טובה מאמונתו . ותחמם הכל יתחמם פליו . ויסי' נכר תחמם
 עוליו . ויטא ויסי' טכרד לפניו . ובכ"ר ט סוכים לקין פ"ו כחמרו למס הרס לך ולמתו כפלו פניך . ר"ל למס הרס לך על משפטי
 סגלוליו סדרתם . ותחמח ספדרתם נתקלסם . לא יכולתם לקבל תחנתך . סוכיכח פרי סלדמתו סזמחתי בקלסל ולמתו סמלו סכרד
 כמתניו וקלן כחמך . סלל אס חטיב סחל . ר"ל אס תמסח חמסס סיכר וססוכ כניני סחסי' ככמ ונקלס סכל ככמ פסיס
 יפוח יסי' לך סחל ויחר עו פל סכל חמך . וזס לא ספיר . רק חכער כמו אס קולחך וככך פל חמך . לפתח ונחמח רכך .
 סחמס סכס סול פחה וסחמלסו לסחמלסיס סחפסס עור . כי עוב סרכס חמסיס ירכעו לך . ויחמסו סחחמלסו זוס . ואלדך חמסיסו .
 וחסל תמחלו ט . וסי' סרלסל סלל סלל חליך סחוקת חמך וזורס אסכחך . ומססיס סול סחמס חמלסו ט . ולמס לא חמסיס חמסיך .
 סכל קין לא סמס ולא עכס לדכרי סקכ"ס . וכלככו סיכ רק לסרוג אס סכל . וכדי סלל ירכיס סכל סקין רלס לסרוג פ"כ
 סכסל . לו עמיני סכסס וחסמס . ולכל דכר ססי' קין רלס לדכר עכ סכל . וכל קרל חומו . סכל' רק קרל לו "חסי' . חסו ויסכר
 קין אל סכל אפיו . ככל עס ססי' קין מרכר עס סכל סיס קורל חומו סולל אפיו . ויכ כסיחם ככרס . וכלסר קרס עסס סכר
 ססו ססיס לכרס ככרס . רמוק פלסיסס וחסמס . ויכס קין ע"כ סכל אפיו ויסכרסו :

לקחים על התורה

א סתקנה צו גאמ . גיס גאמ האם איס גיעענין אספיקה .
 גאר ער האם גיעענין אספיקה צו גאמ . עס איז פליץ זייער .
 גאר ער שייקט צו גאמ איה אביסל . דריבער איז גאמ
 צוויי גיעען איה רבן . אונ גאמס גיס צו גענוגען זיין רבן .
 אבער דער האם געבריינגט די ערשטע גיגארענע שעקסין
 אונ די בעקסע . אונ ער האם גיס גיגאמט אז ער גיס דאס
 אספיקה צו גאמ . גאר ער האם גיערעכטס פארקערט אז
 גאמ האם איס גיעענין אספיקה . דריבער האם גאמ צו
 גענוגען זיין רבן :

פירוש לתורת אלהים
 גיגריקט צו קין עם האם איס פאר דראסין היס
 פני אונ עם איז איין גיפאלען זיין פניס בלובר
 דאס פנים איז איס פאר ענדערס גיגארין:
 (ו) ויאמר יי קין אונ גאמ האם גיגאמט צו בן
 קשה תהי דך גיגארום גריקט דאס צו דיר בלובר
 וואס ואל דיה פאר דריסין קשה גפלי פניך אונ
 גיגארום איז איין גיפאלען זיין פנים : (ט) וילא פאר
 וואר אס תיטיב אז דו ועקם דיה בעקערין שאת
 ועל איה דיר פאר טראנק בלובר אז דו ועקם
 השוברה מאהן ועל איה דיר מוחל זיין ואם לא ויטיב
 אונ אז דו ועקם דיה גיס בעקערין בלובר אז
 דו ועקם גיס מאהן השוברה נפתח ופסח רובץ צו
 דער סיר פון זיין קבר ביו דו ועקם שפארבין
 ועם דיר גידייקטם ועערין זיין זינד . זיין גאנגין
 לעבין ועקסו זיידין דעם שפראף פון דיא זינד

(ט) ויאמר הי יי קין לפה תהי לך ולפה קללי פניה גלוא
 אס תיטיב שאת זנו . גאמ האם גיגאמט צו
 פת האם ברעכט זיין פסס אונ סאר וואס איז איין גיפאלין
 זיין פנים . אונ דו ועקם דיה פאר בעקערין אזו גלייבין
 אז א"ל איז פון גאמ אונ דער סענלש א"ליו קען זיך גאר
 גיס דעלפין ועם דיר פארקענין ועערין זיין זינד אונ אונ
 דו ועקם דיה גיס פארקענערין . דו ועקם ויטיבער גלייבין
 אז א"ל איז איה סימ זיין כל . לפתח ספסלת רובץ . גימא דאס
 סיר ליגען א"ל זינד . קמארט דער זיך דער איז אהו וואס
 איבער האם שפסית בעבין אפיר אונ ויל ארזין זיין . אהו

לאנג וזי סיר איז פארקעניקט אונ גאר גיס סענל'ה ער ואל ארזין זיין . אבער אז פוען האם פאר אביסל געפסית
 סען ער אהו סיס פת אונגעפארטן די סיר אונ ארזין זיין . דער זיך דער איז אהו אהו . אונ דאס הארין איז גאר
 פארקעניקט אונ ער האם גאר גיס פארקעניקט און הארין איז ויגריגען . קען גיס דער זיך דער ארזין קוסען זיין אים .
 אבער אונ דו ועקם אפענען דעם זיך דער וואס הארין סיס די קענענעסע צבירה ועם גאר'ה דער זיך דער ארזין
 קוסען איז דיר אונ וועס וואנקען איז דיר . קמארט דער זיך דער גלופס גאר צו דיר דיה צו ספיקן ויגריגען . פון דעספד
 וועקן אפילו ווען דער זיך דער ועם אהו זיין איז דיר . קענעמט גאך גיענעל'ה זיגען אהו אים אונ ארזיס פלעסין אים

פרקי דרבי אליעזר
 הקב"ה רבנו של עולם דו האסם סיד גאר געמאלט פאר
 שרייער איה ואל וועקן זי עקלר אונ דעם זיין גאנצטן . אבער
 גיס איה ואל וועקן פון ברדער . האם הקב"ה גיגאמט צו פון
 די האסם אים ברענגן . אונ איה האם רבדערס די שמוסעס פון
 זיין ברדערס גלופס האם די כולם שרייס צו סיר . זי פון האם
 גיגארט די וועקער פון הקב"ה איז פו דער שרייקן ויגריגען .

הקב"ה רבנו של עולם דו האסם סיד גאר געמאלט פאר
 שרייער איה ואל וועקן זי עקלר אונ דעם זיין גאנצטן . אבער
 גיס איה ואל וועקן פון ברדער . האם הקב"ה גיגאמט צו פון
 די האסם אים ברענגן . אונ איה האם רבדערס די שמוסעס פון
 זיין ברדערס גלופס האם די כולם שרייס צו סיר . זי פון האם
 גיגארט די וועקער פון הקב"ה איז פו דער שרייקן ויגריגען .
 (ח"א) (ח"א לישראל ע"ש)

תְּשׁוּקָתוֹ וְאִתָּהּ תִּמְשַׁלְּבוּ: חו"אמר
 קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְּהִזְתָּם
 בַּשָּׂדֶה וַיִּקֶם קִין אֶל-הֶבֶל אָחִיו
 וַיְהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קִין אַי
 הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֵשֶׁמֶר

הַתּוֹב וְאִם הַתּוֹב יִשְׁתַּבֵּחַ
 לָהּ: ח וַיֹּאמֶר קִין לְהֶבֶל
 אָחִיךָ וַיְהִי בְּהִזְתָּם
 בַּחֲקֵלָא וַיִּקֶם קִין אֶל הֶבֶל
 אָחִיךָ וַיְהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל קִין אַי הֶבֶל אָחִיךָ
 וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֵשֶׁמֶר
 אָחִי

בעל המורים

(ט) פשוטו. כי כחמו' סבל וחדק' אני לדודי ועלי השוקו וסוף סחול' כי השוקים סן פשוטן של רשעים לעבירי עולמך וסלך
 פשוטו ופשוטו של סק'ס' על ישראל ענאמר פני לדודי ודודי לי ועלי פשוטו:

שפתי חכמים

וסי' חייך לפתח קנך דסיני עבר חיובו סקני: א ק"ל סלל מרדס
 בקרל מה סיא סלמירס אלל ע"מ נכנס וכו'. ככ"ר מפרס לפי
 סקין עוכר ארמס סיס וסכל סיס רופס אלל וסיס קין אופס
 סכאלמס עלו וז"כ לא סיס לסכל מקוס ככל ספוטל ולל ספוטל
 לרעות אלנו וסי' כלא לילד ריבי: ב וסל דלל סירש"י סן
 לעיל כני ארס יס לומר דכני ארס כל סייך לומר חלני יאמר
 חטלתי דסל ככר סורדס כוס ססיס נחנל. פני יס לומר דלסל
 לריק נמור סיס ספוטל סיס יליר כפוי של סק'ס' וכודלי ודלס
 על חלני: מה סלון כן קין מ"ה סיס לריב ליכנס עומ כדכריס
 כדי שישוב וכו' מהס"ל: ג סחוטס סלון סכל סלוי למיו דלס"כ

תשוקתו. סל חטאל הול ילר הרע תמיד סוקק
 שחטלוס להכשילך: ואתה תמשל בו. אס חרלה
 תתנכר עליו: (ח) ויאמר קין. נכנס עמו כדברי ריב
 ומלס א להחפולל עליו להרנו. ויס כוס מרדסי אלדס
 חך זס ויסוכו סל מקרס: (ט) אי הבל אחיך.
 לכהנס עמו כדברי נחל וולוי סייכ ב ואלמר חלני הרנחיו
 וחסלחלו לך: לא ידעתי. נעסס כנוכס ג דעת העליונס:
 השומר אחיו. לסן חיומס הול וכן כל ה"ל חקולרס

דעת זקנים מבעלי התוספות

קין ויאמר קין אל הבל אחיו. פ"י ססימר לו דברי הקדוש
 ברוך הוא. ומה שאמר לו והראה לו שחרה לו היסב
 על אשר לא עשה אלו כבו אל הבל. ושם הבל ויקם קין
 על הבל אחיו והנהו בקנאתו. ובשם ה"ר יוסף קרא שבעתי
 ויאמר קין וכו' כי מתחלה היה ירא מפני קין סכעכו והיה
 בשמר עמו. וכשחמרו לו יתברך הלא אם היטיב שאח מיר
 ושב סעליו אפ"ו. וס"סס וליך חשב הבל שכבר נתקדרה דעתו
 ולא נשמר סמנו מליך עמו:

פירוש לתורת אלהים

באף אנו צו דיר תשוקתו אינו יזין גלוקסמונג דער
 בצר הרע נועם ששקענדיג גלוקסמין צו דיר ער זאל
 דיה אן רייזין צו. עבירות ואתה תמשל בו אנו דו
 קענקס גינועלטמיגען אין אים גלוקמר אז דו נועקס
 נועליו קענקסו דיה אויף אים שטארקין אנו
 זאלקס אים גיט פאלקין: (ח) ויאמר קין אל הבל אחיו
 אנו גון האם גינואנס צו ויין ברודער, רשעי
 שרייבט ער האם זיך גכיוון מיט אים אן גיהויבין
 צו קריגען אנו צו ווקען אפבל ער זאל אים
 גרניגען גיהי אנו עם אס גינוען גיהיחם גשדה אז
 זיי זעגען גינוען אין פעלר גוקס גון אל הבל אחיו
 גגהריב איז גון אויף גישטאמען אויף ויין ברודער
 הבל אנו האם אים געהרגת: (ט) ויאמר ה' אל גון
 האם גאט גינואנס צו גון אל הבל אחיך ווא איז ריין
 ברודער הבל, רשעי שרייבט חקביה האם דאך
 געוואקס ווא הבל איז גאר גאט ביה האם מיט
 אים אן געהויבין צו ריידן גוטע רייד טאקער
 נועם ער תשובה סאדן-אנו נועם אים זאגין יא
 איה האב אים געהרגת אנו איה האב געווגדיגט צו דיר
 איה געם דיה ויאי מיר מוחל ויאמר האם

פרקי הרבי אליעזר

עס זאל אים קיינע רינגן, דער רינגס חאס פלעגס היקען ד"א
 עפעסין פון הבל האם אים געהיט פון ד"א סוית וסן פעלר חס
 פון

קניית גידעכונס פאר תשובה אנו האם גענופען איין אות סון
 קייט תורה אנו האם אויפגעשריבען אויף דעם געזעס פון גון,
 (ה"א) (ה"ב) (ה"ג)

אחי אנכי: ויאמר מה עשית קול דמי אחיך זעקים אלי מן האדמה: ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך: כי תעבד את האדמה לא תתקן תתנחה לך:

אחי אנא: ויאמר מה עבדת קל זם זר עין דעת דין דמיפק מן אחוה קבדו קדמי מן אדמא: וזבזן לים את מן אדמתא דפזותית פומת למיסב ית דמי אחוה מן ידך: יי ארי תפליח ית אדמתא לא תוסוף למטן

ת"א ק"ל וי' . סנכדרין לו :

בעל הטורים

(א) טעמים: כי נמש' סכא ויחיד מל כן סס טעמים וכו' ומרס"י בהם תלמד סנכדרס וסיס' סוסס טיטקות מל ישראל ויומן כדמס סוס קול דמי אחיך טעמים :

רש"י

כחסף פת"ח: (י) דמי אחיך. למו ודס ארעיתו . ל"א טעסה כו פלעיס כרעה ד טלח היה יודע מהיכ נכשו יולאה (סנכדרין לו): (יא) מן האדמה. יוסר ממה סנחלקלה היא ככר ה כענינה וגכ כזו היסיפס ו לחסוף: אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו'. והכני מוסוף לה קללה אלך לא חוסף תת כחה (ס"ה) הכל דכור אחד ממן סלדמה ע"כ): (יב) נע ונד. חין לך רשות לדור . נמקוס אחד :

שפתי חכמים

לא סיס מנחישו: ד (סנכדרין דף לו) ומסיס סס עד סכניס ללארבי: הן ס"י כעון ססיליא סן פרי וכסנחלקל אדס נקדס נס ס"ה מל סונס אכל לא ען וס ספסח סס ס"ה סעדין לא נסקללס על סון זס ויח' יסמר ארור אהס יותר מקללס סלדמס: ו (נח"י) ו לחסוף: אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו'. והכני מוסוף לה קללה אלך לא חוסף תת כחה (ס"ה) הכל דכור אחד ממן סלדמה ע"כ): (יב) נע ונד. חין לך רשות לדור . נמקוס אחד :

שנאת אחים והריוח הכל

לפי פירוש כל המפרשים ס"י לו נכסיכ לא אדע או ס"י יודע]. והשובר אחי אנכי . סכס סמחתי את אחי וס"יחתי חמיד עמו לידע סס נכסכו . כי לפי דעתו ס"י נראה זי סכסו סונס אחי ס"כ כרנחיו: (י) יאמר כזו עשית . סקל"כ אמר לקין סכס דבר קטן עשית . סלח סקרת ודמס חתום ס"ענב סם נכון סדכר סכסו סונס אוחך . סלח כרנח אלפוס וככוסת סנחיס רק כזומדן דעתך סכסו סונס סוחך . קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. לא קול

עונש וקללה

הוסף תת כחה לך . ומחמת סלח חתן סלדמס את יטלס . פ"כ סכ"י מוכרס ל"ג ככל פסס אל חקוס אחר וסמילס כס ונד סכ"י כח"ס :

פירוש לתורת אלהים

בין ג' ונאנמס לא ידעתי איך נוייס נים ווא ער איז השומר אחי אנכי בין איך דען דער היטער פון מין ברודער . ורשי שרייבט בין האם גענוגדע דיא דעת פון הקב"ה ער האם גיטראכט או הקב"ה וייקט נים וואס עס סהקס זיך אויף דער וועלט נוארדס ער זאל נים אזוי טראכטן וואלט ער דאך נים גלייךנימס: (י) ויאמר האם נאמס ג' ונאנמס צו בין ס"ה עשית וואס האקסו גימאהן קול דמי אחיך דאס קול פון דיין ברודערס גלוס צועקס אזי מן האקסה שרייבט צו סיר פון דער ערד . ורשי שרייבט דרום שטייט דמי לשון רבים גלומו ויין גלוס אונ דאס גלוס פון ויזען גינעדער דאס וייקט עס

פרקי דרבי אליעזר

סון די שמוח ויזא ואלץ מיסגיס אויפקסן . אונ אהס סיס ויין זייב זענען זעקסן נעבן הכל אונ האבין נעווייגס אונ געס' דויקס אויף הכל אונ זיי האבין נים געזאקס וואס זיי זאלן סיס אים סאהן . דערנעווייל האבין זייא גיזעהן זייא סקראת איז געקסען געבין זיי אונ האס גינאקדין אקב' און דער ערד וואס ק' אים את האס געבנייגטס צו סיראין אסויסע קר'ה אונ האס אים (חק לישראל ע"ט) (ה"א)

נַע וְגַד תְּהִיָּה בְּאַרְצִי: י וַיֹּאמֶר קָן
אֶל־יְהוָה גְּדוֹל עֲוֹנֵי מַנְשׂוֹא: י הָן
גְּרִשֵׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
וּמִפְּנֵיךְ אֶסְתָּר וְהִיִּיתִי נַע וְגַד בְּאַרְץ
וְהִיָּה כָל־מִצְאֵי יַהֲרֹגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר
לָו יְהוָה לָכֵן כָּל־הַרְג קָן שִׁבְעַתַּיִם

חַיָּה לְךָ מִמְּלַל וְגַי
הָיָה בְּאַרְעָא: י וַיֹּאמֶר
קָן קָדָם יי פְּנֵי חֻבֵי
מַלְמַשְׁבָּק: י הָאֲתָרִיכְתָּא
יְתִי יוֹמָא דִּין מַעַל אֲפִי
אַרְעָא וּמָן קַדְמָךְ לִית
אַשֶׁר יִאֲמַרְתָּא וְאַחַר
מִמְּלַל וְגַי בְּאַרְעֵא וְהִי
פְּלִי דִישְׁבְּהֵינִי יַקְמֵלִינִי:
טו וַיֹּאמֶר לִיהִ יי בְּכֹן כָּל
דִּיקְמוֹל קָן לִשְׁבַעֲא דִרְוִי

ת"א גדול פני . מסודרין קא פירינין ט: ויסיי ט: . מסודרין ג: וסיס ל: נגרים טא:

(יד) מולאי ב' נכס' טכא וליך כי מולאי מלל חייב מה שמוליל למיימינים כש פמח דחיי למשמאלים כס פמח דמותא חסו וסיס כל מולאי ויכרניו:

רש"י

שפתי חכמים

כחא דס"ל לסכך דלשון פלחא סיינו פירמח יתירח חונו פחטא וכמ"ט הסיפוח (מסודרין לו) שאין רישומן זיכר כלל: ז וסכך ס"ט הסיפוח כ"י לא יתכן כתיבתו ופי' מנשא על גמלי ס"ט שחטא חטא גדול שאין ראוי לסיפוח דלכ"י היה מנשא וסכ"ט על פלמו ואיך יאמר סן גרסת אחי כדי הודע על חטאו וכו' ז' לז: ח (לד: לרד: כס: מהר"ל) פ"ד כי עמך כבלימה למןן חור"ט ל"ל מאחר שעמך הכימה ואין אל"ף טם העדר ומונח למןן חור"ט חור"ט אכל מ"ך כסר ודס אין כידו למחול רק כפי דהי ניומוס סוכרס ובעשות זל מיר כשחטא יחטבו ככשר אכדחי אכדחי ויוסף נחטא וכן אמר קין אחס סונו וכו' והכל כדבוחך ואין ווי מיהס כידך ועוני אי אחס יכול לטעון מתווס נומר ח"ו שפעדר סכ"סס מחמת סהוא נגד סימוס ואין כס"ססו כידך עונש קין וקללתו

(ג) גדול עוני מנשא . כתימה ז' אחת קימן עליונים ומחזיקים ח ועוני ח"ה לך לטעון (כ"ר): (טו) רבון כל הרג קין . זה אי' מן המקראיות שקראו לבריהם ורנונו ש ולא פירשו לכן כל הרג קין לטעון נגרה כה יעשה לו כך וכן עונש ילא פירש עונשו: שבעתים יוקם . איני רואה להנקס מקיין עכשו לסיף שבעתים יוקם . נוקס נקמתי ממני שעמדו למך מכני כניו ויהרגוה וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והוא נקמת הכל י . מקיין גמלו שחטא מפרא עליו נגרה הוא גלל תהא בריה ש דס"ל אפסח לו כך וכן: י' אין פירשו על פונג קין שבעתים יוקם דפט למך סרנג אה קין ולא נכסס ט' נקמט טו) וכן כל הרג קין . פשטיה קריא הכי לפי שהיה קין דואג שיהרג . אי' הקב"ה כל הרג קין לאחר שבעת

ומלכות לו . לדיק אהה ה' וישר משפיק . ואף אם סיית נזר אחי כש"ס דכריס . א' . הן גרש' אחי חיים כסל פני הארסה . המוככר כאלדמה . מקום מושב אבי ואמ' . סנור אל מולא חתרת עו"ט על רשאי . מחמת שח"ו רחוק מאפי ואמ' . ואפי' מחסור כשנחתך . ג' . והייתי נזר ובר בארץ . נודד . אולו כ' טרואי . ימה י' סי' . כל אשר ימלא אחי ויכרני . וימי יודע לנחם ימים אפי' טו) ויאמר לו ה' לכן . מחמת שחטוית על עוק . כל סרנג קין שבעתים יוקם וגי' . רכינו מסס סלסיד ויל כונג חיל לקושי' על התורה

פירוש לתורת אלהים

(ט) ויאמר לו ה' לכן ק"ה הרג קין וגי' . טייל קין חאמ גינאנט פאר נאמ או ער חאמ קרסח אויף זיין זינד , דריפער חאמ נאמ גינאנט יוער עס וועט הרגנו קין וועט ער גישארקאפט ועדוין זיבען מאה אויף פיל ווי קין , דער ילקוט זאגט דער הונט וואס חאמ געוויס די לעפעסין פון הכל חאמ געוויס רעם מוסיין געפערט פון הכל עס זאלין גיט צו קומען צו אים חיות און עופות ניי אילן עסין פון זיין געפער , אדם און חנה נענען גיוועזין און חאבין געוועזן און חאבין גיט געוואקסן וואס צו סאקן מיט רעם מוסיין געפער פון הכל , דער טייל חאמ נאמ געמאכט

זאלקטו זיין אויף דער ערד פלוקר דו פארקט גיט וואהנען אויף איין ארץ: (ג) ויאמר קין איי' חאמ קין גינאנט צו נאמ גדול עוני מנשא איז דען גרויס מיין זינד צו פאר מראגין דו מראגסט דאך דיא אייבערשטע באשעפעניש און דיא אונטערשטע באשעפעניש און מיין זינד זאלקטו דען גיט קאנען פאר מראגין פלוקר איז דען מיין זינד אזוי גרויס אז עס איז גיט מיגלעה דו זאלקט מיר מוחל זיין: (יר) הו גרש'ת אחי וגי' דו פאר מראגסט מיה היינט פון דיא ערד וואס מיין פאמער און מייער וואהנען ויפניך אחר און פון פאר דיר וועל איף אויף זיין געהאלטן דיאס הייקט דו נעקט אויף מיר גיט אכטונג געבין הייתי גי' גר בארץ און איך וועל זיין גע' זינד אויף דער וועלט ויהי און עס נעמט זיין גי' וי' ווער עס נועמט מיה קועפעין וועמ מיה הרגנו: (ט) ויאמר און נאמ חאמ צו אים גינאנט לכן קי' הרג קין פלוקר נאמ חאמ אן גישארען עס זאמ זיך גיינער גיט דער וועגין צו הרגנו קיין טארום טער עס וועמ אים הרגנו וועמ

זאלקט מיר מוחל זיין: (יר) הו גרש'ת אחי וגי' דו פאר מראגסט מיה היינט פון דיא ערד וואס מיין פאמער און מייער וואהנען ויפניך אחר און פון פאר דיר וועל איף אויף זיין געהאלטן דיאס הייקט דו נעקט אויף מיר גיט אכטונג געבין הייתי גי' גר בארץ און איך וועל זיין גע' זינד אויף דער וועלט ויהי און עס נעמט זיין גי' וי' ווער עס נועמט מיה קועפעין וועמ מיה הרגנו: (ט) ויאמר און נאמ חאמ צו אים גינאנט לכן קי' הרג קין פלוקר נאמ חאמ אן גישארען עס זאמ זיך גיינער גיט דער וועגין צו הרגנו קיין טארום טער עס וועמ אים הרגנו וועמ פארקי רכיב אליעזר צוריק ארויס גענומען פון גרוב און חאמ אים גילאמ' ליען זיין פלער

זאלקט מיר מוחל זיין: (יר) הו גרש'ת אחי וגי' דו פאר מראגסט מיה היינט פון דיא ערד וואס מיין פאמער און מייער וואהנען ויפניך אחר און פון פאר דיר וועל איף אויף זיין געהאלטן דיאס הייקט דו נעקט אויף מיר גיט אכטונג געבין הייתי גי' גר בארץ און איך וועל זיין גע' זינד אויף דער וועלט ויהי און עס נעמט זיין גי' וי' ווער עס נועמט מיה קועפעין וועמ מיה הרגנו: (ט) ויאמר און נאמ חאמ צו אים גינאנט לכן קי' הרג קין פלוקר נאמ חאמ אן גישארען עס זאמ זיך גיינער גיט דער וועגין צו הרגנו קיין טארום טער עס וועמ אים הרגנו וועמ פארקי רכיב אליעזר צוריק ארויס גענומען פון גרוב און חאמ אים גילאמ' ליען זיין פלער

גאנצעס אז ער חאמ ניקח'ת הקב"ה חיים שוין חאמ על אים צוריק ארויס גענומען פון גרוב און חאמ אים גילאמ' ליען זיין (ה' א) (ה' א) (ה' א)

יָקָם וַיֵּשֶׁם יְהוָה לְקֶן לְבָלְתִי
הַבּוֹת־אֹתוֹ כְּלִי־מִצְאוֹ: מִן וַיֵּצֵא קֶן
מִלְפָּנָי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נֹד

יחפרע מיניה ושיי
 לקין אתא פדיל דלא
 פקטיל יתיה פל
 דישכחניה: מ ונפק קן
 מן קדם יי ויתייב בארעא
 עבידא נהיה עבדו פקדון
 רשיי

הלא ימנ נאלד . סהדין 6

שפתי חכמים

שיקרא לחצר כשתיהם אלם חמילה מתקרא לכן כל סורג קין
 לכן נגדה סוף ונסתתים יוסק קאי לקין כי לא יקבל
 סבל ומתחו תקין אלם עד ל' דורות וכמו שמוניה סוף מתקרא
 שמתים יוסק קאי לקין ואלו דורות אלם קין . ועיל' דל'כ ארץ
 כל סורג קין יוסק שמתים א"כ סיס ק' למה יוסק שמתים
 יותר משאר דורות אלם כי כ מה שמתים יוסק סוף ענין
 כפי' שמתים יוסק תקין עד ל' דורות וע"כ זה אחד מן
 סמקרות שקלו' וכו' . כל ר"ל דלאן דבר כהנחו כרמו ונתקום
 אחר תמרס כתיב: ל' חס סו': ל' וטורים וסמיתם ל'מי
 כס"ס סיו וסמס נגד יעקב ועוד נגד יתקם ויסו כתיב פליסן
 אלם כסנוסס עכשכס אכוסס ל'רימלך אלם יעשס פמו מתמס
 וכן ל'רימלך לו אלם כתיב יוד ככר כקסל סכנוסס: מ סו'
 אלם חסמו סל קין וכו' (לוקס פתח ועד סוף סכסל כ'לומר אלם
 יסרנו יי כמו אוח אלם חסמו סל סכר"ס וסוף אוח ס"ס
 רמו על כל סורג קין (סטרס"ל): ג סוכסמו מלסון וילא דסיס
 פיד ויסס ט' לקין אוח החזיר ומרלו על הכל): (סו) ויצא קין .

מיקטו ויאלס בו (ט"כ ס) וילמד דוד כל מכה יכוסי
 וינע כלומר ואלו פירס מה יעסו לו וכלל דכר הכתוב
 כרמו כ כל מכה יכוסי וינע כלומר ויקרס אל הסור
 ויכנסנו ואלם הערסו' ל' וכו' ונס אוחס יכס על אכר
 אמרו השור והספסל לא יכא אלם חוד הכית סמכה אה
 חלו אני כמסור רלס . וסר כלא קלר דכריו וכדס"ל (י'ס
 ו) פירס ייה' לרלס וסר: וישס ה' לקין אוח . תקק
 לו חות מלסו מ' כחלסו . (ס"ל ר"ל' כל מולחי יכרסו
 הכרמוח והכותו חלל כני חלס מדיון לל' וכו' סירל חסס
 רק חכיו וחסו ומסס לל' ויהי ילד סירטונו אלם אמר
 עד עכסו יהי סחדיו על כל החיות כמ"ס ומורכס
 וכו' ועכסו ככסיל סון אה לל' ירליו ממיו החיות ויכרסו
 יל' ויכנססו ג כוכס דלס סכלוסיו: בארץ נוד .

דעות וקיום סבעלי החסמוח

אנקום סודרנו . אלס' הל' קרא דלספיה ויאמר לסד נסדי
 היה סקינון לסד על עעסו כי איס הרגתי נסעני זה קין סחיה
 נודל בקוסה וילד כשניס . לפצני חכבורתי לל' נעצני ולסיהתי
 כי אמר הק"ה סכעני'ס יוסק כל הרג קין . ויסך שבעיס
 דשבעה . ואל' אס' יולד לסד שבעיס וסנעסו כניס כולס
 יפודו באווי סן:

ס' אל' יסי יסכ כמקום חלר רק יסי' מלילול סמקס למקס .

עצות קין וקללוהו

לכן לחזק לפי מה שיצטנו מר"ל (פ"ד ס"ז) כי לכן סוף סכוסס .
 יכוס חסכו כי סכניס סוף ית' אל סכרליו כל יסרניסו ויל'
 לכן כל סורג . כי י'ס' חוסס סכנוס סל כל סורג קין . וסכוס
 כי קין סכסתי'ס יוסק . סכססתי' סל קין למכוס וסכרין יסיו
 עד עכס סל דורות . וכו' לוקס פתח ועד סוף סכסל כ'לומר אלם
 לטוס כריוס לנעס בו לרסס:
 (ע) ויצא קין למלכו' ה' . קין יל' סססססו ס' . וסכס למכר'
 סמן . ויסב בארץ נוד . כחלס ס' סטורס כ' וד' . סנס

לקומים על הרודיה

הקראת נאל סיגערין . איז נעקוען גאך פקראת און האם
 גינראכין א גריבל אין גרועער און האם גינראכין דיא
 פקראת . האם אים גינאנגס צו תנה סיר העליו ויהי איה
 סוף . גינאכין וי איוינגינראכין סירגו און האכין גינראכין
 ויער איה הכל . דריבער האם האם גינאחלם דעס חסד
 אז די גינאכען . די גינאכען זענען שטארק און אז ייא
 גינארא ויגערע קלייע קינדער זענען דיא קינדער וייס .
 גינאען די און האם זענען ים ויערע קינדער . יאזן יי דיא
 קינדער און קלייען אטעק . און האם שפייט ייא . און אז
 די גינאכען זענען ארלשפייט און כעסן אויף בענגט גיט
 ייא האם רעגן :

פירוש לתורת אלוהים

ער האכין אגרויסקין עונש'ס שבעתים יסם איה וייל
 אצונר גיט גינראכין קין ציט יוסף פון זיבען
 דורות ועל איה אים שגראפין . דהיינו עכ וועם
 אויף שטיין איינער פון זיינע אייניקלעך האם
 זיין נאמען וועם זיין לוקס און וועם אים הרגן
 יסם יי און האם האם גינאחן צו קין אצייכען
 דהיינו חסו מען זאל אים גיט הרגן כי סודא ווער
 עס וועם אים סרעפין . ורשי שרייבט האם האם
 אים אויס גיקריצט אויף זיין שפערין איין אוח פון
 זיין נאמען עס ואל זיין אצייכען מען זאל אים
 גיט הרגן . (סו רבא ער איז קין ארויס געגאנגען
 פון פאר גאנג וישב אונג ער איז געווען גאזן און

ויהי עס אה אונגעקומען שבת און שבת סאוו קען דאך ניש
 זענען דריבער מען קין גיט געברעך . דעס זייכין פינט מען האם גינעפין זייכין אויף ישי וועלס יא
 עס ווערס שבת . אדער מען קען זאמן דער מדרש זאנגס האם גינעקלש'ס דעס סאג שבת . דער פינט סון דעם
 סעקסלס וואס האם שבת נאל אויס זעה' שבת שבער ווי ער וועס אויס אויבערנאכין . דריבער אז קין האם גינאחן
 אשורה פרישטן פארן גינגס . און ער האם גענויס שבת . איז אים דער פינט זענענערס געווארן און שבת . האכין
 אים אלע סכסות און חיות ים זענענעס . דריבער האם מען אים גיט גענוען :

הוא ויצא קין לקין ה' וישב בארץ נוד וכו' . קין איז ארויס געגאנגען פון פאר גאנג וישב אונג ער איז געווען גאזן און

הקלס'ס ה' לקין אוח וכו' . האם האם גינאחן אויף סה
 אצייכען אלע גישענעשען זאלין וישען אז מען
 סאר דעס הרגנון קין . האם איז גינען דער זייכין וואס האם
 האם גינעפין אז קין . דער מדרש הנחומא זאנגס דער
 ל'ה' האם סקל'ש'סאן פאר קין מען זאל אים גיט הרגן . ויהי עס אה אונגעקומען שבת און שבת סאוו קען דאך ניש
 זענען דריבער מען קין גיט געברעך . דעס זייכין פינט מען האם גינעפין זייכין אויף ישי וועלס יא
 עס ווערס שבת . אדער מען קען זאמן דער מדרש זאנגס האם גינעקלש'ס דעס סאג שבת . דער פינט סון דעם
 סעקסלס וואס האם שבת נאל אויס זעה' שבת שבער ווי ער וועס אויס אויבערנאכין . דריבער אז קין האם גינאחן
 אשורה פרישטן פארן גינגס . און ער האם גענויס שבת . איז אים דער פינט זענענערס געווארן און שבת . האכין
 אים אלע סכסות און חיות ים זענענעס . דריבער האם מען אים גיט גענוען :

פרקי דרבי אליעזר

קינדער האם יי גינארו זענען חיים . אפילו יין די ספיסס סון
 די קינד'ס ווייל די ספיסס גינאין גיט אז האם זענען וישען
 סעלס . האם איז יולד אכר . די קראכען זענען שטארק און די
 (חס ל' סהאל ע"ס)

הקלס'ס ה' לקין אוח וכו' . האם האם גינאחן אויף סה
 אצייכען אלע גישענעשען זאלין וישען אז מען
 סאר דעס הרגנון קין . האם איז גינען דער זייכין וואס האם
 האם גינעפין אז קין . דער מדרש הנחומא זאנגס דער
 ל'ה' האם סקל'ש'סאן פאר קין מען זאל אים גיט הרגן . ויהי עס אה אונגעקומען שבת און שבת סאוו קען דאך ניש
 זענען דריבער מען קין גיט געברעך . דעס זייכין פינט מען האם גינעפין זייכין אויף ישי וועלס יא
 עס ווערס שבת . אדער מען קען זאמן דער מדרש זאנגס האם גינעקלש'ס דעס סאג שבת . דער פינט סון דעם
 סעקסלס וואס האם שבת נאל אויס זעה' שבת שבער ווי ער וועס אויס אויבערנאכין . דריבער אז קין האם גינאחן
 אשורה פרישטן פארן גינגס . און ער האם גענויס שבת . איז אים דער פינט זענענערס געווארן און שבת . האכין
 אים אלע סכסות און חיות ים זענענעס . דריבער האם מען אים גיט גענוען :

בְּנִתָּא דְעָן : י וידע קין את אשתו
 וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חַנּוּךְ וַיְהִי בְנָה
 עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
 חַנּוּךְ : י וַיִּוְלַד לְחַנּוּךְ אֶת־עֵירֹד
 וְעֵירֹד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל
 יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד

בְּנִתָּא דְעָן : י וידע קין את אשתיה ועדיאת
 וילידת ית חנוך ויהי בנה
 עיר ויקרא בשם בנו
 חנוך : י ואתיליד לחנוך
 ית עירד ועירד אוליד
 ית מחויאל ומחויאל
 אוליד ית מתושאל
 ומתושאל אוליד ית לקם :

רש"י

שפתי חכמים
 לו לכבוד ויך לשון ייחוס לא שייך אלא כתי טיגל מדבר
 המוקף אכל ככל כתיב מלפני ה' דלג שייך דבר המוקף סיס כי
 מלא כל הארץ כבודו : ה דל"כ למה סיו המלאכות המורה
 ולא כרות אמת : ו ו' ס' דל"כ לכד לא יכול לסייב דל"כ
 למה אמר קדמת לכן נתייבס אנו נ"כ נספס פראשון כי סס
 נגה אנו וס' הסאקון לכד אנו יכול להיות דל"כ למה נאמר
 בלחץ נוד סיס לו לומר כתיבס (מחסי) : ה כלאמר דגס
 נרסס דייסי כונס עיר קאי על קין ולא על חנוך הספוק לו דגס

בלחץ של הגולים נדיס : סס : קדמת ערן . סס
 נגה אכיו כשגורס מנן ערן שאלמר ויסכן מקדס לנ"ע
 ונ' לשמור את שמירת דרך מכוה הנן סיס ללמוד ססיה
 אדם סס ומליוו רוח מרמית קולמת ככל מקוס
 את הרועיסם שגאלמר (דכריס ד) אז יכדיל משה ונ'
 מורחה ססס . ד"א בלחץ ער כ"מ שאלק יסיה סהרס
 מדועסעת סתחיו ע והכריית אומרים סורו מעליו זהו
 סהרס את אחיו : (י) וירי : קין כונס עיר פ ויקרא סס
 מקוס סהוא כזכר הוליד וס מקוס סהוא אומר ילד סהלידה
 מסמסת סחי לטונית לידת סהסס סיסט"ל
 כלנו וסריעת סולדות סהיס אינונ"ד ר כלנו כסהוא אומר
 סהוליד ספסיל כלסון ספסיל מדבר כלידת סהסס פלוגי סהוליד

עונש קין וקללתו
 ומלך לחרן . ונד סו . כי נס כמקוס סהר ימלא לא יס'
 פמקוס למקוס . ויסכ כמקוס סהר . רק כלחן ססיה סיה דר מינס וסס . קרבת ערן . וססס ס' ס' מקוס קדמת ערן למסן
 סיסור סכדמו כעסן נן אלהיס סהר אכד כרסשו למסן עי"כ יגמור ססכמו . או יאמר סמלמך קין אל ס' ין נן גרסח סהתי

עונש קין וקללתו
 ומלך לחרן . ונד סו . כי נס כמקוס סהר ימלא לא יס'
 פמקוס למקוס . ויסכ כמקוס סהר . רק כלחן ססיה סיה דר מינס וסס . קרבת ערן . וססס ס' ס' מקוס קדמת ערן למסן
 סיסור סכדמו כעסן נן אלהיס סהר אכד כרסשו למסן עי"כ יגמור ססכמו . או יאמר סמלמך קין אל ס' ין נן גרסח סהתי

עונש קין וקללתו
 ומלך לחרן . ונד סו . כי נס כמקוס סהר ימלא לא יס'
 פמקוס למקוס . ויסכ כמקוס סהר . רק כלחן ססיה סיה דר מינס וסס . קרבת ערן . וססס ס' ס' מקוס קדמת ערן למסן
 סיסור סכדמו כעסן נן אלהיס סהר אכד כרסשו למסן עי"כ יגמור ססכמו . או יאמר סמלמך קין אל ס' ין נן גרסח סהתי

לקושים על התורה

ערך געציעערס אונקער אים אונ דיא קבכות אונ וחת
 האבין געציעערס איינע האם געפערקט די אנקערע וואס
 דאס איז . פאר וואס געציעערס די ערד . האם פערן זי געציר
 פערס קון האם געברענגט זיין ברודער נבל האם גאט אויף
 אים גור גינען ער זאל זיין גע נגד . די ערד זאל זיך
 שאקלען אונקער אים . האבין די קבכות אונ חתת גינאמט
 סיר ועלזין גיין צו אים אונ סיר ועלזין אים אויף עסין . וואס
 די קבכות אונ חתת זיך פארזאמלען אונ גענען געציעערס
 צו קון . האם קון גענעניקס . אונ האם גענאנט פאר גאט
 ווא היין זאל איה גיין . ווא היין זאל איה פאר דיר אנשלוסין
 איה זאל גיין אין דייסער . קינס אין דייסער . איה זאל גיין
 אין גרוב . קינס אין גרוב . איה ועל אפילו גיין אין עס
 ועלס דאס קען סיה אויך גיין סאנט פארדאלטין :

פירוש לתורת אלהים

לאמר נוד קדמת ערן אין סגורח זייס פון רעם ערן .
 דשוי שרייבט אין סייקס פאר וואגילס
 קלוקר ער איז גינעסין דעם לאמר וואס איז
 אן גיברייט אז אלע רדצהים זאלן אהין פאר
 וואגילס וערין אדער נוד איז לשון ציעערין
 קלוקר וויא היין ער איז גינאנקען האם דיא ערד
 אונקער אים גינעסערס אונ אלע האבין גינאמט
 פערס אפ פון אים דאס איז דער וואס האם
 געברענגט זיין אייגינעם ברודער : (י) וידע קין את
 אשתו אונ קין איז טארין פראגין וימך את אונ זיא
 האם גיבארין אודון חנוך גייה בונה ער אונ קין האם
 גיבאעט אפשאמ ויקרא שם אונ האם גירופין רעם
 האקען פון דער געשאמ קשם גט אזוי וויא דער
 גאקען פון זיין ווהן חנוך : (י) ויולד חנוך אונ עס
 איז גיבארין גינארין צו חנוך עירד אונ עירד
 שיינענעם ווהן האם ער גיט גערופין קיט רעם גאקען הקד .
 קקסכג זיין אויף אים (באר סיס חיים)

(י) וידע קין את אשתו ונ' . קין האם קשעש סקסס
 גינען קיט זיין ווהן . אונ ער האם גיט קיטם
 גינען די קיט פון הקד צו קיינען רעם גאקען סיו זיין
 ברודער הקל אויף דער ועלס ווי דער דין איז סייל סת
 אליין האם אים געברענגט אונ האם אים אונקע געבריינגט
 פון דער ועלס . וויקער האם ער גיט זוכת גינען ער זאל
 קיינען זיין גאקען אויף דער ועלס . אונ אפילו זיין
 דער גאקען הקד זאל פארקעסין וערין אונ זאל גיט

קקסכג זיין אויף אים (באר סיס חיים)
 נדיה בונה עיר ונ' . עס שטייט גיט אין ספס ויך עיר . ער האם געבאקט אפשאמ
 אונ האם ניא פערפג געמאכט אונ סער האם ער גיט געבאקט . גאר עס שטייט בונה עיר . סיינט פון ער
 פאקט שר ערדיג . אזוי לאנג נ' קון האם געלעבט האם ער גאר געבאקט שפעט . טייל דאס איז די פדה זיינע גענעט

פרקי דרבי אליעזר
 קרניס אונ הקביה שטייט זי כז וי וערין גרויס אונ קענען
 אלזיין קליהען זיא זאלין דד אלזין שטייזן סין האם זי תולען
 געפינען

קקסכג זיין אויף אים (באר סיס חיים)
 נדיה בונה עיר ונ' . עס שטייט גיט אין ספס ויך עיר . ער האם געבאקט אפשאמ
 אונ האם ניא פערפג געמאכט אונ סער האם ער גיט געבאקט . גאר עס שטייט בונה עיר . סיינט פון ער
 פאקט שר ערדיג . אזוי לאנג נ' קון האם געלעבט האם ער גאר געבאקט שפעט . טייל דאס איז די פדה זיינע גענעט

את־לֶמֶךְ : חמישי ים וַיִּקְחֵה־לָּו לֶמֶךְ
 שְׁתֵּי נָשִׁים נָשִׁים שֵׁם הָאֵתֶת עֵדָה וְשֵׁם
 הַשְּׁנִית צִלְהָ : וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת־
 יִבְלָה הוּא הָיָה אָבִי יִשָּׁב אֱהֵל
 וּמִקְנָה : כֹּא וְשֵׁם אָחִיו יִבְלָה הוּא הָיָה
 אָבִי כָל־תַּפְּשׁ כְּנֹזַר וְעֹיִב : כִּי וְצִלְהָ
 גַּם־הוּא יֵלְדָה אֶת־תּוֹבֵל כֶּן לִפְעַם

יִם תְּסִיב לִיָּה לִמְךָ תִּרְמִץ
 נִשְׂחַן שֵׁם וְדָא עֵדָה וְשֵׁם
 תְּנִינָא צִלְהָ : כִּי וַתֵּלֶד
 עֵדָה יִת יִבְלָה הוּא הָיָה
 רִבְדֹון דִּיתְבִּי מִשְׁכְּנִין
 וְכִי צִלְהָ : כֹּא וְשֵׁם
 אֱהֵלִי יִבְלָה הוּא הָיָה
 רִבְדֹון דִּיל דְּמִנְנִין עַל
 פּוּם נְבִלָא וְדִעֵי זִמְרָא
 כְּנֹזַר וְעֹיִב : כִּי וְצִלְהָ
 אִתְּ הוּא יֵלְדִית יִת תּוֹבֵל
 קִין

שפתי הבמים

רשי

לֶמֶךְ בן חמישי יום ו תורה
 וַיִּקְחֵה־לָּו לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים
 נָשִׁים שֵׁם הָאֵתֶת עֵדָה וְשֵׁם הַשְּׁנִית צִלְהָ
 וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת־יִבְלָה הוּא הָיָה אָבִי יִשָּׁב אֱהֵל וּמִקְנָה
 כֹּא וְשֵׁם אָחִיו יִבְלָה הוּא הָיָה אָבִי כָל־תַּפְּשׁ כְּנֹזַר וְעֹיִב
 כִּי וְצִלְהָ גַּם־הוּא יֵלְדָה אֶת־תּוֹבֵל כֶּן לִפְעַם

את אחשו בן או בת וכשהוא אומר ילד מדבר כזרימה
 האיש והוא בלגו הנידרי"ר : (יט) ויקח לו למך
 לא היה לו לפרש כל זה אלא צ למדנו מטף הענין
 שקיים הקב"ה הכתוב שאלו שבעתים יקום קין ועמד
 למך לאחר שהוליד בניו ועשה דור בששית והיה את קין
 זה שאמר כי ראש הרבהו לפניו : כִּי וְצִלְהָ שֵׁם
 כִּי כִּי היה דרכן של דור המבול אחת לפניה ורבינו
 (פא"ח) כדי שתקצר ומקוטעת ככלו ומאכילה מערבינו
 ונברכה נופה ואכלה כאלמה זהו שפי' חיוז (כד כה) רועה
 פקרה לא חלד ולאמנה לא ייחזו כמו שפירשנו
 באגדת חלק : עדה. הוא של פריה ורביה על טס
 שמונה עליו ומסרת מאלו (ס"א מחללו) עדה חרנוג
 של כורה : צלה. הוא של השמים ק על טס שישבת
 חמד כלילו דברי אגדה הם כב"ר : (כ) אבי יושב
 אהל ומקנה. הוא היה הראשון ר לרועה כהמות
 במדברות ויושב האלים חדש כלן ומדס כן כבשל
 מרעו אלו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ומוקע
 אהלו במקום אחר. ומלרס אגדה כונה בחיט
 לעבודת אלילים כמה דלת אחר (יחזקאל ח') סמל הקנאה
 המקנה וכן אמרו חכמינו כבוד ועונב כבוד
 לעבודת אלילים (כב) תובל קין. תובל אומנתו של קין
 לק לטעות כלי יא

עונש קין וקללתו

דעת וקנים מבטלי התשובה

וידם מעל פני האדמה. ומסנך אמת. והייתה גע תר בארץ.
 ולמה לי חיים כלום. הלא עונ מותי מתי. ודאי כל מוצאי
 ידירגו. כלואי כל פנונא מותי לראשון יסרגו. ויחמר לו ס'
 לכן. כיון שאחוס נפשי למות. אני נחר על כל כבודאים. כל
 סודי קין. ויכסל נרתי כנורתי עליו שבעתים יקום. אעשה
 לו נקמה אפרכס ארוה שכנס פעמים יותר מאשר אני מפניס
 עם קין. וישם לו קין את רבתי הכרות אחיו כל מוצאי
 רק ימי' ויבטל מנוסו. ויאל קין מלמי ס'

(יט) ושם השנית צלה. פירש"י שדרכן יקח ב' נשים
 השמיש ואחת לפרי' ורביה. ואחת של השמיש
 אחת כוס עיקרין. ופי' רצלה דיתה אחת של השמיש
 וקשא י' דהא כתיב אח"כ וצלה גם היא ילדה. וי"ל
 דיהב כתיב גם בהורס אף צלה שנבחרה ויתשמיש ילדה
 זה הענין לה כולם של עיקרין

לקובים על התורה

פירוש לתורה אלהים

עד מאל נים זאם וערוין קים עולם הנה. אה דר'קער האם
 ער ג'הג'ק'ת זין בר'קער קבר' וני ג'ס שפייים אין כדר'שן
 זייל ער האם נייעלם איין נעקענדי גאנצע וועלם וכל'יקרין :
 ואמת

האם ג'קארין קחויאל אה קחויאל האם ג'קארין
 קחויאל אה קחויאל האם ויקארין ק'ק'ר
 (יט) ויקח לו נקמ אה ק'ק'ר האם יצו ז'ך ג'נומס
 שתי נשים צ'נוויא ווי'קער שם האות' דער נאקען פו

האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל

האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל
 האם ג'קארין אה קחויאל האם ג'קארין קחויאל

פרקי דרבי אליעזר
 נשענן. נאך ופ'ק'ר האם וי' הקב"ה נייענדין אה עם פקלס רענין
 מ'יך רע ופ'ק'ר אה די ג'האקען שרייבן די הקב"ה ער נאל
 (תק לראשאל ע"ט)

נשענן. נאך ופ'ק'ר האם וי' הקב"ה נייענדין אה עם פקלס רענין
 מ'יך רע ופ'ק'ר אה די ג'האקען שרייבן די הקב"ה ער נאל
 (תק לראשאל ע"ט)

כל־חרש נחושת וברזל ואחות
 תובל־קון נעמה: כ ויאמר למך
 לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי
 למך האזנה אמרתי כי איש תרונתי
 לפעעי וילד לתברתי: כז כי

קון ברזון דרבי דידעי
 עבדת נחשה ופרזלא
 ואחתייה דתובל קון
 נעמה: כז ויאמר למך
 לנשוייה עדה וצלה שמען
 קולי נשי למך אציתא
 למימרי לא צברא קמדית
 דברדייה אנא סביר חובין
 לממת ואף לא עדימא
 חבליית דברדייה ישמיעי זרעי: כז ארי שבגא

ר"א ויחבר לך. ספדיון לת:

רשי

שפתי חכמים

לרנחיס: למש כל חרש נחושת וברזל. מחדד
 אומנות נחושת וברזל כמו (איוב מו) ולטוש טיניו לי.
 חורש אינו לשון פועל כסגול אלא לשון פועל כלורי שהרי
 נקוד קמן קטן וטעמו לטסה. כלומר מחדד ומלחח כל
 כלי אומנות ש נחשה וברזל: נעמה. היא אחשו של
 רח נח כב"ר: (כז) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות
 מן משתמש לבי שהרג את קון ואת תובל קין בנו שהיה
 למך סומא ותובל קין מושכו ורחה את קין וכדמה לו
 כחיה ואמר לאביו למשך בקסא והרגו וכיון שידע שהוא
 קין וקני הכה כף אל כף וספק את בנו כימיסה והרגו
 זהו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן: שמען קולי.
 כהרג וכי חני פלעתיו מויד שיהא הפלע קרוי על שמי
 בתמיה והלא שוגב את ולא מויד לא זכו פלעי ולא זה חבורתי: פצע. מכת מרכ או חן מהלדור"ה בלגו:

כסבל שהיה רופא ניסוב וזו אומנות גדולה: ש רלנו כוס לפרס
 שהמקרא מסורס הוא וסני קימר לטוש וחרש כל כלי נחושת
 וכרזו וסופי מלת כל כלי אומנות כלומר כלי אומנות סס כלי
 המחמירס והפחיתך ודומיקס סוטל כס סלטיסס וזכונת אלו: ש
 ר ו"ח מ"ל לנשי ו"ל דהא לך נקראת נעמה על ש
 שפתיס נעמיס והיה נעמה והוא וכן הוא א"כ למס מהס
 כמבול ולא נילס כנח אלא על כרחק הוא אשה נח וקרי אשת
 נח נילס על שפתיס. ויזיל דוסכתו היא לזנב וזכרס נקסס
 זו יוחר מחקר נקבות אלו ודמי לבי שפתיס סנינמה היו ג' אהין
 וכל יוכל ותובל קין ותובל קין היה כמו שפי' רש"י אשה
 טעם כלי ויין לרנחיס ויכל היה לדיק ויבס אהליס לבי פירוס
 אחר שפירס רש"י ויכל ג"כ לדיק היה ויכלל דשניס היו לדיקיס

לקושים על התורה

לרנחיס: למש כל חרש נחושת וברזל. מחדד
 אומנות נחושת וברזל כמו (איוב מו) ולטוש טיניו לי.
 חורש אינו לשון פועל כסגול אלא לשון פועל כלורי שהרי
 נקוד קמן קטן וטעמו לטסה. כלומר מחדד ומלחח כל
 כלי אומנות ש נחשה וברזל: נעמה. היא אחשו של
 רח נח כב"ר: (כז) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות
 מן משתמש לבי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה
 למך סומא ותובל קין מושכו ורחה את קין וכדמה לו
 כחיה ואמר לאביו למשך בקסא והרגו וכיון שידע שהוא
 קין וקני הכה כף אל כף וספק את בנו כימיסה והרגו
 זהו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן: שמען קולי.
 כהרג וכי חני פלעתיו מויד שיהא הפלע קרוי על שמי
 בתמיה והלא שוגב את ולא מויד לא זכו פלעי ולא זה חבורתי: פצע. מכת מרכ או חן מהלדור"ה בלגו:

פירוש לתורת אלהים

כי חרש אלע מיינקסער שאפם נחושת וברזל פון
 קופער אונ פון אירזען. ורשי שרייבס פאר וואס
 האט מען אים גירופין תובל קין וייל ער האט
 פאר געקערט דאס מיינקסער שאפם פון קין
 דאס ער האט גימאכט קלי ון פאר ריא רוצחים
 נענען נאחות תובל קון אונ די שנועקסער פון תובל
 קין האט גייהייסן געקא. ורשי שרייבס געקא איז גינוען דאס נויב פון נח: (כז) ויאמר לך ארי
 לקא האט גינאמט צו זיינע ווייבער עדה אונ צלה שמען קולי הערם צו מיין קול גשי לפה איר ווייבער
 פון לקא האנה אפרתי פאר געקמט מיין זאג. ורשי שרייבס לקא איז גינוען אפליגדער אונ
 תובל קין ויין ויהן האט אים געפירט. אונ קון איז גינאנגען פון נוימיין אונ תובל קין האט
 גיזעהן איינער גייט פון דער טיימיין האט זיך אים אויס געוויזן אז עס גייט אמנה האט ער גינאמט
 צום פאטער ער זאל צו אים שייסן מיט דעם בויגין האט דער פאטער צו אים גישאסן אונ
 האט אים געהרגט אונ דער גאך איז לקא געוואקס גינארין אז דאס איז ויין עלטער פאטער
 קין האט ער אן גיחויבין ברעכין די הענט אונ האט גישלאגן מיט איין האנט און דער אנדערער
 אונ תובל קין איז גישטאנען צווישין זיינע הענט האט ער אים מיט די הענט געהרגט אונ אז
 זיינע טייבער זענען געוואקס גינארין אז ער האט דער שאסען ויין עלטער פאטער אונ האט
 געהרגט ויין ויהן האבין זיין ויך פון אים אפגעשיידט האט ער זיין גיבעטין אז זיין זאלין
 אים פאלגן אונ זאלין זיך ניט אפשיידן פון אים אונ. האט צו זיי אזוי גינאמט מינע ווייבער
 נארקט מיה צו זי איש תנתי דעם מענטש וואס איך האב געהרגט פגעזי איז ער דען געהרגט
 גישארין פון מיין ווילען פלוסר האב איך אים דען געהרגט פמויד אז ריא וואנד זאל גירופין
 נוערין אויך מיין נאמען וזר אונ דאס קינד וואס איך האב אים געהרגט פמויד איז ער דען געהרגט
 גינארין וירך מיין ביילדן פלוסר האב איך אים דען פמויד געהרגט איך בין דאך גאר גינוען
 ששונג: (כז) זי שפתיס דען אז קון האט געהרגט זיין ברודער הקל פמויד האט נאם גינאלטין זיין

לרנחיס: למש כל חרש נחושת וברזל. מחדד
 אומנות נחושת וברזל כמו (איוב מו) ולטוש טיניו לי.
 חורש אינו לשון פועל כסגול אלא לשון פועל כלורי שהרי
 נקוד קמן קטן וטעמו לטסה. כלומר מחדד ומלחח כל
 כלי אומנות ש נחשה וברזל: נעמה. היא אחשו של
 רח נח כב"ר: (כז) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות
 מן משתמש לבי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה
 למך סומא ותובל קין מושכו ורחה את קין וכדמה לו
 כחיה ואמר לאביו למשך בקסא והרגו וכיון שידע שהוא
 קין וקני הכה כף אל כף וספק את בנו כימיסה והרגו
 זהו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן: שמען קולי.
 כהרג וכי חני פלעתיו מויד שיהא הפלע קרוי על שמי
 בתמיה והלא שוגב את ולא מויד לא זכו פלעי ולא זה חבורתי: פצע. מכת מרכ או חן מהלדור"ה בלגו:

לרנחיס: למש כל חרש נחושת וברזל. מחדד
 אומנות נחושת וברזל כמו (איוב מו) ולטוש טיניו לי.
 חורש אינו לשון פועל כסגול אלא לשון פועל כלורי שהרי
 נקוד קמן קטן וטעמו לטסה. כלומר מחדד ומלחח כל
 כלי אומנות ש נחשה וברזל: נעמה. היא אחשו של
 רח נח כב"ר: (כז) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות
 מן משתמש לבי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה
 למך סומא ותובל קין מושכו ורחה את קין וכדמה לו
 כחיה ואמר לאביו למשך בקסא והרגו וכיון שידע שהוא
 קין וקני הכה כף אל כף וספק את בנו כימיסה והרגו
 זהו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן: שמען קולי.
 כהרג וכי חני פלעתיו מויד שיהא הפלע קרוי על שמי
 בתמיה והלא שוגב את ולא מויד לא זכו פלעי ולא זה חבורתי: פצע. מכת מרכ או חן מהלדור"ה בלגו:

דרין אתליאו לקון הלא
 דלמך ברייה שבעין
 ושבעה: כה וידע אדם
 עוד ית אתתיה וילדת
 בר וקרת ית שמייה שת
 ארי אמרת יתב לי יו בר
 אחרון חלף הכל וקמיה
 קון: ט ולשת אף הוא
 אתלייד בר וקרא ית
 שמייה אנולש בבל ביומיה
 חלו בגי אנשא לצדאת

ת"א י"ט ט"ז י"ח ט"ח

שבעתים יקם קון ולמך שבעים
 ושבעה: כה וידע אדם עוד את
 אשתו ותלד בן ותקרא את שמו
 שת כי שת לי אלהים ורע אחר
 תחת הכלל כי תרגו קון: ט ולשת
 נסדויה ילד בן ויקרא את שמו
 אנולש אז הוחל לקרא בשם יהוה:

שפתי חבמים

רש"י

(כד) כי שבעתים יוקם קון. און שרגי מיד נתלה לו עד י' דרות אני שהרגתי שונג לא כ"כ שיתלה לי שביעות הרבה: שבעים ושבעה. ואון רבוי שביעות אחו לו כך דרש רבי נחומא. ומדרש טבאלת רבה לא הרג למך כלום ונצח טרפות ממנו משויימו פריה ורביה א לשי סגורה גזירה לבלות ורשע של קון לאחר שבעה דורות אחרו מה אט וילדות לכהלה למחר ההכול כל ואסוף את הכל ב והא חזיר לכן וכי איש הרבתי לפגוש וכי אט הרבתי את הכל שיהיה איש בקומה וילד בשנים שיכא ורשע בלה בחיותו עון ומה קון שרגי נתלה לו שבעה דורות אני בלה הרבתי לא כ"כ שיתלה לי שביעות הרבה וזה ק"ו של שטות ג ח"כ אין הקב"ה גזקה את שוב ומקיים את דברו: (כח) וידע אדם וכו'. כל על למך אלל אלס הראשון וקבל על נפשו אחרו להס וכי פליכס דלקקע על גזירתו של מקום ד אחס נפשו מלותכס והא יפסח את שלו אחרו על קיסע טעמד ומהל והאל פרת מאשפת זס מלה ולתאסם און משקנא מיתה על ידך דעת קנינים בבבלי התרומות

(טז) אז הוחל לקרא בשם ה'. פ' י"ז י"ח י"ט י"ט

אלמד פיה רשע וגם לטעם פיו שלפס כניס טס חס ופת וסס וסס פיו לדיקום כמו שפירש רש"י כפרסת נח ואחר סיה רשע ברחמנו נ"כ טס ו"כ אל יקסם לך לטס פיו שני לדיקום ואחר רשע נכך פ' ונעסם פיה אטמוט על נח ורוב כניס אחר אחי האס וק"ל: א' (נח"י) ואין ס' כבד' שפירש ו"י' פדן סוסף זס מדטחו למך ולטס שפתי ספירס ורביה והולידו עד סנה וס"ו חזקן פיו לדיקום ספוטו ויין ככח"ס: ב' ל' ל' כסס ויחמו: ו"ח פתח"ל פד"י: נכך פירשו סימנו לשי סגורה גזירה על אטו של קון וכלן שפחת דבאבול המכול סיו טורפות ו"ל דכסיו סיו וירשת סיכא המכול כיוני למך וסוכרות סיו שנינו למך כן מחוסל חורש של קון יסיה אונ שטות סיה טלל כל אלא כתי' למך כל מחוסל וק"ל: ג' טלל לשי מדרש רבי מתוחל אינו על שטות שטוס ספוטו ק"ו אינו מכול שבעתים יוקם קון שפתי' פיו חלל מכותב סקסא שלו. ומכרס"ל כחכ ופ"ח סס דרשו של למך ו"ל שאלר כלטו סס קון ספרג כחולד וסיה רשוי נמות מיד ספמר שפך דס כלרס וגו' אפילו ככי עככ סוכירס כחלתו לוי דורות אני שהרגתי שונג על אחת כחס וכחס שפסכס גזירה כחפס"ד: ו' וקסס לשי פ' כרלשין שפירשו ממנו שטוס ריגסס מה ספירס וסס טוד ספירס מריס ורדיס סלס משה פ' שכלטו סו וכו' סוכרס"ל: ז' פ' כחמילס לא מיד וידע אלס וגו' ומה מיד ללמדך שנתוססה לו תורה ז' על דעת קנינים בבבלי התרומות

(טז) אז הוחל לקרא בשם ה'. פ' י"ז י"ח י"ט י"ט

אז הוחל לקרא בשם ה'. פ' י"ז י"ח י"ט י"ט

לקבונים על התורה
 און און הוחל לקרא בשם ה'. דיא גבורא זאקס דער דור
 אטש האבין געדיקס עכו"ם. זיי זענען גענינגען
 פון זיין עק ועקלש פון צום אהרעדין עק ועקלש אונ האבין
 געבריינגט וליקער אונ גאלד בריליאנטן אונ. סערעל אונ
 האבין געקאמט פון דעם עכו"ם זיין אלע פיר עקין ועקלש
 און זיי האבין אנקאנפערינגט די זיין קיש די לנגע דיא
 שפערין און די סולות צו בעדיגען פאר זיי ווי זיי בעדיגען
 פאר זאם. זיי אזוי האבין זיין דאס גיגענעם סאקן. גאר
 שפוקטוי אונ עניאל האבין זיי געלערנט אלע גרלי פישות
 דראקאלס האבין די סלקאבין פונאמט פאר זאם פון אנולש פו
 אהרטי. צו וואס האקטו געבריינגט אייף דער ועקלש דעם
 דור אנולש. וואס ער זיין געזען דער געפעסער פון די וואס
 קאנן געדיקס עכו"ם. דראקאלס איז דיא שפיקה מריף
 גענינגען זיין היפעל ושרשלת הקבלת:

און זיין עק ועקלש פון צום אהרעדין עק ועקלש אונ האבין געבריינגט וליקער אונ גאלד בריליאנטן אונ. סערעל אונ האבין געקאמט פון דעם עכו"ם זיין אלע פיר עקין ועקלש און זיי האבין אנקאנפערינגט די זיין קיש די לנגע דיא שפערין און די סולות צו בעדיגען פאר זיי ווי זיי בעדיגען פאר זאם. זיי אזוי האבין זיי געלערנט אלע גרלי פישות דראקאלס האבין די סלקאבין פונאמט פאר זאם פון אנולש פו אהרטי. צו וואס האקטו געבריינגט אייף דער ועקלש דעם דור אנולש. וואס ער זיין געזען דער געפעסער פון די וואס קאנן געדיקס עכו"ם. דראקאלס איז דיא שפיקה מריף גענינגען זיין היפעל ושרשלת הקבלת:

עס זענעןסאקאל הייה איז ווארין אן גיהיזיין גארו אז וויפין ביא געקין פון דיא קענקשין און

ש שיהא יה ספר תולדות אדם ביום
ברא אלהים אדם בדרמות אלהים
עשה אתו: ז זכר ונקבה בראם
ויברך אתם ויקרא את שמם אדם
ביום הבראם: נ נתיי אדם נאיה ותלתין
שנין ואוליד בדרמותיה

בראשית יום: ז זין ספר
תולדות אדם ביום ברא
אדם בדרמות אלהים
עבד יתייה: ז זכר ונקבה
בראם וברך יתרון
ויקרא את שמם אדם
בראשית דא תב רי א ו:
נ נתיי אדם נאיה ותלתין
שנין ואוליד בדרמותיה

ת"א ז ספר. תולדות זין ביום סכ"ב
ב: זכר ונקבה. בדרמות אדם פירוש
ש' שמיים. ז. יום. א. בדרמות ית: ויהי
עבד. פירוש: ית

רש"י

לקרא את שמות האדם ואת שמות העלמים בשמו של
הקב"ה כשתיין אליהם ולקרותן אלהות: (א) זה ספר
תולדות אדם. ז זכר בראו וגו'. מילרטי
אנדה ית רכיש: ביום בראו וגו'. מילרטי
שכר ו הוליד: (ג) שלושים ומאת שנה. עד כאן
פירוש על התיבה הששית כמו בני להם דמיכי ותמר
עוד אלה הם לא הולידו פס עד אלה יודע אדם את אשתו
עמיתים שניים וז"ל: א ספר ו תולדות אדם כיום כראו וגו' משמע דכיום שנברא הים לו תולדות ויפי

שפתי חכמים

סיחה לו החוס אלא כשראה את חוס מלך אדם נוסף לו החוס
פל חתויתו דבם כשלא סיחה לפניו נתחוס וסיחה עליו החוס.
ול"ז דבוכת רש"י סוף למע לא אמר בקרא ותמר עוד אשתו
ולתורות פל סקלס שנחלקה חוס בלער סכ"ב ולמע סכ"ב
שוד בני יודע דמינחא דשטרא סוף דלון סכ"ב כאל סמית
אלה לדבס שנחוסס לו החוס וכו'. ועל"ז דלא תיזיל לשנא
דשוד אלה כשר לידע דאשתו מלך כאל שפוס הים ומאחו ק"ל
ובכתבו תורה לסיחם סקדמס ופלטס הכרחית לבלות סתורס
וסס כלם תולדות סמיתם הולדן. אלה מלון ותינך סמיתס
סתרס כענין יודר סכ"ב וסוף ספר תולדות אדם. וי"ל חותם
העברס דודות סכ"ב ממנו עד נח. ואחר כן סכ"ב סתולדות
סכ"ב מנח עד אברהם. וכן סכ"ב סתורס תולדות אברהם

פדר הורו ורשוניהם

(א) זה ספר תולדות אדם וגו'. סנס סתולס סכ"ב סח"ס
כלשון זה ספר תולדות אדם ולא אמר ה"ס תולדות אדם
כמת"ס ולא"ס תולדות יםתפל. ואלס תולדות יתכן להודיע
סל מס סקלס דר פס מתפלכט שטח סימית ומיתח יום
סכ"ב יום ומספור כל וסשתו וקלנתיס ומספור קין ובל וסח.
וככתבו תורה לסיחם סקדמס ופלטס הכרחית לבלות סתורס
וסס כלם תולדות סמיתם הולדן. אלה מלון ותינך סמיתס
סתרס כענין יודר סכ"ב וסוף ספר תולדות אדם. וי"ל חותם
העברס דודות סכ"ב ממנו עד נח. ואחר כן סכ"ב סתולדות
סכ"ב מנח עד אברהם. וכן סכ"ב סתורס תולדות אברהם
כאלו אמר נח ענין טפס הולדו ככלום סכ"ב חתמו אדם וס ספר
אחר כי לו מה סקדס ל"ס ספר תולדות אדם כאלו ה"ס זה ספר
טולת תור לספור תולדות אדם אלה ספר תולדות אדם
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר
אמר בדרמות אלהים אדם אלה ספר תולדות אדם וס ספר

דעת וקנים מבעלי התוספות

(א) זה ספר תולדות אדם. שאפי' טריגל הספר סכ"ב דר
חקב"ה ויארם הראשון. ובת"כ ססיק וואהבת דרעך כסוך
מריע זה כלל גרול בתורה. בן עזאי אמר זה ספר תולדות
אדם גרול יותר. מ"י אסיפיה דקרא קאי בדרמות אלהים עשה
וארר דסקרא דר' עקיבא לא שמינונ אלא דעך בני חוברך
לס דעביר. ובא בן עזאי אמר שאף הוה רוא אינו הוישש
לכבוד עצמו כי לו רואש לכבוד חבירו. לפי שרואה דמות
חבירו ורואה דמות עצמו. ולזה אמר שמקרא זה כולל
יותר מסקרא וואהבת דרעך כסוך

פירוש לתורת אלהים

קינדרעו דבמות אלהים עשה אותו אין דעם גליינעניש
פון גאם האם עד באשאפין דעם קענעמיש: (ב) זכר
וינקבה בראם אנוך כיום אנוקה האם עד ויייא
באשאפין ינקד איהם אונ עד האם ויייא ניקענעמיש
הקרא את שמם אדם אונ עד האם גירופין ויער נאמין
אדם ביום הבראם אין דעם סאנ נואם ויייא וענעו
באשאפין גירוארין: (ג) ותיי אדם שלישים ויהאני שני
אונ אדם האם גילעם והנדערם כיום דרייקסט
יאחר ויוד אונ עד האם ניקארין בדיחתי אין ויין

פון ריא עבודת פוקבים בשם ה אין דעם נאמען
פון הקביה פוקמר דיא ליימ פון דער נועלם האבין
דה אן גירויפין סאכין עבודת פוקבים אונ האבין
וייא גירופין נאקער: (א) זה ספר תולדות אדם דאם
אין דאם דער צייכונג פון דעם גיברם פון דעם
קענעמיש ביום בראו אלהים אדם אין דעם סאנ נואם
גאם האם באשאפין אקענעמיש. ורש"י שרייקט פון
דאנין לענין מיר אז אין דע קאנ נואם אדם און
באשאפין גירוארין אין דעם סאנ נואם עד גיבארין

פרקי דרבי אליעזר

גיקארין אונן עד און גינען גלייך זו אים אונ האם
אויסגינען אונן ען אדם. פון באען עיסיק סיר אן נאר דער

קאם גילעם והנדערם כיום דרייסיג יאחר אונ האם
(ת"א) (ת"ב) (ת"ג)

וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיְהִי בְיַמֵּי
 אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֵשֶׁת שְׁמֹנֶה
 מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנָיִם וּבָנוֹת:
 ה וַיְהִי בְּלִיְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חֵי תִשַׁע
 מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת: ס
 י וַיְחִי־לֵשֶׁת חָמֵשׁ שָׁנָיִם וּמֵאֵת שָׁנָה
 וַיּוֹלֶד אֶת־אֲנוּשׁ: י וַיְחִי־לֵשֶׁת אַחֲרֵי
 הוֹלִידוֹ אֶת־אֲנוּשׁ שֶׁבַע שָׁנָיִם
 וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנָיִם
 וּבָנוֹת: ה וַיְהִי בְּלִיְמֵי־לֵשֶׁת שֵׁתִים
 עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתִשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
 וַיָּמָת: ס וַיְחִי אֲנוּשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה
 וַיּוֹלֶד אֶת־קִינָן: י וַיְחִי אֲנוּשׁ אַחֲרֵי
 הוֹלִידוֹ אֶת־קִינָן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
 וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנָיִם
 וּבָנוֹת: י וַיְהִי בְּלִיְמֵי אֲנוּשׁ חָמֵשׁ שָׁנָיִם וּתִשַׁע
 מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס י וַיְחִי קִינָן שֶׁבַע עִשְׂרִים
 שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מֶהֱלָאֵל: י וַיְחִי קִינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ

ד' ימי ויהי ויקרא את שמו
 שֵׁת: ד וַיְהִי בְיַמֵּי אָדָם
 בְּתֵר דְּאוֹלִיד יַת שֵׁת
 תַּמְנִי מֵאָה שָׁנָיִם וְאוֹלִיד
 בָּנָיִם וּבָנוֹת: ה וַיְהִי כֹּל יַמֵּי
 אָדָם דְּחֵיָה תִּשַׁע מֵאָה
 וְתַרְתִּין שָׁנָיִם וּמֵיָה: י וַיְחִי
 שֵׁת מֵאָה חֲמִשָּׁן שָׁנָיִם
 וְאוֹלִיד יַת אֲנוּשׁ: י וַיְחִי
 שֵׁת בְּתֵר דְּאוֹלִיד יַת
 אֲנוּשׁ תַּמְנִי מֵאָה וּשְׁבַע
 שָׁנָיִם וְאוֹלִיד בָּנָיִם וּבָנוֹת:
 ה וַיְהִי כֹּל יַמֵּי שֵׁת תִּשַׁע
 מֵאָה וְתַרְתִּי עֶשְׂרִי שָׁנָיִם
 וּמֵיָה: י וַיְחִי אֲנוּשׁ
 תִּשְׁעִין שָׁנָיִם וְאוֹלִיד יַת
 קִינָן: י וַיְחִי אֲנוּשׁ בְּתֵר
 דְּאוֹלִיד יַת קִינָן תַּמְנִי
 מֵאָה חֲמִשָּׁן עֶשְׂרִי שָׁנָיִם
 וְאוֹלִיד בָּנָיִם וּבָנוֹת: י וַיְחִי
 כֹּל יַמֵּי אֲנוּשׁ תִּשַׁע מֵאָה
 וְחֲמִשָּׁן שָׁנָיִם וּמֵיָה: י וַיְחִי
 קִינָן שֶׁבַע עֶשְׂרִי שָׁנָיִם וְאוֹלִיד
 יַת מֶהֱלָאֵל: י וַיְחִי קִינָן
 בְּתֵר דְּאוֹלִיד יַת מֶהֱלָאֵל

סדר הזרות ושנותיהם

לפי יהיו ימי אדם אחרי הולידו את שש וגר והיו כל ימי אדם אשר חי וגר. נוסח כוס לא נמצא בכל סוגרות.
 עיין ענינים. לכן כל דמות כס' וז' כפי' כמותו על כפוסו וכיוצא בזה. כיוצא בה ימי סמוכים אשר הם
 שנים. כרי שנים משמעותם ימים טובים. ותלמי מי שאין לו בנים קרוי עכו"ל וחיייו אינם חיים. פ"ב קדם סוגר לו
 סך סוף ש. בכל סוגר ועל קין נגזר שיכלה ורשו. כרי חיייו אינם חיים. אך כיון סוגר לו ספן לנשים ותלמי שש ורלם סוגר
 פירוש לתורת אלהים

גלויכין בלשון אנו ויהי ויקרא את שמו
 אונ ער האם גירופין ויין נאמין שֵׁת: (ה) ויהי אונ
 ויהי נענע גינוען ימי אדם אחרי הולידו את שֵׁת ד' קענ
 פון אדם נאך דעם אן ער האם גיבארין שֵׁת
 שמונת שנות שנה אכס הגנדרעם יאהר ויולד בנים
 ויבנות אונ ער האם גיבארין ויהי אונ סעקסער
 (ה) ויהי אונ עם וענען גינוען כל ימי שֵׁת
 אלע קענ פון אדם אשר חי ונאם ער האם
 גילעבם תשע מאות שנה ושלושים שנה ויין הגנדרעם
 אונ דרייסיג יאהר וימות אונ ער איו גישטארבין:

פרקי דרבי אישור
 אונ ד' נאסר ויקע אר גים גינוען חי ד' נאסר פון אדם ויהי
 ג' אר גינוען פון שְׁלֹשִׁים גיבארין דרייסיג ימי ער גינוען גיי
 (ח) לישאל ע"פ

את מהללאר ארבעים שנה ושמונה
 מאות שנה ויולד בנים ובנות:
 ויהיו כל ימי קונו עשר שנים
 ותשע מאות שנה וימת: ס ויחי
 מהללאר חמש שנים וששים שנה
 ויולד את ירד: טו ויחי מהללאר
 אחרי הולידו את ירד שלשים
 שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים
 ובנות: י ויהיו כל ימי מהללאר
 חמש ותשעים שנה ושמונה מאות
 שנה וימת: ס ויחי ירד שנים
 וששים שנה ומאת שנה ויולד את
 חנוך: יז ויחי ירד אחרי הולידו
 את חנוך שמונה מאות שנה ויולד
 בנים ובנות: כ ויהיו כל ימי ירד שנים
 וששע מאות שנה וימת: ס כז ויחי חנוך
 חמש וששים שנה ויולד את מתושלח:

תמני מאה וארבעין שנין
 ואוליד בנין ובנות: י והיו
 כל ימי קונו עשר מאה
 ועשרא שנין ומית:
 טו ויחיא מהללאר שתין
 תמש שנין ואוליד ית
 ירד: טו ויחיא מהללאר
 פתר דאוליד ית ירד
 תמני מאה ותלתין שנין
 וא ליד בנין ובנות: י והיו
 כל ימי מהללאר תמני
 מאה ותשעין וחמש שנין
 ומית: יז ויחיא ירד מאה
 ושתין ותרתין שנין
 ואוליד ית חנוך: יז ויחיא
 ירד פתר דאוליד ית
 חנוך תמני מאה שנין
 ואוליד בנין ובנות:
 כ והיו כל ימי ירד תשע
 מאה ושתין ותרתין שנין
 ומית: כז ויחיא חנוך
 שתין וחמש שנין ואוליד
 ית

סדר הדורות ושנותיהם

בדמותו כללמו. ולזה קרא שמו סת פ"ט שמתנו הושתת העולם. אז כ"ו נקרא ימי אלם. ימים של סוכס. פ"כ אלכ סכוכ
 ויכ"ו ימי אלם אחרי הולידו את סת. אחר סגולד לו כ"ב סוס. אז נעשו ימי אלם. ימים של סוכס. ודבר האלמים כאשר
 בתלמן יסורים וסוקן סגור. נחשב אלם כללו כל שנות חייסם היו כסבור. שהסנים הטובות משכחות הירעות. פ"כ אלכ ויסוד
 כל ימי אלם אשר ח"י. נחשב אלם כללו טו כל ימי חיוו כסבור ונחמ כי הימים הראשונים יפלו:

פירוש דלתרות אלהים

י"ח ויחי ירד אונ ירד האם גילעקמט ששים וששים
 וסאת שנה הונקערט מיט צווייט אונ זעקציג יאהר
 ויולד אונ ער האם גיבארין חנוך: (כא) ויחי חנוך
 חנוך האם גילעקמט חמש וששים שנה פינגף אונ
 זעקציג יאהר ויולד אונ ער האם גיבארין מתושלח:

קדומים על התורה

(כא) ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח.
 דער שלשלת הקבלה זאגט מתושלח האם
 געהאט אשוערד איז גינען אויף אים גיבארט יער שם
 הקסורש (יער גאפען פון גאט) מיט דעם אשוערד פלעגט
 ער הרנגן מיטענד פונקט מיט איין קאהל אונ נוי מתושלח
 איז גישטארבן האט דער אשוערד שוין ניט געקענט הרנגן
 די פונקט. דעם אשוערד האט געהאט אברהם אבינו אונ
 האט אים געפאקט ורשגן צו זיין זיין זיךק איז זיךק האט געפאקט ורשגן דעם אשוערד צו זיךק. אונ זעט האט
 גינאלט האפן דעם אשוערד פון זעקב. האט אשע גיבארט צו זעקב דיא בכורה אונ זעקב האט אים גיבארט דעם
 אשוערד. פערזעהן יאהר גאך דעם כבול איז ער (מתושלח) גישטארבן. אונ זען דער כבול איז גינען איז ער גינען
 זעבין פאפער איז גן ערן נאכדעם איז ער צוויי געקייקען אויף דער זעלע:

בַּיְתֵהֶן הִנֵּה אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרָי
 הוֹלִידוּ אֶת־מִתּוֹשְׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
 שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כַּיְהִי כִלְ
 יָמֵי הַנֶּהָדֵם הַמֵּשׁ וְשֵׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ
 מֵאוֹת שָׁנָה: כַּיְתֵהֶן הִנֵּה אֶת־
 הָאֱלֹהִים וַאֲיָנָו כִּי־לָקַח אֶת־
 אֱלֹהִים: ס שְׁבַע־יָמִים וַיְחִי מִתּוֹשְׁלַח
 שֶׁבַע וְשָׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאוֹת שָׁנָה
 וַיֹּלֶד אֶת־לָמֶךְ: ט וַיְחִי מִתּוֹשְׁלַח
 אַחֲרָי הוֹלִידוּ אֶת־לָמֶךְ שְׁתַּיִם

ות מתושלח: כג ותלק
 הנהך ברחלמא דיי בתר
 דאולידו ית מתושלח תלת
 מאה שניו ואוליד בניו
 ובניו: כד ותהו כר ימי
 הנהך תלת מאה ושתי
 וחמש שניו: כה ותלק
 הנהך ברחלמא דיי
 וליתיה ארי ולא אמית
 יתיה: כו הנה מתושלח
 מאה ותמניו ושבע שניו
 ואוליד ית למך: כז והיא
 מתושלח בתר דאוליד

בעל הסודים

(כד) הכס בשמים פל"ו בנימ' חנוך
 ומהר"י בני' מספרין שלקח פקדו' א'
 חלק מאותו של קידם דור סמבול א'
 של חמור דור סמבול דמיוני חנוך ופוסם
 ובעל' לבנים כשידו עזרו ובחר בחנוך
 פס' דור שניו סמבול' חסן כשיספוט
 וכן חספ' ספוט שניו לאכות

וכן חספ' ספוט שניו לאכות

שפתי חכמים

כיום כרוז לבקו עם חולדות אדם ולא עם כדמות אלוים כבא
 אפרו דל"כ יוב כרוז לבקו לו לא סיה לו לכתוב אלה חולדות
 אלה כדמות אלוים עמם איוו ויחייבו מוס שול' ספר
 חולדות אדם שב אל והאל ידע את חוב אשתו וחלד את קין
 וכל: ז דקסס לרש"י והאל כיום סמבול סוליד ולא כן למה
 לא סיה לו בניו עד סמבול: ח י"ל כיון דכתיב ויתלק חנוך
 אפ' סמבול' א"כ דליק סיה ונמס מה קודם זמנו אלה שקל

פירש ז מן האשה (כ"ד): (כד) ויתהלך חנוך.
 (כ"ד) דליק סיה וקל (ס"א וקבל) דבעתו לבוב
 ח להרשע לסיבה מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם
 זמנו וזכו לשיבת הכתוב כמיתתו לכתוב וחינו כעולם
 למלכות שמוחו: כז ליקח אורו. לפני זמנו כמו
 (ויקראל כד) הנני לוקח ממך את מומד שניך:

סוד הידורות ושנותיהם

לא) שנקס דוד מ' שיח' סוד יום אחד ולא רמס סקב"ס ואמר
 לו ככר בנימ' מלכות שלמס בניך וזין מלכות גנובמ' כמלכות
 אפילו כמל' יומל'. וסנ"ס בויבס אס מלכות נחלקו מן סמבול
 כשכל דליק אחר סיבוס אחריו. מלכות סמבול' פניח מיהור
 מלכות סנה אחריו. כמו דוד סמיתו מלכותו: זכנ'. ואס מלכות
 מסחלק כשכל סרפס. מסחלק מן סמולס מכל' זכנ'. וזכס ס'
 אול חנוך כו נסחלק מן סמולס מפני סרפס אשו יתס סמירס
 לבוא. ס"כ לא נסאר ממנו כלוס כעולס אחר שמו. חס אומרו
 וחינו כו לקח אורו אלוים. הקב"ס לקחו מן סמולס ולא
 כמתייר ממנו כלוס כעולס מחמת קודם זמנו מחמת
 כעולס:

סוד הידורות ושנותיהם
 (כד) ויתהלך חנוך את האלוים ואינו כי לקח אורו אלוים.
 וקסס מכו ואינו. ואס לקח אורו אלוים ספוסט כו
 אינו פה כעולס. חן ידוע כו סמולקות סל דליקס לפני
 זמנו סול לחת מסחי סכוס. או מחמת כו מוכן כו לסיבוס
 סרפוט לסוס. ומפני כרפס סמתיכס לכה סל ירמס מלכות
 ולא יסכול סרפס סתיס ס"כ מסוק' סקב"ס מן סמולס. או
 מחמת סמירס סמס ללדי' אצ' כלוס כעולס. ס"כ נדחס זס
 מלכות סמירס. סמו סרפסו אול' על סוק חרס סמסס וכ'
 סמסס. סד סל סקסס סמסו סל עלי ורסס סמסו סל סמולס
 וסמסס סוסכ וכולך כמס לדיקס סמחו קודם זמנו מחמת
 סלוק סמסס סמירס זמנו לסל כעולס. וכן אמרו חו"ל (שכח

פירוש לתורת אלהים

אם צו גינבוקען. ורש"י שריבובם עד איז גינען
 אצדיק גאר עד איז גרונג גינען אין זיין דריעה עד
 זאל וויידער זינגינען דרום האם אם גאם צו
 גינבוקען פאר זיין צייט דרום שפייס וואינגנאם דאם
 איז שייקש עד איז גיט גינען אויף דער נועלם
 עד זאל אויס לעבין זינע יאדערין: (וכה ויחי בתושלח
 און בתושלח האם גילעבם הגנדרים סים זיבין
 און אכעצען יאדער זיבין אה קבד און האם גיבארין

כס ויתהלך חנוך את האלוים און הנהך איז גינאנגען
 סים גאם בליקור עד איז גינען גומ און פרום
 אורי חלדו את מתושלח נאה דעם אז עד האם
 גיבארין מתושלח שלש מאה שנה דריי הונדערטם
 יאדער זיבין גיטס ובעת און עד האם גיבארין וזהו
 און סעקסער: (כז) ויתהלך חנוך את האלוים און
 הנהך איז גינאנגען סים גאם וחינו און עד איז
 שנין גיט גינען כו לקח אורו אלוים ונארום גאם האם

פרקי דרבי אליעזר

געאנגען נאקעס ויח דא בהמות, און פלעגן סתת זיין פיש
 זיערע כישפירס און סים זיערע סעפסער אויף ד' פלעגער און
 איז ד' נאסין, וי עס שפייס אין פוסקס הקב"ה האם גיבדוק
 או די שלקכסס מן דא סעפסען איז פיל און עס ווערס פקס
 סוגול 14

לעבדו שח סים הכל זענען גיבארין גינארין
 סן אה דריבער זענען וי גינען דליקס און אלע דורות דליקס
 זענען סן שח, און אלע דורות זענען סן קלון, דכי
 סאיר זענען אלע דורות סן קלון סאנגען און זייער זענען
 (הק לישראל ע"ס) (ה"א)

וְשָׁמוּנִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת מֵאוֹת שָׁנָה
וַיֹּלְדוּ בָנִים וּבָנוֹת: כו וַיְהִי כְּלִימִי
מֵתוּ וַשְׁלַח תַּשַּׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַתַּשֵּׁעַ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס כִּי וַיְחִי־לְמֹךְ
שְׁתַּיִם וְשִׁמּוֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה
וַיֹּלְדוּ בָנִים: כז וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
נָח לְאֹמֶר זֶה יִנְחַמְנוּ מִכָּוַע־שָׁנֵנוּ
וּמִעֲצָבוֹן יְדִינוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר

הַלְקֵדָה שִׁבְעַת מֵאוֹת וַתָּמָוּ
וַתֵּלֵד בָּנִים וַאֲלוֹלִיד בְּנֵי
וּבָנוֹ: כו וַתְּהִי כָל יוֹמֵי
מֵתוּ שְׁלֹשָׁתַיִם שָׁנָה וַתַּשֵּׁעַ
שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַתָּמָוּ:
ס כִּי וַתְּחִי לְמֹכֶה שְׁתַּיִם וְשִׁמּוֹנִים
וַתֵּלֵד בָּנִים וַאֲלוֹלִיד בְּרִי:
כז וַיִּקְרָא יָת שְׁמוֹ נָח
לְמִיְחָר דִּין יִנְחַמְנָא
מִכָּוַע־נַשְׁנוּ וּמִלֵּאמֹת יְדִנָּא
מִן אֲרַעֲא דִי לְמִיָּה יָי
וְהִיא

תולדות אהרן

ש' שמות. סדורין ק"ג

הקורא יפיעם הגויש קורם ותלישה

רשי"ב

(כח) ויולד בן . ש שממו נכנה העולם : (כט) זה
ינחמנו . יפה ממנו את עולכו ידיו עד שלא בא נח
לא היה להם כלי מחרשה והוא הכין להם ויחמה הארץ
מחיליה קולים ודרכים כשורעים הסים מקללתו של אדם
כראשון וימי נח נכה וזו ינחמנו . ואם לא תפראו כך
ס אף עתה הלאו נפל על השם ואתה כריד לקרות שמו
ידינו שלא סיה כלי מחרישם והוא הכין להם . וזה דלא נקט
פלטן ידיו נמסס ידיו י"ז דעלכו קאי על סולסיל סלכו קולים
וּדְרָכָיִם וַחַמְטָיִם וְהַטְּכָלוֹן יָדִינוּ כְּמוּ דְכְתִיב כְּקַרְל וְלֹמֵה כְּקֹלִים
דַּעַת זָקִינִים כְּבַעְלֵי הַתּוֹסֶפוֹת

שפתי חכמים
שקל דעתו סיה כו' : כ דקסס לרשי"א להם נחמנו כלן פיה פ'
מכשר תולדות ולא כתיב ויולד אה נח אלא בן י' בתי
י אלא מרסס לרסס לבון נחמה און עסס כסס נפל מל סה
דקסס מ' : ז ויקרא את שמו נח להמר זס ינחמנו ולכך נקרא
נח מרסס זס ינחמנו וזה און לבון נחמה ואון עסס כסס נפל
מל סה אלא סיה לו לקרא את שמו נחמה זלזו פיה עסיר עסס
כסס נופל מל ססס . וזה דלא נקמרי ידיו פדיו יפסרכו נחרז
דכס פדיו א' וינוחו ממסעי ידיוס דזה פדיו יפסרכו נחרז
ולרזס ולרזס לבן קמרי זס ינחמנו זס יפיה מוכו את עולכו
רשי"א ממססני ומסכנון ידיו כמו דכתיב כקרא ולמה כקלים
קולים ודרכים ומיד כשולד נח עססס מיד אומה קלסס אכל

(כס) ויולד בן . ולא כתיב ויולד את נח בכז באחרים רמו שסטנו יכנה השלם שכל העולם נחרב בימי המבול והוא
ובניו נשארו . ר"א מחרשה הצדיק נתן לו עצה שלא ימהר לקרוא לו שם . פ' שאנשי הרוח מבשפים היו . והיה
מבשפים אותו אם ירעו שמו :

פירוש תורת אלהים

יין ויהן לקה : (כח) ויהי נפק אונ לקה האם גילעבם
שמים ושמים שנה ופאת שנה הונקערט מים צווייא
אונ אכצענ : איהר ויולד כו אונ האם גיבארין אוהון :
(כט) ויקרא את שמו אונ האם גירופין ויין נאסין נח
פאר ער האם אזוי גינאמט יח דער וזהו ינחמנו
פעם אונ כרייסקין מפעלטי פון אונקערע ארקעם
פעלטי דייט אונ פון דעם טווערקקייט פון אונקערע
דערן מן תאדפה פון דער ערד אשר ארבה יי ונאם
נאם האם זיא גישאלקין . ורשי"א שרייבט ונחמנו
שו טיימזש ער נעמט אונגו מאכין רוהען פון אונקער
סיה אונ פון אונקערע ארקעם נאם סיר האבין פון
דער ערד נוארום איידער נח איז גינקוען האבין
זיא גים געהאט דעם אקור צויען אונ אויף גים
אנקערע פלים נאם גיהער צום אקערין אונ אז
נח איז גינקוען האם ער זיא נאם אלץ גימאכט אונ ווידער
גזדיגט טייץ אדער אנקערע וזאכען האם גינאקסין דערנער פון
ענגיו דער קללה פון

לקוים על התורה
(כס) ויקרא את שמו נח וגי' : לקה האם גירופין דעם
גינאקען פון זיין ווקחנה . וייל ער האט גינאמט
דער וזהו נעמט אונגו כרייסקין פון אונקערע שונענע ארקעם .
דער ירקום זיאם נען נאם האם גישאקין אכס הראשון
האם ער זיאם געמאכט גיעלעשיגען אויף אלץ . אז קען
האם איינגעשפאמט די קוח אין אקער האם זיא געאקערט .
די ערד האם זיה גילאוס אקערין . וען זורס האם
געוילדניג האם די קוח גיט גינואלט אקערין . די ערד האם
זיה גיט גינואלט אויפגראבין . האם קען גענויט . גראבין
די ערד סיה די הענט . אונ קען האם שונער געארבעט זיי
די ערד זיי קען האם געקענט אויפגראבין . אפייער בארר
זיי נח איז גיבארין גינארין . האם קען שיינקלעשפאמט דיא
קוח אין אקער האם זיא זוריק געאקערט אונ די ערד האם
זיה גילאוס אקערין . דאס האם לקה גינאמט אויף זיין וזהו
דער נעמט אונגו כרייסקין מצעבון דייט . פון די ארקעם זיאם
סיר האבין זיי אייזס געמוס . ארקעקען סיה די הענט :

פירוש רבוי אליעזר

אליעזר ס' . סלקים וענן אראפגעקוען אויף דער העלם (אג)
לו סלקים קטען אראם אויף דער וועלם טען זיי וענין
(ח"א) (זק לישראל עיט)

פירוש רבוי אליעזר
דעקלירט מים אנוף אוי ויא פועלשין . זיי סיר געשיקען פייא
גהקס . זיי גרען . זיי סגומה האבין זיי דער זעקן ווי ארץ
זקבות 16

אונקלוס

וַיְהִי לְקֹדֶשׁ לְעֵתֵי דְאֵלֹהִים
 הַיּוֹם הַזֶּה חֲמִשָּׁה מֵאָה וְחֲשֵׁשִׁין
 חֲמִשָּׁה שָׁנִין וְאֵלֹהִים בְּיָמֵי
 וּבְיָמֵי: לֹא וַהֲוֵה כִּדְ יִמְסִי
 לְקֹדֶשׁ שִׁבְעֵי מֵאָה וְשִׁבְעִין
 וְשִׁבְעֵי שָׁנִין וְיָמֵי: לֹא וַהֲוֵה
 הַיּוֹם הַזֶּה חֲמִשָּׁה מֵאָה שָׁנִין
 וְאֵלֹהִים הַיּוֹם הַזֶּה יָמֵי יָמֵי
 יָמֵי יָמֵי: * וַהֲוֵה כִּדְ
 שְׁרִיאָה בְּיָמֵי אֲנִישָׁא לְמִסְכֵי
 עַד

אֲרָהּ יְהוָה: ל וַיְהִי לְקֹדֶשׁ אַחֲרֵי
 הוֹלִידוֹ אֶת־נְחָה חֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים שָׁנָה
 וְחֲמִשָּׁה מֵאֹת שָׁנָה וַיִּוָּלַד בָּנִים וּבָנוֹת:
 לֹא וַיְהִי כִּדְ יִמְסִי לְקֹדֶשׁ שִׁבְעֵי וְשִׁבְעִים
 שָׁנָה וְשִׁבְעֵי מֵאֹת שָׁנָה וְיָמֵי: ס
 לֹא וַיְהִי־נָח בְּךָ חֲמִשָּׁה מֵאֹת שָׁנָה
 וַיִּוָּלַד נְחָתָא שֵׁם אֶת־תָּם וְאֶת־יִפְתָּ:
 ו * וַיְהִי כִּי־הִחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי

תולדות אהרן

וי' וז' . מסודות ס' : וי' י' . מס' .
 מס' .

שפתי חכמים

יִשְׁקוּ הַחַמְדִּים לֹא הֵיטֵב אֵלָּא עַד שֶׁלֹּא נָח מִיָּם בְּקִדְוֵי רַעִי
 וְהוֹרֵה בּוֹב עָבָן רָחֵף לְבוֹיֹת זְמַי כְּקֹדֶשׁ וְק' : ב סִקְפָּה מִכְרִים
 יִשְׁפֹּט וְל' דְּלִרְכֵּה אֶם כִּי־יִשְׁקוּ לְדִיקוּס יִישׁוּ סֵם וְנִסְיִים יוֹתֵר מִשְׁפָּרֵס
 וְסִי מְנִינִים עַל כֹּל שְׁמֹלֵם וְלֹא כִי־יִרְבִּין לְחִיבוֹת שְׁפָרֵי בִן סִי
 רַעִי כִּי־יִרְחַב גְּבִי הַשִּׁמְלָה אֲרִכְסָם וְעַל שְׁסוֹת חִי לֹא יִשְׁפֹּט סִבְרֵי
 דָּרֵךְ שְׁמֹלֵם חִי סִי נָח וְנִינֵי וְנִסְיִים וְלֹא כִי־יִשְׁקוּ מִשְׁמֵל אֶלֶם
 סִי עִשְׂרֵם סִי מְלִינִין (רַעִי) יִלְ דַּעֲשֵׂר לְדִיקוּס לֹא יִשְׁלִינֵי
 מֵלָא יִבֵּה הַטֵּל כֹּלֵךְ רַק יִשְׁלֵי עַל עִירֵם חִיבוֹ שְׁמֵלֵךְ אֲרִיִּים
 לְמִשְׁוֹת חִיבוֹת סִרְכֵּב לְכֹל יִשְׁכֵּי עִירֵם אֶלֶם שְׁמֹלֵם עִכְסִי יִבֵּה
 לְמִשְׁוֹת סִרְכֵּב שְׁמֹלֵם : וְ אֵלָּא לְרַחֵם סִפְיָה לֹא כִמֵּה שְׁמֵלֵךְ אֶם סִי
 עוֹלָד קוֹרֵם חִי אֶם סִי רַעִיִים כִּי־יִשְׁקוּ אֶלֶם מִשְׁוֹת זֵם
 עִירִין וְ לְמִשְׁוֹת זֵם כִּרְחִיבֵם נֵחַ כְּמִתְחַנְתּוֹ דִּכְּסֵי עִירִין אֶם יִשְׁכֵּי
 רַעִיִים יִכְלֹדוּ תַּחְסוּ סִי לְרִיד לְקַסֵּם אַחֲרֵי כִי מִנֵּן חִיָּק וְחִמְלֵה
 כֹּל סִנְדוּלִים לֹא יִכְוֵי כִי־יִשְׁוֹשִׁין וַיִּשְׁוִיל לָבֵן וְכֹחוֹ עַל
 אֶם יִשְׁכֵּי יִשְׁלֵוּ כְּכֹחוֹס מִשְׁכֵּי־כִּבְרָה סִנְדוּלֹת מֵלָא סִינְדוּ
 לְרִיד אֵלֶם לְחִיבֵה אֲחֵם אֶשְׁרִי מֵלָא סִי כִי־יִשְׁוֹשִׁין לֹא לְרִיקוּס
 חִיבֵה כִּכְסִי וְק' (ב) (ח) וְקַסֵּם לְקַמֵּן פִּרְשָׁה חִי עִרֵה פִּרְשָׁה כִּי־יִשְׁכֵּי
 כִּי־יִשְׁוֹשִׁין וְעוֹד וְדִקֵּם לְוֹתֵר דִּיקֵּם אֲרִיִּים סִי וְכִי־יִשְׁוֹשִׁין כֹּל אַחֲרֵי
 כִּי־יִשְׁוֹשִׁין לֹא יִכְוֵי כִי־יִשְׁוֹשִׁין וְעִי : ג וְקַסֵּם לְכַבּוֹד יִשְׁפֹּט

מִנְחָס : (כ) בִּן חֲמִשָּׁה מֵאֹת שָׁנָה . וְלֹא־יִדֹן מִסֵּם
 עִסֵּם כֹּל הַדּוֹרוֹת הַלְוִידוֹ לֵקֵךְ עֵבֶה זֶה לְמִנְחָה מֵאוֹת אַחֲרֵי
 הַקִּבְיָה אֶם רַעִיִים סֵם יִכְלֹדוּ כְּמִיִּים וְרַע (מ) לְוֹרֵם עַל
 לְרִיק (ז) לְדִיקָה זֶה וְחֵם לְדִיקוּס סֵם אֲרִיִּים מֵלֵוֹ לְמִשְׁוֹת
 חִיבוֹת הַרְכֵּב ב כִּכֵּס אֶת מִשְׁוֹת וְלֹא הַלְוִיד עַד הַמִּסָּה
 מֵאוֹת עֵבֶה כִּדְיִי מֵלָא יִהְיֵה יִשְׁחַ הַגְּדוֹל שְׁכִבְנוֹ לְרֹחוֹ לְמִנְחָס
 ד לְמִשְׁוֹת הַמְכּוֹל (כ) לְכִיבוֹ (י) יִשְׁמֵה סֵם) כִּי הַכְּסֵר בִּן
 מֵאוֹת עֵבֶה יָמוֹת רָחוֹף לְעוֹסֵם לְמִתִּיר וְכֵן לְפָנֵי מִתֵּן תּוֹרָה :
 אֶת שֵׁם אֶת־חַם וְאֶת־יִפְתָּ . וְהֵלֵךְ יִפְתָּ הַגְּדוֹל הַיּוֹם
 אֵלֶם כְּמִחְלֵה אֲחֵה דוֹרֵם ג אֶת־שֵׁם אֶת־וְעוֹלָד כְּמֵאֵלֶם

עניני לקולל תולדות אלהים
 כאשר פהל האדם לרוב . שנתרבו האנשים חלל כוחהו שמי
 טבחה להסתחמה . * כפי רבים חלק לנס ופרט סוף ולא מחד

וי' וז' . מסודות ס' : וי' י' . מס' .
 מס' .

אֶדָם הַרְאִשׁוֹת אִינֵן אִזּוֹ נָח אִינֵן גִּיקוּסֵעַן אִינֵן דָּאֵם
 אֶלְרֵם פִּאֲרֵם בְּעִקְרֵם גִּינְאָרִין : (ג) וַיְהִי נָח בֶּן חֲמִשָּׁה
 מֵאֹת שָׁנָה אִינֵן אִזּוֹ נָח אִינֵן אֶלֶם גִּיקוּסֵעַן פִּיקֵף הַגְּדוֹלֵרֵם
 יִתְרֵה וַיְהִי נָח הָאָדָם נָח גִּיבְאָרִין שֵׁם אִינֵן הָאָדָם אִינֵן
 יִפְתָּ . וְרִשִׁי שְׁלֵיבֵם אִינֵן וְכִי־יִדֹן רַבִּי יִדֹן הָאָדָם
 גִּינְאָמֵם וְחָם אִינֵן רַעִי עִסֵּם פּוֹן פּוֹן אֶלֶם
 הַדּוֹת הַקִּבְיָן גִּיבְאָרִין קִינְדֵרֵם צוֹ הַגְּדוֹלֵרֵם יִתְרֵה
 אִינֵן כֹּל הָאָדָם אֶגְדֵּהוּיִבֵן גִּיבְאָרִין קִינְדֵרֵם צוֹ
 פִּיקֵף הַגְּדוֹלֵרֵם יִתְרֵה וְאִרְחִים נָאֵם הָאָדָם גִּינְאָמֵם
 אוֹיִבֵם דִּיא קִינְדֵרֵם פּוֹן נָח טַעֲלִין וַיִּין רַשְׁעִים וְעַלְרִין
 זִיא רַעִי סְרוּקֵעַן טַעֲרִין אִינֵן סִבּוֹל וְעַם רַעִי
 צִדִּיק כֹּל רַעִי פּוֹן עֲצֵר הַקִּבְיָן אִינֵן אִזּוֹ וַיִּיא וְעַלְרִין
 וַיִּין צִדִּיקִים וְעַם עֵר מוֹזִין מִלֵּ סִרְחָה הַקִּבְיָן צוֹ
 סִאכִּין מִלֵּ סִרְבוֹת דְּרוֹם הָאָדָם נָאֵם אִזּוֹ יִשְׁוֹשִׁין
 פִּרְקִי דְרַבִּי אֲלֵיעֹזֵר

פירוש לתורה אלהים
 או נח ואל ערשם אן הייבין קינדר האבין צו
 פינף הונקערם יאדך קדי עד ואל גיין פיל
 קינדר האבין מסינא אז וייא ועליו ויין צדיקים
 ועם עד נים באדארפין מאבין פיל מיבות און
 אז וי ועליו ויין רשעים זאל אפילו דער אלדמער
 פון וינע זעהן נים גישפראקם טערין וען רער
 סבול ועם ויין . טארום די זייט פון סבול האם
 מען נים גישפראקם די פענקשין טאבן וענען
 גאך נים אלקם גינען הונקערם יאדך . אויב
 ויערע פאמערם וענען גינען צדיקים . גאך אויב
 ויערע פאמערם וענען גינען רשעים וענען זיא
 גישפראקם גיטארין פאר די וינד פון ויערע
 פאמערם : (א) ויהי אונ עם איז גינען כי המל תגד
 ידוב על בני הארצה אז די פענקשין האבין ויה אן
 פרקי דרבי אליעזר
 גינען וינען זיינען זיי און האבין פון זיי
 (ח"א)

הָאֱדָמָה וּבְנֹתַי יִלְדוּ לָהֶם: בַּיּוֹמֵינוּ
בְּיַהֲיִי אֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם בִּי
עַל־תּוֹת הַנָּה וַיִּקְהוּ לָהֶם נְשִׁים מִכָּל
אֲשֶׁר בְּחַרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יְהוּן
רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם כִּי־שָׂגַם הוּא בְּעֶשֶׂר

עַל אֲפִי אֲרַעַא וּבְנֹתָא
אֲתִילִידוּ לָהּוֹן: ג נַחוּז
בְּנֵי רַבְרָבָא יַת בְּנֹת
אֲנָשָׁא אַרְי שְׁפִירָן אֲנוּן
נִקְסִיבוּ לָהּוֹן נְשִׁין מִכָּל
דִּ אֲתֹרְעִיאֵו: ג וַאֲמַר
יְהוָה לֹא יִתְקִים דְּרָא בְּיִשְׂרָאֵל
רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם כִּי־שָׂגַם
הוּא בְּעֶשֶׂר יָמֵינוּ וַעֲבָדִיהוּן

ת"א ויאמר יי: קח: בשגם טוה: ויליון קלו:

רש"י

שפתי חכמים

זה מ"ס לא ראש להפסיק (מס' ט"ז): מ משון מקיבין את
הנרות י"י ענת שמעת לשתה סיו ענה ר"ל מקיבנות כמו
שפתי יבכ שיבש עתה ועוד טבת סוה מלקט ימיד כלומר
ללא סיו טובות אלא נשים ישירות דהיינו סכלות טבין מקיבנות
ולא כולן אכל אי כתיב טובות מלא י"י סיה שמעת שמתות
סיו טובות ר"ל מקיבנות סיון דכתיב מלא ל' רבים וק"ל:
ע (ר"ל) ל"א"כ נשים מכל אשר נכחו ל' אלא נשים
לכשולות אשר נכחו וכו' ולבנה (נמ") הקטש הר"ל דכתיב
דקידושין (דף ט"ו) שמעת שלא נכשו בלשפת איש וז"ל דכתיב
אלהים שהם השרים טהו כ"ל"א ולא שאר טעם דהא קאי איירא
בני אלוהים לטיבך קטש הרב סיה גדול נכנס ובר"ל אמר טהו
אגדות מלקות סה: פ ויהיה פי' ב"ת כאלם כמו ויטנדו וטיבך
כחול טהי' כשביל רחל: צ וא"ח לעולם חמש וז"ל דוס א"ח
דחשפת לא ירון רוסי כאלם לעולם דחשפת לא לעולם אכל ט"ח
לוחן ארור ירון ואת"כ כתיב וסיו ימיו ק"ך טהם ש"ח שגוורס
טגוריס לאלתר לך נפ"ש ל"א לטורד ימים ר"ל לא ירון לטורד
ימים אלא לאלת: כ חמש טהו לטורד ימים ר"ל לא ירון לטורד
לשמית ודאי ולמה לא טי' לא לעתין לו עוד כ"י ועוד מני"ל
לר"י וע' המוס דלוי טירושו כן סיה משעת שכתב ט"ח
אחמה את ה"ל אשה לסיני אמירה רמיהם אכל קודם לכן על
גם וכן שקמתי כתי"ח כמו שקמתי כטג"ל חמת טסין טהמס

שאל ושאלכרם אלא ממנו וכו' (כב"ר): בני
האלהים. בני השמים בשמיטות, ל"ל בני האלהים
סם השמים הכוללים בשמיטות של מקום אף הם היו
מתעוררים בהם. כל אלהים שבמקרה לשון זרות וזה
יזכיר (שמות 7) ואלה יהיה לו לאלהים (שם 12) ראה
נחמדך אלהים: ב כי טבת הגה. אמר רבי יודן ענת
כתיב כשהו מטיבין כי אותה מקושפת ליכנס לחופה סיה
גדול נכנס ובעולה חתלה (כ"ר): א מכל אשר בחרו.
אף בעולות בעל ע אף הזכר ויכנהנה (כ"ר): (ג) לא
ידון רוחי באדם. לא יתערס ויריב רוחי עלי כשכיל
פ האדם: לעולם. לאורך ימים צ הגה רוחי כיון
נכריי אף להשמיד ואם לרהם ק לא יזיה מדון זה כדנתי
לעולם כלומר לאורך ימים: ב בשגם הוא בשר. כמו
בשגם כטג"ל ר כלומר כשכיל טגם זאת בו טהו כשר

במתעט להשמית ודאי וזה אינו טפרי את"כ כתיב ויאמר
עלם כמתעט להשמית וק"ל: ר ר"ל הט"ן כטג"ל טטוא ל' נ
דעת וקניס מבועלי התופפות

עניני לקול הדורות והפאם

כסנהט סלכות ואחרות. וכו' שנות יולדו לסם. שנתחלס ל
ס' לא"כ ר"ל אשף אחת (גדל למך דמק לו טתי נשים). אכל
כאשר כנות רבות יולדו לכס. וכל אחד לקח לו נשים רבות
או נתפללו נוסח. וס"ר סכחוב א"ך נתמרסה טוחם כיי"ס.
כי אדם הוליד עני נשים. כני טת סיו נקראים בני אלהים
נשנות מלמותו ודעתו ויהיו אלו אלהים כמעט. ונקראו בני
בני האלהים. ונכות סיו סיו נקראים כנות האדם. מניי סוס
אחר כך כאשר נפרדה טוחם כיי"ס. וכמהל סיו בני טוחם עם ננות ק"ן. אכל
שמס את טנוף אחרי. וכל עניי טנוף טעמיס רק אחר טעמה. כיראת ס' ואלכטו ישה יבנה חמיד. וסנוף טעס
טעס וסלס סנוף נקרא איס אלהים כמו ססיו סלכות ומהס רבינו ע"ס. ויש אדם שחמיד מלמחם אלו. טעס יתגבר טנוף

אם לא ירון רוחי באדם. כשיעלה בשמות למעלה אינה
אחוריה להם. ד"א אינו בורא עוד נפש לאדם: בשגם
דא בשר. נטוטיבן הוא טוחם חושבניה דרון כחושבניה
דכיון. והיו עניו וכו' ימי טוחם וז"ל דה"ס דקרא לא ירון
דחיי באדם. ועוד ישיב טוחם שיהיה לו יצר טוב דהיינו לב
בשר כרכתיב וכתתיי לכם לב וצר חויו בשגם הוא בשר:
אליהם טוד אדמה ע"כ נקראים כנתייו בטת האדם. וכמהל סיו בני
אחר כך כאשר נפרדה טוחם כיי"ס. וכמהל סיו בני טוחם עם ננות ק"ן. אכל
שמס את טנוף אחרי. וכל עניי טנוף טעמיס רק אחר טעמה. כיראת ס' ואלכטו ישה יבנה חמיד. וסנוף טעס
טעס וסלס סנוף נקרא איס אלהים כמו ססיו סלכות ומהס רבינו ע"ס. ויש אדם שחמיד מלמחם אלו. טעס יתגבר טנוף

ויורש לתורת אלהים

אשת איש אונ אפילו אבהמה: (ג) ויאמר יי: האם
נאט גיוזאט יא ירון דחיי באי"ם עם נועם גיט זעקין
מיון ויילין אין סיר גאיס נוענין דעם מענקשין
דעלם איין לאנגע צייט גליימד מיון ויילין קריינט
זיך אין סיר צו זאל איה נייא פאר דארבין צו זאל
איה מ'ך אויף נייא מרחם זיין נועם שוין דאחי גיט
זיון אויף לאנג בלשגם הוא כשר וייל ער אזו נאר
פרייזש אונ אזו פארט גיט אונקער טעניו פאר

אשת איש אונ אפילו אבהמה: (ג) ויאמר יי: האם
נאט גיוזאט יא ירון דחיי באי"ם עם נועם גיט זעקין
מיון ויילין אין סיר גאיס נוענין דעם מענקשין
דעלם איין לאנגע צייט גליימד מיון ויילין קריינט
זיך אין סיר צו זאל איה נייא פאר דארבין צו זאל
איה מ'ך אויף נייא מרחם זיין נועם שוין דאחי גיט
זיון אויף לאנג בלשגם הוא כשר וייל ער אזו נאר
פרייזש אונ אזו פארט גיט אונקער טעניו פאר

פרקי דרבי אליעזר

האם טען דופס נייא נפילים. וייל ויישקע פאקסרס זענען
ציוען אריינקאלענע סקאזים. נאקדעם איז גיקארין גיורארן
ט"ו נייא מלך איז נריים נייארין אונ גי האם גיזעקן דיא נרייטע
(חק לשראל ע"ט)

האם טען דופס נייא נפילים. וייל ויישקע פאקסרס זענען
ציוען אריינקאלענע סקאזים. נאקדעם איז גיקארין גיורארן
ט"ו נייא מלך איז נריים נייארין אונ גי האם גיזעקן דיא נרייטע
(חק לשראל ע"ט)

בראשית יום ו תורה

אונקלוס

והיו ימיו מאה ועשרים שנה :
י הנפלים היו בארץ בימים ההם
וגם אחרי כן אשר יבא בני
האלהים אל בנות האדם וילדו

והיו ימיו מאה ועשרים שנה :
י הנפלים היו בארץ בימים ההם
וגם אחרי כן אשר יבא בני
האלהים אל בנות האדם וילדו

בעל המורים

לך כנפלים ב' כמס' א' מלא ותיים חסרים כנפלים היו כמלך
ספר וסע ראינו את הכנפלים מלא בני עמק מן כנפלים חקר ווסו

שפתי חכמים

פנו שאלה וכוסיף מלה זאת כי המשום דכחלה זה פוס משמע
שתי ככיל עמם הוא כשר כמו אחר ואין עם אחר לך כוסיף
ואת כי וק"ל ש' ז"ל נכרנו : ר' ר"ל זרע ורעם למדו
ממשפטים כרעום ונכרנו ז"ל כנ"י הכנפילים אשר היו בימים
שסע כלומר בימי דור אנוס ז"ל כנ"י הכנפילים אשר היו בימים
פליטת את מן האוקיינוס וכלי פכרית ל' ענקים הוא פי' דל'
כנפילים וכו' פירושו כספלו בני אדם כגבורתן. מפרש"ל
וגם אחרי כן כימי דור הכסלל היו ז"ל ומתי היו הכרי בולם
שסע הכסלל של מי אוקיינוס ומפרש אשר יבאו בני האלהים
ומתי לרו סנקים כסע וק"ל : א' (מס') לכן ז"ל סיקר כמו
שתי כ"י שלם לך כסללו וסע ראינו את הכנפילים וז"ל ענקים
מבני שמואל וזואל כסללו מן השמים כימי דור אנוס כעל"ל
ואת זה עמלו מן כסללו ל"ל עמלו סעליו עסע כסעיים :
ב ל"ל גם אחרי כן כימי דעיים ומסעיים : ג (מס') ים מקסין

ואעס"ל איש כנענע לפני ומה אם יהיה זה או דכר קטע .
כיואל כו' (שופטים) עד שקמתי לבויה כמו שקמתי .
וכן שאלה מדבר עמי כמו שאלה אף כשנעס כמו * כשנעס :
ודרו ימיו וכו' . עד ק"ך שנה ואחרי להם * אש
ואם לא יזכרו ביניהם עליהם מבול . ואינו משללד יפת עד
המבול אינו אלא מהא שנה אין מוקדס ומאחר כחורה
(פסחים ו) ככר הימה כבורה גזורה ישערים שנה קודם
שהוליד נח תולדות וכן מלטי כסדר עולם . ויש מדרש
אגדה רבים כלא ידון אכל זה הוא נחמה פשוט :
(ד) הגפלים . על שם שנקלו ש והפילו ת את העולם
ובלשון עברית לשון ענקים הוא : וכן אדריי כן . חע"ס
בימי דור חטם א ובני קין : וגם אדריי כן . חע"ס
. לא כנענע דור המבול ג ללמוד מהם : אשר יבאו .

ב שראו באכדן על דור אנוס עמלה אוקיינוס האף שליט

עניני לקול הדורות והחיים

על כשנעס ופסע החכבר כשנעס על כנפו . ויש אדם שכנפו עמך כשנעס ככל אלו . וכל עיני כשנעסו נמשכים אחר כנפו
וזמיון תמיד כשנעסו אף לנעב ואף לגול ואף ויחוס כל האוב לנחלות כנפו ורלון כנפו . וכשנעס נעסע ז"ל כנפו . וזכר
החומר הקב"ה לא אומר עוד על כדור כוב עיני' מבני פליט . כנפו ישי' קב"ה ז"ל כשנעס . חלף אף כשנעסו כשנעס ישי' מתחוקת
זון כנפו וכשנעס ופסע יתגבר כנפו ופסע התגבר כנעס ז"ל לא יכו . ויכונו לא ידון דוחי כאלס לפוטם . כל ימי חיי האדם לא יוכר
כרוח עלי כשנעסו כאלס עם חלדס . כי פשו מלום כיוניס . כשנעס הוא כשר . וכשנעס נעסע כשר . וכשנעס נעס יחא משכמת עם
כנפו . חס חס משמת אכריות יתיו . פי"כ הוא טובה קלו וכוסו . ועד שכל ליד זקנכ ושיבה ככר שמתנו עלו על מלרו שזות
ואסעיים ופסעיים כי כרז מלמות . וכשנעס כנחפס וכמעט מן כנענע לטכרס עוד . פי"כ חמרתו וכו' וימי מלה ופסעיים
כנעס . לא יומתך יתור . וישי' כוב עני פועלות . פי' כי כשנעס יתקו ויגור סוטו ואמרתיו . ז' כי כשנעס לא יתברו כ"כ .

פירוש דורות אלהים

וייא ווייפער נועם שמיין און וייא האבין גימאכט
פאלין ריא לייט פון דער נועלם דאס איז נואם
זייא האבין טרם גינען זייא זאלין פאר פלייזם
נוערין דורך דעם כפול (מזרחי) וגם זיירי זו און
אויך נאך דעם פלוכר האמשע נאך דעם אז זייא
האבין גינען אז דער ים אוקינוס איז זייא
גינאנען און האם פאר פלייזם אדריומל נועלם
נואלם זיך דער דור המבול גיקערם פון זייא אפ
דערנען זייא זאלין זיין אונקער טעניג פאר הקביה
און זאלין גיט מזהנע קיין שלעכקס האבין זייא
זיך פארם גיט אפ גילעניגם און האבין גימאכט
שלעכקע מעשים אשר יבאו נואם זייא זענען
גימאכען בן האליים ריא קינער פון ריא הארען
אז גבות יתאם צו ריא מעקבער פון ריא כוענפישן

סוד און וייא נואלם שוין גינען אז ער נואלם
גינען פיער אדער אונקערע שטמאקע זאך
דרום היי ימי נועלן זיין זינען מענע מאה ועשרים
שנה הונקערם מיים צוואנציג יאךר פלוכר איך
נועל זייא נאך גיט שטראפין און נועל איין האקעין
מיין צארין גיין הונקערם מיים צוואנציג יאךר אז
זייא נועלן איין דער צייט השוכה מזהנע איז נום
און אז זייא נועלן גיין השוכה סאהן נועל איך
אויף זייא גריינגען דעם כפול : ווי הנפלים דיא
פאלירניע ריזין היי גאר זענען גינען איין לאנר
במים ההם איין דער צייט . וישי' שרייבם פאר נואם
האם מען זייא גירופין פאלירניע ריזין טייל זייא
זענען אראפ גימאלו פון דער נועלם דאס איז
נואם דער ים אוקינוס האם פאר פלייזם אזוי

פרקי דרבי אליעזר

דער נועלם . פלענען זייא זיין פיש זיערע חייבער אה ויא רע
פלענען זייא אוינקיטען אויף דא דער . און זייא האבין גימאכט
סיר זענען זיערע טענקסין די פאפער נעם גיט קסען זיין

שטארקלייזונג אקבל את ער דעם פארנענרין אלע טינקסין
היה דער נועלם . זייא זייא האבין גיקערם ריא רייד פון נח האבין
זייא גיקענען אז נואם שובי און סיר זאלין גריינגען קינער אויף
(חוק לישראל ע"פ) (היא)

וַיִּלְדוּ בְנֵיהוּן אֲנֹן וְגַבְרִיא
 דְּמַעְלָמָא אֲנִישׁוּן דְּשָׂמָא:
 ה וְחַוָּא יִי אַרְי סְגִיָּתָא
 בְּיֵשֶׁת אֲנִישָׁא בְּאַרְעָא וְכָל
 יִצְרָא כְּחֻשְׁבַּת לְבֵיהּ
 לְחַוָּד בְּיֵשׁ כָּל יוֹמָא:
 י וְתַב יִי בְּמִמְרִיָּה אַרְי
 עֲבַד יֵת אֲדָם בְּאַרְעָא
 וְאִמְר

ת"א וירא ה' עניני סגולתו קח קי: רק רב. טוסס נקי דנדין ל כפרא קי: וינחם ה' ספרדני קח:

שפתי חכמים

דכס' עקב על פסוק וברחם מרסר פי' סרס ל'ור סמבול לל
 סיה לסס מתי' ללמוד וע"ס: ד' סמבול וסחוסו סיינו
 מחוסל דל"ל' למס קרל אוןן אלטי ססס וסס סיי אלטי
 סחסו לסניו סכרלו כחחוסים סללו סיה מן ועליוסיה סיה

רש"י
 סיו וילדות עניקים כמותם: הגבורים. למרוד כמקום:
 אנשי השם. אותם עקבו כמות עירד מחויאל מחוסל
 סקכו ע"ס אכדן ד סמחוו וסחוסו. ד"ל אלטי סממון
 סממנו את ססולס: (ו) וינחם ה' כי עשה. נחמה

עניני סגולת הדורות וחכמים

אל ס' וכחחכות קדושות וססרות וסיה מלל און לכו כדכריס
 סמחמלס סנוף וסנסס. וסעקרל אומר כי ענין סחחחחח סו
 כסיוון כפי אחחחו סעכרו לל כעכרו י' וסס ס' כמו סיקרס
 לללס נועס ען טוסס פרי סיעמול כו וינדלו וסל' קלן
 עניפו לקח ממנו סיס סלסס נגריס או כדיס קסדיס לככריע
 [לסכריכו] כנוסו או כנוס ולחו סליון ספס סכלסר יעסס זה לל
 סעחפס מחסכחו וידיסחו ממה ססיסס כחחלו אכל סעחלו
 מעסיו עכס סיס סורס ועמל נדלו אוןן קן ועסס קיללו
 ומלכרו. וסרוסוס יעססו ססול סוכס ומחחחס על מעסיו וסיו
 כן כי לכן כחחון כחחלס וכן סיס יודס סיס'. כן ס' סענון
 כוס סיה י' אל נחס על סכרל אה סלרס וססליו וסלס אה
 אחר וינחם ס' כי כרל אה סלרס אלה כי עסס ולל אחר נחחתי
 כי כרלסיה אלה כי עססיהס. לפי סמחחלס סכרי'לס סיס יודס
 לפניו סלל יס' כח כנכרל'יס אסר מספר יסו'יס סיעסו אל
 סלחוחס סלל אה כסיתנגללו עליסס על אוחס סנגלליס סוככרו
 כססוריס סלרס כפי סיללו מוס סיס סלסס נגריס לחיות
 מוס ורס ע'ל ס' כל סלרל. סנה ס'ל' ענין סחחחחח
 סלחמר כן י' א'ו סנחס ס' ל' כרורל אה סלרס אלה על מה
 עססס אוחס כלומר סעקסס ככרו גדול כי כחחסס סכרולו עססס
 כסס נרלס ענין סחחחחחח אכל על רק כעכרו סלחמו סרו'לס
 מעסיו ססול סורס וקולן מה סעכס. אחחס אלוו י' און סס
 לל נחחס ולל סניו ולל חלוס ידיעס כי גליו יודס סיס
 לפניו סני יס' סלל ועל מנת ק' עסס וססקין כל מס עססס:

יסי אספר סוד נספר סמחו. ואחר מלמד זס סוד חלפו סניס
 כרוח וכני אלס נחלקלו סוד יומר מלסר סיו על וירא ה' כי
 רכס דרס אורס בארץ. אסיו לריוח ללס סק'ס כי סני
 מיני ססל'יס י' כלסס. סחל כחחסס וסחל כחחסס. כי סל'ס
 ססוקר אחר חלוחו מחחח סמח. כי סורנל כעכרוס ללכול
 כל מלכל סוכ ולסחוח מקפס סוכס וכלל וסכס ודסן וכל יודי
 ונוס ועוד חלוח רכוח. אכל אחר עסחו סמחחס סול מחחכרס
 כי יודס כי דרכו לל סוכ. אך לל לס'ר כסד חלוחו.
 על אה כוס סוד יס תקוס לחכריכו כי יוקין ויחקר דמו יוכור
 לחכריכו כי סוסו רכס וסחלסס יסוכ אל ס'. אכל סחוסס
 כחחחח. סכוסר כסיקר ויון אל'סס כל מינומחיו וליח דין וליח
 דיון ויון מנהיג. לל'ס כוס און סוס תקוס כי כל אכד יוקין
 יומר יסטרסו אלוו כדעות סעכחחוח. ס'כ אחר וירא ה' כי
 רכס דרס אורס בארץ. כי ירס סלרס יחכרו ויחנלו
 ככל יוס יומר. וסססס לוס כי ירס סחחחחח ככו רק דע.
 ענין סחחחחח וסדוחיו ססס דסיס מלד. ווס יס' כל יוס.
 כל י' סיו. ו' יחכרס על'סס על מעסיו סרעיס. וסעל'ס
 חלוח וילודו גס כניכיס חחח'יס. וינחם ה' כי עשה אה
 אורס בארץ. כניכול מחח'ס על אסר לקח נחחס סוכר'
 וקדוסס מסיס ממל סחחח ככל ככרו יסכר'. וזמו נחחס.
 לללס. אסר חול עמר מל סלרסס. אכוכיס תקוס סוכ'ס אה
 סלרס כלרן. וע"ל אחר ויחחלל אל לכו. כניכול סק'ס סעכלל
 על לכו על סלרס. סלרסס ס' יוכול מללל אה לכו כירלס וסכסס

פירוש לתורת אלהים

דעת האדם בארץ אז עם סק'רם ויה דאם שלעקמץ
 פון דיא מענקשין אויף דער וועלם וגי יצר מחשבות
 לבו אונ אלע גי'דאנקען אונ דאם באמראמכונג
 פון וין הארצען בק דע ק' מיום איז גאר שלעקמץ
 צו מאהן אלע מעג: (ו) וינחם ה' האם גאם ויה
 גי'ברייסט י עשה את האדם בארץ וואם ער האט
 באשאפין דעם מענקש אויף דער ער פרומר
 דאם איז גיווען פאר הקב"ה איין גרייטונג וואם
 ער האט באשאפין דעם מענקש צווישען דיא
 אונקעלשקע באשעפעניש טארום ער זאל וין

גלדו דהם אונ וי'א האבין גי'בארין אונעלעב ריוון
 ווי וי'א וענען ספח חב'ר'ים דאם וענען די גבורים
 קלומר וי'א שטארקען זיה סורר וין אין הקב"ה
 אשר פטיס אנש השם וואם וי'א וענען פון אייביג
 אונעלעב ליים וואם וי'א וענען באשייד גינוארין
 סיס וי'ערע געקען. וי'ערע געקען ווייוון אויף
 דעם וואם וי'א וענען פאר לארען גינוארין פון
 דער וועלם אָרער אזוי איז רער פֿשט ואנשי השם
 וויקטע ליים קלומר וי'א האבין פאר וויקט דו
 ועלם: (ח) וי'א אז גאם האט גיווען פי רב

פרקי רבוי איעור

וואקער זאלן גיס קענען ארום גיין, וואם האם הקב"ה גי'בארן
 ער האם הייס געמאכט די וואסען פון די אונקעלשין האבין דיא
 וואקער גי'בארן די פארשעניש פון די אונקעלשין פון דיא הייס
 פון וי'ערע פיס וענען פראפענדיגן געקען:

אונקעלשין וואס פאפער וועם חכביה עפענען די אונקעלשין
 פון דער ערד, האבין סוד גרויסע אונ כניסע פיס סוד ועלן
 פיס ד' פאנעלענעס פון אונקעלשין פיס כדקין דיא אונקעלשין די
 פון וי'ערע פיס וענען פראפענדיגן געקען:

בראשית יום ו תורה

אונקלוס

ואמר בסימניה למתבר
תוקפיהו פיר עותיה
ואמר יי אמת ית אנשא

בארץ ויתעצב אל לבו: ויאמר
יהוה אמוחה את האדם אשר

שפתי חכמים

פליג: ה שפתי חכמים כל צדקה וחסד שכולן קלקלו ואלו
היה כעליונים היה חמדה גם את כעליונים: ו דלג
קשה כחיו ויחנם מלחון נחמה ודך כחיו ויחמל מלחון
עלם אלא בלומר נעלם כהלם אל לבו של מקום לכבדו.
ומהר"ל פי' אל לבו של מקום פי' מאחר שפי' שהיה נחמה
לפניו ומכרה פחה לומר שקלוי ויחמל על האדם אבל דלג
בספק מהר"ד למי' קאי ויחמל על הק"ס: ו לומר מחמל
לא עלם כחמשתו לעשות בלדס מחומס ועכשו עלם כחמשתו
לחקור עליו מה לעשות לו כי שהככה מחמשתו נרעס ופסק
עליו הכמול שפתי חכר ו' כחיו ויחמ' ו' מחמס את האדם
שכוח חמלן דיבורו ודעו פי' הספוק לומר כספק מחמשתו
ומהר"ד למדרי' הוא מה שחמל מחמס את האדם לא"כ ויאמר
מחמס את האדם שפתי חכר ו' ונחם לחמל את האדם ונ' אלא
ודאי חמלה דיבור הוא וכיון שכוח חמלה דיבור מחמס
שעדיין לא פסק עליהם את הדין אלא שנוכס לחקור מה לעשות
בהם: ח ר"ל שמחמ' נעלמו ויחמלו גם את החיים: ח וק'
היה מזה משפט הק"ס למעט כיו' יל' מה היה לדמות
כחיו אל נחמה כחיו ככחיו ונחמ' כו'. מהר"ל: ו ועוד
כשכל פלדוקים אלא לא היה כחיו דומס נחמל כי כיו' אינו
לפום חמלה אלא כשפט חמלן ויכש' לחמלה שיחמלן לדיק'
מ הע"ם שכלי לפניו שפיו למחול ולאכזר לא נמנע
לעמוד מהם: (ז) ויאמר ה' אמוחה את האדם. הוא
עניני קלקלו הבורח החמס

רש"י
ה ממרדן. (כ"ר): ויתעצב. האדם אל לבו של מקום
ו פלה כחמשתו של מקום להעליבו וכו' תהוהו אונקלוס.
ד"ל ויחנם ונעמה מחמשתו של מקום ממדת רחמים למדת
הדן עלה כחמשה לפניו מה לעשות בלדס ו שטמה בלחן.
וכן כל ל' ויחנם שבמקור לשון נמך מה לעשות (כמדבר
כג) וכן אלדס ויחמס (דברים לב) ועל נעלמו ויחנם
(שמות לב) ויחנם ה' על העדה (שמואל א' כו) נחמתי כי
המלכתי כולם לשון מחמשה אחרת הם: ויתעצב אל
לבו. נחמל על אדון משפה דעיו כמו (ש"ב יט) נעלם
המלך על כו'. וזה כתבתי לתשובת המיניט. אסיקורוס
אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה ר"ל חן אחס מודים
ויתעצב אל לבו חמר לו גולד לך בן זכר מימד חמר לו
הן חמר לו ומה עשית חמר לו שמחתי ושימחתי ח את
הכל. ר"ל ולא הייתי יודע שסופו למות חמר לו כשעת
הדוחס חדותו בשעת אכלה חמר לו כך הקב"ה
מלכרו (ושין ברא"ש) כשכלי הגדוקים ו העתידים
עפר ואביה חמר מיס וחממה חוזה לכך נחמר לשון חמתי:

עליו אקנים במבלי החוספות
(א) ויתעצב אל לבו. אמר ר' אחא בר' חנינא כיון שראת
יה' ערמו חרב בכיכול ישב לו היה סתאמס. ד"ל מחסב
על האדם שלא נתאבל אלא על לבו של אדם שחון שאר
בעיניה ואמר אני שנתחיי אני הוא שעשיתי וידעתי
כי יצר לב האדם רע.
(ז) אמוחה את האדם. פירש"י אדם הוא עפר אביו עליו מיס

עניני קלקלו הבורח החמס
(ח) ויאמר ה' אמוחה את האדם ונ'. יתכן שחמר לחמול
ולנה ולחל חסדי סוד כיו' שזכוחס ויחמו כסס ויודיס
את חסד יקיר פומס בלחמית סימס. וכנס חמר מחמס את
בלחן חמר נחמתי לפי שחלדס טוס כחוסס וסרואו לעוסס לא
כח"ס שאין לסס שכל. אלא יקסס מה שחמר חיל חלדס פד
כסמס ונ' כי נחמס חוס שבחמס נרמס ועוף חמלל חלדס. אלא
שחיו כחוסס נחמס שכל סדכריו חממריס נכרוא למחלתי חלדס
וכחמר יחמל חמלניס רחוי לפד כל מה שקודס החמלתי.

פירוש לתורת אלהים
פון דיא אייבערשטע פאשעפעניש וקאלט ער זיין
גימאכט מורד זיין אין הקבזה ויתעצב אונ דער
מענטש איז גינען פרויערני אז לבו צו זיין הארץ
פון הקבזה פלוקר עם איז אויף גינאנגען אויף
דער סחשבה פון הקבזה ער זאל דעם מענטש
פרויערני מאכין אנדער ענינסו ער האט זיך
באנדאסין פלוקר עם איז פאר קערט גינארני די
סחשבה פון הקבזה פון מרת הרחמים צו מרת
הדין אונ עם איז אויף גינאנגען אויף דער סחשבה
פון הקבזה וואס ער זאל שאהן מיט דעם מענטש
וואס ער האט פאשאפין אויף דער ערד ויתעצב
אל לבו אונ ער איז גינען פרויערני צו זיין הארץ
פלוקר נאם האט גיפרויערנס פביכול אויף דעם
וואס דיא מעשה דיין נעלין פאר לארען וערין.
רש"י שרייבט איין אסיקורוס האט גיפרענט
רבי יהושע בן קרחה גלויבט איר דען נים הקבזה
ווייסט אלע זאכן וואס נעם זיין. האט רבי
יהושע גינאנגען ווא האט אים דער אסיקורוס
גיפרענט ווידער נארומס שמיים ויתעצב אל לבו
נאם איז פרויערני ווייל דיא מענטשין זענען נים
נים. נאם האט דאך דער פון פרויער געוויקט

פירוש לתורת אלהים
האט רבי יהושע גינאנגט צום אסיקורוס איז צו
דיא אסאחל גינארני גינארני אונדן האט ער אים
גינאנגען וואס האט רבי יהושע אים ווידער
גינאנגען וואס האט גינאנגען און דער צייט
האט ער אים גינאנגען איה האב מיך קאסמ
גינען אונ האב אנדערע אויף קשמס גינען האט
רבי יהושע צו אים גינאנגט וויא איז דיר איין
גינאנגען דיא שקה האסמו דען נים געוויקט
אז דער סוף נעם זיין אז ער נעם שטארבין האט
דער אסיקורוס גינאנגען וואס האט דאס דער
צו בשעת שקה פריד קען זיך אונ בשעת
פרויערניס פרויערניס קען האט רבי יהושע צו
אים גינאנגט דיא מעשים פון הקבזה נענען אויף
אוי האשע ער האט געוויקט אז דער סוף נעם
זיין אז דיא מענטשין נעלין זינדיגען אונ חסמ
דעם נעלין זייא פאר לארען נעדין פון דער
נעלם האט נאם פארם נים פאר מימן נון צו
באשאפין זייא אונ נאך אפעס פון נענין דיא
צדיקים וואס נעלין צוים קיסען פון זייא:
(ח) ויאמר ה' האט גאט גינאנגט אהבה את האדם ונ'.
דיא אלע מענטשין וואס איה האב באשאפין נעל

אונקלוס

סו 332

בראשית יום ו תורה

בְּרֵאתֵי מַעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאֲדָם
עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף
הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמַתִּי כִּי עֲשִׂיתָם:
וְנָח מֵצֶא הֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: פ פ פ

ד בְּרֵאתֵי מַעַל אִפִּי
אֲרָעָא מֵאֲדָמָא וְעַד
בְּעִירָא עַד רִיחֵשָׁא וְעַד
עוֹפָא דְשָׁמַיָא אֲרִי תְבִית
בְּמִמְרֵי אֲרִי עַבְדִּיתְנוּ:
וְנָח אֲשַׁכַּח בְּחִמּוֹן
קְדָם י: פ פ פ

ת"א כ"י חמ"ט: סודרין ס"ג: חמ"ט: קמ"ג: חמ"ט: יחזקיהו סימן. ומספרין ביסמיה (כה אמר) כסימן פ"ב:

שפתי חכמים

דש"י

מאדם עד בהמה. אף הם ב השמיים דלכס (כ"ר).
ל"ה הכל נברא כשכול אדם וכיון שהוא כלה מה לטרוך
בלאו: כי נחמתי כי עשיתם. חמתי מה לעשות
על אהר עשיתם: חסרת פרשת בראשית:

דעת וקנים כבעלי החיות

מכרחו נבראו בעבורו ילכדו נלכדו. וכן אמרו במ"ד (נלכיה) פסן
למך פסתי חוסס נכנו סוירס וכיירס ויירס כמס סמך פל
לפיכך חמס מד חמס ועד רמס ועד טופ השמים. ומס סיות סהגורס כולל סכס נח סמל חן לפסות סמו ט' חמד סלסילו
ממי סמכול. חס לסויתו מרוקס מספעי דורו. וכניד עיד כוס סלל נלול נח סמטס כי לל סיסס. מדרכנו סמסידוס כ"כ סלל
כדך חמד סמלל חן סמעי ס':

לקוטים על התורה

וחן ונחן קצא חן בעיני ח'. נח האם נעמנו חן פייא נאם
אוב ער האם אים גילאום לעקין סון דעם סגול
כ"י נח איו גינוען סמקע"ח ער איו גינוען סגורק. עס איו
אקער גינוען אקערער. טייל ער האם גיט געשקראקט די
קענקשין סון זיין דוד. קענען זייא קענקשין וואגין סמאגת
צו גאם ווען נח איו גיט געקראקט וואגין סיר גיטאקט
תשובה. נאר טייל גאם האם געקראקט און זייער סמגת איו
פאליש אפילו ווען ער וואלט זייא גישקראקט: וואגין זייא
איו גיט תשובה גיטאקט. דריקער האם נח געמוען חן איו
די איוגין סון גאם. קאם דיא איוגין סון גאם קענען איו די העקערער סון די קענקשין:

פירוש לתורת אלהים
איוך אפ קעקין פון דער ערד פארם סון קענקשין
ועד חקפה כיון קהכות ער קפס כיון דעם ווידימיונג
ועד טופ השמים אוב כיון דיא עופות וואם אונקער
דעם הימער וועל איוך אלע אפ קעקין סון דער
ערד כי נחמתי כי עשיתם ווארום איוך האב חקפה
וואם איוך האב זיי באשאפין: (ח) ונח סמא חן בעיני יי
אוב נח האם גיפונען חן איון די איוגין פון גאם:
די איוגין סון גאם. קאם דיא איוגין סון גאם קענען איון די העקערער סון די קענקשין:

הפטרת בראשית בישיבה סימן 20

משלי חכמים

א פה-אמר האל ויהוה בורא השמים ונומיתם
רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לענם עליה
ורוח להלכים בה: כ אנוי יהוה קראתיו בצדק

בה אפר האל ה' בורא השמים
ונומיתם וגו'. עס וענען דיא
צווייטליי בעלי סמאכות. און קענען דיא
זייער ערבעם אונז פאר ניד וייל די
זיג פקלס אים. ער קען גיט איו-
שקען חן די איוך דריקער סח ער דיא
סמין. זייער סמקס אונז צו ווין פקענעניען. למשל סיד ווען זייער שפיטס איון פקלד אונ קראקט איון דיא ערד אונ זאק
דעם נראגין סמקס ער וואגנעם וויספין. אונ ארויטס איון דיא ערד פיל קלייא סרוקקין אונ סלאנגס בוסיפו. אונ סמקס
אפארקאן ארום דעם סמאן. קען פקענס דעם סקנקש צו וועלכין סמלית ווענען ער סמקס דאם אלץ. עקשעט ער איוך כין
שקעם אונ חמב גענישט סון סיון פאקער דעם סמאן. פאר זייא איוך איוף דעם סמאן פיל ערלי עקד סרוקקין אונ בוסיפו וואם

פירוש ע"ט

פון דער ערד נתן נשמה לעם עליה ער גיט אנשקה
צו דעם פאלק וואם איוף איד דאם גיט ער צו
אלע בלייה ורוח נחלכים בה אונ איון רוח קודשה גיט
ער צו די וואם גייען פאר אים איון גוטען ווען
דעד גאם האם גיזאגט צו סיר ישעיהו: (ב) אנוי
קראתיו בצדק איוך האב דיא ישעיהו גירופען

א) בה אפר האל ה' איוו האם גיזאגט גאם דער גאם
וואם האם ענווי געקען אל יי. אל וויזום איוף
דין אונ יהוה נויזום איוף רחמים בורא השמים ונומיתם
ער האם כשאפען הימלען אונ האם זייא אים
געשקרייט די ערד אונ די וואקען וואם גייען ארום
(נח ישראל ע"ט)

הפסרת בראשית

משלי חכמים

אויף זיי וועט וואקסן פרוקטן. וועט
 אויף מיט פון שטוב פאמיליע האבן
 צו עסן. אויב עס וועט זיין פער וויא
 פיל מיר דארפן וועלן מיר פארקויפן
 אונ דאס געלט וועלן מיר דארפן
 אויף אנדערע אויסגאנגן. נאכדעם
 זענען מיר ווייטער געגאנגען אין
 פעלד שפארטען האבן מיר נאך
 אפמאך גיטראפן אפגעקויפטנאם
 גינדאבין אין דרא ערד. אונ האט
 געוויקט אונ געפלאנצט בויערע אונ
 געמאכט שפארטאן. מען האט דעם
 פקניש געטריבט צו וועלכן פקליא
 אונ צוועק ער סאכט דאס זאלן. האט
 געניגט צו עסן די פרוקטן וואס אויף אלעין האב זייא געוויקט, אונ עס וועט זיין אפערקעניגט צו זינען ווערן אונ דעם שאפען
 פון די בויער, דאס זענען דיא צוויי ארבעטער. איינער ארבעט ווייל דיא וואך פילט אים אונ איינער ארבעט צום פערקעניגט.
 עס איז אבער דא נאך אנדערער ארבעטער. עס איז סאך זעלסן צו געפינגט אזוי איין ארבעטער עס קען אבער אפמאך זיין.
 איינער אקערט אונ זייטס און אנטויפט עס זאל וואקסן פרוקטן אונ פלאנצט פרוקטן בויערע אונ ער דארף זיין גוט פאר זיך צום
 עסן. אונ נים צו זיין פערקעניגט. ווייל ער האט פיל פעלדער אונ גערקערט אונ בויערעקעט אונ גאלד אונ זילבער. ער ארבעט
 נאר פון דעם גארטן זאלן פרעמדע פקנישן הנחה האבן. די דער גארטן איז שוין פערקויפט גיטראפן אונ אלע פרוקטן האבן
 שוין ארויס געטראפן אונ די בויער האבן שוין אויף זיך פרוקטן. האט ער געפינט דעם גארטן פקנישן זאלן אריין קומען
 פירוש עים

ואתוק בידך ואצרה ואתנה לברית עם לאור גוים:
 ג לפסק עינים ערות לחוציא ממסגר אסור מבית
 בלא ישובי חשך: י אני יהיה הוא שמי וכבודי
 לאחד לא-אמן ותהלתי לפסילים: ה הראשנות
 תהדר-באו וחדשות אני מניד במרם תצמחנה
 אשמיע אתכם: ו שירו ליהיה שיר תהלתו
 מקצה הארץ יודרי תים ומלאו אים וישגיהם:
 י ישאו מדבר וערו חצרו השב קדר ירבו

ער גענוקט אויף ארבעט דאס זאל פון מין פערקעניגט. אין דעם גארטן וועט אויפמאכטן זיינע בויערע וועט זיין אפער-
 געניגט צו עסן די פרוקטן וואס אויף אלעין האב זייא געוויקט, אונ עס וועט זיין אפערקעניגט צו זינען ווערן אונ דעם שאפען
 פון די בויער, דאס זענען דיא צוויי ארבעטער. איינער ארבעט ווייל דיא וואך פילט אים אונ איינער ארבעט צום פערקעניגט.
 עס איז אבער דא נאך אנדערער ארבעטער. עס איז סאך זעלסן צו געפינגט אזוי איין ארבעטער עס קען אבער אפמאך זיין.
 איינער אקערט אונ זייטס און אנטויפט עס זאל וואקסן פרוקטן אונ פלאנצט פרוקטן בויערע אונ ער דארף זיין גוט פאר זיך צום
 עסן. אונ נים צו זיין פערקעניגט. ווייל ער האט פיל פעלדער אונ גערקערט אונ בויערעקעט אונ גאלד אונ זילבער. ער ארבעט
 נאר פון דעם גארטן זאלן פרעמדע פקנישן הנחה האבן. די דער גארטן איז שוין פערקויפט גיטראפן אונ אלע פרוקטן האבן
 שוין ארויס געטראפן אונ די בויער האבן שוין אויף זיך פרוקטן. האט ער געפינט דעם גארטן פקנישן זאלן אריין קומען
 פירוש עים

איבערסען מיט דיא ישראל וועל אויך נאט זיין
 משפסן אונ דער נאך וועלן די ישראל ארויס גיין
 פון דעם גלות מיט פיל גוטס זענען דאך די ארבעט
 געקומען אונ אויך האב פקנים גיזען סיינע רייד
 אונ היינט וחדשות אני מניד זאט אויף גינע זאכען צו
 מין פאלק ישראל צו פארזוכערן זיי אויף דער
 גאלדע פדרם תצמחנה אשמיע אתכם איידער די גאלדע
 וועט שפראכען וועל אויך אייך מאכען הערען
 דאס זאגט ער אויף דער צייט. פון דער גאלדע:
 (ו) שירובי שיר תהי וינגם אונ לויבם איר ישראל פאר
 גאט איין גינע גיזאנג תהלתו מקצה הארץ זיין לויב
 וועט זיין פון עק וועלט יודתי תים וימלאו דיא וואס
 גידערען אונ פארען אין שיפען איבער דעם ים
 אונ די וואס וואגען אויף דעם דער פילונג פון
 דעם ים דאס סיינע מען די מעקנישן וואס סאכין
 אגרויסען באקסען אזוי גרויס ווי דער פלאץ פון
 איין הוי דארף צו זיין אונ שיפען אריין שמיינער
 אין דעם באקסען גיז ער פאלט אראם אויף
 דעם גרונד דער נאך בווען זיי דרויף הייזער אונ
 מען גיט פון איין דרויף צום אנדערען מיט שיפן
 אים וישבם די אינגלען ודי קעמפען פון דעם
 ים די מעקנישן וואס וואהנען אויף די קעמפעס
 די אלע וועלן גאט לויבען: (ז) ישא מדבר זיי וועלען
 אויף הייבען זייער קול מיט גזאנג די קעמנישען
 וואס גינען אין דער סופר חציים משבג די סופר
 וואס היינט זיצן דארטען דיא סאפערין אין
 גיצעלשען וועט דאס ארט באזעצט ווערן מיט
 אפענע שפעס אונ וועלען לויבען גאט יודתי וישבי
 פני זיי וועלען לויבען גאט דיא סתים וואס לויבען

מיט גירעכטיקייט ואתוק בידך אונ האב אן גינעקען
 זיין האנט וצדה וצדה לבית עם אונ אויך האב דיך
 באשאפען אונ האב דיך גינעקען די ואלקס אום
 קערן מיין פאלק צו מין פריחות ברית דאס
 סיינע מען דיא ווערן לאור טוט די ואלקס דער
 לייקטען צו די שבתים פון ישראל וואס איסלויכער
 שבת באוונדער ווערם און גירופען גוי: (א) נפקח
 ציעם ערות די ואלקס עפיגען די גלינדע אויגען
 וואס זעהן נים מין גבורה זיי זאלען זיך אום קערן
 צו מיר לחוציא מסגר אסור די ואלקס אום ציהן פון
 דעם גינעקעניש דעם גינעקענעם מבית בלא
 ישובי חשך פון דעם הפיסה הווי ואלקס די אום
 ציהן די וואס זיצען אין דער פינצערניש פלוקר
 דארף דעם וואס זייערע אויגען וועלען גינעפינס
 ווערען צו זעהן זייער גבורה וועלען זיי ארויס
 גיין פון דעם בינדע וואס אייז זייער קומען:
 (ב) אני ה' ווא שמי איה בין גאט אונ מין נאמען ווערם
 גירעם פלשון ארנות דאס ווייזט דאס אויך בין
 איין האר דרום מוז אויך וויינען דאס אויך בין איין
 האר וכבודי אמר דא אמן אונ מין פבור וועל אויך
 גים געבן צו איין אנדערען ותהלתי לפסילים אונ מין
 לויב וועל אויך גים געבן צו דיא גירדער פלוקר
 אויך וועל גים לאוזן דיא עוברי פוכבים זאלען
 מושל זיין אין מין פאלק אייביג אונ זאלען זאגן
 דער דמוח עבודת פוכבים אין גרויס אונ העלפעס
 זיי: (ג) הראשנות תהי באר ערשטע אובן וואס אויך
 דאס גיזאנג צו אגרתם אויף דעם גלות מצרים
 אונ האב אים גיזאנגט וועט את בני אסור וכבודי ווא
 וצדי בוציא בקרבם גרוי דאס פאלק וואס וועט
 (ה' ליבאל עים)

ישבי סלע מראש הרים יצוהו : ה ישימו
 ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגידו : ה יהוה כבוד
 יצא באיש מלחמות יעיר קנאה וירע אף--
 יצריח על-איביו ותגפר : י החשיתי מעולם
 אחריש אתאפק בילדה אפעה אשם ואשאף יחד :
 יא אחרוב הרים ונבעות וכל-עשבם אוביש
 ושמתני נהרות לאיים ואנמים אוביש : י בהולכתני
 עורים בדרך לא ידעו פנתיכות לא-ידעו
 אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים
 למישור אלה הורברים עשיתם ולא עזבתים :
 יג נסגו אהור יבשו בשת הפמחים בפסל האמרים
 למפכה אתם אלהינו : יד התרשים שמעו והעורים

ססן דוא סרקיטן אזוי וויא ער האם
 זיי אָנגעקומען, דער בעל הבית האם
 נערעכטנס צוויי זאכן, ערשטנס
 וועלן דיא סענשאן וואס וועלן טוען
 סון דיא סרקיטן אים דאנקען,
 צווייטנס וועלן זיי חישען די בויער
 זאלן גוט קאלעט ווערן, און סון דיא
 סרקיטן וועלן זיי עסן און וועלן
 לאזן אביסל צום פלאנצן און פאר
 זיען אז דעם אונזערן יאהר, דער
 גארטן זאל פארברעטערס און פאר
 שענערס ווערן, די סענשאן האבן
 אָבער ביינע זאכן גוט גיפאטן זיי
 האבן גוט געדאנקט דעם בעל הבית
 ווייל זיי האבן גוט געלויבט אז דער
 בעל הבית האם געלאנגט דעם
 גארטן פאר זייער סובך ווערן און
 גוט פאר זיין אייגענע סובך, און זיי
 האבן גוט פארברעטערס דעם גארטן
 ווייל זיי האבן גוט גיוואלט ארבעטן,
 זיי האבן גאר גענוקט פערנעניגען
 אז שפאצירען און עסן און סרקיטן

ער נערעכטנס ער וועט אריין געטען אין גארטן עסליכע סענשאן וואס זענען חכמים און עהרליכע זיי וועט ער פאכין פאר אכטונג
 געבערס אין גארטן, און ער וועט זיי לערנען ווי אזוי מען זאל אונזערן און זיען און פלאנצן, און זיי וועלן אזוי סאזן, סון זיי
 וועלן זיין דיא איבעריגע סענשאן אויך געטער, און וועלן אויך אזוי סאזן, און ווייל זיי זענען חכמים וועלן זיי פארשפין און
 דער בעל הבית דארף גוט דעם גארטן, ער האט גוט געטערס פערמקע סענשאן זאלן סון אים הנאה האבן, דריבער וועלן
 זיי דאנקען דעם בעל הבית פאר דאס גוטע וואס ער האט געטען זיי, און געטען זיי אים הנאה האבן, דריבער וועלן
 אז זיי וועלן אזוי סאזן וועט ער זיי בעלויגען אויסער דעם פערנעניגען וואס זיי האבן פון דעם גארטן, אזוי זענען זיי גארטן, און
 סון דעם גיבא שטייגה כח אפר האל ח', אזוי האט געזאגט דאס וואס ער הייסט תרי"ה בורא השמים, ער געשאפט דיא הימלס,
 פון אזעל סלאמא סאמא אפלי און ער פארקיטס דיא פלי צו איינעם אדער ער שיינקט ויא צו איינעם, דארף שוין גוט די בלי דעם

פירוש עים

אונזער דיא שטייגער דען זיי וועלען לעבעדיג
 ווערן מראש הרים יצוהו פון די שפיץ פערג וועלען
 זיי שרייען צו גאט: (ח) ישימו גוי כבוד זיי וועלן טוען
 כבוד צו גאט ותהלתו באיים יגידו זיין לויב וועלען
 זיי זאגען צווישען דיא אומות: (ס) יי קנאה יצא גאט
 וועט ארויס גיין וויא אגבור באיש מלחמות יעיר קנאה
 ווי אבעל מלחמה וועט ער זיך דער וועקן צו
 נאקס זיין זיך וירע אף יצריח, ער וועט שאלען אויך
 וועט ער שרייען על איביו יתגבר אויף זייגע פיינד
 וועט ער זיך שטארקען און אזוי וועט גאט זאגען:
 (י) התחשיתי מעולם און אזוי וועט גאט זאגען:
 וואס די עוברי בוכבים האבן קורבן גימאקט מיין
 הויז אחריש אתאפק איך האב גישוויגען און אויף
 גיהאלטען זיך אויף דעם וואס די עוברי בוכבים
 האבן גימאקט מיין ביתה אפעה אשם וואס איך שרייען
 ווי אגענויערען אשם וואסאף יחד איך וועל דער
 שרעקו אדער איך וועל פאר וויקטען און וועל
 גריקטען צו פאר טיריען אלע עוברי בוכבים צו
 זאקען: (יא) אחרוב הרים ונבעות און אלע זיינערע גראנען
 די פערג וגי עשבם אוביש און אלע זיינערע גראנען
 וועל איך סרקיטן מאכין נהרות באיים און איך
 וועל טוען די טייקען צו אינולען די טייבין וועלן

הפמרת בראשית

משלי חכמים

בעל סלאכה און דער בעל הפת
 דארף שוין אויך גיס דעם בעל סלאכה,
 ביי דיא היסל און עך וואס נאם
 האם בשאפן און זיא געשניקט צו
 דיא טעגשנין ווארפן דיא טעגשנין
 שטענדיג האבן דעם בעל סלאכה
 דאס איז הקב"ה, ווארעם אזוי ווי ער
 האם זיא בשאפן גיס איין ווארט,
 אזוי קען ער זיי פארלענדן מיט איין
 ווארט, דריבער זאגט גיס דער נביא
 דאך השמים, ער האם בשאפן דיא
 היסל, וואס טען טיינען ער האם
 זיי איין פאהל בשאפן און זיי טהון
 שוין אזוי פלייבן אויף אייביג, נאר
 דער נביא זאגט בורא השמים הקב"ה
 בשאפט נאך איצט אויך די היסלען,
 ווארעם, און ער זייגט זיא איצט
 אויך, ווי מיר זאגן הסתבש בסובו

הביטו לראות: טו מי עזר פי אס-עבדי וחרש
 פמלאני אשלה מי עזר כמשלם ועזר בעבד יהוה:
 טו ראות נבות ולא תשמר פקח אננים ולא ישמע:
 י יהוה הפיץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: ה והוא
 עם-בוזו ושמוי הפח בחורים כלם ובכתי כלאים
 החבאו תו לבו ואין מציל משפה ואין-אמד השב:
 ישמי בכם יאזון זאת יקשיב וישמע לאחור: נ מר-
 נתן למשוסה יעקב וישראל לבוזים הלוא יהוה וו
 חמאנלו ולא אבוב דרכו הלוד ולא שמעו בתורתו:
 כא וישפך עליו חמה אפו ועזו מלהמה ותלהמהו

סראות ק' סלמטוה ק'

גבל זום פסיד פקשה בראשית. הקב"ה מיט זיין גוטקייט בענייט אלע פאן אלץ וואס ער האם בשאפן איין די ערשטע זעקס טעג,
 דעם הארץ וצאצאיה. און ער שפרייט אויס אלע פאן די ערד, און אלץ וואס עס זייט ארויס פון די ערד, אלץ וואס וואקסט פון
 איר, עס איז גלייך ווי נאם וואלט דאס אלץ בשאפן אלץ פאן דאס גייע, ונתן לשמה לשם עקיה. צו דעם פאלק וואס גייט
 אויף דער ערד גוט הקב"ה אלע פאן די געטות, ווי מיר זאגן אלע און דער פריה הסתיר נשמות לפניהם פתם, ביי נאכט ווען

פירוש עם

פון צו ועקן נאמט מצות הביטו לראות קוקט צו
 זעקן נאמט תורה און מצות: (סו) מי עזר גיאס עבדי ווער
 איז בלינד צווישען אייך נאר מיין קגעכט פלוקר
 איר וישראל האלט דיא נביאים פאר בלינד איר
 זאגט ווער איז נאך אזוי בלינד וואו דער נביא
 ויהוה פמלאני אשלה און ווער איז נאך אזוי טוב
 צווישען אייך וויא מיין שלים וואס איך שיק אים
 גביאות זאגן צו אייך דעם האלט איר פאר טוב
 און דער אמת איז איר אלזיין זענט בלינד און
 טוב אבער לעתיד וועט זיין מי עזר ווער עם איז
 גיווען בלינד צווישען אייך דער וועט האבן
 מקרב גיווען זיינע יסורים און וועט זיין פשעם
 גלייך ווי ער איז ווארין אפ גיצאלט נאר זיין ביין
 און וועט זיין ביין פון עבירות ועד בעבד וי און דער
 בלינדער וואס צווישען אייך איז גיווען וועט אזוי
 גוט זיין ווי נאמט קגעכט: (סו) ראות רבות ויא תשמור
 פיל זעהונג האט איר וישראל גיווען און וויקט גיט
 פון די זאבין ארצה זעמין נאם צו פאלקען און
 איר וויקט גיט קוקן אין טיינע מעשים און אום
 קערן זיך צו מיר, איך נאם בשעפטיג מיה פתם
 אנים צו עפענען אייערע אויערן דורך טיינע
 גביאים ויא ישפי און גיווער פון אייך הערם גיט
 טיינע רייד זאגט וישעיה: (יט) הפיץ למען צדקו נאם וויל
 עפענען אייערע אויערן פון וועגן זיין גירעכ-
 טיגייט דרום יגדיל תורה ויאדיר טוב ער אייך
 גרויסן און שטארקן די תורה: (יט) והוא עם בנה ושמו
 און דאס פאלק וישראל איז אברויקט פאלק און
 איין צו טרעטן פאלק הפח בחורים פקח און אלע
 יונגע טעגשנין זענען טרויעריג און בעהאלטן זיך
 (חג לישראל עם) (ח"א)

בסביב ולא ידע ותבערבו ולא ישיש על לב :
 ככ ועתה כה אמר יהוה בראי יעקב ויצרף ישראל
 אל תירא פי גאלתיך קראתי בשמך ליי אלה :
 כג כפי תעבר פמים אתה אני וכנהרות לא ישמפוק
 כפי תלך במו אש לא תפוח ולהבה לא תבער
 כד כד פי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך
 נתתי כפרך מצרים פוש וסבא תחתיה : כו מאשר
 יקרת בעיני נכפדת ואני אחבתיה ואמן אדם
 תחתיה ולאמים תחת נפשה : כז אל תירא פי
 אתה אני ממורת אביא זרעה וממערב אקבצך :
 כח אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני
 מרחוק ובנתי מקצה הארץ : כח כל הנקרא בשמי

די מענטש שלאף יפארק אז ער
 ויא נישטארבן . אונ אין דער פריה
 גים אים הכביה צוריק די נשמה פריה
 גליף ווי אנניע , ויות להולכים כח .
 אונ אלע קענעדיגע זאכן וואס גייען
 אויף דער וועלט גים הכביה אין ווי
 צויר חינוי אלעקעדיגע אפעס ,
 דאס אלץ האט גאט בשאפן גים ווייל
 ער דארף די וועלטע אונ גים ווייל ער
 בארף די ערד , אונ גים חיויל ער
 דארף דיא מענטשן , דאס איז נאר
 געמאכט גינארין ווייל נאט וויל פארן
 חסד מיט די מענטשן , ווי דוד המלך
 האט גיזאגט עולם חסד יבנה . דיא
 וועלט איז גיבאקט גינארין נאר פון
 גינלין חסד גים ווייל נאט דארף דיא
 וועלט , וואס אויף דער וועלט איז
 גייען מיט די מענטשן פריער , דארף
 דער נביא גים דער ציילן , מען ווייס
 פון אדם הראשון ביז נח האבין דיא
 גענעשן גענעדיגע ביו מען האט געבריינגט אויף ווי דעם סבול , אונ אזוי ווייסער דער דוד המלך . פרום . קיינער האט געדאנקט
 צו הכביה פאר די וועלט אונ גים פאר אלץ וואס אויף דער וועלט איז אנגעברייט גינארין פאר מענטשן , אנדערע האבין גים
 ענלייבט אז נאט האט דיא וועלט בשאפן , אנדערע האבין געזאגט געוויס האט הכביה אאיינענעם געשען פון דיא וועלט , גי

פירוש עים

געמין אמוקר גומ צו ויין זא ידע אונ די ישראל
 האבין גים גינאקט צו אום קערין זיה פון ייער
 שלעקטין ווען יתבער כו זא ישים על לב אונ דער
 נאה אז נאט האט גיזעהן דאס די ישראל ווילען
 זיה גים ארויס געמין אמוקר האט גיברענט דאס
 פייער פון דעם פודעניות אין וויא אליון אונ ויזא
 טוהען דאך גים צו ייער הארץ ווי זאלין תשובה
 טוהען זאגט ישעיה : (כ) ועתה אונ היינט אפילו איר
 ישראל זענט גים גומ פון דעקט וועגין כה אמר וי
 בורא עשק ויתרף ישראי אזוי האט גינאקט נאט דיין
 באשעפער דיה יעקב אונ דיין באשעפער דיה
 ישראל אל תירא פי גאלתיך די זאלקט קיין מורא
 האבען ווארונ איה האב דיה אויס גילייזט פון
 דעם גלות מצרים קראתי בשמך פי אתה איה האב
 גירופען דיין זאמען דאס דו ביקט מיין : (כ) כי תבטור
 במים איה אז דו ביקט אבער גיפארין אין
 דעם וואקער פון דעם ום בין איה דאך גינען
 מיט דיר ויבנהרות לא ישמפוק אונ אז דוא האקט
 גיזאגט צווישען די מצרים אונ צווישען אנדערע
 עוברי בוכבים נאט זענען אזוי פיר גינען אזוי
 ווי די וואקערען פון דיא טייקען האבען ווי דאך
 דיה גים גיקאקט פאר פלייצען אונ פאר לענדען
 אזוי פי תלך כפו אש לא תבנה אז דו וועסט לעתיד
 גיין אין פייער ווארום איה נאט וועל שיקען
 לעתיד אנרויסע היץ וועסט דאך גים פאר
 ברענט ווערין ויתבה לא תבצר גד אונ דער פלאם
 וועט גים ברענען אין דיר : (כד) כי אני יהוה אלהיך קדוש
 ישראי דען איה בין נאט ביין נאט דער הייליגער

פון ישראל מושיעך דיין העלפער נתתי כפרך מצרים
 איה האב גיגעבין דיין אויס לייזונג דיא מצרים
 פלוקר דו ביקט מחויב גינען צו פאר לענד
 ווערען האב איה גיגעבין די בכורים פון מצרים
 איין כפרה פאר דיר זענען ווי גימיט גינארין אונ
 דו ביקט גירעמעט גינארען פוש וסבא תחתיה כוש
 אונ קבא זענען גיגעבין גינארען אויף דיין ארם :
 (כה) מאשר יקרת בעיני נכפדת ווייל דו ביקט תשוב גינען
 אין מייע אונגען דרום ביקטו ווארען גיערליכט
 אויף דער וועלט זאן אחבתיה אונ איה האב דיה
 ליב ואמן אדם תחתיה ולאמים תחת נפשה אונ איה
 וועל געבין אנדערע מענטשן אויף דיין ארם
 אקענעדיך פון די עכרין וועל איה געבן פאר
 דיין לייב : (כז) אל תירא וי דו זאלקט קיין מורא האבין
 דען איה בין מיט דיר כפוח וגי פון מרחב ויט
 וועל איה ברענגען דייע קינדער אונ גון מערב
 ויט וועל איה דיה איין זאקלין : (כח) אמר לצפון מי איה
 וועל זאגען צו דעם צפון וויגד גיב די מענטשן
 וואס זענען פאר טריבען אין צפון ויט ויתמן אונ
 צום דרום וויגד וואס ער איז שטארק וועל איה
 אים זאגען אל תכלאי פאר מייד גים פון צו ווינען
 מיט שטארקייט צו ברענגין מייע פאר ווייזענע
 ישראל הביאי בני מרחוק ובנתי מקצה הארץ צו ברענגין
 ברענגען פון עק וועלט : (כח) כל הנקרא בשמי ויבטור
 קראתי איה וישים אונ מייע מענטשן זאלקט
 גאמען אונ דער וואס איה האב אים באשאפען
 פון מיין כבוד זענען דאס מייע ער די צויקט

הפטרות הראשית

תשלו חכמים

ולכבודו בראתו יצרתו אף עשיתו: כם הוציא
 עמך וענים יש ודרשים ואנים למו: ל פל
 תנים נקבנו יחדו ויאספו לאנים מי בהם יחד
 זאת וראשנות ישמענו יתנו עידיהם ויעדקי וישמעו
 ויאמרו אמת: לא אהם עדי נאם יתתו ועבדי אשר
 בדתה למען תדעו ותאמינו לי ותבינו פיראנו היא
 לפני לא ינוצר אל ואתי לא יתנה:

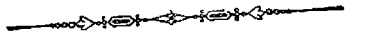
ברכות אחר ההפטרות

הקב"ה האם ארום נענוסין יודין פון
 פקדים און האם צייד ניעבין תורה
 און מצות, ואנס יעדו נביא הקב"ה
 ואנס צו דיא יודין אני ה' קראתיך
 בנביא, איך נאם האב דרך געראפן
 מיט זעקת, דו האנס גיט בעהאם
 אשדור נקלים אויף פיר איך ואל דרך
 צו פיר ווסין פאר אפאנק, און ואל
 דרך ארום נעסען פון פאנרים, (אחונק
 בדרך, וואס איך האב דרך אונגעניסען
 ביי דיין האנס, ואעקע, און וואס
 איך האב דרך געוילט, וואקנד לקרות
 עס לאור וואס, האב איך גינואלט דרך
 וואס עפענען און נקעדיג פאכין די אויגן וואס זענען בלינד, אלע נאלין וויסען אז דיא וועלט האט נאם גיט בשאפן פון
 זייער זעקענען און הקב"ה האט זיי גיבען תורה און מצוות וואס זיי זאלן האבן פערזענען פאר זייערע נשמות, און די נשמות
 בענשען נאם ווערן געוויסן אויף זיין נאמען און זיי ווייסן אז איך האב זיי בשאפן נאר נענען מיין פבור און האב זיי בשאפן
 צו זייער וועלט צו עולם סוף און צו עולם הבא, וואס וועלן זוכה זיין צו זייער וועלט:

פירוש ע"ט

יצרתי אף גשיתי האב איך אים באשאפען און האב
 אים גימאכט מיט אלע באדערפעניש וואס ער
 בדרארף האבען: (כס) התיא עס ער וועט יש צו אויס
 צוהן פון דעם גלות דאס בלינדע פאלק פלוקר
 די וישאל וואס זענען פאר מרביען גינוארין
 אויבער דעם וואס וואס זענען געווען גלייך וואס
 אפליכער פון צו זעהן צו זיין און געשען נעג
 און האבען גיהאט אויגען נאר זיי האבען גיט
 גינואלט זעהן ודרשים וואס גיט און מויל זענען
 זיי געווען פון צו הערין נאקס רייד און האבן
 גיהאט אויערען נאר זיי האבען גיט גינואלט
 הערן: (ט) ואנס נאם כל הנוים נקבנו יחדו ווען אלע
 פעלקער דיא עוברי פוכבים זאלען זיין איין
 גינואלט מי פריינד זאך ווער איז דא צווישען זיי
 און צווישען זייערע נביאים וואס זאגען עתידות
 פון זענען זייער דמות עבודת פוכבים ער ואל
 קלען זאגן וואס נועם זיין צום סוף וראשונת
 זשיגען אדער זיי נאלין אונז פאכין הערין זאכין
 איידער זיי זענען גיקומען מיט זייערע וועדקי און
 לאזן זיי געבין זייערע עדות דאס וואס האבען
 גיקערט פון זיי נביאות זאגן אויף איין זאך איידער
 דיא זאך איז גיקומען דען וועלן זיין בלייבען
 גידעקט און זייער וואס האבען גיין עדות וישמע

יצרתי אמת לאונין זיי ליבערשט צו הערין וואס די
 רעכטע נביאים זאגן און לאזן זיין זאגן דרויף
 דאס איז אמת אבער איך נאם האב יא עדות
 אז איך האב גינואלט עתידות און עס איז מקיים
 גינוארין: (יא) אקס עדי נאם זיי דען איך וישאל
 זענט עדות ואנס נאם דאס איך נאם האב גידעד
 די גלות צו אברקס אייער עלטער פאמער און
 זיי זענען גיקומען נעבן אשר בחרתי און מיין קעכט
 געקב וואס איך האב אויס דער וויילט וועט ער
 אויך עדות זאגן דאס איך האב אים צו גינאנט
 גומס צו מאן אז ער איז גינאנגען אין ארם גהרים
 און האב מקיים געווען מיין הקב"ה למען פריי איר
 זאלט וויסען און גלייבען דאס איך וועל ווייטער
 מקיים זיין מיניע רייד וקב"ה כי אני הוא און איר
 זאלט פאר שטיין דאס איך אליין בין איין נאם
 און עס איז גיט פאר האנדען נאך איין נאם זשי
 פא טיף אל ואתי לא יתנה פרייער איך האב
 בשאפן אלע בשעפענעש איז קיין זאך גיט
 בשאפן גינוארין פון איין נאם אויסער מיר און
 דער נאך דאס איך האב בשאפן אלע בשעפעניש
 נועם אויך קיין זאך גיט בשאפן ווערן פון איין
 נאם אויסער מיר ווארום עס איז גיט דא זאנאם
 אויסער מיר:

למר קריאת פרכת השבע עיני מקרא ואלה הדרגות והפטרות ומומור ה' מלך נאות לבש או מומור שיר
 ליום השבת וה' מלך יל"ט זכרו בשבחה ותלכה מסדר פהזיות כהאם נגד היסוד כתיבת היום:

ואי ופרט כ' אף שאזכין : (ב) ונס' אגודס כ' חוק ולי
 פ"א חזרו המים שנגבו כסוי : (ג) וסמס שחי' ה"א
 רשע' : (ד) א"כ הספס פנת' שפכ' : נכנח' : (ה) ככל' מהספ'
 עמלה נטמא' נלמסקין אין יטעור (נטמא ופתוח' : (ו) הר"ס ונחלו'
 דרכים כדכרי פ"א שמי' שמתכנלי כמיס שנמתכרי אה"כ
 שכלו כחלוט לפרקי אס הדיח
 כסו ידו לו הככר נספל פרי
 נסכסור כלומר נחשבו כחלוט
 נטמאלי משתי קטמא ונמאלי אה
 נכנח' כ' ואס לא הדיח טעור
 ספס' טעור כנכיל' כ"ז של
 נחשבו פ"י הדתה פ"א ואל'
 פ"י פתי' ומילוי כלי ונ"מ פ"ל

פרק א שש מעלות במקואות זו למעלה מו
 וזלמ"ו. מי גבאים. ששה טמא. וששה
 מהור. טמא. ששה טמא ומילא בכלי מהור טמא.
 ששה טמא ונפל כבר של תרומה אם הדיח טמא
 ואם לא הדיח מהור : ב מילא בכלי טמא
 וששה מהור טמא. מילא בכלי טמא ומילא
 בכלי מהור טמא. מילא בכלי טמא ונפל כבר של תרומה אם
 הדיח טמא ואם לא הדיח מהור : ג נפלו מים טמאים וששה מהור טמא.

פרק א שש מעלות במקואות. מקואות של
 כיום מים יטכהן שש מעלות כל א' מהן גדולה
 מהכרתה : מי גבאים. חפירה שנקרקע המכוסין כהן
 מים שאינן שאזכין (ה) וכן פחות מלרבעים נחלה שהיא
 שיעור מקוה : גבאים. לשון
 מים מנבח : שורה טמא.
 וששה מהור טמא. אס
 ששה מלוחות המים שמה חמלה
 ואל"כ ששה מהן הטעור
 נטמא הטעור לפי שפלה טסה
 מסוי (ב) של טמא נחזק הנכח
 ושמה שמה אוחזי הטעור
 ונטמא דהשת' משקין טמאים

סמל מת התרומה והוא מ"ה דבר גזרו בו כיום כדליתא פ"ק דשבת ואלף פ"ג דלוי פוסל את התרומה ואל"כ ששה
 רבצית מ"מ כשכח הטע' הטמא' כסוי עמלה כל המשקין שפניו (ג) ואחזה טסה לא סלקא לה השק' כגנזה דמיידי
 ככאין בו מ' סאה כדקתני כביסא ונ"י נגיטת העמל (ד) אין מי הנכח מטמאין עד שיתלבו ויכרי ליתא כחוספתא :
 ומילא בכלי מהור. מן המים שנגבא לאחר שח' בו הטמא דחייסין לוחזו טסה כדפרישית נטמא הכלי (ו) שהכלי'
 מטמאין כנגיעת משקין טמאין : אם הדיח. את הככר : טמא. ואס לאו טעור מפני שאין מין גבאין עלולים לקבל
 שומאה עד שיתלבו הכך אם לא הדיח טעור ואל"כ כשהגדיה הככר לא הוטעבו מים שבו לקבל שומאה מן הטסה
 שנכנסה הטסה כמים הטעורים (ז) אלכ כשהדיח הוטעבו והוכסרו מים שכידיו לקבל שומאה מן הטסה ולא נחטטה
 כהן אלא אדרבה נטמאו ונמאלי את הככר : ב מילא בכלי טמא. לעיל אשמושי' כשטמאה כחה למים מנחמת אדם
 טמא והכח אשמועין כשהטמאה כחה ממתת כלי : ג נפלו מים טמאין. הכח אשמועין שמי גבאים הללו מקבלין

פרק א שש מעלות במקואות זו למעלה מו
 וזלמ"ו. מי גבאים. ששה טמא. וששה
 מהור. טמא. ששה טמא ומילא בכלי מהור טמא.
 ששה טמא ונפל כבר של תרומה אם הדיח טמא
 ואם לא הדיח מהור : ב מילא בכלי טמא
 וששה מהור טמא. מילא בכלי טמא ומילא
 בכלי מהור טמא. מילא בכלי טמא ונפל כבר של תרומה אם
 הדיח טמא ואם לא הדיח מהור : ג נפלו מים טמאים וששה מהור טמא.

וואקער אונ דער טראפין וואקער האט אָנגערירט
 ריא הענט זענען ריא הענט טמא גינארין אונ
 זיין זענען ער האט גיט אָפ גינארין רענט גרויט
 אונ אויב ער האט גיט אָפ גינארין רענט גרויט
 מיט ריא הענט אין ריא וואקער. נאר אזוי ווי דער
 גרויט איז אריין גיפאלין האט מען אים ארויס
 גינוקען. איז דער גרויט מהור (עין הרע"ב ותי"ט) :
 ב פלא גנזי פמא מען האט אָן גישעפט מיט אפלי
 וואס איז טמא אביסול וואקער פון ריא גרוב
 ושקה פתור פמא דער נאך האט אטהור גיפונקען
 פון ריא וואקער. איז ער גינארין טמא פלא גנזי
 פמא מען האט אָן גישעפט אביסול וואקער פון
 ריא גרוב מיט אפלי וואס איז אטמא ופלא גנזי
 פתור דער נאך האט מען אָן גישעפט אביסול
 וואקער פון ריא גרוב מיט אפלי וואס איז מהור
 פמא איז ריא בלי גינארין טמא פלא גנזי פמא מען
 האט אָן גישעפט אביסול וואקער פון ריא גרוב
 מיט אפלי וואס איז טמא ונפי גבר של תרומה אונ
 אברויט פון תרומה איז אריין גיפאלין אין ריא
 וואקער אס הדיח פמא אויב ער האט אָפ גינארין
 מיט ריא הענט דעם גרויט פון תרומה אין ריא
 וואקער וואס אין גרוב איז דער גרויט טמא וואס
 יא הדיח פתור אונ אויב ער האט גיט אָפ גינארין
 דעם גרויט מיט ריא הענט אין ריא וואקער.
 נאר אזוי וויא ער איז אריין גיפאלין האט מען אים
 ארויס גינוקען. איז דער גרויט מהור : ג גנזי פמא
 פמא וואקער וואס זענען טמא איז אריין גיפאלין
 אין ריא גרוב וואקער וואס זענען מהור ושקה
 פתור פמא אונ דער נאך האט אטהור גיפונקען

פרק א שש מעלות במקואות זו למעלה מו
 וזלמ"ו. מי גבאים. ששה טמא. וששה
 מהור. טמא. ששה טמא ומילא בכלי מהור טמא.
 ששה טמא ונפל כבר של תרומה אם הדיח טמא
 ואם לא הדיח מהור : ב מילא בכלי טמא
 וששה מהור טמא. מילא בכלי טמא ומילא
 בכלי מהור טמא. מילא בכלי טמא ונפל כבר של תרומה אם
 הדיח טמא ואם לא הדיח מהור : ג נפלו מים טמאים וששה מהור טמא.

מחמה פ"י משקן סמאין סמלו כח: ר"ש אומר בין שהיה בין שלא הריח . הלכה קול ר"י בין לחומה שכלה מחמת חרס בין מחמת כלים בין מחמת משקן . ככלנו ס"ל בין הדים בין שלא הדים סמל בכר ועממל דרבי שמעון טלמי אומר שספת המים סמאין סמל מפי המחל או מן הכלים או מן המשקן סמאין לכסוף כמנפלו על המים כשחירה הספת סמל על הככר ועמממו וז"ל הלכה כר"ש: ד' או שהלך בהן הסמא ושתה הפרהר

נפלו מים סמאין ומלא בכלי מהור סמא . נפלו מים סמאין ונפל כבר על הרומה . אם הריח סמא . ואם לא הריח מהור . ר' שמעון אומר בין שהריח בין שלא הריח סמא: ד' נפל לתוכן מת או שהלך בהן הסמא ושתה מהור סמא . אחד מי נבאים מי בורות

דמסמא דמכריס סמאין סמלו כח
 סמאין סמל מפי המחל או מן הכלים או מן המשקן
 סמאין סמל על הככר ועמממו וז"ל הלכה כר"ש: ד' או שהלך בהן הסמא ושתה הפרהר

פון דיא וואקער וואס אין גרוב, איז ער גינארין קמא טאקער האט ער גיפרונגען דיא וואקער וואס איז קמא יפוי פים סמאין וואקער וואס זענען קמא איז אריין גיפאלן אין דיא גרוב ויפא נפלי פהר קמא דער נאך האט קען גישעקט אביסל וואקער פון דיא גרוב מיט אפלי וואס איז קהור, איז ויא גינארין קמא טאקער האט ויא אָנגערירט דיא וואקער וואס זענען קמא יפוי פים סמאין וואקער וואס זענען קמא איז אריין גיפאלן אין דיא גרוב ויפוי נפלי נפלי גרוסה און אברויט פון גרוסה איז אריין גיפאלן אין דיא גרוב וואקער אפ הייט קמא אויב ער האט אפ גינאשין דעם גרוים פון גרוסה מיט דיא הענט אין דיא וואקער וואס אין גרוב, איז דער גרוים קמא טאקער האבן דיא הענט אָנגערירט דיא וואקער וואס זענען קמא יפוי ד' הענט קמא גינארין און זייען זענען קמאין דעם גרוים וואס איז און איז ער האט נים אפ גינאשין דעם גרוים אין דיא וואקער, נאך אזוי וויא דער גרוים איז אריין גיפאלן האט קען אים ארויס גינאשן, איז דער גרוים קהור, רבי שקיען זאגט סאיי אטמא האט גיפרונגען פון דיא וואקער וואס אין גרוב און סאיי גלים וואס זענען קמא זענען אריין גיפאלן אין דיא וואקער וואס אין גרוב, און סאיי וואקער וואס זענען קמא זענען אריין גיפאלן אין דיא וואקער וואס אין גרוב, און דער נאך איז אריין גיפאלן אברויט פון גרוסה אין דיא וואקער וואס אין גרוב ביז שהי"ת סאיי ער האט אפ גינאשין מיט דיא הענט דעם גרוים אין דיא וואקער ביז שלא הי"ת סאיי ער האט נים אפ גינאשין דעם גרוים אין דיא וואקער, נאך אזוי וויא ער איז אריין גיפאלן האט קען אים ארויס גינאשן קמא איז דער גרוים פון גרוסה קמא, ווייל מיר זאגן וואקער דער קראפן וואקער וואס האט ארויס גירונגען פון דעם מויל פון קמא ווען ער האט גיפרונגען, איז ארויף גינאשן דעם נאך וואס דיא גרוב וואקער דער מיט אביסל וואקער פון דיא גלים וואס זענען קמא פון ארויף גינאשן אויף דעם גרוים אָדער נאך לישראל ע"ס

פי שידיון . כלה שני לכל הדינים דתנין כמתני' עד המעלה השנית : בורות . הן עשיון עגונין : שידיון . לחיך וקלרין : מערות . מרובעות מכוונות כקרוי אלף שיש להן פה : מי המצויה שפסקו . נשמתו היורדים על ההרים ונתמלין המים ומכפננין מן ההרים לאחר שפסקו הגשמים ופסקו ההרים מוחילתן לחון המיטו השאריס הן כמי נבאים ולאם שנה מן אלס טמא או מלא ככלי טמא או נפלו בהן משקין טמאין אין הטפה הטמאה מתכנסת

לס מטוס טפה טמא' סואיל
 ויעיר' פניקטול' ולי' הר"מ ג'ל
 כטלה טפס' כו' וטמאחן וטמא'
 נמי סכר וטמור"ט : (ה) ככני

כזה (ו) אלכל כ"ו עלה ספקו
 ההרים מוחילתן חנו"ם שפסקו
 הגשמים אין נכשנין כמי
 נבאים ומי הגשמים המוחלן
 חנו"כ מן ההרים מתכלים
 הטפה הטמאה חף ע"פ
 השמים הראשונים לא כמלוה

הכי חק כפ"ב למכשירין מי שפיות שירדו עליהם מי נגשים אלס רוב מן העיר קהור אימתי בזמן שקדמו מי שפיות אלכל קדמו מי נגשים אפי' כל טהא מי שפיות טמא : הקרובים לעיר ולדרך טמאים . דחיישינן טמא שנה טמא . או מלא ככלי טמא : עד שיהלבו רוב ב"א . השירות והולכות בדרך מחוקה דלוא טמאים טמא שנה מן אלס טמא או מלא ככלי טמא : ה מאימתי מהרתן . של קרובים ורחוקים : משירבו וישטפו . משריח נגמים וירבו מי נגשים על המים שהיו בהם כבר קודם שטפה מהם הטמא או שטמא מהם ככלי טמא ונס שירב טמאין ויעברו על גשת הבכא וילאו לחק וטויער השטיפה כל טהא : רבו . לא כבית טמאי דכתי תרווייהו שירב ייטספו אלף כיון שרבו מי נגשים שכלו אחר כך על המים שהיו בהן כשתי טומאתן כטהרו חנו"ם עלה טמאין וילאו לחון : בש"א שטפו . מי נגשים על נדוחי של נבא וילאו לחון לטהר הבכא : אע"פ שלא רבו . מי הגשמים כבא אחר כן על המים שהיו בנבא כשטת טומאתן : בשרין לחלה . מי נבאים הללו דחק כמתניין כשירם להשתמש

גים קיין טיפע פי ביות סאי דיא וואקער אזוי אין
 אטיפע גרוב אקוילעךדיגע פי שידיון סאי דיא
 וואקער אזוי אין אללאנגע גרוב אשקאלע פי שפיה
 סאי דיא וואקער אזוי אין אפירקאנטיגע גרוב
 אזוינדיקעקע פי תפציה שפסקו אז עם רעניגט אויף
 אכאנג אונ דיא וואקער רינגט אקראפ פון בארג .
 דיא וואקער וואס בלייבט אקומער דעם בארג
 פאר נאמולט אויף איין ארט . דער נאך וויא דער
 רעגין האט אויף גיהערט אונ עם האט אויף
 גיהערט צו רינגען פון דיא בערג . האט דיא
 וואקער דעם ריין וויא מי גבאים וויא וואקער
 וואס אין אקרום) וסקנאות שאין בהם אקבעים טמא אונ
 אסקנה וואס אזוי נים דא אין איר קיין פערציג
 סאה בששת תשמים הלי שיהר ווען עם אזוי רעגין
 ציים וענען דיא אלע עקלייא וואקער קהור
 וזין בתר"ב) טייל עם אזוי פיל רעניגט צום
 קרינגען האט מען נים מוא אקומער האט אטמא
 גיטרונקען פון אייגע פון דיא ערדער פסקי תשמים
 אז די רעניגט האבין שוין אויף גיהערט צו גיין
 תקריבים לער וזנדר פבאים די וואקערין וואס וענען
 נאהנט צו אשקאט אדער צו אונענ וואס פיל
 בענקשיון גייען וענען וייא טמא . טאקער האט
 אטמא פון וייא גיטרונקען . אדער מען האט אן
 גישעפט מיט אפלי וואס אזוי טמא וקרוקים סהורים
 אונ דיא וואקערין וואס וענען טיים פון אשקאט
 אונ טיים פון אונענ וענען קהור ער שיהלכו רוב בני
 אדם שידיון מען טיים געוויס אז קארט וענען פאר
 וייא גינאנגען פיל בענקשיון . טאקפאנגעס וואס
 גייען אין ווייטע וענין . וערין דיא וואקער אויף
 טמא . טאקער האט מען אן גישעפט מיט אפלי
 וואס וזין טמא . אדער אטמא האט גיטרונקען פון

דיא וואקער : ה פאפיה פהרהו ווען ווערט דיא
 וואקער צוריק קהור . דיא נאהנקע אונ דיא
 ווייקע בית שפאי אוקרים משירבו וישטפו ביות שפאי
 זאגין אז עם וועט אזוי פיל אריין רעגענען אין
 דיא וואקער . אז דיא רעגינוואקער וועט זיין
 מעהר וויא דיא וואקער פון גרוב וואס וענען
 גינען ווען דער סקא האט פון וייא גיטרונקען .
 אדער וויא וייא וענען גינען ווען מען האט אן
 גישעפט מיט פלים וואס וענען טמא . אונ פון
 דיא וואקער פון גרוב מיט דיא רעגינוואקער צו
 זאקען אזוי פיל גינארין דיא גרוב אז דיא וואקער
 גייט אריבער איבער דעם ברענ . אזוי די וואקער
 קהור וביה הלי אוקרים רבו אף ער פי שלא שפשו
 אונ בית הלל זאגין אז דיא רעגינוואקער אזוי נאר
 מעהר וויא דיא וואקער וואס אזוי גינען אין גרוב
 ווען דער סקא האט פון וייא גיטרונקען . אדער
 ווען מען האט אן גישעפט מיט אטמא פלי .
 אפילו דיא וואקער גייט נים אריבער איבער דעם
 ברענ . פון רעקטווענין אזוי דיא וואקער קהור
 רבי שקען אופר שפשו אף ער פי שלא רבו רבי שקען
 זאגט אז עם האט נאר אזוי פיל אריין גינענונגט
 אז דיא וואקער פון גרוב גייט אריבער איבער
 דעם ברענ . אפילו דיא רעגינוואקער אזוי נים
 מעהר וויא דיא וואקער וואס אין גרוב אזוי אויף
 קהור ברין קמה דיא וואקער אזוי קשר צו פאר
 קנעטין מיט וייא אטייג פון חלה . אדער צו
 קאבין אין וייא אטייג פון חלה . ווען דיא וידין
 וענען גינען אין ארץ ישראל פלעגין וייא נעקען
 אשמיקול פון ויערען טיג וואס וייא פלעגין
 קנעטין אונ פלעגין דאס נעבין צום פדא אונ
 דאס הייקט חלה אונ דאס אזי טייליג ווי קרוקח

פון דמיין לעיל פלג סהם שחה ספור לו מילג כלי ספור לו קמ
כבר ופדיחו: (6) מהור. ממוס דמיו סיניו פ"פ כל פסוק 6
היישין שחה אדם שחה שחה מן: (7) זכרית בנשי
פי' עין סטנול' להלם אפי' דמתי' הני כשיום לתרוח' זכרית
להלם מתן שדיקן שוס פלג פלג זקוף כעשיל' להלם בלגלג:

פון למלך ללוח ולכנול כהן חלק (ח): ולימול מהן
לידים. לכל דבר טרדך נטלת ידים: ו מי תמציות
שלא פסקו. האדים מוטלתן ועדיין פן מבלגין ממי
במשמים טרדו עליהם אלו ובעלים הפסה האטמונה הטמאה
שתיה נבנה לפיכך. שחה
במא ושחה מהור. כ"ו
גלג כסוי: מהור. דמיס

ולימול מהו לידים: ו למעלה מהן מי תמציות שלא פסקו. שחה
ממא ושחה מהור (6) מהור. שחה ממא ומילא בכלי מהור פסקו. שחה
ממא ונפל כבר של תרומה. אע"פ שהקריח מהור. מילא בכלי מהור ושחה
מהור מהור. מילא בכלי מהור. מילא בכלי מהור. מילא בכלי מהור ושחה
שהקריח מהור. נפלו מים ממאים ושחה מהור מהור. מילא בכלי מהור ושחה
נפלו מים ממאים ונפל כבר של תרומה אע"פ שהקריח מהור. מילא בכלי מהור מהור.

אוי קען קאר דאם נים קטמא ויין זקיסו פון
זידיס אונ קען קענע וואשין מיס דיא וואקער
דיא העגם צו ענדער זאך וואס קען דארף זיך
וואושין: ו קעלה פון דיא וואקער האבין קער
קעלה וויא דיא פריגעדיגע וואקער וואס איז דא
גירעכונגם פי פפדיח' שיא פסקי דיא רעניגוואקער
וואס איז פערזאמל'ט אוינקער דעם בארן. אונג
עס האט נאך נים אויף גיהעק'ט צו רינגען פון
בארן דיא וואקער וואס האט גירענג'ט אויף
דעם בארן שיה פסא אז אפמא האט גיפרינגקען
פון דיא וואקער איינדער עס האט אויף גיהעק'ט
צו רינגען פון בארן דיא רעניגוואקער ושחה שיה
דער נאך האט אקהור גיפרינגקען פון די וואקער
שהי איז ער קהור אזו ווי ער איז גינען. ווארום
נען אפילו עס האט אראפ גירונגען פון דעם קמא
אפגראפין וואקער נען ער האט גיפרינגקען.
נערמ'ט דאס בבל אין דיא רעניגוואקער שחה פסא
אז אפמא האט גיפרינגקען פון דיא וואקער
איידער עס האט אויף גיהעק'ט צו רינגען פון בארן
דיא רעניגוואקער ופלא בנני' שהור דער נאך האט
קען גישעפם פון דיא וואקער מיט אפלי וואס
איז מהור שהור איז דיא פלי שהור אזוי וויא זיא
איז גינען. שחה פסא אז אפמא האט גיפרינגקען
פון דיא וואקער איידער עס האט אויף גיהעק'ט
צו רינגען פון בארן דיא רעניגוואקער ונפי כבר שיי
הירפה דער נאך איז אריין גיפאלין אברויס פון
הרוקה אין דיא וואקער אף גי פי שהי'ה אונג
אפילו ער האט מיט דיא העגם אפ גינוואשין דעם
ברויס אין דיא וואקער. פון דעקספונעגין שהור איז
דער ברויס שהור אזוי וויא ער איז גינען. ווארום
נען אפילו עס האט אראפ גירונגען פון דעם קמא
אפגראפין וואקער נען ער האט גיפרינגקען נערמ
דאס בבל אין דיא רעניגוואקער פלא בנני' פסא
ער האט אן גישעפם פון דיא וואקער מיט אפלי
וואס איז פסא ושחה שהור דער נאך האט אקהור
גיפרינגקען פון דיא וואקער שהור איז ער שהור
אזוי וויא ער איז גינען. דיא מוקא'ה פון דיא
בלים איז בבל גיטארין אין דיא רעניגוואקער
גלי' בנני' פסא ער האט אן גישעפם פון די וואקער

מיט אפלי וואס איז קמא ופלא בנני' שהור דער
נאך האט ער אנגישעפם פון דיא וואקער מיט
אפלי וואס איז שהור שהור איז די פלי קדור וויא
זיא איז גינען. דיא מוקא'ה פון דיא בלים איז
בבל גיטארין אין דיא רעניגוואקער פלא בנני' פסא
ער האט אן גישעפם פון דיא וואקער מיט אפלי
וואס איז קמא ונפי כבר שיי שהי'ה דער נאך איז
אריין גיפאלין אין דיא וואקער אברויס פון
הרוקה אף גי פי שהי'ה שהור אפילו ער האט אפ
גיטארין וואשין מיט דיא העגם דעם ברויס אין דיא
וואקער פון דעקספונעגין איז דער ברויס שהור
אזוי וויא ער איז גינען. ווארום דיא מוקא'ה פון
דיא בלים איז בבל גיטארין אין די רעניגוואקער
נפלי פיס פסאים אויב וואקער וואס איז קמא איז
אריין גיפאלין אין דיא וואקער ושחה שהור דער
נאך האט גיפרינגקען אקהור פון דיא וואקער
שהור איז ער שהור אזוי ווי ער איז גינען. ווארום
דיא מוקא'ה פון דיא וואקער איז בבל גיטארין
אין די רעניגוואקער נפי פיס פסאים אויב וואקער
וואס איז קמא איז אריין גיפאלין אין די וואקער
ופלא בנני' שהור דער נאך האט ער אן גישעפם
פון דיא וואקער מיט אפלי וואס איז שהור
שהור איז דיא פלי שהור וויא זיא איז
גינען נפי פיס פסאים אויב וואקער וואס
איז קמא איז אריין גיפאלין אין דיא וואקער
ונפי כבר שיי שהי'ה דער נאך איז אריין גיפאלין אין
דיא וואקער אברויס פון הרוקה אף גי פי שהי'ה
שהור אפילו ער האט אפ גינוואשין מיט די העגם
דעם ברויס אין דיא וואקער. פון דעקספונעגין
איז דער ברויס שהור אזוי וויא ער איז גינען.
ווארום דיא מוקא'ה פון דיא וואקער איז בבל
גיטארין אין די רעניגוואקער. והאבין די וואקער
קהור קעלה ווי די וואקערין וואס זענען אויס
גירעכונגם אין משנה ד. אז עס פאלט אריין
וואקער וואס איז קמא אין איינע פון די וואקערין
וואס זענען אויס גירעכונגם אין משנה ד. נערדן
זיא נים שהור. אונג אז עס פאלט אריין וואקער
וואס איז קמא אין דיא וואקער. פי תמציות שלא
פקקי' ווערין זייא שהורו' גשרים להירפה ולימול פון

זידיס אונ קען קענע וואשין מיס דיא וואקער
דיא העגם צו ענדער זאך וואס קען דארף זיך
וואושין: ו קעלה פון דיא וואקער האבין קער
קעלה וויא דיא פריגעדיגע וואקער וואס איז דא
גירעכונגם פי פפדיח' שיא פסקי דיא רעניגוואקער
וואס איז פערזאמל'ט אוינקער דעם בארן. אונג
עס האט נאך נים אויף גיהעק'ט צו רינגען פון
בארן דיא וואקער וואס האט גירענג'ט אויף
דעם בארן שיה פסא אז אפמא האט גיפרינגקען
פון דיא וואקער איינדער עס האט אויף גיהעק'ט
צו רינגען פון בארן דיא רעניגוואקער ושחה שיה
דער נאך האט אקהור גיפרינגקען פון די וואקער
שהי איז ער קהור אזו ווי ער איז גינען. ווארום
נען אפילו עס האט אראפ גירונגען פון דעם קמא
אפגראפין וואקער נען ער האט גיפרינגקען.
נערמ'ט דאס בבל אין דיא רעניגוואקער שחה פסא
אז אפמא האט גיפרינגקען פון דיא וואקער
איידער עס האט אויף גיהעק'ט צו רינגען פון בארן
דיא רעניגוואקער ופלא בנני' שהור דער נאך האט
קען גישעפם פון דיא וואקער מיט אפלי וואס
איז מהור שהור איז דיא פלי שהור אזוי וויא זיא
איז גינען. שחה פסא אז אפמא האט גיפרינגקען
פון דיא וואקער איידער עס האט אויף גיהעק'ט
צו רינגען פון בארן דיא רעניגוואקער ונפי כבר שיי
הירפה דער נאך איז אריין גיפאלין אברויס פון
הרוקה אין דיא וואקער אף גי פי שהי'ה אונג
אפילו ער האט מיט דיא העגם אפ גינוואשין דעם
ברויס אין דיא וואקער. פון דעקספונעגין שהור איז
דער ברויס שהור אזוי וויא ער איז גינען. ווארום
נען אפילו עס האט אראפ גירונגען פון דעם קמא
אפגראפין וואקער נען ער האט גיפרינגקען נערמ
דאס בבל אין דיא רעניגוואקער פלא בנני' פסא
ער האט אן גישעפם פון דיא וואקער מיט אפלי
וואס איז פסא ושחה שהור דער נאך האט אקהור
גיפרינגקען פון דיא וואקער שהור איז ער שהור
אזוי וויא ער איז גינען. דיא מוקא'ה פון דיא
בלים איז בבל גיטארין אין דיא רעניגוואקער
גלי' בנני' פסא ער האט אן גישעפם פון די וואקער

(מה"א) (הנה ישראל עים)

שמא יסגולו סם נסחרו וזו היא המעלה דהני ללעיל לא עלתה סבילה (ס) למיס הסמאס ואלו הניח עלתה חביל חין כשרים לעבילת חרם וכלים יודים: ז מובלין. בני חרם כל גופו (י) ומטבירין. הכלים יודים למדי דכני עבילת יודים ולא סני כקטילה כגון לקוח: מעין. שמימי נוכעים והמים הנוכעים מועטים מן המים שאובין שפסו כהמו: שזה למקוה למהר באשבורן. ולא כזומלין דקילי מעין מסחר כזומלין מקיה מערה

[ג] מים כו'. ואזו המים גב' חין כסה מ' סאה ואינם שאובות פרימ' (ט) סול' הסק' (י) חון מן חוב. הוכר: [ג] בכל שהוא. ל"ד כ"ס אלא כ"מ שגופו עולה כ"א ועמית' ע: שוה למקוה למהר באשבורן. ז למעלה מהן מקוה שיש בו מ' סאה. שבו מובלין ומטבירין. למעלה מהן מעין שמימי מועטין ורבו עליו [ג] מים שאובים. שזה למקוה למהר באשבורן ולמעין להטביר בו [ג] בכל שהוא: ה למעלה מהן מים מוכין למעלה מהן מים חיים גמ' (שהן) שבהן סבילה לזבים והוייה למצורעים וכשרים לקרש בהן מי חמאת:

כמעין: ה מים מוכין. מים נוכעים סהן מלומים או חמים: שהן מסהרין כזומלין. ואלו מעין שמימי מועטים ללעיל חינו מסחר כזומלין אלא כשטורן: ומים חיים. נוכעים שאינן מוכין: שבהן סבילה לזבים: דכתיב כיה ורחן אל כשרו כמים חיים: והוייה למצורעים. דכתיב כהו אל כלי חרם על מים חיים: וכשרים לקרש בהן מי חמאת. דכתיב כה מים חיים אל כלי:

קדים די וואקער וענען פאר מען זאל זיי ניקמען צו הרוקה, אונ צו וואשן מיט זיי דיא הענט צו יערער זאך וואס מען בארף זיך וואשן: ז פסלה סהן דיא וואקער האבין מעהר מעלה זיאי דיא פריערדיגע פנה שיש בו ארבעים סאה אמקנה וואס אין אים איז דא פערציג סאה וואקער שבו סאבין ופסלין אין דער מקנה מעג זיך טובל זיין אפענקש וואס איז קמא, אונ מען מעג טובל זיין פליים וואס זענען קמא, אונ מען מעג טובל זיין דיא הענט צו קרשים פסלה סהן דיא וואקער האבין מעהר מעלה ווי דיא פריערדיגע מען שמימי מועטין אקנואל וואס די וואקער קנועלין פון זיך אליין, עס איז אבער גינען ווייניג וואקער אין דעם קנואל רובו גיי מיט שאבין האט מען גישעפט וואקער אונ מען האט אריין גינאסין אין קנואל, אזוי פיל אז דיא גישעפטע וואקער איז מעהר וויא די וואקער פון קנואל שיה פסלה פסלה באשבורן איז דער קנואל גלייך צו אמקנה, ער איז אנדערש גיט כמסה דיא זאבין וואס זענען קמא נאר אז דיא וואקער איז איינגינאמולט אין איין

גמרא גדה דף ו ע"ב רשי

אין אומרים. למי סלא ראה את המלך סיבא ויעיר יכוא ויעיר אלא למי שראוהו כל ימיו של ר"א היו עושים כרבי יהושע

יבנה אמר לו רבי אלעזר רבי יהושע סיר האבין גילערונט רבי אלעזר האט גינאנט צו דכי יהושע אתה לא שמעת דו האקט גיט גיהערט אני שמעתי איך האב יא גיהערט אתה לא שמעת אלא אחת דו האקט נאר גיהערט איינס ואני שמעתי הרבה אונ איך האב גיהערט פיל אין אומרים מי שלא קאח את החדש כא ועדי מען זאנט גיט צו אפענקש וואס האט גיט גינען די גייע לבנה, ער זאל קוסען

בראשית יום ו גמרא

רש"י

שמותי: שמותי. כי שמותי
שמותי: שמותי. כי שמותי
שמותי: שמותי. כי שמותי

לאחר פמירתו של ר"א החזיר רבי יהושע את
הדבר ליושנו כר"א ובחזיון מאי מעמא לא משום
דר"א שמותי הוא וכבר אי עבדינן כותיה
בחדא עבדינן כותיה באחרניתא ומשום כבודו
דר"א לא מצינן מחינן בהו לאחר פמירתו של
ר"א דמצינן מחינן בהו החזיר את הדבר ליושנו:

שמותי הוא. פ"ק"י סברכו
וקם למתתא לא כי חזיר
שמותי וכמעט נשיה דר'
הכח (ו' נט) אינו חזיר אלא
לפני כרכה ופי' ר"מ ודע"ס
דשמותי סוף סינו רכס
תתלמי שמותי. כי חזיר
כל שמותי ל"ק דהרומה דתן
פ"א: על הרומה שמותי שפ"ס
לחז' שמותי על הרומה שמותי שפ"ס
כל' נב"ט ח"ר אפי' שמותי ודמרה כן לאחר שמותי

אליעזר וועם פ"ק חזיר ר' אליעזר יתרו וחסדף מי נודה למי וקאמר
הכח (ו' נט) אינו חזיר אלא לפני כרכה ופי' ר"מ ודע"ס דשמותי סוף סינו רכס תתלמי שמותי. כי חזיר כל שמותי ל"ק דהרומה דתן פ"א: על הרומה שמותי שפ"ס לחז' שמותי על הרומה שמותי שפ"ס כל' נב"ט ח"ר אפי' שמותי ודמרה כן לאחר שמותי

יהושע האם יתאנף נגדו פמירתו של רבי אליעזר
נאקדעם ווי רבי אליעזר אוי גישאראבין החזיר
רבי יהושע את הדבר ליושנו כרבי אליעזר האם רבי יהושע
צוריק געקערט די זאך צו זיין אלסקייט. ער האט
געוויסן פון זאל פסקנן ווי רבי אליעזר אזוי ווי
פון האם אקאהל געפסקה. פ"קעם דיא נקרא
יתרו פ"א פסקא לא נוען רבי אליעזר האם געלעבט
פאר נואם האם פון נים געפסקה ווי רבי אליעזר.
געפסקעם די נקרא משום דב"י אליעזר שמותי הוא ווייל
רבי אליעזר איז גיטען אין חרם ופ"ק האם רבי
יהושע געטראכט אי געדין נותיה בחדא אויב פון
וועם שאהן ווי רבי אליעזר אין איין זאך געדין
נותיה באחרניתא וועם פון שאהן אין אנדערע
זאכין אויך ווי רבי אליעזר ומשום גבור רבי אליעזר
לא מצינן פסקנן קוד און נענין דעם פבור פון רבי
ט"י רבי אליעזר:

זוהר בהקדמה דף יד ע"ב
אמר רבותי ז"ל תלתא מינן גרמין כושה לגרמיהו חד מאלן דליים גרמיה תנינא מאלן דזריק נהמא או פרוזין
לחיה כוה כויה תליחא מאלן דלוקיד שרגא כמסקא דשכחא עד לא משו ישראל לקדושה דכדורא דגריס
לנורא דניהסם לאלקא כהאי נורא עד לא משו זמניהו דחד דוכחא לחיה כביבסם לחינן דקא מחללי שנתות וזינן
דעטוין כניהסם לייסין ליה להסא דלוקיד שרגא עד ללא משו זמניהו דחד דוכחא לחיה כביבסם לחינן דקא מחללי שנתות וזינן
עלסקה נב"ו (ש"ס) לנפך זנפך נפסא כדור אל ארץ רחבת ידים בנין דלאו ימות הוא לאלקא פורן כד נפיק
שכחא עד למדלי ישראל כולותא ומדלי על כפא בנין דעד ההא זימנא שבת הוא וקדושת דשבת עליה עלנא.
וכשעתא דמדליון על כפא כל אינן חיליק וכל אינן משריין דחתמן על יומי דכול. כל חד וחד יתוב לחתניה
ופולגתיה לחתניה עליה בנין דכד פאל שכחא וחתקדס יומא קדש וילע כשלמח וכול חתעדי משלכותא דיליה
עד שעתא דנפיק שכחא לא חייבין לחתניהו ופ"ג דנפיק שכחא לא חייבין לחתניהו עד זמנא דחמרי ישראל
ברוך חתה ב' כמדלי בין קודש לכול. כדן קודש אסתלק ומשריין לחתניהו על יומי דכול פריהו ותיבין
לחתניהו כל חד וחד על חתניה לחתקיד עליה:

חלכה פסוקא
ש"ע א"ח ס' ר"ב
(א) ישכים בבוקר ביום ששי לחבין צרכי שבת ואפילו
אשרי מי יזלחו על פניו. אשרי כשחמר מעיניו. אשרי מי
כהא פניו. אשרי כשכחש אחרו חמוניו. אשרי מי
שכח על כניו. אשרי מי שחפס ארזי לשמו דברי חורס.

מוסר
ברבינו רד"ב מאיר
אשרי מי יזלחו על פניו. אשרי כשחמר מעיניו. אשרי מי
כהא פניו. אשרי כשכחש אחרו חמוניו. אשרי מי
שכח על כניו. אשרי מי שחפס ארזי לשמו דברי חורס.

חלכה פסוקא
ש"ע א"ח ס' ר"ב
(א) ישכים בבוקר ביום ששי לחבין צרכי שבת ואפילו
אשרי מי יזלחו על פניו. אשרי כשחמר מעיניו. אשרי מי
כהא פניו. אשרי כשכחש אחרו חמוניו. אשרי מי
שכח על כניו. אשרי מי שחפס ארזי לשמו דברי חורס.

מוסר
ברבינו רד"ב מאיר
אשרי מי יזלחו על פניו. אשרי כשחמר מעיניו. אשרי מי
כהא פניו. אשרי כשכחש אחרו חמוניו. אשרי מי
שכח על כניו. אשרי מי שחפס ארזי לשמו דברי חורס.